

วิทยานิพนธ์

การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ
สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙

**An Analytical Study of the Evolution and Value of Autobiography
from the Fifth through the Ninth Reigns**

นางสาวปัทมน กอตระภูณสิน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๕๐

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย)

ปริญญา

วรรณคดีไทย

วรรณคดี

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ
สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙

An Analytical Study of the Evolution and Value of Autobiography from the Fifth
through the Ninth Reigns

นามผู้วิจัย นางสาวปัทมน กอตระกุลสิน

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ญาดา อารัมภีร์, อ.ค.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ยุพร แสงทักษิณ, อ.ม.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ทัศนาลัย บุรพาชีพ, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(อาจารย์วรรณนา นาวิกมูล, M.A.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์วินัย อัจจงหาญ, M.A.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ
สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙

An Analytical Study of the Evolution and Value of Autobiography
from the Fifth through the Ninth Reigns

โดย

นางสาวปัทมน กอตระกุลสิน

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย)

พ.ศ. ๒๕๕๐

ปีพจน กอตระกุลสิน ๒๕๕๐: การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย) สาขาวรรณคดีไทย ภาควิชาวรรณคดี ปรธานกรรมการที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ญาดา อารัมภีร์, อ.ด. ๑๖๕ หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติจำแนกตาม สถานะและอาชีพของผู้เขียน ๒) ศึกษาวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ให้ ทราบถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการเขียน ๓) ศึกษาคุณค่าของ สารคดีอัตชีวประวัติ

สารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษาประกอบด้วยสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ จำนวน ๓๐ เรื่อง โดยเลือกเรื่องที่ทำให้ความหลากหลายทั้งในด้านกลุ่มผู้เขียน และด้านยุคสมัยที่เขียน

ผลการวิจัยพบว่าสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปเป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตของเจ้าของประวัติตั้งแต่วัย เยาว์จนถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ด้วยเหตุที่แต่ละบุคคลมีความเป็นมาของชีวิตที่แตกต่างกัน รายละเอียดของ เนื้อหาจึงหลากหลายแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามสารคดีอัตชีวประวัติเจ้าของผู้เขียนที่อยู่ในกลุ่มสังคมหรือ อาชีพเดียวกัน มักจะมีเนื้อหาส่วนหนึ่งร่วมกันคือการกล่าวถึงบริบททางสังคมหรืออาชีพของเจ้าของประวัติ

ในการศึกษาวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ พบว่า ๑) มีการ เปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา กล่าวคือ ในอดีต สารคดีอัตชีวประวัติมักกล่าวถึงชีวิตครอบครัวแต่เพียงเล็กน้อย กล่าวถึงการทำงานหรือเหตุการณ์ที่ตนพอใจโดยอ้อม มักกล่าวถึงประสบการณ์ด้านลบที่เกิดในวัยเด็ก ซึ่งเป็น เรื่องที่ไม่ร้ายแรง ถ้ามีการกล่าวถึงเรื่องด้านลบของผู้อื่นจะทำโดยไม่ออกชื่อ แต่ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงชีวิต ครอบครัวมากขึ้นและกล่าวด้วยความยกย่อง มีแนวโน้มในการกล่าวถึงการทำงานหรือเหตุการณ์ที่ตนพอใจ อย่างภาคภูมิใจมากขึ้นบางครั้งมองได้ว่าเป็นการ โอ้อวด มีการกล่าวถึงเรื่องในด้านลบที่ร้ายแรงของตนเองและ ผู้อื่นมากขึ้น และออกชื่ออย่างชัดเจน ส่วนจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาส่วนใหญ่จะสอดคล้องกัน มีเพียง บางเรื่องมีจุดมุ่งหมายแฝงเพื่อแก้ต่างให้แก่ตนเอง ๒) ไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในด้านรูปแบบ กล่าวคือ สารคดีอัตชีวประวัติทั้งในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นความเรียงร้อยแก้ว รูปแบบอื่นๆ ที่พบบ้าง คือ รูปแบบอนุทินหรือบันทึกประจำวัน และรูปแบบจดหมาย ๓) ไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในด้านกลวิธี การเขียน กล่าวคือ สารคดีอัตชีวประวัติทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีกลวิธีการเขียนหลายอย่าง ส่วนใหญ่ดำเนิน เรื่องตามลำดับปฏิทิน มีบางเรื่องดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา มีการใช้สำนวนโวหาร ภาพพจน์ที่เหมาะสมกับ เนื้อหา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย มีอารมณ์คล้อยตาม และบ่งบอกถึงตัวตนของผู้เขียน นำสังเกตว่าสารคดี อัตชีวประวัติบางเรื่องในปัจจุบันมีลักษณะผสมผสานระหว่างสารคดีกับนวนิยาย ส่วนในการศึกษาด้านคุณค่า พบว่าสารคดีอัตชีวประวัติเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านความรู้ ความคิด และวรรณศิลป์

Pattamon Kotrakoonsin 2007: An Analytical Study of the Evolution and Value of Autobiography from the Fifth through the Ninth Reigns. Master of Arts (Thai Literature), Major Field: Thai Literature, Department of Literature. Thesis Advisor: Assistant Professor Yada Arampee, Ph.D. 165 pages.

The objectives of this research were 1) to make an analytical study of autobiographies grouped in accordance with the authors' social status or occupation, 2) to study the evolution of autobiography in terms of content, form and narrative technique, and 3) to study the value of autobiography.

There were thirty autobiographies under study, chosen from those written in the reign of King Rama V to King Rama IX, to form a selection of writings by authors of different social or occupational areas and of different periods.

The research revealed that autobiographies generally depicted the authors' experiences from their childhood up to certain stage of life, the details of which naturally differ from one person to another. Authors belonging to the same areas tend to have one practice in common – the description of their own social or occupational context.

Regarding the evolution, the results were as follows: 1) There were changes in terms of content. In the past, little of the authors' family life was told; negative, mainly not serious, experiences in childhood were indirectly referred to; any negative issues about other people were narrated without mentioning names. While at present, more was told about ones' family and in a praising tone; working life and satisfactory events were proudly depicted, sometimes so proudly that it could be taken as a boast; more was said about severely negative experiences both about the authors themselves and about others, with names clearly given. There was an agreement between the purpose and the content in general, with only some exceptional cases where the authors intended to make excuses on their own behalf. 2) No obvious change was found in terms of form. Autobiography in both the past and the present had been written in prose. Other forms available are such as diary or letter. 3) No obvious change was found in terms of writing technique. Various techniques were applied: incidents were mostly put in chronological order even though flashbacks were sometimes used. The language was abound with expressions and figures of speech, suitable for the content, capable of convincing the audience and revealing the authors' identity. It is worth noticing that there is a mixture of non-fiction and fiction in autobiography. Regarding the value, the research has found that autobiography is a form of literature which provides the audience with knowledge, ideas and literary beauty.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาดา อารัมภีร
ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ยุพร แสงทักษิณ อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้
คำปรึกษาอย่างเต็มที่แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา และรองศาสตราจารย์ทัศนาลัย บุรพาชีพ ที่กรุณาสละ
เวลาให้คำปรึกษาในการแก้ไขวิทยานิพนธ์เพิ่มเติม ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ
โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณคณะอาจารย์ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับความรู้ทางวรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับจากทุกท่าน

กราบขอบพระคุณอาจารย์วรรณ นาวิกมูล ที่กรุณาช่วยเหลือในการเรียบเรียงบทคัดย่อ
ภาษาอังกฤษ

กราบขอบพระคุณคุณพ่อคุณแม่ และขอบคุณทุกคนในครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจให้
ผู้วิจัย

สุดท้ายนี้ขอบคุณเพื่อนปริญญาโท วรรณคดีไทยรุ่น ๒ ที่ช่วยเป็นกำลังใจและร่วมฝ่าฟัน
อุปสรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรณทิภา ชื่นชาติ เพื่อนรักที่ให้ทั้งความรู้และกำลังใจแก่ผู้วิจัย

ขออุทิศความสำเร็จนี้ให้แก่ทุกๆ คน รวมถึงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบันการศึกษาที่
ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยมาตลอดจนถึงวันนี้

ปีทมน กอตระกุลสิน

เมษายน ๒๕๕๐

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
สมมติฐาน	๕
ขอบเขตของการวิจัย	๕
วิธีการวิจัย	๕
เวลาที่ใช้ในการวิจัย	๕
แผนการดำเนินงาน	๕
นิยามศัพท์	๑๐
บทที่ ๒ การตรวจเอกสาร	๑๑
เอกสารที่เกี่ยวข้อง	๑๑
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๔
บทที่ ๓ ความเป็นมาและลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติ	๑๗
ความเป็นมาของสารคดีอัตชีวประวัติ	๑๗
ลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติ	๒๑
กลุ่มเจ้านาย	๒๑
กลุ่มพระสงฆ์ อุบาสิกา	๒๓
กลุ่มข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ	๒๖
กลุ่มนักการเมือง และนักธุรกิจ	๒๕
กลุ่มนักเขียน	๓๒
กลุ่มนักแสดง นักร้อง นักข่าว	๓๖
บทที่ ๔ วิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติ	๓๕
วิวัฒนาการด้านเนื้อหา	๓๕
การเล่าถึงชีวิตครอบครัว	๓๕

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

การเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตด้านลบ	๔๓
การเลือกเล่าหรือบันทึกเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าสนใจ	๔๕
การเล่าความเป็นมาของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นวิธีในการทำงาน	๕๓
การกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ทั้งด้านลบและด้านบวก	๕๖
ความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหา ในสารคดีอัตชีวประวัติ	๖๐
วิวัฒนาการด้านรูปแบบ	๖๖
ความเรียง (essay)	๖๖
อนุทินหรือบันทึกประจำวัน (diary)	๗๑
จดหมาย (letter)	๗๒
กลวิธีการเขียน	๗๖
การดำเนินเรื่อง	๗๖
การใช้ภาษาสำนวนโวหาร	๘๗
การตั้งชื่อเรื่อง	๑๐๑
บทที่ ๕ คุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ	๑๐๖
คุณค่าด้านความรู้	๑๐๖
ความรู้ด้านสังคม	๑๐๖
ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีการ	๑๓๓
ความรู้ด้านประวัติศาสตร์	๑๓๗
คุณค่าด้านความคิด	๑๓๕
ด้านการประพจน์ปฏิบัติตน	๑๓๕
ด้านการทำงาน	๑๔๑
ด้านความรัก	๑๔๓
คุณค่าด้านวรรณศิลป์	๑๔๖
กลวิธีในการดำเนินเรื่อง	๑๔๖
การใช้ภาษาสำนวนโวหาร	๑๔๕

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ ๖	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
	สรุปผลการวิจัย	๑๕๔
	ข้อเสนอแนะ	๑๕๘
	เอกสารและสิ่งอ้างอิง	๑๕๙
	ประวัติการศึกษาและการทำงาน	๑๖๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นักวิชาการได้ให้ความหมายของสารคดี (non – fiction) ไว้ เช่น หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๒๒: ๑๕๘) กล่าวถึงวรรณกรรมประเภทสารคดีไว้ว่า

non – fiction คำนี้หมายถึง งานประพันธ์ร้อยแก้วที่ไม่ใช่นวนิยายหรือเรื่องสั้น มีลักษณะเป็นอื่น อาทิ ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ งานเขียนแสดงทัศนคติต่างๆ อาจเป็นหนังสือรวมบทความหลายๆ บท หรือเป็นงานเขียนที่เขียนติดต่อกันเป็นเรื่องที่ยาวพอสมควร จัดพิมพ์ออกเป็นรูปเล่ม เนื้อหาส่วนใหญ่คือความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง จดหมายโต้ตอบระหว่างบุคคลที่น่าสนใจสองคนหรือมากกว่า อนุทินของบุคคลที่น่าสนใจ

กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๑๕: ๑๗๖) ให้ความหมายของสารคดี สรุปว่า สารคดีหมายถึง เรื่องที่มีเนื้อหาสาระที่ให้ความรู้และความคิด ในบางเรื่องให้ความบันเทิงด้านภูมิปัญญา

รินฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๔๓: ๓๑) ให้ความหมายของสารคดี สรุปว่า สารคดี (non – fiction) หมายถึงหนังสือที่มีเนื้อหาสาระและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ความคิดแก่ผู้อ่าน ในขณะเดียวกันก็ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านด้วยความสามารถในการใช้ภาษาร้อยแก้วที่สละสลวยของผู้แต่ง

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๑๘๒) ให้ความหมายของสารคดีว่า “สารคดี หมายถึง เรื่องที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง ไม่ใช่จินตนาการ เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวประวัติ”

สารคดีมีหลากหลายประเภท อาจจัดประเภทของสารคดีโดยพิจารณาจากรูปแบบและเนื้อหา กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๑๕: ๑๗๖ – ๑๗๗) ได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้ดังนี้

๑. บทความในหนังสือพิมพ์
๒. สารคดีทางวิชาการ

๑. สารคดีท่องเที่ยว
๔. สารคดีชีวประวัติ
๕. จดหมายเหตุความทรงจำ บันทึก
๖. อนุทิน
๗. จดหมาย
๘. คติธรรม
๙. บทวิจารณ์ต่างๆ ที่มีหลักเกณฑ์ทางวิชาการอยู่ด้วย
๑๐. บทสัมภาษณ์
๑๑. บทอภิปรายปาฐกถา

ม.ล. เสริมแสง พันธุมสุต (๒๕๑๙: ๗๑๕ – ๗๒๒) แบ่งประเภทของสารคดีตามจุดมุ่งหมายและลักษณะเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญของเรื่องได้ ๗ ประเภท ได้แก่

๑. สารคดีท่องเที่ยว
๒. สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติ
๓. สารคดีให้ความรู้
๔. สารคดีแสดงข้อคิด
๕. สารคดีเบาสมอง
๖. บทความ
๗. สารคดีสำหรับเด็ก

สารคดีประเภทที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ได้แก่ สารคดีวิชาการ เช่น “พระราชพิธีสิบสองเดือน” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ป่อเกิดรามเกียรติ์” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี” ของเจตนา นาควัชระ เป็นต้น สารคดีท่องเที่ยว เช่น “นิราศลอนดอน” ของหม่อมราโชทัย “ไกลบ้าน” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ย่าแค้นมังกร” พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น สารคดีชีวประวัติ/อัตชีวประวัติ เช่น “ชีวิตคุณเทพนิยายของดอกไม้สด” ของสมภพ จันทรประภา “เกิดวังปารุสก์” ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ “ฟื้นความหลัง” ของพระยาอนุমানราชชน “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของ กรุณา กุศลาสัย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสารคดีที่เป็นบทความวิจารณ์ และบทสัมภาษณ์ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท จดหมายโต้ตอบ จดหมายเหตุ บันทึกความทรงจำต่างๆ หนังสืออภิปราย ปาฐกถา หนังสืออ้างอิง หนังสือคู่มือ เป็นต้น

สารคดีแต่ละประเภทมีความน่าสนใจในแง่มุมที่แตกต่างกัน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำสารคดีอัตชีวประวัติมาศึกษาโดยเฉพาะเพราะเห็นว่ามัลักษณะที่น่าสนใจหลายประการ ทั้งมีประวัติการเขียนอย่างต่อเนื่องมายาวนาน

การเขียนชีวประวัติในประเทศทางตะวันตกเริ่มมีในวรรณกรรมกรีก นักเขียนชีวประวัติคนแรกคือ Plutarch เขียนหนังสือชื่อ Parallel Lives เป็นเรื่องราวของผู้กล้าหาญของชาวกรีกและโรมัน ส่วนนักเขียนอัตชีวประวัติคนแรกในสมัยกรีกคือ Saint Augustine เขียนหนังสือชื่อ The Confessions หลังจากงานของ Saint Augustine เป็นต้นมา ก็ไม่มีอัตชีวประวัติที่สำคัญ จนกระทั่งในสมัยฟื้นฟูวิทยาการ (Renaissance) มีการเขียนอัตชีวประวัติมากขึ้น นักเขียนคนสำคัญคือ Benvenuto Cellini นักเขียนคนอื่นๆ ได้แก่ Margery Kempe ผู้เขียน Book of Margery Kempe โดยเล่าเรื่องประสบการณ์ชีวิตของตนเอง Aenea S. Piccolomini เขียน The Commentaries เป็นอัตชีวประวัติซึ่งเขียนในขณะที่ดำรงตำแหน่ง Pope Pius II ใน พ.ศ. ๒๐๐๑ และเขียนเป็นภาษาลาติน (ลักษณะหญิง รัทรสาร, ๒๕๑๕: ๕ – ๑๒)

ส่วนในประเทศไทยสารคดีอัตชีวประวัติชิ้นแรกที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น อาจกล่าวได้ว่าคือ ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพราะได้ทรงจารึกเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระองค์เองไว้ ทำให้เราทราบถึงพระราชจริยวัตรและพระราชภารกิจต่างๆ รวมทั้งได้เห็นสภาพและเหตุการณ์บ้านเมืองในรัชสมัยอีกด้วย

การเขียนสารคดีเริ่มเป็นที่นิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากสมัยนี้เป็นยุคที่มีการพิมพ์และการออกหนังสือพิมพ์อย่างแพร่หลาย ผู้ที่อ่านออกเขียนได้นิยมแสวงหาความรู้และความบันเทิงจากวรรณกรรม อีกทั้งยังเป็นยุคที่นักเรียนซึ่งได้รับทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศกลับมามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวรรณกรรม โดยการนำรูปแบบวรรณกรรมตะวันตกมาเผยแพร่ การเขียนสารคดีจึงขยายตัวกว้างขวางกว่าเดิม จากที่เป็นบันทึกเหตุการณ์ บันทึกความรู้ ก็เกิดมีสารคดีบันทึกการเดินทาง สารคดีเกี่ยวกับชีวิตบุคคล และบทความเสนอความคิดเห็นต่างๆ อย่างไรก็ตามในสมัยนี้สารคดีอัตชีวประวัติยังมีปรากฏให้เห็น

น้อย สารคดีอัตชีวประวัตินั้นมีมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และยิ่งทวีจำนวนในสมัยต่อๆ มา

เหตุที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์สารคดีอัตชีวประวัติเพราะตระหนักดีว่า ชีวิตของคนคนหนึ่งเปรียบเสมือนห้องสมุดชีวิตขนาดใหญ่ที่เก็บเรื่องราวต่างๆ ไว้มากมาย แต่ละคนได้พบพานสิ่งที่แตกต่างกัน บุคคลที่อยู่ต่างยุคต่างสมัยก็มีเรื่องราวในวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน บางคนต้องดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคขวากหนามนานัปการ บางคราวประสบความสำเร็จมีความเจริญก้าวหน้าทั้งในหน้าที่การงานและชีวิตส่วนตัว บางคราวก็ล้มเหลว ชีวิตต้องพบกับความยากลำบาก บางคนอาจมีชีวิตราบเรียบ แต่มิใช่ไร้ค่าไร้ความหมาย อย่างไรก็ตามประสบการณ์ชีวิตของคนหนึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี การ “อ่านชีวิต” ของผู้อื่นจากสารคดีอัตชีวประวัติจึงมีคุณค่า เพราะจะได้รับทั้งความรู้ แรงบันดาลใจ และแนวคิดใหม่ๆ ที่อาจนำมาใช้กับการดำเนินชีวิตของตนเอง โดยผ่านทางความคิด ความเห็น ประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง นอกจากนี้งานเขียนแนวอัตชีวประวัติของคนไทยยังเป็งานบันทึกชีวิตที่สะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย ในยุคสมัยนั้นๆ ไว้อีกด้วย

ในปัจจุบันสารคดีอัตชีวประวัติเป็นที่นิยมเขียนนิยมน่านอย่างแพร่หลาย มีบุคคลจากหลากหลายสาขาอาชีพสนใจที่จะเขียนเล่าประวัติของตนเองให้ผู้อื่นได้ทราบ อาทิ กลุ่มเจ้านาย กลุ่มข้าราชการ พระสงฆ์ ดารา นักร้อง นักแสดง นักเขียน นักการเมือง นักธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละกลุ่มก็มีจุดประสงค์และแนวการเขียนแตกต่างกัน ทำให้สารคดีอัตชีวประวัติมีลักษณะที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ มาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของสารคดีอัตชีวประวัติทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการเขียน รวมทั้งคุณค่าของงานเขียนประเภทนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติ (autobiography) แต่ละกลุ่มบุคคล โดยศึกษาจากเนื้อหาของสารคดีอัตชีวประวัติ

๒. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ให้ทราบถึงความ เป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของสารคดีอัตชีวประวัติทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการเขียน

๓. เพื่อให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมประเภทสารคดีชีวประวัติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบถึงลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติแต่ละกลุ่มบุคคล

๒. ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ ช่วงรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ในภาพรวม

๓. ทำให้ทราบถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ของคนในยุคสมัยนั้นๆ

๔. ทำให้ทราบถึงทัศนคติ แนวความคิด คติชีวิต ของเจ้าของประวัติ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตของผู้อ่านได้

สมมติฐาน

นอกจากสารคดีอัตชีวประวัติของแต่ละกลุ่มบุคคลจะมีลักษณะเฉพาะกลุ่มแล้ว สารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ยังมีวิวัฒนาการทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบอย่างเห็นได้ชัด ทั้งผู้อ่านจะได้รับคุณค่าด้านต่างๆ จากสารคดีอัตชีวประวัติ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙” มีขอบเขตดังนี้

๑. เรื่องที่นำมาศึกษาอาจเป็นสารคดีอัตชีวประวัติที่ผู้เขียนเขียนด้วยตนเอง หรือเจ้าของประวัติเป็นผู้เล่า เป็นผู้ให้ข้อมูล ให้สัมภาษณ์ แล้วมีผู้เรียบเรียงให้

๒. เนื่องจากช่วงเวลาที่ศึกษาสารคดีอัตชีวประวัตินั้นมีระยะยาวนานคือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ ทำให้ข้อมูลมีปริมาณมาก ผู้วิจัยจึงจำกัดขอบเขตของข้อมูลด้วยการแบ่งสารคดีอัตชีวประวัติตามกลุ่มบุคคล โดยพิจารณาจากความหลากหลายของผู้เขียน ระยะเวลาที่เขียน เนื้อหารูปแบบ และกลวิธีการเขียน แล้วเลือกสารคดีอัตชีวประวัติแต่ละกลุ่มบุคคล กลุ่มละ ๕ เรื่องมาศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

๑. กลุ่มเจ้านาย

๑.๑ จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเริ่มนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๒๖

๑.๒ เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ ของพระราชนัดดาองค์ที่ ๑ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๑

๑.๓ ความทรงจำ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๖

๑.๔ เกิดวังปารุสก์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

๑.๕ อัตชีวประวัติพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนก่อน พ.ศ. ๒๕๑๒

๒. กลุ่มพระสงฆ์ อุบาสิกา

๒.๑ พระประวัติตรัสเล่า ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๘

๒.๒ ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ ของปัญญานันทะภิกขุ เล่าเมื่อ พ. ศ. ๒๕๑๔

๒.๓ อัดโนประวัติพระราชนิเวศรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) เขียนครั้งแรก พ. ศ. ๒๕๑๗ แต่ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๓๗ ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมอยู่

๒.๔ เล่าไว้เมื่อวัยสนธยาของท่านพุทธทาสภิกขุ พระประชา ปสนุนธมโม เป็นผู้ตีพิมพ์ก่อน พ. ศ. ๒๕๒๕

๒.๕ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าว่างแห่งปัญญา ของคันสนีย์ เสถียรสุด มนทิวรา จุฑะพุทธิ เรียบเรียง เริ่มให้ข้อมูลประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๒

๓. กลุ่มข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ

๓.๑ โขกษاتاในชีวิตที่พอใจ ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

๓.๒ พื้นความหลัง ของเสฐียร โกเศศ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘- พ. ศ. ๒๕๑๐

๓.๓ ความสำเร็จและความล้มเหลว ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๑๔

๓.๔ ชีวิตที่เลือกไม่ได้ ของกรุณา กุศลาสัย เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗

๓.๕ อัดชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันทน์ ของสมศรี สุกุมลนันทน์ เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๓๕

๔. กลุ่มนักการเมือง และนักธุรกิจ

๔.๑ พระยาภิรมย์ภักดี และประวัติโรงเบียร์ ของพระยาภิรมย์ภักดี ผู้เขียนไม่ได้บอกปีที่พิมพ์ไว้ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าเขียนภายในพ.ศ. ๒๔๘๑ เนื่องจากเป็นปีที่ผู้เขียนกล่าวถึงเป็นครั้งสุดท้าย

๔.๒ เรื่องไม่ยากเล่า ของสมักร สุนทรเวช ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ.
๒๕๒๕

๔.๓ ชีวิตจำลอง ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ.
๒๕๓๒

๔.๔ ตาคูควาเท้าติดดิน ของทักษิณ ชินวัตร วัลยา เรียบเรียง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าให้
ข้อมูลประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๒

๔.๕ ผมจะเป็นคนดี ของวิกรม กรมดิษฐ์ ประภัสสร เสวิกุล เรียบเรียง ผู้วิจัย
สันนิษฐานว่าให้ข้อมูลประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗

๕. กลุ่มนักเขียน

๕.๑ ชีวิตในความทรงจำ ของสุวัฒน์ วรดิลก เริ่มต้นเขียน พ.ศ. ๒๕๑๕

๕.๒ ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์ ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน
ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕

๕.๓ อาจินต์ ปัญจพรรค ของอาจินต์ ปัญจพรรค แฉ่งน้อย ปัญจพรรค เรียบเรียง เล่า
เรื่องตั้งแต่ปลายปี ๒๕๓๗ –ปลายปี ๒๕๓๘

๕.๔ อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ผู้วิจัย
สันนิษฐานว่าเขียนก่อน พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นปีก่อนการพิมพ์เป็นตอนๆ ครั้งแรก

๕.๕ ชีวิตที่คิดไม่ถึง ของส. พลายน้อย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๓

๖. กลุ่มนักแสดง นักร้อง นักข่าว

๖.๑ กว่าจะได้เป็นชูศรี ของชูศรี มีสมมนต์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ.
๒๕๓๒

๖.๒ เป็นพระเอกชะงนได้ ของสมบัติ เมทะนี เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๓๕

๖.๓ ชั้นนี้ สตอรี ของญาณวรุฒม์ สุททवास ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนก่อน พ. ศ. ๒๕๔๖

๖.๔ ดอก...ปนัดดา ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน พ. ศ. ๒๕๔๗

๖.๕ กรรมกรขาว ของสรยุทธ สุทัศนะจินดา ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน พ. ศ. ๒๕๔๗

วิธีการวิจัย

๑. ตำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. เก็บรวบรวมข้อมูลสารคดีอัตชีวประวัติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๓. จำแนกและจัดระบบข้อมูล
๔. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวทางการพิจารณาสารคดีอัตชีวประวัติ
๕. สรุปผลการวิจัย

เวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ใช้ระยะเวลาดำเนินการวิจัยตั้งแต่พฤศจิกายน ๒๕๔๘ - มีนาคม ๒๕๕๐

แผนการดำเนินงาน

๑. การรวบรวมข้อมูล	พฤศจิกายน ๒๕๔๘ – มีนาคม ๒๕๔๙
๒. การวิเคราะห์ข้อมูล	เมษายน ๒๕๔๙ – กันยายน ๒๕๔๙
๓. การเรียบเรียงข้อมูล	ตุลาคม ๒๕๔๙ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐
๔. การจัดพิมพ์	มีนาคม ๒๕๕๐
รวมระยะเวลาทั้งหมดในการศึกษา	๑ ปี ๕ เดือน

นิยามศัพท์

ได้มีผู้ให้นิยามคำว่า อัดชีวประวัติไว้ดังนี้

อัดชีวประวัติ หมายถึง “ประวัติชีวิตที่เจ้าของเขียนหรือเล่าด้วยตนเอง” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๕๒)

อัดชีวประวัติ หมายถึง “ชีวประวัติที่เขียนหรือบันทึกหรือเล่าโดยเจ้าของประวัติเอง เจ้าของประวัติเล่าเกี่ยวกับประวัติของตน ตั้งแต่เกิดกระทั่งถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต มักเป็นช่วงที่ผ่านความสำเร็จของชีวิต หรือความล้มเหลวมาแล้ว” (ยุพร แสงทักษิณ, ๒๕๓๘: ๑๓๑)

อัดชีวประวัติ คือ “ชีวประวัติที่เขียนขึ้นโดยคนๆ นั้นเอง โดยมีจุดมุ่งหมายต่างๆ กัน เช่น พิเคราะห์ตัวเอง พิสูจน์ให้โลกเห็นว่าตนเองเป็นฝ่ายถูก ความปรารถนาที่จะกลับไปสู่อุดมคติอันน่าพิศมัย คิดว่าประสบการณ์ของตนเองจะช่วยผู้อื่น ได้บ้าง หรือความปรารถนาที่จะมีชื่อเสียง หรือมีสถานะดีก็มี” (กระแสร มาลาภรณ์, ๒๕๓๐: ๑๑๔)

สารคดีอัดชีวประวัติ หมายถึง “หนังสือชีวประวัติที่เจ้าของชีวประวัติเป็นผู้เขียนเอง และอาจเขียนเล่าเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรง หรืออาจจะเล่าในรูปของการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลังแทรกประวัติของตนเองไว้ด้วยก็ได้” (สายทิพย์ นุกูลกิจ, ๒๕๔๓: ๒๗๘)

ในปัจจุบันนี้จะสังเกตเห็นว่าผู้เป็นเจ้าของประวัติมิได้เขียนประวัติของตนเอง แต่บอกเล่าให้ข้อมูล ให้ผู้อื่นเขียนหรือเรียบเรียงให้อีกทีหนึ่ง และกำลังมีแนวโน้มความนิยมที่สูงขึ้น

จากคำจำกัดความข้างต้นของนักวิชาการต่างๆ รวมทั้งข้อสังเกตดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยกำหนดค่านิยามของสารคดีอัดชีวประวัติไว้เฉพาะในงานวิจัยนี้ว่า นอกจากจะหมายถึงเรื่องราวชีวประวัติที่เจ้าของชีวประวัติเป็นผู้เขียนเองแล้ว ยังหมายถึงเจ้าของประวัติเป็นผู้เล่า หรือเป็นผู้ให้ข้อมูล ให้ผู้อื่นเรียบเรียง โดยเจ้าของชีวประวัติเล่าเกี่ยวกับประวัติของตน ตั้งแต่เกิดกระทั่งถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายต่างๆ กัน

บทที่ ๒

การตรวจเอกสาร

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
๒. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กระแสร มัลยาภรณ์ (๒๕๓๐: ๑๑๔ - ๑๑๖) ได้กล่าวว่า ในการเขียนชีวประวัติและอัตชีวประวัติ ทำได้ ๒ แบบ คือ

๑. ลำดับ วัน เดือน ปี ไปตามลำดับว่า เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นบ้าง ทำให้เขามีบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

๒. ลำดับเหตุการณ์ประเภทเดียวกันไว้เป็นข้อๆ

ยุพร แสงทักษิณ (๒๕๓๘: ๑๓๑-๑๓๕) ได้กล่าวถึงการพิจารณาและประเมินคุณค่าหนังสืออัตชีวประวัติ โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. ด้านเนื้อหา พิจารณาว่าสิ่งที่เจ้าของประวัติเขียนเล่าหรือบันทึกเป็นไปในลักษณะใด

๑.๑ เล่าเล่าหรือบันทึกเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าพอใจ

๑.๒ เล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตทั้งด้านดีและไม่ดี

๑.๓ เล่าเพียงความเป็นมาของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นวิธีในการทำงาน หรือหลักแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน

๑.๔ เขียนในลักษณะไอ้อวดหรือถ่อมตน หรือตั้งใจสอน

นอกจากพิจารณาชีวประวัติแล้ว ควรพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ และสภาพบ้านเมืองของสมัยนั้นๆ เพราะบางครั้งเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง

การพิจารณาและประเมินคุณค่าสารคดีอัตชีวประวัติ ในแง่เนื้อหา คือ เมื่ออ่านประวัติของบุคคลนั้นๆ แล้ว ได้ข้อคิดหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง อ่านแล้วเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์สะเทือนใจหรือไม่ ชีวประวัติของบุคคลผู้นั้นน่าจะเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้อ่านได้บ้าง ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

๒. ด้านกลวิธีการเขียน พิจารณาโดยใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

๒.๑ การดำเนินเรื่อง

๒.๒ การเสนอเรื่อง

๒.๓ การใช้ภาษา

การดำเนินเรื่อง และการเสนอเรื่องในการเขียน ผู้เขียนย่อมมีโครงเรื่อง คือ จัดว่าจะเขียนเรื่องอะไรก่อน หลัง แล้วจึงขยายรายละเอียด เท่าที่นิยมผู้เขียนมักจะดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน เล่าตามลำดับเหตุการณ์ (ตั้งแต่การศึกษา ชีวิตครอบครัว การทำงาน เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น กระทั่งถึงบั้นปลายชีวิต)

ควรพิจารณาว่าผู้เขียนจัดสัดส่วนของเรื่องไว้ได้ดีเพียงไร คือ การแบ่งบทหรือตอนนั้นเหมาะสมหรือไม่ มากไปหรือน้อยไป กล่าวเน้นตอนที่สำคัญหรือไม่ เช่น เน้นผลงานเด่นๆ หรือเหตุการณ์ที่สำคัญๆ ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต

ดูว่าการดำเนินเรื่องหรือเสนอเรื่องให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านใช้วิธีใด เช่น การเสนอเรื่องโดยการเล่า การเสนอเรื่องโดยการใช้บันทึกสลับเล่า หรือการเสนอเรื่องโดยใช้บทสนทนา เป็นต้น ในเรื่องการใช้ภาษา พิจารณาที่ท่วงทำนองการใช้ภาษาเพราะจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนได้

รึนฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๔๓: ๑๐ - ๑๒) ได้กล่าวถึงการพิจารณาคุณค่าของสารคดีว่า สามารถพิจารณาใน ๕ ประการ ดังนี้

๑. ความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ ของข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริง ที่นำเสนอ

๒. ความสนุกสนาน เพื่อดึงดูดใจ ชวนอ่าน

๓. ทักษะของผู้แต่ง (เพราะในระหว่างการนำเสนอ ผู้แต่งมักแทรกทัศนคติด้วย)

๔. ข้อคิด คุณประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับ

๕. ศิลปะของการเขียนและลีลาภาษาที่ใช้ (ผู้แต่งมีลีลาการเขียนแบบใด มีวิธีอธิบาย พรรณา บรรยาย หรือ โน้มน้ำใจ อย่างไร ผู้แต่งมีสำนวนภาษาเหมาะสมกับเรื่องราว และเหมาะสมกับผู้อ่านกลุ่มใด)

สายทิพย์ นุกุลกิจ (๒๕๔๓: ๒๗๘ - ๒๗๙) ได้กล่าวถึงแนวการอ่านและประเมินค่าสารคดีชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติ ไว้ว่า

การอ่านและประเมินค่าสารคดีชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติ มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ควรศึกษา ได้แก่ การพิจารณาเรื่องเนื้อหา ทั้งนี้เพราะว่าเนื้อหาของสารคดีชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติ มักเป็นเรื่องราวของบุคคลที่น่าสนใจ เป็นบุคคลสำคัญ บุคคลที่มีชื่อเสียง เพราะฉะนั้นผู้อ่านส่วนใหญ่มักสนใจที่จะทราบเรื่องราวความเป็นไปในชีวิตของบุคคล เพื่อที่จะนำหลักเกณฑ์และอุดมคติในการดำรงชีวิต มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน และผู้อ่านมักมุ่งหวังให้ศิลปะการเรียบเรียงเรื่องของผู้แต่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินในการอ่านสารคดีชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติไปพร้อมกัน

ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาจากเนื้อเรื่อง คือ

๑. สารคดี (อัต) ชีวิตประวัติ เป็นเรื่องราวของใคร มีความสำคัญต่อใคร มีความสำคัญอย่างไร และมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

๒. เจ้าของ (อัต) ชีวิตประวัติมีหลักการหรืออุดมคติในการดำรงชีวิตอย่างไร หลักการดังกล่าวช่วยให้เจ้าของชีวิตประวัติประสบความสำเร็จเรื่อง ตกต่ำ ในชีวิตได้อย่างไร

๓. เจ้าของ (อัต) ชีวิตประวัติมีชีวิตราบรื่นหรือต้องต่อสู้อย่างไรบ้าง

๔. การประสบความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินชีวิตของเจ้าของ (อัต) ชีวิตประวัติเกิดจากอะไร เจ้าของ (อัต) ชีวิตประวัติมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ อย่างไร

๕. ผู้อ่านสามารถนำความสำเร็จและความล้มเหลวไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตของตนได้มากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด

๖. เรื่องราวต่างๆ ที่ผู้แต่งเขียนถึงนั้นมีข้อมูลถูกต้อง มีเหตุผลชัดเจนและน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด

วนิดา บำรุงไทย (๒๕๔๕: ๑๐๓ - ๑๑๐) ได้กล่าวถึงลักษณะของงานประเภทอัตชีวประวัติว่าปรากฏในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

๑. บันทึกความทรงจำ (memory) คือ หนังสือเล่าเรื่องในลักษณะระลึกถึงความหลังที่เป็นอัตชีวประวัติ เช่น โครงกระดุกในตู้ ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

๒. อนุทินหรือบันทึกประจำวัน (diary) งานเขียนในลักษณะบันทึกหรือจดเรื่องราวในชีวิตประจำวันแต่ละวันของผู้เขียน

๓. จดหมาย (letter) คือ งานเขียนประเภทจดหมายที่เสนอเรื่องราวชีวิตประวัติของผู้เขียนในวรรณกรรมไทย งานเขียนประเภทอนุทินและจดหมาย ซึ่งให้ข้อมูลอัตชีวประวัติน้อยมาก

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้มีผู้ศึกษางานเขียนสารคดีอัตชีวประวัติในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์เรื่อง “งานเขียนเชิงชีวประวัติของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๔๗๕” เป็นผลงานวิจัยของลักขณหญิง รัตสาร (๒๕๑๕) ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาประวัติของการเขียนชีวประวัติทั้งของต่างประเทศ และของไทย และศึกษาประเภทหนังสือชีวประวัติและอัตชีวประวัติของไทย โดยพิจารณาจาก จุดมุ่งหมายในการเขียน และรูปแบบการเขียน แต่เป็นการพิจารณาในแง่ของผู้อ่านหนังสือ มิใช่มุ่งวิเคราะห์เนื้อหา ภาษา หรือวิจารณ์คุณค่าเชิงวรรณกรรมแต่อย่างใด นอกจากนี้ในงานวิจัยยังได้ รวบรวมชีวประวัติของคนไทยผู้มีประวัติชีวิตและผลงานอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๔๗๕

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ เรื่อง ฟืนความหลัง ของพระยาอนุমানราช-ชน เพื่อการบริการเอกสารสนเทศ” เป็นผลงานวิจัยของ จินตนา เอกกคตาคิจิต (๒๕๒๔) ภาควิชา บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษาเนื้อหาหนังสือฟืนความหลัง ของพระยาอนุমানราชชน พร้อมทั้งศึกษาชีวประวัติของพระยาอนุমানราชชน การวิเคราะห์เนื้อหา ใช้เกณฑ์จากคู่มือการกำหนดหัวเรื่องของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย หัวเรื่องของหอสมุด รัฐสภาอเมริกัน และระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของคิวอี้ การวิเคราะห์นี้แยกแยะเนื้อหา หนังสือฟืนความหลัง ออกตามสาขาวิชา เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการให้บริการเอกสารสนเทศ

ปริญญาานิพนธ์เรื่อง “ทัศนะและกลวิธีการเขียนของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักร พงษ์ ในพระนิพนธ์สารคดีอัตชีวประวัติ เรื่องเกิดวังปารุสก์” เป็นผลงานวิจัยของ พาชวิญญู สิงหเทพ (๒๕๔๓) สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ ปริญญาานิพนธ์นี้ศึกษาทัศนะของพระเจ้าวรวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ในด้านต่างๆ เช่น ทัศนะเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน ทัศนะเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เป็นต้น และศึกษากลวิธีการเขียน โดยพิจารณาจากการ นำเสนอเนื้อเรื่อง ซึ่งทำให้ทราบว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงใช้บุรุษสรรพนาม ที่ ๑ และบุรุษสรรพนามที่ ๓ เป็นผู้เล่าเรื่อง และลำดับเหตุการณ์ไปตามปฏิทินเป็นส่วนใหญ่ ส่วน กลวิธีถ่ายทอดเนื้อเรื่องนั้น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ถ่ายทอดเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ สถานที่ บุคคล และบรรยากาศ อย่างละเอียดและนำสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาเป็นโวหาร อุปมาอุปไมย

งานวิจัยเรื่อง “การใช้ภาพพจน์ในงานเขียนสารคดี” เป็นผลงานวิจัยของรุ่งฤดี แผลงศรี จัดพิมพ์เผยแพร่ โดยภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ ในเดือน มีนาคม ๒๕๔๘ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของภาพพจน์ ๓

ประเภท คือ ภาพพจน์ประเภทความเปรียบ ภาพพจน์ประเภทใช้จินตนาการ และภาพพจน์ประเภท เล่นเสียงและเล่นคำ ซึ่งการศึกษาโครงสร้างของภาพพจน์นี้ สามารถใช้เป็นแนวทางสร้างภาพพจน์ รูปแบบเดียวกันในงานเขียนสารคดี และเนื้อหาก็ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภาพพจน์ในงานเขียนทั่วไปและความสำคัญของภาพพจน์ในงานเขียนสารคดี รวมทั้งหลักการเขียนสารคดีและหลักการอ่านสารคดี เพื่อความ เข้าใจงานเขียนสารคดีที่ดียิ่งขึ้น สารคดีที่นำมาศึกษาใช้สารคดีหลายประเภท เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีเบาสมอง สารคดีให้ความรู้ รวมทั้งสารคดีชีวิตประวัติและอัตชีวประวัติด้วย

บทที่ ๓

ความเป็นมาและลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติ

ชีวิตของคนหนึ่งคนเปรียบได้กับห้องสมุดขนาดใหญ่ ที่ได้สั่งสมประสบการณ์มากมาย แต่ละคนได้พบเห็นสิ่งที่แตกต่างกัน ที่อยู่ต่างยุคต่างสมัยก็มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน บางคนต้องดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ บางครั้งประสบความสำเร็จ บางครั้งประสบความล้มเหลว เมื่ออัตชีวประวัติของคนคนหนึ่งได้รับการถ่ายทอดหรือบันทึกไว้ในรูปของสารคดีจึงเป็นที่น่าสนใจเพราะการอ่านสารคดีอัตชีวประวัติ เปรียบได้กับการอ่านชีวิตคน การที่ได้อ่านเรื่องราวชีวิตของคนหลายๆ คนจึงเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างยิ่ง

ความเป็นมาของสารคดีอัตชีวประวัติ

การบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคลนั้นมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรารู้จักการบันทึกในรูปแบบต่างๆ เช่น การบันทึกพระราชภารกิจ และภารกิจของบุคคลสำคัญของบ้านเมืองแทรกอยู่ในเหตุการณ์บ้านเมืองในรูปของพระราชพงศาวดารและเอกสารต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ สมัยสุโขทัยการบันทึกชีวประวัติเป็นส่วนหนึ่งของข้อความในศิลาจารึก เช่น พระราชกฤษฎีกาของพ่อขุนรามคำแหงในศิลาจารึกหลักที่ ๑ (เป็นข้อความต่อจากอัตชีวประวัติของพระองค์) ประวัติของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีในจารึกหลักที่ ๒ เป็นต้น อย่างไรก็ตามชีวประวัติบุคคลในสมัยสุโขทัยมักเป็นส่วนประกอบของพฤติกรรมหรือวีรกรรมของบรรพบุรุษของไทยมากกว่าจะเป็นเรื่องประวัติชีวิตโดยตรง (ลักษณะหญิง รัตสาร, ๒๕๑๕)

ส่วนการบันทึกอัตชีวประวัติบุคคลที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยคือ ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (กรมศิลปากร, ๒๕๒๐: ๕) ได้ทรงจารึกเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระองค์เองไว้ ดังนี้

พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เฝือผู้เฒ่าตายจากเฝือเดิมแต่ยังเล็ก เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สืบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาท่เมืองตาก พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนจับหัวขวา ขุนสามชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อกูหนีญญาพายจ้งแจ้น กูบ่หนี กูช้ช้าง

ช้างเบกพล ภูจับเข้าก่อนพ่อภู ภูต่อช้างด้วยขุนสามชน ตัวภูพุ่งช้างขุนสามชนตัวชื่อ
 มาสมเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พ่อภูจึงขึ้นชื่อภู ชื่อพระรามคำแหง เพื่อภูพุ่งช้างขุน
 สามชน

เมื่อชั่วพ่อภู ภูบ่าเรอแก่พ่อภู ภูบ่าเรอแก่แม่ภู ภูได้ตัวเนื้อตัวปลา ภูเอามาแก่พ่อภู
 ภูได้หมากส้มหมากหวานอันใดร่อยกินดี ภูเอามาแก่พ่อภู ภูไปตีหนังวังช้างได้ ภูเอา
 มาแก่พ่อภู ภูไปที่บ้านท่าเมืองได้ช้างได้วงได้บัวได้นางได้เงินได้ทอง ภูเอามาเวนแก่พ่อ
 ภู พ่อภูตาย ยังพี่ภู ภูพรำบ่าเรอแก่พี่ภู ดั่งบ่าเรอแก่พ่อภู พี่ภูตายจึงได้เมืองแก่ภูทั้ง
 กลม

จะเห็นว่าข้อความข้างต้นนี้ทำให้ผู้อ่านทราบพระราชประวัติ พระราชจริยวัตรและพระราช
 ภารกิจต่างๆ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช รวมทั้งได้เห็นสภาพและเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัย
 สุโขทัยด้วย

ในสมัยอยุธยา พระราชประวัติของพระมหากษัตริย์และประวัติของบุคคลสำคัญถูกนำมา
 กล่าวรวมอยู่ในประวัติเหตุการณ์บ้านเมือง ดังจะเห็นว่าตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ในรัชสมัยของ
 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๕๕ – พ.ศ. ๒๒๓๑) เริ่มมีการแต่งหนังสือพระราชพงสาวดาร
 ขึ้นใหม่ โดยนำเรื่องที่บ้านทีกไ้มาเรียบเรียงใหม่ตามลำดับเวลา นอกจากนี้ในสมัยอยุธยายังมี
 หนังสือประกอบพงสาวดารซึ่งได้แก่หนังสือที่โหรแต่ง หนังสือราชการแต่งเป็นรายวันราชการทัพ
 จดหมายเหตุต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ และหนังสือที่บุคคลจดหรือแต่งขึ้นตามที่รู้ที่เห็น
 หรือเป็นคำให้การ ซึ่งเอกสารเหล่านี้มักมีเรื่องประวัติของบุคคลแทรกอยู่ด้วย (ลักษณะหญิง รัตสาร,
 ๒๕๑๕)

ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ประวัติชีวิตของบุคคลซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือมักเป็นเกียรติประวัติ
 ในการทำงานของบุคคลนั้นๆ เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ วรรณคดีใน
 สมัยนี้จึงแปลกใหม่กว่าเดิม เพราะได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก ประวัติบุคคลซึ่งสมัยก่อน
 หน้านี้รวมอยู่ในเหตุการณ์บ้านเมืองก็เริ่มเปลี่ยนรูปแบบเป็นผลงานชีวประวัติ โดยเฉพาะ ชิวประวัติ
 เท่าที่ปรากฏเหล่านี้ เช่น พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ของ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเขียนชีวประวัติได้รับความสนใจมากขึ้น เพราะมีการส่งเสริมการศึกษาให้แพร่หลายไปในหมู่ประชาชนทั่วไป คนไทยที่รู้หนังสือมีจำนวนมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ ทรงจัดให้มีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทั้งประเทศตะวันตก เช่น สิงคโปร์ ฯลฯ และประเทศตะวันออก เช่น อังกฤษ ฯลฯ ความนิยมในการไปเรียนต่างประเทศจึงมากขึ้นด้วย มีทั้งผู้ที่ได้รับพระราชทานทุนและผู้ที่ใช้ทุนส่วนตัว บุคคลเหล่านี้เป็นผู้รับวัฒนธรรมตะวันตกโดยตรงทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนแนวคิดและค่านิยม เมื่อเดินทางกลับมาประเทศของตนต่างก็มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะนำรูปแบบของวรรณกรรมตะวันตกมาเผยแพร่ ทำให้ไทยมีวรรณกรรมร้อยแก้วรูปแบบต่างๆ เพิ่มมากขึ้น หนึ่งในจำนวนนั้นคือ สารคดี (non-fiction) ซึ่งเป็นการเขียนเรื่องจากข้อเท็จจริง มีสาระสำคัญน่ารู้ น่าคิด ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีสารคดีประเภทต่างๆ เกิดขึ้นนอกเหนือจากที่เขียนกันมาแต่เดิม ที่น่าสนใจ ได้แก่ สารคดีชีวประวัติ และสารคดีอัตชีวประวัติ

สารคดีชีวประวัติ คือเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติชีวิตของบุคคลสำคัญต่างๆ ที่ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงจากเอกสารบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือจากการสอบถามเจ้าของประวัติเอง การเขียนสารคดีชีวประวัติได้เป็นที่นิยมเขียนกันอย่างแพร่หลาย อาทิ

พระราชประวัติของพระมหากษัตริย์และพระประวัตินาย ได้แก่ เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนิย์ผู้นิราศ โดย นายหนนวน สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชวังหลัง เจ้าพิมาย แผ่นดินที่สาม ของสมภพ จันทระประภา เพชรเดอริคมหาราช คาวัวร์ อันนิบาล คัทรินมหาราชินี เนลสัน ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เป็นต้น ประวัตินักเขียน ได้แก่ ๑๐๐ ปี ชิต บุรทัต ของอาจิม จันทรมพรและช่วย พูนเพิ่ม ชีวิตและงานของ เสฐียร โกเศศ ของประพัฒน์ ตรีณรงค์ เทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ ของดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช สอ เสถบุตร ของพิมวัลค์ เสถบุตร ชีวิตและงานของ ส. ธรรมยศ ของอสิขารา เป็นต้น ประวัตินักธุรกิจ ได้แก่ ปอกเปลือก...อานันท์ ปันยารชุน ของชลธิศ คุณนาวากลางมหาสมุทร ของคุณหญิงจางค์ศรี รัตนิน หาญเงินลักษณ์ ประวัตินักคิดทั่วไป ได้แก่ ดอกไม้ของชาติ (ประวัติชีวิต ๑๓ นางสาวไทยยุคแรก) มื่อปิ่น เรียบเรียงโดย อรสม สุทธิสาคร

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัตินั้น ในอดีตเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผู้เป็นเจ้าของเรียบเรียงขึ้น ซึ่งอาจเขียนเล่าเรื่องตั้งแต่เกิดจนถึงเวลาที่เขียน หรือเล่าช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต แต่ในปัจจุบัน สารคดีอัตชีวประวัติมีความหมายที่กว้างขึ้น คือ นอกจากจะเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผู้เป็นเจ้าของเรียบเรียง

ขึ้นเองแล้ว ยังหมายถึงผลงานที่เจ้าของประวัติเป็นผู้เล่า หรือเป็นผู้ให้ข้อมูลให้ผู้อื่นเรียบเรียง โดยเจ้าของประวัติเล่าเกี่ยวกับชีวิตของตนตั้งแต่เกิดกระทั่งถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตก็ได้

ในสมัยแรกๆ ช่วงก่อนรัชกาลที่ ๕ การเขียนอัตชีวประวัติอยู่ในรูปแบบของการเขียนบันทึก เช่น จดหมายเหตุรายวัน หรือไม่ผู้เขียนก็ได้ตั้งใจที่จะเขียนเป็นอัตชีวประวัติ แต่ต้องการเพียงเล่าเหตุการณ์ให้ฟัง จึงเขียนถึงเรื่องราวรอบตัวมากกว่าประวัติชีวิตของตนเอง แม้ในสมัยต่อมา มาผู้เขียนบางคนก็เห็นว่าการเขียนถึงประวัติตนเองนั้นเป็นการ โอ้อวด ดังเสฐียร โกเศศ (๒๕๑๐: (๘)-(๑๐)) ได้เขียนไว้ในคำนำของเรื่อง “ฟื้นความหลัง” ซึ่งเป็นอัตชีวประวัติของท่านไว้ตอนหนึ่งดังนี้

เรื่องนี้มีมาแต่เหตุ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปรากรว่า “ถ้าอาจารย์จะกรุณาหาเวลาว่างเขียนเมมโมรี่แบบฉบับนี้บ้าง คงเป็นคุณอันอนันต์” . . . นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก็ไปถอดเสียงออกเป็นตัวหนังสือพิมพ์คิด แล้วนำมาให้ข้าพเจ้าตรวจแก้ แต่ก็ทำไปไม่ได้ตลอด เพราะถ้าจะชำระข้อความที่เล่าบันทึกเสียงไว้ให้ได้สมบูรณ์ และพอใส่ ก็จะต้องเสียเวลามากกว่าจะเขียนขึ้นใหม่เสียอีก ด้วยเป็นเรื่องเล่าจากความจำ โดยไม่ได้นึกเตรียมล่วงหน้าไว้ก่อน ถ้าเขียนก็มีเวลานึกออกได้ทัน เพราะไม่ได้ตกอยู่ในบังคับของเวลา ตามแต่เครื่องจักรบันทึกเสียงจะบังคับ ข้าพเจ้าจึงตกลงเปลี่ยนเขียนเป็นหนังสือตามที่ตนเองถนัดดีกว่าพูดอย่างกะทันหัน ซึ่งนึกอะไรไม่ทัน เหตุที่เกิดเป็นเรื่อง ฟื้นความหลัง มีอยู่เพียงเท่านี้ ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะข้าพเจ้าต้องการจะเขียนประวัติตนเองด้วยลิ้มคน

จะเห็นว่าเสฐียร โกเศศได้ชี้แจงเหตุของการเขียนเรื่อง “ฟื้นความหลัง” ไว้ และได้ย้ำว่าการเขียนประวัติตนเองนั้นไม่ใช่เพราะลิ้มตัว หรือโอ้อวดตนเอง

ในปัจจุบันสารคดีอัตชีวประวัติมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเจ้าของอัตชีวประวัติที่เป็นดารา นักร้อง นักแสดง เช่น “ถึงร้ายก็รัก” ของภักจิรา วรรณสุทธิ “รักรู้ทัน” ของพิมลวรรณ ศุภยางค์ “กว่าจะรู้เดียงสา” ของวรรณษา ทองวิเศษ “ลบลายศาสตร์โนวา” ของชญาดา มัสยวานิช “แหงนหน้าเล่า” ของสิริยากร พุกกะเวส “ยิ่งยงคงทน คนเขี้ยกลืนชีวิต” ของยิ่งยง ยอดบัวงาม “นาย (ขอบ) เขตต์” ของเขตต์ ฐานทัพ “ชีวิตโคตรตลก” ของไนต์ เชิญยิ้ม “รักของจินา” ของ จิ ดาภา ณ ลำเลียง “เฮ้ยเฮ้ย หัวหัวสาวแตก อินนูโคกัน” ของอินนูโคกัน เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงกระแสความนิยมของการเขียนการอ่านสารคดีอัตชีวประวัติที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติ

สารคดีอัตชีวประวัติเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผู้เป็นเจ้าของประวัติเรียบเรียงขึ้น หรือที่เจ้าของประวัติเป็นผู้เล่า หรือเป็นผู้ให้ข้อมูล ให้ผู้อื่นเรียบเรียง โดยเจ้าของประวัติเล่าเกี่ยวกับชีวิตของตน ตั้งแต่เกิดกระทั่งถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ในปัจจุบันความนิยมเรื่องการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติมีมากขึ้น บุคคลผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจการงาน หรือผู้ที่ผ่านพ้นอุปสรรคขวากหนามในชีวิต มักจะถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของตนไว้ให้ผู้อื่นได้ทราบ ซึ่งแต่ละบุคคลก็มีเรื่องราวในชีวิต วิธีการถ่ายทอดเนื้อหา และลีลาการเขียนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามอัตชีวประวัติอันหลากหลายในแต่ละกลุ่มบุคคลในสังคมก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน หรือมีลักษณะร่วมกันด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสารคดีอัตชีวประวัติของกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้แก่

๑. กลุ่มเจ้านาย

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นเจ้านาย ผู้วิจัยเลือกศึกษา ๕ เรื่อง คือ

๑.๑ จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบติ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ ทรงนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๒๖

๑.๒ เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ ของพระราชนัดดาองค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑

๑.๓ ความทรงจำ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

๑.๔ เกิดวังปารุสก์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

๑.๕ อัตชีวประวัติพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าทรงนิพนธ์ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๒

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นเจ้านายข้างต้นมีลักษณะร่วมกัน คือ ผู้เขียนมักจะเล่าถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ที่มีอยู่ในราชสำนัก และเล่าถึงโอกาสที่ได้ถวายการรับใช้พระมหากษัตริย์ พร้อมๆ กับการเล่าประวัติชีวิตของตนเอง ดังจะเห็นได้จากเรื่อง “ความทรงจำ”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๑-๒) ทรงเล่าถึงประเพณีในสมัยที่ประสูติไว้ว่า

...ประเพณีในราชสกุลสมัยนั้น เมื่อพระเจ้าลูกเธอประสูติ ถ้าเป็นพระองค์ชายได้พระราชทานพระขรรค์เล่ม ๑ กับปืนพกกระบอก ๑ ถ้าเป็นพระองค์หญิงได้พระราชทานพระภูษาแพรคลุมพระองค์ผืน ๑ เป็นของเฉลิมขวัญให้วางไว้ในกระดั่งที่รองพระองค์ เมื่อประสูติแล้วได้ ๓ วันมีการพิธีเวียนเทียนสมโภชตำหนักที่ประสูติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเป็นประธานทรงรดน้ำพระมหาสังข์และเจิมพระราชทาน...

ในเรื่อง “กิดวังปารุสก์” พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๒๕๔) ได้ทรงเล่าถึงธรรมเนียมที่ปฏิบัติในพระราชกฐินหลวง ตอนหนึ่งว่า

...คราวนี้ได้เข้าไปในโบสถ์เป็นครั้งแรก ได้เห็นธรรมเนียมที่น่าที่งอยู่สองอย่างคือ เมื่อจะเสด็จเข้าวัดใด พอพระเจ้าอยู่หัวได้ถวายผ้าพระกฐินแล้ว การถวายของอื่นๆ แก่พระ เป็นหน้าที่ของเจ้านาย ทรงยื่นเรียงแถวหน้าหน้าที่พระนั่งกันอยู่ เจ้านายทรงยื่นตามลำดับยศและอาวุโสหรือที่เรียกว่า “ไปเจียม” แต่หัวหน้านั้นไม่ถือตามยศหรืออาวุโส พระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกเจ้านายองค์ใดๆ ก็ได้ มักจะทรงเลือกเจ้านายที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับวัดในวันนั้น...

ส่วนอัตชีวประวัติของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๑๔๑-๑๔๒) ผู้ทรงนิพนธ์ได้ทรงเล่าถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างละเอียด ตอนหนึ่งว่า

...โดยเหตุที่เราถือกันมานานแล้วว่า พระราชพิธีนี้เป็นพระราชพิธีใหญ่และสำคัญที่สุดในราชการ จึงเห็นควรเล่าไว้อย่างละเอียดสักหน่อย

งานเริ่มต้นวันที่ ๔ พฤษภาคม เสด็จทรงจุดเทียนชนวนพระราชทานให้พ่อไปจุดเป็นพุทธบูชาในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลในการสวดมนต์บรมราชาภิเษกพระราชทานตรานพรัตน์แก่กรมขุนชัยนาทนเรนทร...

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติของผู้เขียนที่เป็นเจ้านายนั้น นอกจากผู้ทรงนิพนธ์จะเล่าถึงพระประวัติแล้ว ยังได้ทรงเล่าถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในราชสำนัก แสดงให้เห็นถึงความผูกพันใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์

๒. กลุ่มพระสงฆ์ อุบาสิกา

อัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นพระสงฆ์ และอุบาสิกา ผู้วิจัยเลือกศึกษา ๕ เรื่อง คือ

๒.๑ พระประวัติครัสเล่า ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๘

๒.๒ ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ ของปัญญานันทะภิกขุ เล่าเมื่อ พ. ศ. ๒๕๑๔

๒.๓ อัตตโนประวัติพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) เขียนครั้งแรก พ. ศ. ๒๕๑๗ แต่ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๓๗ ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมอยู่

๒.๔ เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา ของพุทธทาสภิกขุ พระประชา ปสนุนธมฺโม เป็นผู้ตีพิมพ์ก่อน พ. ศ. ๒๕๒๕

๒.๕ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าว่างแห่งปัญญา ของคันสนีย์ เสถียรสุด มนทรา จุฑะพุทธิ

เรียบเรียง เริ่มให้ข้อมูลประมาณพ.ศ. ๒๕๔๒

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นพระสงฆ์ และอุบาสิกามีลักษณะร่วมกัน คือ นอกจากจะเป็นประวัติชีวิตสมัยวัยเยาว์ ก่อนที่จะอุปสมบท หรือหันหน้าเข้าสู่พระธรรมแล้ว ในเนื้อหายังมีคำสั่งสอน ใ้คิดเตือนใจ และข้อคิดต่างๆ มากมาย ผู้เขียนตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้อ่าน ดังตัวอย่างเช่น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๓๕-๔๑) ได้ทรงสั่งสอนลูกศิษย์ด้วยความใส่ใจพระทัยเรื่องการประหยัด การเล่นการพนัน เรื่องการเลิกสตรีมาเป็นคู่ครองไว้ใน “พระประวัติครัสเล่า” ตอนหนึ่งว่า

...คนติดมันชะไม่เป็นอิสสระกับตัว ไม่มีจะกิน เดือดร้อนไม่น้อย เมมาแล้วปราศจากสติคุมใจ ทำอะไรมักเกินพอดี ที่สุดหน้าตาและกิริยาก็ผิดปกติ... ศิษย์ของเราผู้แก้ววดีก็ออกไปยังไม่เคยรู้รส จงประหยัดให้มาก เพราะยากที่จะกำหนดความพอดี

..ศิษย์ของเราผู้แก้วดสีก็ออกไป ยังไม่เคยเล่น อ่าริเล่นเลย ตกหล่นการพนันแล้ว ถอนตัวออกยาก เพราะเหตุความเพลินนั่นเอง เราเคยพบคนเล่นการพนัน ถึงฉิบหายย่อยยับ แม้อย่างนั้นยังเว้นไม่ได้ คนมีทรัพย์เล่นไม่ถึงฉิบหาย แต่เสียเวลา

..ศิษย์ของเราผู้แก้วดสีก็ออกไป ไม่เคยในทางนี้ จึงประหยัดให้มากจากหญิงเสเพล แม้จะหาผู้หญิงอย่างค้วนจงเลือกให้ได้คนดี ถูกนักเลงเข้า อาจพาฉิบหาย ตั้งตัวไม่ติด

ในเรื่อง “ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๑๐๑) ได้แทรกคำสั่งสอน เรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไว้ ดังตอนที่ว่า “..คือว่าเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทำให้คนรักนี้ด้วยการให้ พุดจาอ่อนหวาน แล้วก็ทำตนให้เสมอ ประพฤติตนในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันท่านประพฤติอยู่”

ส่วนเรื่อง “อรรถโนประวัติของพระราชานิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสร์รังสี)” นั้น (๒๕๓๗: ๕-๑๐) ท่านได้ให้คำสั่งสอนและข้อคิดไว้ตอนหนึ่งว่า

..คนเราทำความชั่วไว้แล้ว เมื่อตนยังไม่ตายความชั่วนั้นย่อมติดตามมาทัน เมื่ออยู่ในหมู่คนไม่ดี ไม่มีศีลธรรมด้วยแล้ว ย่อมทำคนหมู่มากพลอยเป็นบาปไปด้วย

ความทุกข์ของคนเราไม่มีที่สิ้นสุด ปลอดภัยแล้วไปติดโน่นอยู่อย่างนี้รำไปตลอดชาติ ฉะนั้นผู้มีปัญญาท่านจึงเบื่อทุกข์ในโลกนี้ แล้วหาทางหนีจากทุกข์

..การบวชในพระศาสนา มิใช่จะทำให้คนผู้ได้รับความทุกข์แล้ว หมดทุกข์ไปเลยทีเดียวก็หาไม่ เพราะทุกข์มันเกิดจากกิเลสภายใน คนเราเกิดมาสะสมเอากิเลสอยู่ในโลกนี้จนนับภพชาติไม่ถ้วน ไม่ต้องไปแฉ่งตัวกิเลสออกมานับละ แม้แต่ชั้นของกิเลสที่มันสะสมทับถมกันไว้ ก็ไม่ทราบที่ชั้นแล้ว คนไม่มีปัญญาไม่สามารถจะขุดค้นเอากิเลสที่เนื่องนองอยู่ในใจมาเผยแพรให้เห็นได้ จึงไม่สามารถที่จะทำลายให้หมดสิ้นได้ (แต่ก็ยังดี การได้บวชก็พอมองเห็นทางอยู่บ้าง)

พุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๕: ๔๘๘) ได้ให้ข้อคิดข้อปฏิบัติไว้พอสมควรในเรื่อง “เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” ตอนหนึ่งว่า

เวลาเราเกิดผัสสะ ตอนนั้นการที่จะไม่ยินดียินร้าย ใช้วิธีคิดเอาหรือใช้วิธีรู้สึกเพื่อไม่ให้ยินดียินร้าย

ไม่อาจจะทำอย่างนั้นได้ ไม่ใช่เวลาสำหรับคิด มันเป็นการเอาความรู้แจ้งที่ทำไว้ก่อนๆ มา อารมณ์ทั้งหลายถูกนำมาพิจารณาโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่เป็นปกติ นั้นเป็น ปัญญา พอเกิดเรื่องสัมพันธ์อารมณ์ ก็มีสติระลึกถึงความรู้นั้นมา ไม่ใช่มาคิดอยู่เฉยๆ ไม่มี ทางที่จะคิดแยกแยะคำนวณอะไร เวลาที่มีอารมณ์มากกระทบ ไม่มีทางจะทำได้ เพราะมันเร็ว เหมือนสายฟ้าแลบ มันต้องแวบเดียว มาเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่เคยทำอยู่เป็นประจำ มา จับกับอารมณ์นี้ อารมณ์นี้จึงปล่อยไปเป็นธาตุตามธรรมชาติ

ในเรื่อง “แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าวย่างแห่งปัญญา” แม่ชีคันสนีย์ (๒๕๔๘: ๓๐๗) ได้ ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ในชีวิต พร้อมทั้งแทรกข้อคิด คติเตือนใจ และให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีปัญหาไว้ ตลอดเรื่อง ดังตอนหนึ่งที่ว่า

“การต่อสู้ด้วยความอ่อนโยน ด้วยวิธีการนุ่มนวลจะนำมาซึ่งชัยชนะ และถือเป็นผู้ที่ ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง”

“คนเราพอไปถึงที่สุดแห่งความรัก พอใจว่าคนที่รักอยู่ในที่ที่ดีแล้ว มันก็เป็นพัฒนาการ ของความรักอีกระดับหนึ่ง ไม่ต้องเป็นเจ้าของ แต่ส่งเสริมในลักษณะที่เกื้อกูล มันก็ยัง เป็นความรักที่ให้อยู่ แต่ให้อีกมิติหนึ่ง คือให้ผ่านคนหนึ่งเพื่อไปถึงอีกหลายๆ คนแล้วไม่ เลือกปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการที่คน ๒ คนรักกันแล้วมีอันสงฆ์ต่อคนอย่างไม่เลือกปฏิบัติ มันคือการพัฒนาความรัก

เป็นความรักที่ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีความสุขที่ได้ให้”

“ทุกซ์มีไว้ให้เห็น ทุกซ์ไม่มีไว้ให้เป็น
 คนส่วนมากมักจะ ‘เป็น’ ทุกซ์
 มีเพียงส่วนน้อยที่ ‘เห็น’ ทุกซ์
 มนุษย์ทุกคนล้วนเริ่มต้นด้วย ‘การเป็นทุกซ์’
 แต่จะไปถึง ‘การเห็นทุกซ์’ หรือไม่...
 ขึ้นอยู่กับการพัฒนาสติปัญญา
 ระหว่าง ‘การเป็น’ ไปสู่ ‘การเห็น’
 คือการเดินทางที่มีกระบวนการแห่งการเรียนรู้
 ที่จะไม่ ‘เพลิน’ ในทุกซ์...
 สู่การ ‘พันทุกซ์’ ร่วมกัน”

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นพระสงฆ์ และอุบาสิกา มีเนื้อหาที่เป็น คำสั่งสอน ข้อคิด คติเตือนใจ ที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านมากกว่าสารคดีอัตชีวประวัติใน กลุ่มอื่นๆ

๓. กลุ่มข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ นั้น ผู้วิจัย เลื่อนนำมาศึกษา ๕ เรื่อง คือ

๓.๑ โศกขตาในชีวิตที่พอใจ ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๖

๓.๒ ฟื้นความหลัง ของเสฐียร โกเศศ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘- พ. ศ. ๒๕๑๐

๓.๓ ความสำเร็จและความล้มเหลว ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๑๔

๓.๔ ชีวิตที่เลือกไม่ได้ ของกรุณา กุศลาสัย เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๒๗

๓.๕ อัตชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันทน์ ของสมศรี สุกุมลนันทน์ เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๓๕

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ มีลักษณะร่วมกันในเรื่องของการกล่าวถึงการทำงานของตนเองตามความเชี่ยวชาญ ควบคู่ไปกับการเล่าประวัติชีวิต ของตน ดังตัวอย่าง

เสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๒๑๐) เป็นนักก้นคว้า แสวงหาความรู้อยู่เสมอ อัตชีวประวัติของท่านในเรื่อง “ฟื้นความหลัง” จึงมีความรู้เรื่องต่างๆ แทรกอยู่เสมอ เช่น ความรู้เรื่องภาษา ตอนหนึ่งว่า

ท่านจะสังเกตหรือไม่ได้สังเกตก็ได้ ถึงคำว่า โรค ซึ่งเป็นภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาแต่เดิม แต่เข้ามาอยู่ในภาษาไทยนานแล้ว จนกลายเป็นคำไทยโดยสมบูรณ์ สมัยโบราณครั้งกระโน้น เมื่อเรายังไม่ได้รับคำว่า โรค มาใช้เป็นภาษาไทย เราเรียกคำอะไรแทนคำว่า โรค จะเรียกว่าเจ็บป่วยหรือ ก็ไม่ใช่ เพราะความเจ็บป่วยเป็นแต่อาการของ โรคที่เกิดขึ้นเท่านั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ป่วย ปวด ป่วน เห็นจะเป็นคำจำพวกเดียวกัน นี่เป็นเดา แต่ว่าเดาอย่างมีหลักตาม “แนวเทียบ” ดีร้ายเราอาจเรียกว่าใช้ก็ได้...

หรือเล่าถึงความรู้เรื่องในอดีต ดังตอนหนึ่งว่า

ลิกที่แสดงในสมัยนั้น ที่แรกก็แสดงเรื่องเป็นชุดๆ อย่างจิว ภายหลังจึงเป็นเรื่องราวต่อกันมา ดังหลายๆ วันจึงจะจบเรื่อง นี่ก็เป็นทำนองเดียวกับภาพยนตร์ ซึ่งที่แรกก็เป็นเรื่องสั้นๆ ก่อน แล้วจึงวิวัฒนาการมาเป็นเรื่องยาวๆ...

ลิกที่เล่นเรื่องสั้นๆ สมัยโน้น ซึ่งรู้จักกันดี คือเรื่อง “พระยาน้อยชมตลาด” มีตัวแสดงนอกจากพระยาน้อยแล้ว ก็มีตัวมะเทิงขายแป้งน้ำมันอยู่ที่ตลาด เมียชื่อเมียมะนิก เป็นผู้หญิงสาวสวยมาก...

ในเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” นอกจากหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖: ๑๕๑) จะเล่าถึงการทำงานของท่านแล้ว ยังได้ให้ข้อเสนอแนะแก่องค์กรที่ได้ร่วมงาน เพื่อนำสิ่งที่ผิดพลาดไปปรับปรุงต่อไป ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้ารับราชการด้วยความเข้าใจ และหวังว่าประชาธิปไตยจะนำความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมาสู่บ้านเมือง ถึงแม้จะต้องใช้เวลานานพอสมควร กว่าคนทั้งหลายจะเข้าใจคดีต่างๆ อย่างสมบูรณ์ และการเป็นครูเป็นโอกาสคืออย่างหนึ่ง ที่จะมีส่วนในการนำมาซึ่งความสมหวังแนวความคิดที่ครอบครัวยุคข้าพเจ้าเห็นว่าสำคัญแก่บ้านเมืองก็คือ ควรจัดความโอนอ่อนตามใจกันในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้หมดสิ้นไป และมีการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาแก่กันและกัน เพื่อที่จะปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันการ ซึ่งการศึกษาย่อมจะมีบทบาทสำคัญ...

เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปปรับหน้าที่ศึกษานิเทศก์ใหม่ๆ นั้น ข้าพเจ้าได้พยายามสุดความสามารถที่จะชี้แจงให้ท่านผู้ใหญ่ทุกท่านแลเห็นว่า การศึกษาระดับมัธยมเป็นระดับสำคัญยิ่ง เพราะเป็นระดับที่ประชาชนพึงเล็งอย่างหนึ่ง และโดยหลักวิชา หรือสภาพความจริงนั่นเอง

นักเรียนระดับนี้อยู่ตรงกลาง จะแยกออกไปเป็นชนชั้นปกครองประเทศ ชนวิชาชีพต่างๆ ชนชั้นหัวหน้า ชั้นกลาง เป็นครู ซึ่งจะเป็นลูกโซ่สำคัญในสายโซ่ของการศึกษา. . .

ส่วนเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรุณา กุศลาสัย (๒๕๓๘: ๑๖๐) นั้นนอกจากผู้เขียนจะเล่าเรื่องราวในชีวิตที่ผ่านมาแล้ว สิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนย้ำเป็นระยะๆ คือ ผู้เขียนรู้สึกภูมิใจที่ได้เรียนภาษาฮินดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยผู้เขียนในหลายๆ โอกาส ทั้งยังนำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานเขียนในปัจจุบันด้วย ดังตัวอย่าง

ในยามคับขันดังที่กำลังเล่าให้ลูกฟังอยู่นี้ ภาษาฮินดีได้อ่านวยประโยชน์ให้แก่พ่ออย่างมหาศาล ก่อนอื่น พ่อเห็นจะต้องเล่าให้ทราบเสียด้วยว่า ค่ายกักกันที่พวกเราถูกคุมขังอยู่นั้นมีทหารรักษาการณ์อย่างเข้มแข็งตลอด ๒๔ ชั่วโมง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการหลบหนี แม้ว่าจะมีนายทหารอังกฤษชั้นนายร้อยนายพันเป็นผู้บังคับบัญชา แต่ทหารชั้นประทวนที่มีหน้าที่อยู่เวรเดียนยามเป็นประจำนั้นเป็นชาวอินเดียทั้งสิ้น และกับทหารชั้นผู้น้อยเหล่านี้แหละที่พ่อมีโอกาสใช้ภาษาฮินดีระบายความทุกข์ยากของพวกเราให้เขาฟัง. . .

. . . เรื่องความรู้ภาษาฮินดีนั้นอนุญาตให้พ่อ “โม้” สักหน่อยนะว่า แม้จนทุกวันนี้ พ.ศ.๒๕๒๘ ขณะที่มีคนไทยไปศึกษาในอินเดียปีหนึ่งๆ เป็นจำนวนเรือนร้อย แต่พ่อยังไม่เคยพบคนไทยที่รู้ภาษาฮินดีเท่าพ่อเลย (พ่อหมายถึงคนไทยที่ไม่มีเลือดเนื้อเชื้อไขเป็นอินเดียนะ) ที่เป็นเช่นนี้หาใช่เพราะพ่อวิเศษวิโสหรือเก่งกาจอะไรก็หาไม่. . .

ในสารคดีอัตชีวประวัติของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๑๕๘) ผู้เขียนแสดงความภูมิใจในการทำงานของตน โดยเล่าถึงการเป็นผู้นำในการสร้างแบบที่ใช้ในการตัดเสื้อสำเร็จรูปของเมืองไทยไว้ว่า

. . . คนไทยที่เรียนการตัดเย็บในขณะนั้นต้องเริ่มที่สร้างแบบตัด การสร้างแบบตัดในเมืองฝรั่งมีสอนในโรงเรียนอาชีพ เรียนแล้วไปทำงานเป็นผู้สร้างแบบตัดโดยตรงในโรงงานผลิตเสื้อสำเร็จรูป จึงขอเขาไปเรียนในโรงเรียนสอนวิชาชีพ โดยเฉพาะที่นิวยอร์ก ได้รู้จักการสอนวิชาการตัดเย็บสำหรับเสื้อผ้าสำเร็จรูปในโรงงาน

อาจพูดได้ว่า ดิฉันเป็นผู้นำวิธีสร้างแบบตัดมาตรฐานมาใช้ในการตัดเสื้อสำเร็จรูปของเมืองไทย ผ่านการสอนในคณะคหกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ

จะเห็นว่าลักษณะร่วมของสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นข้าราชการ นักวิชาการ คือการเล่าถึงการทำงานที่ตนเองเกี่ยวข้องไว้เป็นส่วนใหญ่ เพราะผู้เขียนในกลุ่มนี้มีความโดดเด่น หรือมีชื่อเสียงได้จากผลงานที่สร้างขึ้น จึงมีความภูมิใจเมื่อกล่าวถึงการทำงาน หรือผลงานของตน

๔. กลุ่มนักการเมืองและนักธุรกิจ

ผู้วิจัยเลือกศึกษาสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นนักการเมืองและนักธุรกิจ ๕ เรื่อง คือ

๔.๑ พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์ ของพระยาภิรมย์ภักดี ผู้เขียนไม่ได้บอกปีที่พิมพ์ไว้ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าเขียนภายในพ.ศ. ๒๔๘๑ เนื่องจากเป็นปีที่ผู้เขียนกล่าวถึงเป็นครั้งสุดท้าย

๔.๒ เรื่องไม่ยอมเกล้า ของสมักร สุนทรเวช ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕

๔.๓ ชีวิตจำลอง ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒

๔.๔ ตาคูดาวเท่าติดดิน ของทักษิณ ชินวัตร วัลยา เรียบเรียง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าให้ข้อมูลประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๒

๔.๕ ผมจะเป็นคนดี ของวิกรม กรมดิษฐ์ ประภัสสร เสวิกุล เรียบเรียง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าให้ข้อมูลประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗

อัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นนักการเมือง และนักธุรกิจมีเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องราวในชีวิตก่อนที่จะเข้ามาทำงานทางการเมืองหรือทำธุรกิจ เนื้อหาแฝงด้วยน้ำเสียงที่ขบขันตนเอง และประชามัน์พรรคการเมืองที่สังกัด หรือมีข้อความที่แสดงถึงความคิด วิสัยทัศน์ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานการเมือง หรือการทำธุรกิจ เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการทำธุรกิจ พร้อมทั้งการแก้ไขเมื่อเกิดอุปสรรคหรือปัญหาขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๒๕๕) ผู้เขียนได้เล่าถึงอุปสรรคเรื่องการขออนุญาตทำเบียร์ไว้ตอนหนึ่งว่า

เมื่อกลับถึงบ้านแล้วพักรวบรวมเรื่อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว กราบบังคมทูลรายงานที่ได้ไปทำมาจากเมืองนอก พระองค์ทรงยินดีมากที่ข้าพเจ้าไปทำงานมาได้สมประสงค์ โปรดพระราชทานปฏิสันถารกับข้าพเจ้าเป็นเวลานาน แล้วข้าพเจ้ากราบถวายบังคมลา ไปเยี่ยมผู้จัดการธนาคารฮ่องกงฯ เขาแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้จัดการใหญ่ ให้ใช้เงินเกินบัญชีข้าพเจ้าตามต้องการ แล้วไปกระทรวงการคลัง ขณะนั้นพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นทั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีคลัง ไม่พบ ได้เที่ยวไปหาอีกหลายครั้งจึงได้พบ ท่านว่าสัมปทานทำเบียร์ที่รัฐบาลเก่าให้ไว้ จะเก็บภาษีเบียร์ ในปีแรกคิดละ ๑ ปีที่สอง ๓ และปีที่สามคิดละ ๕ สตางค์นั้น รัฐบาลนี้จะให้อย่างนั้นไม่ได้ เพราะอาจมีผู้อื่นขอตั้งโรงเบียร์ขึ้นแข่งกันบ้าง วันหลังให้มาทำความตกลงกันใหม่...

เรื่อง “เรื่องไม่อยากเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๑๔๑-๑๔๓) ผู้เขียนเล่าประวัติชีวิตของตนเอง และพรรคประชากรไทยซึ่งตนเป็นผู้ก่อตั้ง โดยชี้แจงให้ผู้อ่านได้ทราบแนวทางของพรรคดังกล่าวตอนหนึ่งว่า

วันนี้ถ้ากระผมจะทำเหมือนคนบางพวกบางประเภทที่อยากจะได้อะไรดี อยากจะมีโอกาสจะได้มีสันถวะมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลนี้ ก็อาจจะต้องแสดงความรู้สำนึกคิดไปอย่างอื่น แต่กระผมขอประกาศให้ทราบไว้ว่านักการเมืองอย่างกระผม พรรคการเมืองอย่างพรรคประชากรไทย ไม่เคยมีความอยากได้อะไรดีด้วย

เรารู้ว่าเราอยู่ในฐานะไหน และเมื่อรู้ว่าอยู่ในฐานะไหนแล้วต้องทำหน้าที่ในฐานะนั้น ถ้ามีความรู้สำนึกคิดอย่างไรที่มันไม่ผิดแผกไปกว่าที่คนธรรมดาเขาารู้สึก ถ้ารู้ข้อเท็จจริงรู้แ่งกฎหมายที่จะแสดงให้ประชาชนรู้ได้ ผมต้องแสดงและผมก็ทำ

ลองถามแม่ทัพนายกองคูชิครับ กระผมเป็นคนที่ไม่ยุ่งกับทหาร ไม่ซื้อของแวะทหารและไม่เอาทหารเป็นฐานทางการเมือง แต่กระผมก็มีทหารที่รู้จักที่คุ้นเคย มีนายทหารที่มาปรับทุกข์แสดงความคิดเห็น ซึ่งยอมทำได้ในฐานะส่วนบุคคล

ในเรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของจำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๓: ๑๓๐) ผู้เขียนได้แสดงความคิดวิสัยทัศน์ ในการหาเสียง และแสดงถึงความภูมิใจที่ได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนที่สูงมากไว้ว่า

ผมสู้อย่างจนๆ ประชาชนช่วยเหลือไหนก็มีผู้แค่นั้น ถ้าผู้สมัครรายอื่นๆ ทำอย่างนั้นบ้าง คงจะประหยัดค่าใช้จ่ายเอาไปช่วยคนจนๆ ได้มากมาย และจะไม่มีผลจำเป็นสำหรับเขาที่จะเข้าไปกอบโกยเพื่อเอาทุนคืน

ประชาชนไปลงคะแนนให้ผมถึงสี่แสนแปดหมื่น นับเป็นคะแนนเลือกตั้งสูงที่สุดตั้งแต่มีประชาธิปไตยมา ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งส.ส. หรือเลือกตั้งอย่างอื่นก็ตาม

ในเรื่อง “ตาดูดาว เท้าคิดดิน” ทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๒๐๐-๒๑๒) ได้เล่าเรื่องราวในชีวิตของตน รวมทั้งได้แสดงวิสัยทัศน์ทางการเมืองในฐานะหัวหน้าพรรคไทยรักไทยไว้หลายตอน ดังเช่น

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อผมมีโครงการดาวเทียมไทยคม ผมจึงคิดที่จะใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา ถมช่องว่างระหว่างเด็กในเมืองกับชนบทและผมก็เลือกโรงเรียนประชาบาล สันกำแพงที่ผมไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษเป็นศูนย์ของเชียงใหม่

คิดย้อนไปแล้ว การเป็นเด็กบ้านนอกนี้มีความสุขมากทีเดียว เป็นความสุขใกล้ตัว ไม่ต้องเสียเงินทองแสวงหา ถือเป็น “ได้โอกาส” ไม่ใช่ค่อยโอกาสอย่างเข่าว่ากัน แล้วความจริงการที่ผมได้เกิดและเติบโตในชนบทมากกว่า ๑๐ ปี แม้จะไม่ใช้ลูกชานาชากรไรรู้ อุดมอยาก แต่พ่อแม่ก็เลี้ยงมาอย่างดีดดิน จึงทำให้ผมสำนึกเข้าถึงชีวิตชาวบ้านมากทีเดียว

พรรคการเมืองใหม่ซึ่งผมจะทุ่มเทให้ยู่คู่สังคมไทยนั้น เป็นพรรคที่ขายแนวคิดทางการเมือง ขายจุดยืนในหารแก้ปัญหาของประเทศ หรือที่ในต่างประเทศเรียกว่า platform

เพราะจุดอ่อนของชาติคือ ขาดหน่วยงานหรือผู้นำที่บริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ จนพาประเทศหลงทางสู่วิกฤตเศรษฐกิจ พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอตัวมาบริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์นำทาง

เรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๑๘๔-๑๘๕) เจ้าของประวัติเป็น นักธุรกิจที่มีความสามารถ นอกจากเล่าเรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิตแล้ว ผู้อ่านจะได้ทราบถึงความคิดทางด้านธุรกิจ กลยุทธ์ ตลอดจนวิธีแก้ปัญหา ดังตัวอย่าง

ก่อนจะกลับมา ความที่กลัวว่าเมื่อมาถึงได้หัววันแล้วคงจะลำบากเรื่องค่าใช้จ่าย ผมจึงวางแผนด้วยการไปซื้อเครื่องประดับพวกแหวน สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ต่างหู ที่หลุดจากโรงจำนำและร้านจิวเวลรี่ทั้งหลายมาตุ๋นไว้ โดยของยืมเงินทุนจากลุงและป้า ซึ่งสมัยนั้นราคา

เพียงชั้นละไม่กี่ร้อยบาท แล้วลักลอบนำติดตัวมาด้วยการซุกไว้ตามเสื้อผ้าในกระเป๋าเดินทาง
แล้วมีเลื่อมหาวิทยาลัยอยู่ด้านบน เวลาสุดการเห็นก็จะไม่ตรวจ

เครื่องประดับพวกนี้ผมได้ขายให้กับเพื่อนสาวหรือไม่กี่พี่สาวของเพื่อนนักเรียนด้วยกัน
หรือแม่กระทั่งบรรดาแม่ๆ ของเพื่อนในราคาชั้นละพันบาท. . .

วิธีการในการทำธุรกิจของผมเริ่มจากการที่ผมไปเดินหาสินค้าต่างๆ ในงานแสดงสินค้า
ซึ่งจัดขึ้นกันบ่อยๆ ในกรุงเทพฯ ในขั้นแรกไปติดต่อขอโบรชัวร์ ขอใบเสนอราคาของสินค้า
เริ่มนำมาศึกษาว่าตอนนั้นสินค้าของบ้านเรามีอะไรและของไต้หวันมีอะไรที่จะนำมาขายได้
บ้าง. . .

๕. กลุ่มนักเขียน

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นนักเขียน ผู้วิจัยเลือกศึกษา ๕ เรื่อง คือ

๕.๑ ชีวิตในความทรงจำ ของสุวัฒน์ วรดิลก เริ่มต้นเขียน พ.ศ. ๒๕๑๕

๕.๒ ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์ ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน
ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕

๕.๓ อาจินต์ ปัญจพรรค์ ของอาจินต์ ปัญจพรรค์ แฉ่งน้อย ปัญจพรรค์ เรียบเรียง
เล่าเรื่องตั้งแต่ปลายปี ๒๕๓๗ –ปลายปี ๒๕๓๘

๕.๔ อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ผู้วิจัย
สันนิษฐานว่าเขียนก่อน พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นปีก่อนการตีพิมพ์เป็นตอนๆ ครั้งแรก

๕.๕ ชีวิตที่คิดไม่ถึง ของ ส. พลายน้อย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๐-
๒๕๔๓

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนี้ นอกจากผู้เขียนจะเล่าประวัติชีวิตของตนเองแล้ว ในเนื้อหา
ได้มีการแทรกความรู้ด้านภาษา วรรณคดี สุภาษิต แต่ละเรื่องล้วนมีสำนวนภาษาที่สละสลวย อ่าน
เข้าใจง่าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แสงแดดแผดแผ่กล้า	เกิดท้อทุกข์ฯ
มองไปไปพบข้อ	ความหวัง
เสียดจิตคิดลำพัง	เพ่งกว้าง
วิมานมาศพินาศตั้ง	เดือนตก
เปล้าเปลี่ยวเอี้ยวอ้างว้าง	อกไอ้อกครวญ
หวนถึงถิ่นที่ได้	เคยเนา
เคยอยู่รู้เชิงเสา-	วภาพพร้อม
อ่อนวิทย์คิดกลับเอา	วิชาอีก
จำฝ่าลาญาติล้อม	เรงด้าวอัสดง
ลงเรือบินย่างก้าว	กรุงลอน – คอนแส
หวนตริกนิกนกร	อีกข้าง
หนาวสั่นบั่นใจถอน	ระทวยทอด
อาเพศเหตุใดบ้าง	จึงแจ้นจากไทย
นั่งในเคหะห้อง	คนเดียว
จับจู่หูดเสียว	สุดซึ่ง
มองเหม่อเมเมอเหลียว	แลเปล้า
เมฆหมอกมืดคลุมซึ่ง	ขุนแก่นแน่นทรวงฯ

DOMUS ET PLACENS UXOR.

เรื่อง “อาจินต์ ปัญจพรรค” ของอาจินต์ ปัญจพรรค (๒๕๓๕: ๓๔) ผู้เขียนเล่าถึงเกร็ด
วรรณคดีที่ได้ยินมาจากป้าของตน ทำให้ผู้อ่านพลอยมีความรู้เรื่องวรรณคดีไปด้วย ตอนหนึ่งว่า

ป้ามีเกร็ดวรรณคดีแปลกๆ เล่าให้เราพี่น้องฟังบ่อยๆ อย่างลูกสาวทั้ง ๗ ของท้าวสามลนั้น
นอกจากนางรจนาแล้ว มีใครรู้จักชื่อคนอื่นๆ บ้าง ? ป้าเหลิมรู้ แก่เล่าได้หมดว่ามีชื่อ มลุลี
มลิวลัย ฉันทนา จำปาเทศ เกศเมือง เรืองยศ แล้วก็รจนา มันไม่มีปรากฏในวรรณคดี ป้าเหลิม
แสร้งจากไหน ? แสร้งจากลิเก

ส่วนเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกรักรวมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕:
๑๕๔) ผู้เขียนได้พรรณนาธรรมชาติด้วยการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างไพเราะไว้ตอนหนึ่งว่า

นอกจากปุยมะฆชาวจิตที่ลอยนึ่งอยู่รอบข้างแล้ว สิ่งเดียวบนพื้นโลกที่ปรากฏต่อสายตา พวกเราก็คือยอดแหลมทะเลมึนของหิมาลัย ฉันทเห็นพื้นที่ป่าบริเวณนั้นเป็นสีน้ำเงินเข้มราวห้วง ลึกของท้องทะเล มันตัดกับสีขาว โพลนของหิมะบนยอดเขาให้ความรู้สึกลึกลับจะบรรยาย และมุมมองของเราทำให้ไม่ค่อยแน่ใจว่ายอดหิมาลัยที่เห็นกำลังลอยอยู่ให้ความสูงหรือว่าจม อยู่ในความลึกล้ำ แต่เมื่อคิดถึงคำว่า “ห้วงมรรณพ” ที่เราใช้กับความเว้งว่างกว้างไกลไร้ ขอบเขตสุดประมาณ มันก็คงจะเป็นได้ทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน

เรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๔๑) ผู้เขียนได้แทรกข้อความใน วรรณคดีเรื่องนิราศเขาคอกไว้ ดังตอนที่ว่า

... เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔ ก็เข้าใจว่าจะยังบริบูรณ์คืออยู่เพราะปรากฏใน นิราศเขาคอก ว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมานมัสการพระประธานที่วัดนี้ มี กลอนตอนหนึ่งว่า

ที่นั่งทรงตรงมาถึงหน้าวัด	ของกษัตริย์ทรงสร้างปางประดม
ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าคราวอุดม	ชื่อวัดยมไวย่างช่างประจง
เป็นของคู่อุทิศประดิษฐาน	พระประธานงานวิจิตรพิศวง
กระหนกกลายลายยาเบญจรงค์	และเข้าทรงโสมนัสนมัสการ

จะสังเกตได้ว่าในการอ่านสารคดีอัตชีวประวัติกลุ่มนี้ ผู้อ่านจะได้รับความรู้ด้านภาษา วรรณคดี และรศทางวรรณศิลป์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน

๖. กลุ่มนักแสดง นักร้อง นักข่าว

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นนักแสดง นักร้อง นักข่าวนั้น ผู้วิจัยเลือกศึกษา ๕ เรื่อง คือ

๖.๑ กว่าจะได้เป็นชูศรี ของชูศรี มีสมมนต์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนประมาณ พ. ศ.

๒๕๓๒

๖.๒ เป็นพระเอกชะงัดได้ ของสมบัติ เมทะนี เขียนเมื่อ พ. ศ. ๒๕๓๘

๖.๓ ชั้นนี้ สเตอร์ ของญาณวรุฒม์ สุททวาส ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียนก่อนพ. ศ.
๒๕๔๖

๖.๔ ดอก...ปนัดดา ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน พ. ศ. ๒๕๔๗

๖.๕ กรรมกรข่าว ของสรยุทธ สุทัศนะจินดา ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเขียน พ. ศ. ๒๕๔๗

สารคดีอัตชีวประวัติมีลักษณะเนื้อเรื่องสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง “กว่าจะได้เป็นซูศรี” ของซูศรี มีสมมนต์ (๒๕๓๔: ๕๔) เนื่องจากผู้เขียนเป็นนักแสดงตลกหญิงที่มีชื่อเสียง และเป็นคนอารมณ์ดี เรื่องจึงมีชีวิตชีวา ทั่วๆ ที่บางครั้งเป็นเหตุการณ์ที่น่าหวาดเสียวหรือน่าตกใจ แต่ผู้เขียนเล่าเหตุการณ์นั้นอย่างมีความสุขสนุกสนาน เช่นตอนที่ผู้เขียนต้องทำคลอดให้ญาติทั้งๆ ที่ไม่ทราบกรรมวิธี แต่ผู้เขียนก็มองเหตุการณ์นั้นอย่างสนุกสนาน ดังตัวอย่าง

คุณยายลงมาตัดสายสะดือให้เสร็จก็เอาด้ายสายลัญจณ์ผูก เอาขมิ้นทาให้เรียบร้อย เรียกว่าทำตามกรรมวิธีของหมอด่าแยะอย่างครบถ้วนเรียบร้อยไป ซูศรีก็เลยคล้ายกับเป็นผู้ช่วยหมอด่าแยะแผนโบราณไปในคราวนั้น สนุกก็สนุกตื่นเต้นดีพิลึกลอะคะ

พอกลับมาถึงบ้าน ค่ะ...ก็ไม่ต้องไปโรงพยาบาลอะไรแล้ว ที่ฝากท้องฝากใส่ไว้ก็ไม่ต้องไปแล้ว เพราะพากันไปทำคลอดกลางคลองมาเรียบร้อยแล้ว ถึงบ้าน พี่บุญยังก็กลับมาพอดี

เรื่อง “เป็นพระเอกชะจนได้” ของสมบัติ เมทะนี (๒๕๓๕: ๑๓๗) ผู้เขียนเป็นนักแสดงชายที่มีชื่อเสียง และมีผลงานมากมาย แม้บางครั้งการทำงานมีเหตุการณ์ที่น่าหวาดเสียว แต่ผู้เขียนก็อดทนทำงานเป็นอย่างดี และมองเหตุการณ์นั้นอย่างสนุกสนาน เช่นตอนที่ผู้เขียนต้องแสดงภาพยนตร์ร่วมกับจระเข้ แม้เป็นเรื่องที่เสี่ยงอันตรายแต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะเป็นการทำงานผู้เขียนได้เล่าไว้ว่า

ผมเอ็กชั่นทันที เหมือนกำลังปล้ำกอร์ดพิคเหวี่ยงอยู่กับมัน ผมแสดงท่าทางได้เหมือนมาก ปล้ำไปปล้ำมาเกิดหกล้ม คำน้าบ้าง เห็นจระเข้ขาวอมเหลือง สันแฉนให้หัวมันเคลื่อนไหว ตัวก็สั่น ทำประหนึ่งว่าเจ้าจระเข้คืนรนขัดขิ้น ปล้ำไปปล้ำมา ในความรู้สึกว่ามี

แรงต้านทานจริงๆ หนักขึ้น หนักขึ้น ลองหยุดเอี๊ยงชั่น คราวนี้มันดันเองดูเชือกที่ปากขาด แล้ว พอเห็นเท่านั้นก็ปล่อยมันทันที ขึ้นมาบนตลิ่งอย่างรวดเร็วได้อย่างไม่น่าเชื่อ...

เรื่อง “ชั้นนี้ สตอรี่” ของญาณวรุฒม์ สุททवास (๒๕๔๖: ๗๒-๗๓) ผู้เขียนเป็นนักร้องชายที่มีชื่อเสียงมากในยุคหนึ่ง แต่ในปัจจุบันชั้นนี้ หรือญาณวรุฒม์ได้แปลงเพศเป็นผู้หญิง ผู้เขียนได้เล่าเหตุการณ์ช่วงหนึ่งของชีวิตที่ต้องปิดบังความรู้สึกที่ต้องการเป็นผู้หญิง ไว้อย่างสนุกสนาน ดังตอนที่ว่า

...เมื่อถึงรั้วโรงเรียนเมื่อไหร่ ฉันจะแปลงกาย แปลงร่าง เป็นสาวน้อยวัยเรียนรูโลก ทั้งๆ ที่ยังอยู่ในร่างของผู้ชายเต็มตัวแบบเห็นๆ กันอยู่...

หลังจากทำผมเสร็จก็มาโบกปูนเข้าที่หน้าของตัวเอง อย่าตกใจ นั่นหมายถึง การแต่งหน้าทาแป้งเท่านั้นเอง จบท้ายด้วยการทาปากด้วยลิปมันที่มีสีแดงระเรื่อ ปนอยู่หน่อยๆ และก่อนจะออกจากห้องน้ำ ฉันก็ไม่ลืมที่จะเสียบเสื่อให้เข้าไปในกางเกง แต่วิธีของฉันมันไม่ธรรมดา ฉันจะต้องดึงชายเสื่อให้ตึง ใส่กางเกงดึงขึ้นเกือบถึงใต้ฐานของอก แล้วก็รีบรัดเข็มขัดแบบรวดเร็วอย่างชนิดเอาก๊วที่หวิดว่าร่างกายจะขาดออกเป็นสองส่วน หรือไม่ก็คงจะขาดอากาศหายใจเป็นแน่ แต่ฉันก็สู้ตาย...มายก๊อด ก็ฉันอยากมีเอวเหมือนนางแบบ มีสะโพกเหมือนนางงามนี่นา

เรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๓๗) ผู้เขียนเป็นนางสาวไทย นักแสดง และพิธีกร ได้เล่าเรื่องราวในชีวิตที่เต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวาตั้งแต่ในวัยเด็กไว้ตอนหนึ่งว่า

ลืมน่าว่ากิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง มีเด็กผู้ชายมาหน้าบ้านที่หัวหมากอพาร์ทเมนต์ อยู่ชั้น ๔ จำได้ มายืนไหว้หน้าบ้านเพราะเราไม่ยอมให้เล่นของเล่น เรามีหุ่นยนต์เยอะ แต่เราไม่ยอมให้เค้าเล่นของเล่น เค้ามาขอเล่น เราไม่ให้เล่น เสร็จแล้วมายืนค้ำอยู่หน้าห้อง... จำได้ว่าจับหัวเค้าโยกพื้นจนนั่งไปเลย หลังจากนั้นแม่บอกว่าแม่ของเด็กคนนั้น ไม่ยอมมาพูดคุยกับแม่อีกเลย โกรธกันไปเลย...

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นนักแสดง นักร้อง นักข่าว เนื้อหาในเรื่องจะมีลักษณะร่วมกันคือมีความสุขสนุกสนาน ความมีชีวิตชีวาในเรื่องที่เล่า อาจกล่าวได้ว่าสารคดี

อัตชีวประวัติในกลุ่มนี้เน้นเรื่องราวที่มีผู้อ่านอ่านแล้วบันเทิงอารมณ์ แม้บางครั้งเป็นเรื่องที่โศกเศร้า
หวาดเสียว ตื่นเต้น แต่ก็ยังถ่ายทอดเรื่องราวออกมาในแง่มุมที่สนุกสนานได้

กล่าวโดยสรุปว่าลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปเป็นการเล่าเรื่องราวประวัติชีวิต
ของตนเองตั้งแต่วัยเยาว์ จนถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ซึ่งแต่ละบุคคลมีเรื่องราวในชีวิตที่ แตกต่าง
กัน เนื้อหาแต่ละเรื่องจึงมีความแตกต่างกันไปด้วย แต่ในกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมหรือมีอาชีพที่
เหมือนกัน ก็จะกล่าวถึงบางสิ่งเหมือนกัน สารคดีอัตชีวประวัติในแต่ละกลุ่มจึงมีลักษณะร่วมกัน
อาจมีลักษณะร่วมกันด้านเนื้อหา การให้ความรู้ ข้อคิด คติเตือนใจ แก่ผู้อ่าน หรือการใช้ภาษาที่
สละสลวยก็ได้

บทที่ ๔

วิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสารคดีอัตชีวประวัติมีความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ และ กลวิธีการเขียน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติของไทยในสมัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

วิวัฒนาการด้านเนื้อหา

เนื้อหาของสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปกล่าวถึงเรื่องราวในชีวิตตั้งแต่เกิด ประวัติของบิดา มารดา เครื่องอุปการะ เหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยเด็ก ประวัติการศึกษา การทำงาน ชีวิตครอบครัว และชีวิต บั้นปลาย แต่ละเรื่องมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดต่างๆ ที่ผู้เขียนต้องการบอกเล่าไว้ ซึ่ง บางครั้งความแตกต่างจะขึ้นอยู่กับเป้าหมาย หรือทิศทางของเรื่องที่คุณเขียนต้องการให้เป็นไป

สารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๙ มีวิวัฒนาการด้านเนื้อหา ในด้านต่อไปนี้

๑. การเล่าถึงชีวิตครอบครัว
๒. การเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตในด้านลบ
๓. การเลือกเล่าหรือบันทึกเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าพอใจ
๔. การเล่าความเป็นมาของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นวิธีการในการทำงาน
๕. การกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ทั้งด้านบวกและด้านลบ
๖. ความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาในสารคดีอัตชีวประวัติ

๑. การเล่าถึงชีวิตครอบครัว

ในสารคดีอัตชีวประวัติ เจ้าของชีวประวัติจะเล่าเรื่องราวในชีวิตของตน และในช่วงหนึ่งของชีวิตจะกล่าวถึงชีวิตครอบครัว บ้างก็เล่าโดยละเอียด บ้างก็เล่าไว้เพียงเล็กน้อย แต่สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องเล่าถึงชีวิตครอบครัว โดยเฉพาะการกล่าวถึงบิดามารดา หรือบรรพบุรุษ แต่ใน

สมัยหลังเจ้าของประวัติเล่าถึงภรรยา และบุตรด้วย บางเรื่องให้ความสำคัญกับครอบครัวถึงกับตั้งเป็นบทๆ หนึ่ง หรือตอนๆ หนึ่งในเรื่อง

สารคดีอัตชีวประวัติในช่วงแรก เล่าถึงชีวิตครอบครัวไว้เพียงเล็กน้อย จะกล่าวถึงไว้เพียงว่า บิดามารดาของตนคือใคร เช่นเรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๑) ดังตัวอย่าง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๘ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ เป็นพระบรมชนกนาถของเรา เจ้าจอมมารดาแพพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๘ เป็นเจ้าจอมมารดาของเรา. . .

นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” พระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๑) ได้เล่าถึงชีวิตครอบครัวไว้เพียงสังเขป คือเล่าถึงบิดามารดา และภรรยาว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหนเท่านั้น ดังตัวอย่าง

วันเกิด วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีวอก จ.ศ. ๑๒๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๓ ตุลาคม ร.ศ. ๕๑ พุทธศักราช ๒๔๑๕ 13th October 1872 เวลาเพลแล้ว โดยพระภิรมย์ภักดี (ชม เศรษฐบุตร) บิดา นางมา เศรษฐบุตร มารดา ณ บ้านปลายสะพานขาว วัดบพิตรพิมุข (เชิงเลน) ปากคลองโอ่งอ่าง ตำบลจักรวรรดิ อำเภอสัมพันธวงศ์
สมรสกับละม้าย เศรษฐบุตร เมื่อท่านบิดาเห็นว่ามิดงานทำในห้างดิคชันเป็นหลักแหล่งแล้ว ก็จัดการให้มีครอบครัว โดยขอบุตรสาวของนายเจียบ แม่ชิว บ้านฝั่งธนบุรี ตรงข้ามท่าราชวงศ์ และทำงานมงคลสมรส. . .

ในเรื่อง “โศกขาทาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๒๘๓-๓๕๕) ผู้เขียนเล่าถึงชีวิตครอบครัวไว้ในตอนต้นเรื่องเพียงว่า “. . .หม่อมเจ้าประวิข ชุมสายเป็นบิดา หม่อมเจ้าหญิงสารทิ สนิทวงศ์ เป็นมารดา” และเล่าถึงภรรยา และบุตรไว้ในตอน “ชีวิตสมรส” ว่า

. . .ขณะนั้นมีหญิงสาวที่คุ้นเคยมาแต่เป็นเด็กอยู่ด้วยกันคนหนึ่งชื่อสุดใจ น้องสาวหม่อมแจ่ม สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้ามากคนหนึ่ง สุดใจมีอายุแก่กว่าข้าพเจ้า ๒-๓ เดือน แต่เดิมก็คุ้นเคยกันเป็นฐานญาติ ครั้นแล้วความคุ้นเคยก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นความรัก. . . บุตรข้าพเจ้าเกิดปีมะเมีย พ.ศ. ๒๒๓๗ ปีเดียวกับหม่อมหลวงเป็ สนิทวงศ์. . .

สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยต่อมากล่าวถึงชีวิตครอบครัวไว้มากขึ้น ดังเช่นในเรื่อง “ฟื้นความหลัง” ของเสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๒๔) ผู้เขียนเล่าถึงชีวิตครอบครัวไว้ โดยตั้งเป็นบทๆ หนึ่งในเรื่อง ให้ชื่อว่า “บรรพบุรุษข้าพเจ้า” ซึ่งเป็นประวัติของครอบครัวทั้งฝ่ายบิดาและมารดา ดังตัวอย่าง

บิดาข้าพเจ้า ชื่อหลี่หรือมลิ มารดาข้าพเจ้าชื่อเฮียะ ท่านทั้งสองเป็นไทยเชื้อจีน และเป็นชาวกรุงเทพฯ ปู่ทวดข้าพเจ้าชื่อจ่าย เป็นจีนนอกชาวแต้จิ๋ว มีภริยาเป็นไทย... บิดาข้าพเจ้าเป็นบุตรชายคนโต ส่วนบรรพบุรุษฝ่ายมารดา ข้าพเจ้าจำได้น้อย ถ้าจำไม่ผิด ตาเป็นจีนนอกชาวแต้จิ๋วเหมือนกัน ได้ภริยาเป็นไทย อยู่แถวท่าช้างวังหลวง...

ในเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๑-๑๐๒) ผู้เขียนกล่าวถึงชีวิตครอบครัวของตนไว้อย่างละเอียด โดยกล่าวถึงทั้งครอบครัวฝ่ายบิดาและมารดา และตั้งเป็นบทๆ หนึ่งในเรื่อง เช่น ชื่อว่า “ช่วงที่ ๑ กำเนิดและเทือกเถาเหล่ากอ บรรพหนึ่ง โคตรข้างพ่อ” เป็นต้น ผู้เขียนอธิบายประวัติของญาติและบิดาไว้เช่น

ปู่ทวดย่าทวดข้าพเจ้าเป็นเจ๊ก ชื่อนายเซียวซ้อ โส้วและนางลิมลี มีอาชีพทำไร่ทำนาอยู่ที่เมืองจีน ณ ตำบลตั้งพะเฮียหรือเจียซัวเฮีย ซึ่งอยู่ในเขตล่งโคว้... บิดาข้าพเจ้าเป็นบุตรนายเซียวปึงฮวด ฉายาศีสุน กับนางกิมไฉ้... บิดาข้าพเจ้าเป็นลูกคนสุดท้องของกั้งและย่า ที่มีชีวิตยืนยาวอยู่ต่อมา... มารดาข้าพเจ้าเป็นบุตรคนสุดท้องของนายโง้วซิวเม็ง ฉายาห้วยเซ็ง หลงจู้โรงสีกวงล่งเส็ง กับนางมา เกิดที่โรงสีบางน้ำชน ธนบุรี...

ส่วนเรื่อง “เป็นพระเอกซะจนได้” ของสมบัติ เมทะนี (๒๕๓๕: ๔) ผู้เขียนได้เล่าถึงคู่ชีวิตของตนไว้ โดยตั้งเป็นตอนๆ หนึ่งในเรื่อง ชื่อว่า “พบกับเนื้อคู่จนอยู่ด้วยกันทุกวันนี้” ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า คู่ชีวิตของตนมีความสำคัญ เป็นคู่ทุกข์คู่ยากที่ร่วมฝ่าฟันความลำบากมาจนทุกวันนี้ ดังตัวอย่าง

คิดไปถึง “ตุ้” (กาญจนา) ภรรยาที่อยู่ด้วยกันมามากกว่า ๓๖ ปี ตู้นั้นไม่ใช่แค่ภรรยา เธอเป็นทุกอย่าง เป็นแม่ที่ดีของลูกๆ เมื่อยามที่อยู่ในบ้านเป็นภรรยาที่ดี เมื่อยามที่สามีกลับมาบ้านเป็นเหมือนเลขา ยามที่ต้องจกคิวในการแสดง เราทั้งคู่เป็นเสมือนคู่คิดมิตรคู่ใจกันมานานเต็มทีแล้ว...

สารคดีอัตชีวประวัติในปัจจุบัน เจ้าของประวัติกล่าวถึงบิดามารดา หรือคู่ชีวิตของตนมากขึ้นแม้ไม่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดเหมือนสารคดีอัตชีวประวัติก่อนหน้านี้ แต่การกล่าวถึงก็แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและความสำคัญของบรรพบุรุษ บิดามารดา หรือคู่ชีวิตที่มีต่อตน ดังเช่นในเรื่อง “คาคุณความเท่าคิดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๗๒-๘๐) เจ้าของประวัติได้เล่าถึงภรรยาของตนไว้ด้วยน้ำเสียงยกย่องและชื่นชมยิ่งไว้ในตอน “พบกับพจมาน” ดังตัวอย่าง

คุณอ้อมมีคุณสมบัติผสมผสานหลายประการที่น่าสนใจ คือภายนอกแม่แลดูบอบบาง และเป็นลูกสาวคนเล็กคนเดียวของบ้าน แต่เธอกลับมีนิสัยรับผิชอบ เป็นผู้ใหญ่เกินวัย ไม่ใช่เด็กสปอยล์เอาแต่ใจตัวเองอย่างลูกสาวคนสุดท้ายท้องทั่วไป...

ผมยกย่องภรรยาเสมอว่า ถ้าไม่มีผู้หญิงชื่อพจมานคนนี้มาเคียงข้าง ความเจริญก้าวหน้าใดๆ ในทุกด้านของผมคงไม่ถึงครึ่งทางของวันนี้ หรืออาจไม่ถึง ๑/๔ ด้วยซ้ำไป จึงไม่ต้องแปลกใจเลย หากชีวิตผมในช่วงต่อไป จะมีตัวละครที่ชื่อพจมานคนนี้มีบทบาทสำคัญอยู่ด้วยเสมอ

และตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าภรรยามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองของทักษิณ ชินวัตร ดังตัวอย่าง

ในทางการเมือง คุณอ้อมจึงเป็นคู่คิดที่ดี ผมใจเร็วยากกระโจนลงไป เธอก็ท้วงติงว่า ในขณะที่ยังไม่พร้อมด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงในครอบครัว ก็อย่าทำเลย เพราะจะกลายเป็นภาระทางการเมืองเสียเปล่าๆ ซึ่งผมก็เห็นว่าจริง...

คุณอ้อมทำหน้าที่กระจกเงาชั้นเยี่ยมให้กับผมมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว โดยรู้จักใช้เงานั้นให้เกิดคุณ เติมความแกร่งถมความพร่องให้ผมได้...

ในเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๗-๕๓) ผู้เขียนได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า บิดามารดามีส่วนสำคัญทำให้มีชีวิตเป็นเช่นทุกวันนี้ และหลายช่วงหลายตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงบิดามารดา ทำให้เห็นถึงความรักที่บิดามารดามีต่อบุตร ดังตัวอย่าง

ถ้าจะเล่าเรื่องตัวนุ้ม อันดับแรกสำคัญที่สุดจะต้องเล่าถึงพ่อ-แม่ก่อนใครอื่น...ก่อนตัวนุ้มเองนะกะ เพราะพ่อ-แม่มีส่วนเยอะมาก และสำคัญมากในการเป็นนุ้มทุกวันนี้ เพราะนุ้มเป็นลูกคนเดียว ครึ่งชีวิตของนุ้มคือของแม่ อีกครึ่งชีวิตของนุ้มคือของพ่อ

...ตอนไปสอบวันสุดท้ายทุกคนนัดกันใส่สีดำกันทั้งห้อง เหม้ย ปันดคาเท่มากคะ ปันดคาใส่แจ็กเก็ตหนังตัวยาว ไม่มีตังค์ซื้อเองหรอกนะ แต่พอไปเยี่ยม พ่อจะเอาลูกสาวกลับ ไม่มีตังค์แต่พ่อยอมซื้อให้นะ ยอมนอนในห้องพักหลายๆ ของลูกสาว เอาค่าโรงแรมไปซื้อแจ็กเก็ตหนัง ให้ลูกใส่สวยๆ คูสิ แกร็กเรามากแค่ไหน...

สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องกล่าวถึงชีวิตครอบครัว ในสมัยก่อนเจ้าของประวัติจะกล่าวถึงเรื่องราวของบิดามารดา หรือบรรพบุรุษไว้เพียงเล็กน้อย สมัยต่อมามีการกล่าวถึงเพิ่มขึ้นและกล่าวไว้อย่างละเอียด ในปัจจุบันแม้สารคดีอัตชีวประวัติจะกล่าวถึงชีวิตครอบครัวมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียด แต่จะกล่าวถึงความสำคัญและอิทธิพลของบิดามารดา หรือคู่ชีวิตที่มีต่อตนเอง ด้วยความยกย่องชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง

๒. การเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตในด้านลบ

สารคดีอัตชีวประวัติทั้ง ๓๐ เรื่องที่นำมาศึกษานั้น ผู้เขียนจะเล่าถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่จากการศึกษาการเล่าเรื่องในด้านลบนั้น ในยุคแรกๆ แทบทุกเรื่องมักเป็นเรื่องในด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยเด็ก เช่น การชกต่อย สอบตก ทะเลาะกับเพื่อน แกล้งเพื่อน เกร โดดเรียน เป็นต้น

สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่นำมาศึกษาวิจัยมี ๒ เรื่อง คือ เรื่องแรก “จดหมายเหตุรายวัน” ของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดินทร์ เจ้าฟ้ามหาวชิษฐนทศ (๒๕๒๕: ๓) ทรงเล่าเรื่องในด้านลบของพระองค์ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตอนทรงพระเยาว์ไว้ว่า “วันนี้เรารู้จักอ่านหนังสือเดือนให้เราอ่าน เราร้องไห้สองหน เราอ่านเล็กน้อย กลับมายายอินลื้อเรา เราชกกับยายอิน” เป็นเรื่องในด้านลบที่เกิดขึ้นเมื่อทรงพระเยาว์

เรื่องที่สอง คือ “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๒๒๘) ได้ทรงเล่าถึงเรื่องราวในด้านลบซึ่งทรงรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายไว้ดังนี้

ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้น ข้าพเจ้ามีความอายที่จะกล่าวว่าไม่มีความรู้อะไรในเรื่องนี้นัก บางคนเขาทำอะไรไม่ได้เขาก็ยังให้การได้บ้าง แต่ตัวข้าพเจ้านั้นแต่ชั้นจะขึ้นให้การก็อยู่ข้างจะขัดๆ ต้องยอมแล้วแต่ท่านผู้อื่นจะโปรด ไปดิเอาแต่ภายหลังว่าหุงข้าวก็ไม่เป็นเป็ยกไปหมด หรือแกก็ไม่เป็นคูปล่าๆ ไม่มีรสชาติอันใด อยู่ข้างจะทำให้ท่านกูกทั้งหลายพื้นเสียวอยู่สักหน่อย

เรื่องราวในด้านลบหรือน่าอายของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ในที่นี้คือ พระองค์ทรงทำอาหารไม่เป็น หรือแม้กระทั่งการบอกวิธีทำก็ยากลำบาก เป็นเรื่องราวที่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงคิดว่าน่าอาย ทั้งๆ ที่ก็เป็นเรื่องที่ไม่ได้เสียหายร้ายแรงอะไร

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ เรื่อง “พระประวัติตราตรา” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๔๒-๔๔) ทรงเล่าเรื่องในด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยทรงพระเยาว์ไว้ด้วยเช่นกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

การอันทำให้เราขยับเขินมากกว่าอย่างอื่น คือความสุรุษสุร่าย ไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ มีเงิน ๔๐๐ บาท นั้นเป็นมูล เราไม่ได้เก็บเงินเองที่จะได้รู้สิ้นยัง แลยังไม่รู้จักหาเงินที่จะได้นี้ เสียหาย... คราวหนึ่ง ห้างหนึ่งทนผัดไม่ไหวถึงยื่นฟ้องศาลคดีต่างประเทศขอให้ใช้หนี้ แต่เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี บอกมาให้รู้ตัวและขอให้ใช้เสีย เราได้ตาม โจทก์เขาถอนฟ้อง ครั้งนั้นอยู่ข้างตกใจ กลัวเสียชื่อเพราะถูกขึ้นศาล

เรื่องในด้านลบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าไว้ คือ ความสุรุษสุร่ายเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ ถึงขั้นที่ถูกฟ้องร้อง ทำให้ทรงรู้จักการใช้จ่ายเงินมากขึ้น

การเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตในด้านลบของอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๖ ไม่ได้แตกต่างไปจากอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะต่างก็เขียนถึงเรื่องในด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยเด็กเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่เห็นถึงวิวัฒนาการในเรื่องนี้มากนัก

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๗ เช่นเรื่อง “ความทรงจำ” ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๒๔-๒๕) นั้น กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเล่าเรื่องในด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยยังทรงพระเยาว์ คือ ได้ทรงทำหมึกหกด้วยความไม่รู้กลไกของขวดหมึก ดังข้อความที่ว่า

... อีกเรื่อง ๑ จะเล่ารู้สึกละอายอยู่บ้าง คือ มีใครส่งขวดหมึกอันเป็นของคิดขึ้นใหม่มาถวาย ทูลกระหม่อมจากต่างประเทศไป ๑ ขวดหมึกนั้นทำเป็นรูปหอยโข่งพลิกตัวได้บนที่ตั้ง เวลาไม่ใช่ก็พลิกปากหอยเข้าไปเสียดข้างหลัง เป็นอันปิดรักษาหมึกไว้เองไม่ต้องมีฝาขวด... มีรับสั่งใช้ให้ฉันทกลับเข้ามายกออกไปถวาย ฝ่ายตัวฉันไม่รู้กลไกของขวดหมึก พอยกขึ้นตัว หอยก็พลิกกลับออกมา หมึกหกรดลาดที่รองนอนไปทั้งนั้น... แล้วเลยส่งขวดหมึกวานให้ท่านเอาไปถวาย เจ้าพี่ทองแถมก็รับเอาไปด้วยความยินดีไปถูกกริ้วกรมที่เดียว ส่วนตัวฉันเองพอขวดหมึกพื้นมือไปก็รีบกลับมาเรือน เลยรอดตัว...

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๘ เรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๓๓) ผู้เขียนเล่าเรื่องราวในด้านลบของตนเองไว้เช่นกัน แต่เป็นเรื่องที่ไม่ได้เป็นความผิดร้ายแรง ดังที่ว่า

แต่นั้นมาข้าพเจ้าก็ปฏิบัติไปโดยเรียบร้อย แต่การเรียนของข้าพเจ้าไม่สมหวังคงสอบกฎหมายตกถึง ๒ ปี คิดๆ กัน คือ ปีแรกเข้าใจว่าเพราะอ่านข้อสอบไม่เข้าใจ ปีที่ ๒ คำตอบของข้าพเจ้าเป็นปัญหาเดียวกันในคณะกรรมการ คณะหนึ่งว่า ตอบถูกมีดี แต่เขียนลายมือเต็มที ถ้าจะให้ก็ให้ได้เพียงชั้น ๒...

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๙ เช่นเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๑๗๖) ก็ได้ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ในด้านลบที่เกิดในชีวิตของพระองค์ไว้ เป็นเรื่องที่ทรงสอบตกและทรงชกต่อยกับเด็กฝรั่งด้วยความโกรธ ดังนี้

... แต่จะเป็นเพราะการเรียนของข้าพเจ้ายุ่งเหยิงเกินไป หรือเพราะความเกียจคร้านของข้าพเจ้าก็ตาม ถึงเวลาสอบข้าพเจ้าสอบตก... ตลอดเวลาที่มาเรียนเมืองนอกที่ข้าพเจ้าถึงกับทะเลาะจนต่อยกับเด็กฝรั่ง แต่ไม่ทันจะแพ้จะชนะ ก็มีเด็กโตะๆ มาพรวดเราออกจากกันเสีย ก่อนที่จะพรวดจากกัน ข้าพเจ้าได้จับเด็กฝรั่งนั้นอัดฟาดลงกับถนน ได้สำเร็จสองครั้ง ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าโกรธเขาและต่อสู้กับเขาด้วยโทโส มิได้คิดว่ากำลังต่อยมวยอย่างกีฬา (Boxing)...

เสฐียร โภเศษ (๒๕๔๗: ๑๑๘-๑๑๙) เล่าถึงเหตุการณ์ในสมัยเด็ก ที่เกเรจนทำให้ต้องได้รับ บาดเจ็บและผู้ใหญ่ต้องเดือดร้อนไว้ในเรื่อง “พื้นความหลัง” ตอนหนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าเคยครุ่นคิดอยู่บ่อยๆ ว่าอะไรที่เป็นเหตุสำคัญซึ่งทำให้เอาตัวรอดได้จึงมามีความ เป็นอยู่อย่างบัดนี้ ทั้งๆ ที่เมื่อเด็กเคยถูกเด็กอื่นแทงเอาที่ชายโครงข้างซ้ายก็ครั้งหนึ่ง ยังมี แผลเป็นอยู่ ถูกมันตีศีรษะแตกแผลโตก็อีกครั้งหนึ่ง มีแผลเป็นเหมือนกัน ว่าที่กลับตัวได้เป็น เพราะกรรมดี นี่ก็ถูกอย่างเถียงไม่ได้ แต่มันกว้างไป เพราะเป็น “ข้อเสนอ” อย่าง “เหวี่ยงแห” จำได้ว่าความเกกมะเหรกของข้าพเจ้า ทำให้ผู้ใหญ่ได้รับความเดือดร้อนเสมอ คำว่าก็แล้ว เหม็นดีก็แล้ว ก็ไม่ได้ผล ห้ามไม่ให้อกนอกเขตบ้านก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดถึงกับต้องเอาโซ่ ล่าม ก็ไม่สำเร็จอีก เพราะหักโซ่หนี...

เรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๓๗: ๖๓- ๖๔) ผู้เขียนเล่าถึง พฤติกรรมในสมัยเด็กที่ซุกซนมากจนเกือบทำให้ไฟไหม้บ้านไว้ว่า

“วีรกรรม” ชิ้นแรก ได้แก่ จุดไฟเผาเรือนพักคนรถและคนใช้ของเจ้าเมืองตรังไหม้ไปทั้ง ห้างเต็มๆ ถ้าไม่ดับเสียทัน คงไหม้ลามไปหมดทั้ง ๖ ห้องที่มีอยู่... “อา ตี้ด” สิบบุหรีไม่ ทันทมดมวน ก็มีเสียงตะโกน “ไฟไหม้ๆ” ห้องนอน “อา ตี้ด” ใหม้ควันโขมงจริงๆ ผมเพิ่ง นึกได้ เมื่อจุดไม้ขีดต่อบุหรีให้ “อา ตี้ด” แล้ว ผมปาไม้ขีดออกไปทางหน้าต่างลมมันพัดไม้ ขีดกลับเข้ามาในห้อง ตกลงที่มุ้งของ “อา ตี้ด” พอดี ไฟจึงไหม้ขึ้นมา

ส่วนอัตตโนประวัติของพระราชินีโรซังซี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี) (๒๕๓๗: ๑๓๔) แม้ต่อมาท่านจะเป็นพระภิกษุที่มีชื่อเสียง แต่ก็มีการเล่าถึงเรื่องไม่สู้งามนักที่เกิดขึ้นในขณะที่ บวช ดังความตอนหนึ่งว่า

ในช่วงระยะที่เรากำลังทำความเพียรด้วยความกล้าหาญอยู่นั้น ได้เกิดมีภพนิมิตอันน่า เกลียดขึ้นมาเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่น่าเอามาประจานขายหน้ากิเลสให้กับท่านผู้อ่านได้รู้บ้าง บางทีอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้เห็นโทษของกิเลสจำพวกนี้แล้วจะได้ระวังสังวรต่อไป ภาพนั้น ปรากฏเป็นหญิงวัยกลางคนซึ่งเมื่อปรากฏขึ้นเราก็จำได้ชัดเจน... ภายในใจของเราใน ขณะนั้น มันให้รู้สึกว่าเป็นกันเองนี่กระไร ทั้งตัวเราและตัวเขาดูเหมือนว่าเคยได้อยู่กิน ร่วมกันมานานเป็นสิบๆ ปี แต่หาได้มีความใคร่กำหนดอะไรไม่ เราตกใจออกจากภวานา แล้วตรวจจิตของตนก็ไม่มีสัญญาอารมณ์ในเรื่องนั้นๆ

จากตัวอย่างทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๙ บางเรื่อง ผู้เขียนจะเล่าเรื่องในด้านลบของตนไว้ แต่เป็นเรื่องด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยเด็ก และเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ได้ร้ายแรงนัก แต่สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๙ ในปัจจุบันหลายเรื่องจะเล่าถึงเรื่องราวในด้านลบของตนเองอย่างเปิดเผยมากกว่าแต่ก่อน บางเหตุการณ์เป็นเรื่องที่น่าอับอาย และไม่น่าเปิดเผยก็นำมาเล่า สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันสังคมยอมรับเรื่องราวในด้านลบเหล่านี้ได้มากขึ้น และผู้เขียนในสมัยนี้ก็กล้าเปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวมากขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยหลายสาเหตุ เช่น ต้องการให้เห็นตัวตนที่แท้จริงของตนเองที่มีความจริงใจ หรือต้องการดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านเพื่อประโยชน์ทางการตลาด เพราะในปัจจุบันผู้คนมักจะสนใจเรื่องลบๆ ของผู้อื่นมากกว่าเรื่องดีๆ จนทำให้สามารถนำเรื่องในด้านลบมาเป็นจุดขายได้

ตัวอย่างเรื่อง “ฉันนี่ สดอริ” ของญาณวรุฒม์ สุททवास (๒๕๔๖: ๗๖) เป็นเรื่องที่เปิดเผยถึงตัวตนที่แท้จริงของฉันนี่ อดีตนักร้องชายวงยูโฟร์ ที่ต้องการบอกถึงความปรารถนาที่จะเป็นผู้หญิง แม้ในสังคมปัจจุบันเรื่องของเพศที่สามอาจได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ผู้เขียนเคยเป็นนักร้องชายที่มีชื่อเสียง การเขียนหนังสือเปิดเผยเรื่องราวนี้ จึงนับได้ว่าเป็นการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติที่กล้าเปิดเผยเรื่องราวในทางลบที่ค่อนข้างรุนแรงมากขึ้นกว่าอดีต และสามารถใช้เป็นจุดขายของหนังสือดังตอนที่ว่า

ฉันอยากเป็นตัวของตัวเอง ถึงแม้จะถูกสังคมเรียกว่า “กะเทย” มันก็ยิ่งดีกว่าที่จะสร้างความสงสัย ให้กับคนรอบข้าง ที่ไม่รู้ว่าฉันเป็นอะไรกันแน่ แล้วกลับมาจัดให้ฉันอยู่ในประเภทพวกตัวประหลาด เป็นส่วนเกินของสังคม

คอยดูเถอะว่าสักวันฉันจะต้องทำให้โลกใบนี้รับรู้ในความเป็นตัวของฉันเอง และจะไม่ให้ใครมาดูถูกฉัน หรือเหยียดหยาม กลุ่มคนที่ไม่มีใครเข้าใจอย่าง “อีแอบ” หรือ “แอบจิต” ให้ได้

เรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๓๕-๔๐) ผู้เขียนเล่าเรื่องความขัดแย้งระหว่างตนกับบิดา เล่าถึงความคิดที่จะฆ่าบิดาของตัวเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมากในชีวิตของคนๆ หนึ่ง แต่ ผู้เขียนก็กล้าที่จะเปิดเผย โดยไม่หวั่นเกรงต่อคำติชมที่จะตามมา เพราะคิดว่าน่าจะเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ดังตอนหนึ่งว่า

...ขณะที่ใจหนึ่งบอกกับตัวเองว่า ผมจะต้องลงมือทำอะไรสักอย่างเพื่อขจัดความอยุติธรรม และความชั่วร้ายที่ปกคลุมครอบครัวยุวเรามาจนแสนนานให้หมดสิ้นไปเสียที... ผมพลุนผ ลันกลับมาบ้านที่สุขุมวิท เตรียมปืนลูกซองหนึ่งกระบอก ปืนพกอีกสองกระบอก พร้อมมีด สั้น และกระสุนเต็มอัตราศึก และขับรถมุ่งสู่เมืองกาญจน์ทันที ในใจคิดอยู่อย่างเดียวว่า ต้อง ยิง ยิงให้หายแค้น ฆ่าพ่อให้ได้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แล้วผมก็จะยิงตัวเองให้ตายตาม เรื่องชั่ว ร้ายทุกอย่างจะได้จบสิ้นกันเสียที...

นอกจากนี้เจ้าของประวัติยังเปิดเผยถึงพฤติกรรมด้านลบของบิดาตนเองด้วย ซึ่งสารคดี อัดชีวประวัติในอดีตแทบทุกเรื่องจะไม่นำเรื่องในด้านลบของบุพการีมาเล่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกรง ว่าจะทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าคุณเป็นลูกอกคตัญญู ดังตอนที่ว่า

...ในค่านิยมของผู้ชายที่ร่ำรวยและประสบความสำเร็จ แต่พ่อกลับไม่เคยเลี้ยงดูลูกเท่าที่ควร จะเป็น แถมหากลูกคนไหนทนกดดันหรือความลำบากไม่ไหวจนถึงขั้นต้องหนีออกจาก บ้านไป พ่อก็จะไม่ส่งเสียเลี้ยงดูเลย ไม่ว่าจะตระการกำลำบาก ยากดีมีเงินหรือไม่สบายอย่างไร ก็ตาม ยิ่งหากต้องเข้าคุกเข้าตะรางด้วยแล้ว พ่อก็จะยิ่งไม่ยินดียินร้าย แต่ที่แย่ไปกว่านั้นคือ นอกจากจะไม่ยื่นมือมาช่วยแล้วยังเลยไปถึงการห้ามปรามไม่ให้คนอื่นมาช่วยลูกของ ตัวเองอีกด้วย ตัวอย่างจากกรณีนี้เกิดขึ้นกับวิชัย น้องชายต่างมารดาของผมที่พลาดพลั้งมี เรื่องถึงคุกตะรางมาแล้วนั่นเอง...

เรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๕๑) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนเล่าถึง เรื่องที่ไม่ควรเปิดเผย ไม่เหมาะสม หรือเป็นเรื่องส่วนตัวมากๆ ซึ่งบางเรื่องก็ไม่สร้างสรรค์ไม่มี ประโยชน์แก่ผู้อ่านเลย หากผู้เขียนต้องการเล่าเพื่อความสนุกคะนองเท่านั้น เช่นตอนหนึ่งเล่าไว้ว่า

แต่จำได้ว่าบหมันจะมามันก็มา กำลังสอบๆ อยู่ ม.๒ ม.๓ สอบวิชาเลขมันจะมีกระดาษ ทคอยู่ นึกออกมั๊ย กระดาษข้อสอบ คำตอบกระดาษทคให้เราไว้ทคเลข อึ้งตายแล้วเม็นส์มา ทำไงดี สอบอยู่ ออกจากห้องไม่ได้ กลัวเสียเวลา เพราะเวลาแต่ละชั่วโมงมันกลับมาไม่ได้ แล้วไข่ม้อย เพราะแต่ละวิชามีเวลาสอบแค่สามชั่วโมงเท่านั้น เออวะ กระดาษทคนี้แหละ พับๆๆ ยัดเลย... พับแล้วก็ยัดใส่ในกระโปรง ข้างล่างกางเกงใน ไม่กล้ายัดใส่ใน กางเกงใน เพราะมันแข็ง กลัวบาด...

๑. การเลือกเล่าหรือบันทึกเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าพอใจ

สารคดีอัตชีวประวัติต่างๆ เรื่องจะเล่าหรือบันทึกเหตุการณ์ที่น่าพอใจ แต่จะเล่าหรือบันทึกไว้มากน้อยแตกต่างกัน โดยผู้เขียนแต่ละเรื่องจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่น่าพอใจที่เกิดขึ้นแก่ตนเองในวัยที่แตกต่างกัน บ้างเล่าถึงเหตุการณ์ที่น่าพอใจในวัยเด็ก บ้างก็เล่าในช่วงวัยเรียน หรือช่วงการทำงานที่ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่ผู้เขียนจะตั้งใจเล่าหรือบันทึกเรื่องที่น่าพอใจไว้ด้วยความภูมิใจอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร (๒๕๒๕: ๓๕) ทรงเล่าถึงเรื่องที่น่าพอใจพระทัยไว้ใน “จดหมายเหตุร้ายวัน” ตอนหนึ่งว่า

คืนเช้าก่อนโมง กินข้าวแล้วไปอ่านหนังสือ อ่านในห้องโอฟิต พระศรีสุนทรเป็นผู้สอน เสด็จอาดิศมากำกับด้วย เราอ่านสองโมงเช้า สองโมงนานเลิก ให้อ่านนิคเตียวแต่นโมเท่านั้น เสด็จอาดิศชมเราใหญ่ ครูก็ชมว่าเราไม่ร้องไห้ พักติยากรครุระอา ร้องไห้ทุกวันเกือบเดือนแล้วเรากลับตำหนัก...

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๓: ๔๑) ทรงเล่าถึงเรื่องราวดีๆ ในชีวิตไว้ในเรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ตอนหนึ่งความว่า “เราไม่มีนิสัยขี้ในทางคบสตรี แม้ถูกชวนก็ยังมิขาคาดิ เฝอญูให้กลาดแคล้ว รอดตัวจากอบายมุขอย่างนี้ แต่เราได้เห็นผู้อื่นมีโรคติดตัวมาเพราะเหตุนี้”

สารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องที่เขียนในสมัยต่อมา แม้ผู้เขียนจะเล่าหรือบันทึกสิ่งที่น่าพอใจน่าภูมิใจไว้ร่วมกับเหตุการณ์อื่นๆ แต่ไม่ได้เป็นไปในทางโอ้อวดเกินจริง เช่น

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ความทรงจำ” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๒๒) ซึ่งทรงนิพนธ์ไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงเล่าเรื่องที่ภูมิใจพระทัยในสมัยทรงพระเยาว์ไว้ว่า

...มาคิดดูในเวลานี้เป็นเรื่องที่ฉันควรจะอวดก็มี ที่ควรจะละอายก็มี จะเล่าทั้ง ๒ อย่าง เรื่อง ๑ ดูเหมือนเมื่อฉันอายุได้สัก ๕ ขวบ วันหนึ่งเวลาเสวยกลางวัน ณ พระที่นั่งนงคราญสโมสรถุลงระหม่อมตรัสสั่งให้ฉันไปหยิบตลับหยกในพานเครื่องพระสำอางมาถวาย... แต่ส่วนตัวฉันเอง ในเวลานั้นไม่รู้สึกรู้ว่าอะไรจะหยิบผิด ไปมั่วแต่กลัวผีเป็นกำลัง ด้วยต้องขึ้น

บันไดเข้าไปในพระที่นั่งภาณุมาศฯ เวลาไม่มีใครอยู่ในนั้น แข็งใจเดินดูไปเห็นเครื่องหยก
ในพานพระสำอาง ก็ปีนขึ้นบนพระแท่น ไปหยิบเอาตลับหยกลงมาถวายได้ถูกดั่งพระราช
ประสงค์ ทูลกระหม่อมตรัสชมว่าฉลาด วันนั้นเฝ้าอยู่พร้อมกันมาก ดูเหมือนฉันจะได้
“ยี่หื้อ” คิแต่นั้นมา . . .

จะเห็นว่ากรมพระยาดำรงราชานุภาพภูมิพระทัยเหตุการณ์ครั้งนั้นมากพอสมควร เพราะทรง
นิพนธ์ไว้ว่าเป็นเรื่องที่ “ควรจะอวด”

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” พระยาสีหศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖:
๓๕๐-๓๕๑) ก็ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ท่านพอใจ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำราชการ ในตอนที่ว่า

ชีวิตราชการในหน้าที่ผู้พิพากษาได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยตลอดไป ที่ข้าพเจ้าพอใจมากก็
คือ ข้าพเจ้าได้ทำประโยชน์นอกหน้าที่ราชการ โดยตรงเป็นพิเศษ เช่น ข้าพเจ้าเปลี่ยนจิตใจ
ของปวงข้าราชการทุกแผนกที่ไม่สามัคคีกลมเกลียวกันให้กลับชอบพอรักใคร่กลมเกลียวกัน
เป็นอย่างดีที่สุด เจ้าคุณอมรินทร์ฤาชัย เทศาภิบาลก็ออกปากชมว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้สามารถ
สมานสามัคคีได้เป็นอย่างดีจนท่านเบาใจ . . .

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ของปัญญานันทะ
ภิกขุ (๒๕๓๖: ๓๓-๓๔) ท่านได้เล่าถึงความภูมิใจเกี่ยวกับการได้รับรางวัลที่ท่านสอบนักธรรมตรีได้
ที่หนึ่งให้ญาติโยมฟัง ดังความที่ว่า

. . .รางวัลที่ ๑ มี ๒ องค์เลยให้เอากระทู้มาอ่าน อ่านก็สู้เอาตามาไม่ได้ เขาให้แต่งกระทู้ว่า
น สียา โลกวาทมน โยธาเป็นคนรกโลก นี้อาตมาแต่งเสียสวยเลย พอเอามาอ่านแล้ว เจ้าคุณ
เนกขัมมุนี เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศเป็นแม่กอง บอกว่า ฮือ ต้องให้องค์นี้กระทู้เขาแต่งดีมาก
เลยได้ที่ ๑ ได้รับรางวัลนาฬิกาตั้งเรือนหนึ่ง ของพระยาอมรศักดิ์ประสิทธิ์ (พ่วง บุนนาค)
เป็นเจ้าของเมืองภูเก็ตเวลานั้น ฟ้าไตร ๑ ไตร กับนาฬิกา ๑ เรือน ก็เป็นเรื่องภูมิใจว่าได้รางวัล

ในเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖:
๕๘-๕๙) ผู้เขียนได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่พอใจเกี่ยวกับการสอนภาษาไทยที่โรงเรียนมาแตร์เดอี ความ
ตอนหนึ่งว่า

...โรงเรียนมาแตร์เดอีมาติดต่อขอให้ไปสอนภาษาไทย ซึ่งเป็นที่พอใจข้าพเจ้าอย่างยิ่ง นับเป็นครั้งแรกที่ได้สอนภาษาไทยในโรงเรียนอย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสัน โดยเฉพาะวิชาวรรณคดี ไทยและเรียงความ ซึ่งข้าพเจ้ามีทฤษฎีใคร่จะทดลองมานานแล้ว ในการนี้เห็นจะต้องนับว่าเป็นความสำเร็จ เพราะทางโรงเรียนแสดงความพอใจมาก และนักเรียนยังคุ้นเคยสนิทสนม กันทั้งห้อง (๒ ชั้น) มาจนทุกวันนี้...

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๓๕๑) ได้เล่าถึงความพอใจเมื่อได้รับเสียงปรบมือและได้รับการยอมรับจากผู้ฟังในการแสดงปาฐกถา ครั้งแรก ดังข้อความที่ว่า

ที่จริงข้าพเจ้าไม่เคยได้วาทีหรือแสดงปาฐกถาที่ไหนมาก่อนเลย นับว่าเป็นครั้งแรก แต่ก็ได้เตรียมซ้อมไว้ในใจเป็นอย่างมาก ทั้งมีบทกลอนที่ท่องไว้ จำได้มากมาประกอบอีกด้วย ก็เลยได้รับการปรบมือต้อนรับเป็นอย่างดี แสดงว่าหอมหน้าใหม่ คนนี้ได้รับการยอมรับ ข้างข้าพเจ้าก็พอใจมาก ที่การแสดงครั้งแรกได้รับความสำเร็จ...

ในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๗: ๘๐) มีบางตอนที่ผู้เขียนแสดงถึงความภูมิใจที่ตนเป็นคนกล้าคิดกล้าทำและกล้ารับผิดชอบ ผู้อ่านจะ เห็นบุคลิกลักษณะของผู้เขียนได้อย่างชัดเจน ดังตอนที่ว่า

การเป็นหัวโจก กล้ารับผิดชอบ กล้าเสี่ยง ไม่ได้หยุดเพียงแค่นั้น แต่สืบต่อมาจนถึงวันนี้ เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นผมจะเอนอกเข้าไปปรับ เป็นไรก็เป็นกัน เพราะผมคือผม จำลอง ศรีเมือง เป็น อย่างนี้มานานแล้ว ไม่ใช่เพิ่งเป็น

ผมเป็นคนไม่มีอนาคต เป็นหรือไม่เป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น ขอแต่ให้คงความเป็นตัวของ ตัวเอง ไม่ลุ่มไปตามลม ทำความดีเพื่อส่วนรวม เป็นใช้ได้

ส่วนเรื่อง “เป็นพระเอกซะจนได้” ของสมบัติ เมทะนี (๒๕๓๕: ๑๕๓) ผู้เขียนแสดงความพอใจที่ได้รับการยอมรับจากสายหนังและได้รับคำชมจากผู้กำกับ จึงรู้สึกภูมิใจในการทำงานของตนเองที่ประสบความสำเร็จอย่างมากว่า

...ผมเริ่มใจอ่อน จึงถามพี่ตินว่า แล้วสายหนังจะยอมหรือที่เปลี่ยนพระเอก อีกอย่างหนึ่ง สายหนังจะไม่กคราคาหนังของพี่ตงอีกหรือ เพราะได้ข่าวว่า มิตร-เพชรฯ จะขายสายได้ราคา

กว่า สมบัติ-เพชรฯ พี่ดินยัมยิงฟันขาวสายห้าวคึกว่า “คุณสมบัติไปเอาขำนี้มาจากไหน คุณรู้ไหมเวลานี้สายหนังขอมรับคุณแล้ว คุณจะเหนือกว่าเสียด้วยซ้ำไปเพราะคุณแสดงได้หลายบท บู้ได้ ชีวิตได้ ตลกได้ ร้องเพลงก็เก่ง” พี่ดินจะขอมรีเป่าก็ไม่ทราบ ซึ่งก็ทำเอาปลื้มใจจนคั่นอก...

การเล่าหรือบันทึกเหตุการณ์หรือสิ่งที่น่าพอใจอย่างชัดเจนนั้น เห็นได้จากเรื่อง “ชั้นนี้สตอรี” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส (๒๕๔๖: ๖๒-๖๓) ผู้เขียนเล่าถึงพฤติกรรมด้านบวกของตนด้วยน้ำเสียงภูมิใจเป็นอย่างยิ่งไว้ ตอนหนึ่งว่า

พูดถึงความประหยัดแล้ว ก็เป็นเหมือนกับพรสวรรค์อย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉันเป็นคนทีประหยัดแบบสุดๆ สวรรค์ท่านช่างแสนวิเศษที่ได้มอบพรประการนี้มาให้ แต่การที่จะรักษาพรประการนี้ไว้ได้ต้องใช้พรอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ พรแสวง... ฉันมีพรสองประการนี้อยู่ติดกับตัว เป็นสิ่งที่ฉันรู้สึกภูมิใจในตัวเองมาก... จากการทำขยันและฝึกหัดตัวเอง ความพยายามของฉันก็เป็นผล ตลอดเวลาหลายปีในระดับชั้นมัธยมที่ฉันได้ศึกษา ฉันสามารถคว้ารางวัลและใบประกาศเกียรติคุณได้นับสิบทีเดียวน... จำได้ว่าทุกงาน ทุกเทศกาล จะต้องมียชื่อ นายพิศิษฐ์ สุทรวาส ขึ้นไปรับรางวัลเป็นประจำ

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๒๐๔) ผู้เขียนแสดงถึงความมั่นใจ และภูมิใจมากที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำงานพิธีกร ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

...เราก็พูด...ปัง ๆ ๆ คินันน์พี่ซ่งถามเลย คือเค้าต้องเอาไปให้ฝรั่งดู ต้องให้ฝรั่งมาพูดอีกทีก่อนแข่งขัน เค้าต้องการรักษาภาพของพิธีกร ทุกประเทศที่มีรายการ เดอะ โวลท์ ให้คล้ายๆ กัน เค้าต้องเอาแม่กกาซีนของบุ่มไปดู แล้ววันนั้นนัดทานข้าวให้เจอกับฝรั่งคนนั้น... บุ่มก็...อู๊ ออย่างนี้ฉัน ได้งานแล้วนี่ นึกในใจ น่าจะได้แต่ก็ยังไม่วอร์มมาก ก็คงจะมีความเป็นไปได้สูง...อีกวันสองวัน เค้าก็โทรมาบอกว่าโอเคที่บุ่มแล้ว...

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องจะกล่าวหรือบันทึกเหตุการณ์ที่ผู้เขียนพอใจ แต่จะกล่าวถึงมากน้อยแตกต่างกัน บางเรื่องกล่าวถึงโดยทางอ้อม เพราะเกรงว่าจะเป็นการอวดอ้างตนเองมากเกินไป บางเรื่องกล่าวโดยตรง โดยบอกว่าเป็นเรื่องที่ตนเองภูมิใจ พอใจ หรือปลื้มใจ ซึ่งเรื่องที่ภาคภูมิใจนั้น ก็จะแตกต่างกันไป บ้างก็ภูมิใจกับการทำงานที่ประสบความสำเร็จ บ้างก็ภูมิใจในตัวเองที่เป็นคนดีคนหนึ่ง

๔. การเล่าความเป็นมาของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นวิธีในการทำงาน

สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องจะเขียนเล่าถึงการทำงาน วิธีการแก้ไขเมื่อเกิดอุปสรรคหรือปัญหาขึ้น บางครั้งเสนอแนะถึงวิธีแก้ไขเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านที่จะสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรื่อง “จดหมายเหตุรายวัน” ของสมเด็จพระบรมราชปิณฑราชพิบูลย์มหาราช (๒๕๒๕: ๕) ทรงเล่าถึงการเสด็จออกไปทรงรับฎีกาแทนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะในสมัยนั้นถ้ามีหนังสือที่ราษฎรร้องทุกข์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ก็จะเสด็จออกมารับฎีกาจากราษฎรเป็นปกติ หากไม่เสด็จออกด้วยพระองค์เอง ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงรับแทนพระองค์ คือทรงบันทึกไว้ว่า “วันนี้เราออกไปรับฎีกากับลุงจักษ์แล้วเอามาถวายทูลหม่อมบน แล้วเราออกมากินข้าว...”

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๘๓) แสดงให้เห็นหลักและวิธีการปกครองลูกน้องซึ่งผู้เขียนใช้อยู่ แต่ไม่ได้เจาะจงจะให้ผู้อ่านปฏิบัติตาม ดังข้อความที่ว่า

... ทั้งลูกจ้างก็ต่างมีวัฒนธรรมดีกว่าลูกจ้างของนายทุนทำนาที่ใกล้เคียง เพราะข้าพเจ้าคอยควบคุมกวัดขังไม่ให้ลี้เล่นการพนัน ไม่ให้เที่ยวเสพสุรายาเมาตามที่แตกต่างกัน พื้นที่เวลาอาหารเย็นแล้วข้าพเจ้ามักเรียกมาประชุมพูดคุยกันแต่เรื่องวิธีทำนา หรือคุยกันแต่เรื่องสนุกเฮฮา ทั้งนี้เพื่อมิให้ลูกจ้างมั่วสุมปริกยกันในเรื่องที่ไม่ชอบธรรม ข้าพเจ้าสังเกตดูเห็นว่า การเรียกลูกจ้างคนงานมาเล่นหัวใกล้ชิดอยู่เสมอได้ผลดีมาก เพราะลูกจ้างจะได้ยินได้ฟังแต่ที่ดีอยู่บ่อยๆ อาจลืมคิดที่ชั่วแต่เดิมเสียได้

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖: ๕๐) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงหลักการทำงานเมื่อรับราชการครูว่าเมื่อมีหน้าที่อะไรก็ควรทำหน้าที่นั้นให้ดีที่สุด ดังตอนที่ว่า

... เมื่อข้าพเจ้าเริ่มเข้ารับราชการนั้น ข้าพเจ้าอยู่ในวัยฉกรรจ์ ถึงแม้จะมีโรคภัยเป็นประจำแต่ก็ยังมั่งคั่งกำลังดีอยู่ตามวัย ข้าพเจ้าถือหลักว่าเมื่อได้รับมอบหมายให้ทำอะไรก็ตาม ก็ต้องพยายามทำให้เต็มความสามารถ และทำใจให้ชอบให้สนุกกับสิ่งที่ต้องทำ เมื่อข้าพเจ้าต้องมีอาชีพครู ข้าพเจ้าก็จะพยายามปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุดในสิ่งที่ทำได้

หรืออีกตอนหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงหลักการทำงานของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖: ๗๑) คือในการจัดแสดงละคร การให้ความสำคัญแก่ทุกคนที่มีส่วนช่วยให้ละครประสบความสำเร็จเป็นวิธีเพิ่มความสามัคคีให้แก่หมู่คณะได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังข้อความว่า

...เมื่อตัดสินแล้ว ต้องประพฤติตามแบบอย่างของคนเล่นละคร กล่าวคือ ต้องถือว่าคณะละครสำคัญกว่าผู้เล่นแต่ละคน ผู้ดูจะไม่กล่าวถึงนางสาว ก. หรือ นาย ข. เขาจะกล่าวถึงละคร โรงเรียนเตรียม ดังนั้นผู้ร่วมทุกคนมีความสำคัญ พระเอก นางเอก ตัวผู้ร้าย คนกวาดเวที คนเลี้ยงเครื่องคี่ม สำคัญแก่คณะละครเท่ากัน คนเล่นละครต้องมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ตัวผู้ที่ได้รับเลือกให้แสดงบทพระเอก นางเอกนั้น เป็นตัวสำคัญสำหรับผู้ดู เราหาพระเอก หรือนางเอกที่เหมาะสมแก่เรื่องที่สุดเพื่อผู้ดู ไม่ใช่เพื่อผู้เล่น...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติของอาจินต์ ปัญญาพรค์ (๒๕๓๕: ๒๖๗) ซึ่งเป็นทั้งนักเขียน นักแต่งเพลง แต่งคำโฆษณา และบรรณาธิการชั้นครูนั้น ได้เล่าถึงหลักในการทำงานเป็นบรรณาธิการของตน ซึ่งผู้อ่านอาจนำไปปรับใช้กับงานอื่นได้ ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

เป็นบรรณาธิการ นอกจากรับผิดชอบตามกฎหมายแล้ว ยังต้องรับผิดชอบบางอย่างนอกกฎหมายด้วย เช่น มีคนเขียนการ์ตูนขำขันส่งมา เขียนดี เส้นดี ตลกดี แต่ผมไม่ลง เพราะเขาเขียนล้อคนพิการ ผมบอกเขาไปว่าเราไม่ควรเอาความพิการมาล้อเลียน นอกจากนั้นต้องรับผิดชอบต่อผู้อ่านและนักเขียนร่วมคณะ ไม่เขียนคนเดียวเกือบทั้งเล่ม บรรณาธิการที่ทำอย่างนั้น อาจได้รับคำเรื่องจากนายทุนคนเดียว ดังคนเดียว แต่สุดท้ายมักดับคนเดียว ทำหนังสือก็เหมือนตั้งร้านขายของต้องหาสินค้าที่ดีที่สุดมาเข้าร้านมากที่สุด แต่ไม่ใช่ขายเฮโรอีน

ในเรื่อง “ตาดูดาว ทำคิดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๑๘๐-๑๘๑) ผู้เล่าได้เล่าถึงวิสัยทัศน์และหลักการทำงานทางการเมืองของตน ทำให้ผู้อ่านได้รู้จักได้เข้าใจผู้เล่ามากขึ้นไว้ว่า

นอกเหนือจากวิสัยทัศน์หรือทิศทางกับกลยุทธ์แล้ว สิ่งที่น่าไม่ควรพลาดอีกประการคือศิลปะของการบริหารผู้ตามให้เต็มใจปฏิบัติงานตามทิศทางและกลยุทธ์อย่างเต็มกำลัง เพราะต่อให้ปราดเปรื่อง วาดเป้าหมายสวยหรูขนาดไหน หากขาดบุคลากรสานฝันเป็นจริง ก็ยากที่ภารกิจจะบรรลุผลสำเร็จ...

ผมได้กล่าวไว้แล้วว่า ผมโชคดีที่เคยผ่านงานราชการมาก่อน เลยสามารถป้องกันปัญหาเหล่านี้ได้ โดยเฉพาะข้อหลังสุด ผมกลับทำตรงกันข้ามสิ้นเชิง คือกระจายอำนาจออกไปให้ สตีฟทุกฝ่ายตามสายงาน...

ในเรื่อง “กรรมกรข่าว” ของสรยุทธ สุทัศนะจินดา (๒๕๔๗: ๖๕) ผู้เขียนเล่าถึงการทำงานด้านการวิเคราะห์ข่าว รวมทั้งหลักการ และวิธีการของการทำงาน ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านที่ต้องการทำงานสายนี้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

พอเริ่มชำนาญ ผมก็รู้วิธีพูดให้เหมือนพูดจากหัวใจ ต้องเริ่มจากจับประเด็นให้เป็น จำโครงเรื่องให้ได้ ถ้าจำไม่ได้ โน้ตไว้แต่หัวข้อ ที่พะวงคือคำพูดคน ถ้าจะโค้วคำพูดใครต้องแม่นยำ พอสมควร เพราะคำพูดมันตีความได้...

เวลาวิเคราะห์เรื่องอะไร ผมจะหยิบเรื่องนั้นมานั่งมองว่ามีมุมไหนน่าสนใจบ้าง จากนั้นก็เล่าแบ็คกราวด์ที่มาที่ไปว่าเรื่องนี้มันเป็นอย่างไรแล้วค่อยจับมาโยงกับข่าวที่เกิดขึ้น...

ปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๗๖) ซึ่งเขียนเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ผู้เขียนได้เล่าถึงการทำงานหลังจากได้รับตำแหน่งนางสาวไทยไว้ ด้วยน้ำเสียงที่ภูมิใจว่า

สำหรับบทบาทของนางสาวไทยในความเป็นทูตวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว บุ่มพูดชัดเจนมากในจุดยืนของตัวเอง บุ่มบอกบุ่มไม่ต้องการแค่ไปร่วมงานแล้วยืนอยู่เฉยๆ ซึ่งถ้าจะจับบุ่มใส่ชุดไทย แล้วยืนนิ่งเฉยๆ ต้อนรับแขกแล้วกลับบ้าน บุ่มไม่ทำ บุ่มพูดเลย เพราะชั้นประกวดมาแทบตาย ชั้นเหนื่อยแทบตาย แล้วให้ขึ้นมาทำแค่นี้หรือ ชั้นไม่เอา พรืดดีมีตั้งเยอะ คนที่อยากทำตรงนั้นมีตั้งเยอะ คนที่ไม่กล้ามาขึ้นพูดหรือว่าเป็นตัวแทนผู้หญิงมีอีกตั้งเยอะ แต่บุ่มไม่ทำ ททท. ให้บุ่มไปร่วมงานแต่ละครั้งก็จะมีไปขึ้นพูด ขึ้นพูดแต่ละครั้งก็จะสด ไม่ได้บอกก่อนล่วงหน้าว่าจะให้พูดยาวแค่ไหน หรือว่าพูดเกี่ยวกับเรื่องอะไร...

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปในอดีต เมื่อจะเล่าเรื่องราวในชีวิตการทำงาน เป็นการเล่าถึงงานและการทำงานอย่างปกติ ไม่โอ้อวด หรือชื่นชมตนเองมากนัก แต่ในสมัยต่อๆ มา สารคดีอัตชีวประวัติมีการกล่าวถึงการทำงานมากขึ้น และกล่าวอย่างภูมิใจอย่างยิ่ง จนบางครั้งมีน้ำเสียงก่อนไปในทางโอ้อวด

๕. การกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ทั้งด้านบวกและด้านลบ

สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องจะมีการกล่าวถึงบุคคลที่ ๓ อยู่เสมอทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพราะผู้เขียนแต่ละคนต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลจำนวนมากและหลากหลายอาชีพ ทั้งดีและไม่ดี แต่การกล่าวพาดพิงถึงบุคคลที่ ๓ ของผู้เขียนแต่ละคนแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่กล่าวถึงบุคคลที่ ๓ เพราะผู้เขียนต้องเข้าไปสัมพันธ์ด้วย หากไม่กล่าวถึงก็จะไม่สามารถเล่าเรื่องได้อย่างสมบูรณ์ ดังเช่น

สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งเรื่อง “จดหมายเหตุรายวัน” พระนิพนธ์สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และ เรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ นั้นมีกล่าวพาดพิงถึงบุคคลที่ ๓ เพราะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หรือเพราะต้องการเปรียบเทียบบุคคลนั้นๆ กับตน เช่นข้อความตอนหนึ่งใน “จดหมายเหตุรายวัน” ของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ที่กล่าวถึง “พีทิตยากร” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ) ที่ว่า “ครูก็ชมว่าเราไม่ร้องให้ พีทิตยากรครุระอา ร้องให้ทุกวันเกือบเดือน” ซึ่งเป็นการกล่าวพาดพิงในด้านลบที่ไม่ได้ร้ายแรงอะไร หรือในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงกล่าวถึงหม่อมราโชทัย ไว้ตอนหนึ่งว่า “รุ่งขึ้นวันที่ ๒ ธันวาคม เวลาบ่ายประมาณ ๔ โมงเช้า “อ่าววิศเคทะเลร้าย” เผอิญร้ายเอาจริงๆ ด้วย... ออกส่งสารหม่อมราโชทัย (กระต่าย) หน่อยๆ แต่ส่งสารตัวเองมากกว่านั้น”

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เรื่อง “พระประวัติครัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๗๔-๗๕) ทรงกล่าวถึงบุคคลที่ ๓ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ร่วมกัน ซึ่งมีความสำคัญต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไป ดังที่ว่า

...วันหนึ่งเผอิญกรมพระเทววงศ์วโรปการทรงลือเราว่า เป็นผู้เข้าวัดต่อหน้าพระที่นั่ง แต่ลั่นเกล้าฯ หาได้ทรงพระสำรวลตามไม่ ทรงถือเอาเป็นการทรงเกลี้ยกล่อมจะให้เราสมัครบวช เรากราบทูลตามความเห็นเกรงจะเป็นที่ราชการ พระราชทานกระแสพระราชดำรัสอธิบายว่า ถ้าเราบวชจะได้ราชการเพียงไร ไม่เป็นอันฟัง จนเราหายกระดากใจเพื่อจะ บวช...

จะเห็นว่ากรกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ในสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในรัชกาลที่ ๖ ยังคงคล้ายคลึงกับสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่กล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ เพราะผู้เขียนเข้าไปร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย และเป็นการกล่าวพาดพิงถึงทั้งในด้านบวกและด้านลบ แต่การกล่าวถึงในด้านลบ เป็นเรื่องที่ไม่ได้ร้ายแรงมากนัก

ส่วนเรื่อง “ความทรงจำ” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๒๕) ซึ่งทรงนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๑ คือ พระศรีสุนทรโวหาร เพราะอยู่ในเหตุการณ์ที่ทรงกล่าวถึง ดังตัวอย่าง

..อีกเรื่อง ๑ ต่อมา วันหนึ่งเวลาเสวยกลางวันเหมือนอย่างเรื่องก่อน ทูลกระหม่อมตรัสสั่งใช้ให้ฉันออกไปดูที่ห้องอาลักษณ์ว่า “ตาฝึก” คือพระศรีสุนทรโวหารราชเลขานุการ อยู่หรือไม่ด้วยวันนั้นมีกิจจะทรงพระอักษร นอกเวลาที่เคยทรง พระศรีสุนทรโวหารเป็นผู้สำหรับเขียนพระราชนิพนธ์ตามรับสั่ง ฉันกลับเข้ามากราบทูลว่า “ตาฝึกอยู่ที่ห้องอาลักษณ์”...

นอกจากนี้เรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๒๕๗-๒๕๘) ที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๘ มีการกล่าวพาดพิงถึงบุคคลที่ ๑ คือพระยามโนปกรณนิติธาดา ในด้านลบ แต่ลักษณะการเขียนเป็นการเล่าธรรมดา ไม่ได้ต่อว่า หรือตำหนิแต่อย่างใด ดังที่ว่า

วันที่ ๑๑ มกราคม เวลา ๑๔.๐๐ น. พระยามโนปกรณฯ ให้เรียกข้าพเจ้าไปพบท่านที่กระทรวง พอท่านเห็นหน้าก็ปึงใส่เอาว่า ทำไมไปฟ้องพระเจ้าอยู่หัว ทำให้กริ้วฉัน ข้าพเจ้าตอบมิได้เจตนาเช่นนั้นเลย หากตอบพระราชดำรัสถามไปตามชื่อเท่านั้น ท่านว่าก็ได้บอกแล้วจะเก็บภาษีเท่ากับเบียร์ต่างประเทศและจะต้องขายราคาต่ำกว่าเขา เอาไว้วันที่ ๑๕ มาฟังใหม่...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลกนั้น (๒๕๓๗: ๕๕) แม้ผู้เขียนจะกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๑ ในด้านลบ หรือกล่าวถึงความขัดแย้งที่มีต่อกัน แต่ก็มิได้เอ่ยชื่อ ได้แต่บอกตำแหน่งหน้าที่ไว้เท่านั้น เพราะไม่ได้มีเจตนาที่จะเล่าประจานความไม่ดีของผู้อื่น แต่ที่เล่าเพราะตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวเท่านั้น ดังตอนที่ว่า

ความจริงแม้ว่าพ่อจะไม่ยอม “หัวหด” ให้กับ “ผู้กองฯ” แต่ก็จำต้อง “หัวหด” เพื่อรักษาตัวเหมือนกัน และทั้งๆ ที่หดหัวอยู่ ก็ดรอนทนไม่ได้ที่พ่อค้าคนหนึ่งถูก “ผู้กองฯ” กลั่นแกล้งทางกฎหมายเพราะริดไล่ไม่ได้เหมือนคนอื่น พ่อแอบไปแนะวิธีต่อสู้ทางกฎหมายให้ปรากฏว่า “ผู้กองฯ” เป็นฝ่ายปราชัยในด้านกฎหมายไปจริงๆ “ผู้กอง” สืบรู้ทีหลังว่าพ่อค้าคนนั้นได้พ่อเลี่ยมสอน เลยประกาศเป็นศัตรูกับพ่ออย่างนอกหน้า. . .

ในเรื่องนี้ถ้าผู้เขียน (๒๕๓๗: ๑๘๓-๑๘๔) กล่าวถึงบุคคลที่ ๓ ในทางที่ดีก็จะเอ่ยชื่อ พร้อมทั้งบอกว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น อาจเป็นเพราะต้องการเผยความคิดที่ผู้อื่นทำเพื่อตน เช่น

เพื่อนผู้เหนียวแน่นจิตใจผมให้นี่ก็อยากเป็นนักประพันธ์มีอยู่ ๕ คนด้วยกัน คนแรก ประจวบ กาญจนลาภ เคยร่วมงานกันที่กรมราชทัณฑ์ระยะหนึ่ง ต่อมาโอนไปอยู่ กระทรวงศึกษาธิการ และเป็นนักเขียนเรื่องสั้นมีชื่อคนหนึ่งในยุคนี้ (ต่อมาภายหลังกลายเป็นนักแปลชั้นดีไป)

คนที่ ๒ ได้แก่ ศักดิ์เกษม หุตาคม เจ้าของนามปากกา “อิงอร” ขณะนั้นมีชื่อรุ่งโรจน์คนหนึ่งของยุค

คนที่ ๓ จรูญ กุวานนท์ (อดีตนายกสมาคมหนังสือพิมพ์) ชอบหาเงินมาออกหนังสือพิมพ์ ใฝ่ฝันจะเป็นนักหนังสือพิมพ์และเขาก็บรรลุความหวังจนได้

ในเรื่อง “เรื่องไม่อยากเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๖๐) ผู้เขียนได้กล่าวถึงการเอ่ยชื่อบุคคลต่างๆ ไว้ในเรื่องว่า ถ้าเป็นการกล่าวถึงเรื่องที่ไม่สมควร ผู้เขียนจะใช้วิธีพูดถึงตำแหน่ง หรือยศ หรือเขียนอธิบายพอให้ผู้อ่านรู้ว่าเป็นใคร อะไร ที่ใดเท่านั้น เพราะเป็นผลดีทั้งต่อตัวเองและผู้ที่ถูกเอ่ยชื่อถึงดังตอนที่ว่า

ผมว่าเวลานี้เราจะต้องช่วยกันกอบกู้ชื่อเสียงและเกียรติคุณทางการเมืองของคุณอาให้ได้ กลับคืนมา และผมเห็นว่าวิธีเดียวที่จะทำได้ในทางการเมืองก็คือให้ส่งคุณอา เลขาธิการพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

จากข้อเสนอของผมที่ประชุมยอมรับฟัง และให้มีการพิจารณาตัวบุคคลกันใหม่ ในขณะที่นักการเมืองหนุ่มลูกชายนายห้างขายยาคนสำคัญขอถอนตัวออก คุณอาจึงได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในนามของพรรค

จะเห็นว่าส่วนใหญ่สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยปัจจุบัน แม้จะกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ มากขึ้น แต่ถ้ากล่าวถึงในด้านลบซึ่งอาจไม่เป็นผลดีต่อบุคคลนั้นก็จะไม่เอ่ยชื่อ จะกล่าวถึงเฉพาะตำแหน่งหน้าที่ให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าเป็นใคร แต่ถ้ากล่าวพาดพิงถึงบุคคลที่ ๓ ในด้านบวกก็จะเอ่ยชื่ออย่างเปิดเผย ต่อมาการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยหลังๆ นี้มีวิวัฒนาการที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งคือ มีการกล่าวถึงบุคคลที่ ๓ ในด้านลบ โดยเอ่ยทั้งชื่อ และนามสกุลของบุคคลนั้นอย่างเปิดเผย อีกทั้งยังดำเนินถึงพฤติกรรมที่ไม่ดีนั้นด้วย เช่น เรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗:

๑๘๘-๑๘๙) ผู้เขียนเล่าถึงการทำงานของตนกับคาราฮูมชื่อดังที่มีผู้ชื่นชอบมากคนหนึ่งในวงการบันเทิงว่า

... มีอยู่งานหนึ่ง งานของ ททท. จัดขึ้นที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ มีบูม มีดีก เจษฎาภรณ์ ซึ่งได้รับค่าพิธีเซ็นเตอร์สามล้านหรือหกล้านบูมไม่รู้ แต่คุณรับตั้งคั้นะ แล้วก็บูม บูมกับดีก จะเป็นพิธีกรคู่กันในภาคภาษาไทย บูมจะเป็นพิธีกรในภาคภาษาอังกฤษ ขึ้นรถตุ๊กๆ คู่กัน บูมกับบูมจะต้องขึ้นรถตุ๊กตุ๊กคู่กัน แล้วดีก เจษฎาภรณ์ จะต้องขึ้นรถตุ๊กตุ๊กอีกคันหนึ่ง กลับกลายเป็นว่าดีกมาไม่ทัน... แล้วดีกมาตอนไหน ตอนจบงานคะ มายื่นถ่ายรูปหน้างาน แต่ก่อนบูมเคยปลื้มเค้ามากเลย แต่หลังจากงานนั้นบูมบอก “โน มอร์ ดีก” บูมไม่รู้หรือกว่าเค้ามีเหตุผลอะไร แต่ถ้าเกิดว่าคุณทำไม่ได้ คุณก็ไม่ควรจจะรับ บูมไม่รู้ว่าคุณควรจะทำยังไง แต่คุณไม่ควรรับงานถ้าคุณ ไม่มั่นใจว่าคุณจะทำได้ แล้วคุณรับเงินไปแล้ว โดยที่เราไม่ได้รับเงินอะไรเลยนะคะคุณดีก...

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ทำให้เห็นได้ว่าในปัจจุบันผู้คนในสังคมขาดสัมพันธภาพอันดีต่อกัน ปราศจากความเกรงใจหรือรักษาน้ำใจกัน ในขณะที่เดียวกันงานเขียนก็สะท้อนให้เห็นตัวตนของผู้เขียนได้ชัดเจนด้วย

๖. ความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาในสารคดีอัตชีวประวัติ

จุดมุ่งหมายในการเขียนเป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดว่าเนื้อหาในเรื่องจะมีทิศทางอย่างไร บางเรื่องอาจมีจุดมุ่งหมายเดียว บางเรื่องมีหลายจุดมุ่งหมาย อาจเพื่อเสนอเรื่องราวข้อเท็จจริงเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้อ่าน หรือเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เชื่อหรือคล้อยตามแนวคิดของผู้เขียน หรือเพื่อมุ่งให้สารบบึงแก่ผู้อ่าน ดังนั้นจุดมุ่งหมายในการเขียนจึงควรสอดคล้องกับเนื้อหา จากการศึกษาสารคดีอัตชีวประวัติทั้ง ๓๐ เรื่อง พบว่าส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายสอดคล้องกับเนื้อหาชัดเจน แต่บางเรื่องมีจุดมุ่งหมายแฝง โดยผู้เขียนอาจตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๕๐-๑๕๑) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของเรื่องว่าจะให้เป็นคำแนะนำให้นักเรียนที่ไปศึกษาในประเทศยุโรปว่า

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะเรียบเรียงต่อไปนี้ ข้าพเจ้าหวังใจว่า จะให้เป็นที่แนะนำนักเรียนที่จะออกไปเล่าเรียนประเทศยุโรปต่อไปบ้างเล็กน้อยด้วย เพราะฉะนั้นต้องขึ้นต้นตั้งแต่อยู่ในเมืองไทยไป ข้าพเจ้าต้องกล่าวเสียแต่ต้นอีกครั้งหนึ่ง ว่าอะไรๆ ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้เป็นความเห็นของเอกชนทั้งนั้นจะถือเอาเป็นคำรามไม่ได้

จุดมุ่งหมายข้างต้นนี้สอดคล้องกับเนื้อหาในเรื่อง คือ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๕๑-๑๕๒) ได้ทรงแนะนำนักเรียนที่จะไปเรียนเมืองนอกในเรื่องต่างๆ ดังเช่น

เมื่อนักเรียนได้รู้ตัวว่า จะไปเมืองนอกแล้ว ฐานะชั้นต้นก็คือหาเครื่องแต่งตัว ข้าพเจ้าต้องขอแนะนำว่า เสื้อผ้าที่จะหาไปแต่กรุงเทพฯ นั้นอँगน้อยได้เท่าไรก็ยิ่งดี ขอให้พอใช้ตามทางเดือนกว่าๆ เท่านั้น...

เรื่องผ้าเช็ดหน้าอีกอย่างหนึ่ง เป็นของควรรู้ คือที่เมืองนอกถึงจะร้อนเท่าไร เขาก็ไม่เอาผ้าเช็ดหน้าในกระเป๋าเช็ดหน้า เพราะผ้าเช็ดหน้าเป็นแต่ของสำหรับจุ่มก และถึงจะสะอาดอย่างไรก็เหมือนหนึ่งผ้าเช็ดมือใหม่ๆ จะเอามาเช็ดหน้าไม่ควร...

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระประวัติศรีเสลา” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: (ข)) มีการแจ้งถึงจุดมุ่งหมายไว้ ๒ ประการคือ

...พระประวัติศรีเสลานี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงไว้ ไม่ใช่เพื่อสำหรับพิมพ์แจก แต่ทรงไว้เพื่อเล่าเรื่องให้ผู้อื่นยังไม่รู้ให้รู้ และเพื่อให้ผู้แต่งพระประวัติเก็บความเอามาเรียงใหม่ อย่างที่เขาเรียงประวัติกัน

จากจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือเพื่อเล่าเรื่องให้ผู้อ่านทราบ และเพื่อให้ผู้เรียบเรียงพระประวัติเก็บความเอามาเรียงใหม่ จุดมุ่งหมายนี้มีทั้งที่สอดคล้องกับเนื้อหาและแตกต่างกันออกไป คือ ในจุดมุ่งหมายแรกเพื่อเล่าเรื่องให้ผู้อื่นทราบนั้นสอดคล้องกับเนื้อหาที่มีอยู่ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๒๗) ทรงเล่าเรื่องประเพณีในสมัยก่อนไว้ตอนหนึ่งว่า

... เป็นประเพณีที่ถือกันมาในพระวงศ์ของทุลกระหม่อม ตามพระคำรัสห้ามของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีพระอัยิกาของเราว่าพระชันษายังไม่ถึง ๓๐ ห้ามไม่ให้ตัดจุก นี้มาสมเข้ากับธรรมเนียมในพระวินัยว่า มีพรรษายังไม่ครบ ๑๐ (ที่นับอายุว่า ๓๐) ห้ามมิให้เป็นอุปชฌายะและธรรมเนียมข้างวัดอังกฤษว่า ผู้จะเป็นบิชอบ คือ เจ้าคณะต้องมีอายุได้ ๓๐ แล้ว...

และยังได้ทรงเล่าเรื่องธรรมเนียมเก่าในการอุปสมบทไว้ดังนี้

ธรรมเนียมเก่า ชายผู้เกิดต้นปีไปหากกลางปี มีอายุนับโดยปีได้ ๒๑ อุปสมบทได้ ผู้เกิดพันกลางปีไปแล้ว ให้อุปสมบทต่อเมื่ออายุได้ ๒๒ โดยปี ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ธรรมเนียมในราชการพออายุ ๒๑ ก็อุปสมบทได้ ต่อมาพระมหาเถระในธรรมยุตติกนิกายเห็นว่าคนเกิดต้นปีอาจอุปสมบทได้ในปีที่ ๒๐ ที่ทอนเข้ารอบแล้ว ได้ ๑๙ ปีมีเศษเดือน...

ส่วนจุดมุ่งหมายที่ ๒ เพื่อให้ผู้เขียนพระประวัติเก็บความเอามาเรียงใหม่ แต่ในที่สุดเรื่องนี้ก็ไม่ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ เพราะสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ประทานเหตุผลไว้ว่าถ้านำมาเรียบเรียงใหม่จะทำให้เสียอรรถรสที่แท้จริง ซึ่งนับว่าเป็นการดีเพราะผู้อ่านจะได้ทราบพระประวัติของกรมพระยาวชิรญาณวโรรสโดยไม่ต้องผ่านผู้อื่น

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ความทรงจำ” ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนั้น (๒๕๑๔: ๑๔) ทรงเล่าเรื่องที่อยู่ในความทรงจำของพระองค์ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม พิธีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยก่อน ดังเช่นตอนที่ทรงเล่าเรื่องในความทรงจำขณะตามเสด็จไปวังจันทร์ฯ ไว้ว่า

... มีอีกเรื่อง ๑ ซึ่งจำได้เนื่องกับตามเสด็จไปวังจันทร์ฯ คือเขาเอาดินปั้นเป็นกรงมีซี่ไม้ไผ่อยู่ข้างบนใส่จิ้งหรีดมาให้เล่น ฟังมันร้องและคุมันกัดกันสนุกดี แต่ก็ได้ไปวังจันทร์ฯ หลายครั้ง อาจจะมาจำได้ต่อเมื่อไปครั้งหลังๆ เพราะฉะนั้นเห็นจะไม่ควรอวดว่ารู้จักจำมาแต่เด็ก ที่มาเริ่มจำความได้จริงนั้นตั้งแต่ปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๕ เมื่ออายุได้ ๔ ขวบเป็นต้นมา

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สินทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๐๑) ที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๘ นั้น ผู้เขียนเขียนขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวในชีวิตที่ตนพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในเรื่อง เช่นตอนที่ว่า

... ครั้นเมื่อ ม.ร.ว. สุวพรรณ สนิทวงศ์ กลับจากศึกษาวิชาแพทย์จากสกอตแลนด์แล้วก็ทรงเรียก “หมอใหญ่ๆ” จนตลอดรัชกาล ข้อความที่กล่าวมาแล้วตอนนี้เป็นชีวิตที่ข้าพเจ้าพอใจทั้งหมด ความสำคัญที่สุดคือกระแสพระราชดำรัสที่มีคำว่า “อายุถูกแก้วหลานแก้ว” นั้น ทรงหมายความว่า ม.ร.ว. พิณ และข้าพเจ้า...

เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๗: ๑๑) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ฟื้นความหลัง” ไว้ตอนหนึ่งว่า

บัดนี้จะวกกลับมาพูดถึงเรื่อง **ฟื้นความหลัง** เป็นเฉพาะ ท่านจะสังเกตเห็นว่าข้อความที่เล่าไว้ มีเรื่องอื่นๆ ซึ่งไม่ใช่ชีวประวัติโดยตรง ปนอยู่ในเนื้อหาตั้งครึ่งก่อน ทั้งนี้ก็เพราะต้องการจะเล่าเรื่องเก่าเท่าที่ตนรู้และระลึกได้ โดยอาศัยเรื่องในชีวิตประวัติของตนเอง เป็นเพียงขอเกี่ยวเรื่องเก่าเอาไว้เท่านั้น...

ผู้อ่านจะพบว่าสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องนี้มีความสอดคล้องกันระหว่างจุดมุ่งหมายกับเนื้อหาอย่างชัดเจน เช่น เมื่อกล่าวถึงวันเดือนปีเกิดของตน เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๗: ๑) ก็จะให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับเรื่องการนับวันเดือนปีในสมัยโบราณไว้ด้วย ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้าเกิดเมื่อ วัน ๖ ๙^{๑๔} ๑ คำ ปีชวด สัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๕๐ เพลาโมงเช้าพอดี
 นับวันเดือนปี เขียนอย่างโบราณ ถ้าเขียนอย่างปัจจุบันก็เป็นวันศุกร์ขึ้น ๑๔ คำ เดือน
 อ้าย นับอย่างนี้เรียกว่า จันทรคติ โดยถือเอาทางเดินของดวงจันทร์เป็นหลัก คู่กับสุริยคติ ซึ่ง
 ถือเอาทางเดินของดวงอาทิตย์เป็นหลัก ตามที่คนโบราณเข้าใจเป็นเช่นนั้น ถ้าเขียนวันเกิด
 ข้าพเจ้าอย่างสุริยคติก็เป็นวันศุกร์ที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

สารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องมีจุดมุ่งหมายแฝงอยู่ในเรื่อง เช่นเรื่อง “ตาคูดาว ทำติดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๒: ๒๓๖) แม้ผู้เล่าจะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการนำเสนอสารคดีอัตชีวประวัติของตนไว้ว่า

ผมขออัยว่า อัตชีวประวัตินี้ไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นสาวหูแห่งความสำเร็จ แต่เพื่อเป็น “กำลังใจ” แก่ผู้ที่มีทำติดดินทุกคน เป็นการแบ่งปันความรู้สึกและประสบการณ์ให้กับทุกท่าน ที่แม้วันนี้อาจแทบหมดแรงเงยหน้าอ้าปาก

ว่าขอให้ผู้ต่อไป วันคืนที่ทุกขรื้อนั้นจะผ่านและบรรเทาลงแน่นอน ผมผ่านมาแล้ว และถึงจะพานพบอีก ผมก็เชื่อว่าจะผ่านอีกเช่นกัน

แต่เมื่อศึกษาสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ตาคูดาว เท้าติดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๒๓๑) แล้ว พบว่านอกจากจะมีจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับเนื้อหา คือ การให้กำลังใจแก่ทุกคน ยังพบว่ามีจุดมุ่งหมายแฝงคือการโฆษณาหาเสียง หรือแสดงวิสัยทัศน์ของตนเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิดของตนด้วย ดังตอนที่ว่า

อนาคตนี่เองเป็นความหวังสำหรับพรรคการเมืองตามความใฝ่ฝันของผม
อนาคตนี้อาจใช้เวลาประมาณ ๕-๑๐ ปีข้างหน้า หรือสัก ๔-๕ การเลือกตั้งจึงจะก่อเค้าขึ้น
ตอนถ่ายทอดความคิดกับมิตรร่วมอุดมการณ์เดียวกันถึงพรรคสนะนี้ ก็มีหลายคนถามว่าอีก
ตั้งไกล ทำไมไม่รอให้ใกล้เสียก่อนเล่า

ผมก็ต้องยืนยันว่า ถ้าผมไม่เริ่มเสียแต่วันนี้ อนาคตดังกล่าวก็อาจเลื่อนออกไปไม่รู้จบ
เช่นกัน และแท้จริงก็คือ ผมตั้งใจจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในการผลักดันให้การเมือง
บ้านเราเคลื่อนไปข้างหน้า ถ้าการตั้งพรรคการเมืองใหม่เป็นสิ่งที่ช่วยย่นระยะเวลาดังกล่าว
ให้สั้นลง ผมก็อาสาจะทำ

ในเรื่อง “เรื่องไม่อยากเล่า” สมักร สุนทรเวช ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเขียนว่าเป็นการ
เขียนเรื่องส่วนตัวที่เข้าไปพัวพันกับคนอื่น แต่จากการศึกษาพบว่านอกจากจะเขียนเรื่องที่เข้าไป
พัวพันกับคนอื่นและเขียนเล่าประวัติชีวิตส่วนตัวแล้ว สมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๑๔๑-๑๔๓) ยังมีความ
ตั้งใจจะเล่าถึงพรรคประชากรไทยซึ่งตนเป็นผู้ก่อตั้ง โดยชี้แจงให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และได้
ทราบแนวทางของพรรคไว้ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า

วันนี้ถ้ากระผมจะทำเหมือนคนบางพวกบางประเภทที่อยากจะได้ใครดี อยากจะมีโอกาส
จะได้มีสันถวะมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลนี้ ก็อาจจะต้องแสดงความรู้สำนึกคิดไปอย่างอื่น
แต่กระผมขอประกาศให้ทราบไว้ว่านักการเมืองอย่างกระผม พรรคการเมืองอย่างพรรค
ประชากรไทย ไม่เคยมีความอยากได้ใครดีด้วย

เรารู้ว่าเราอยู่ในฐานะไหน และเมื่อรู้ว่าอยู่ในฐานะไหนแล้วต้องทำหน้าที่ในฐานะนั้น
ถ้ามีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรที่มันไม่ผิดแปลกไปกว่าที่คนธรรมดาเขารู้สึก ถ้ารู้ข้อเท็จจริงรู้แ่ง
กฎหมายที่จะแสดงให้ประชาชนรู้ได้ ผมต้องแสดงและผมก็ทำ

ในเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๐) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายที่เขียนไว้ในคำนำว่าเพราะงานเขียนหนังสือเป็นความฝัน และต้องการเล่าถึงชีวิตตนเองในด้านความพยายามและความอดทนอันสูงยิ่ง กว่าที่จะมายืนอยู่ตรงจุดนี้ได้ ดังตอนที่ว่า

แต่พอโตขึ้นความทะเยอทะยานผลักดันความฝันต่อยอด อยากเขียนในหนังสือ อยากระบาย อยากบอกเล่าความจริงว่าความฝันต่างๆ ที่กว่านุ้มจะได้มานั้น มันต้องฝ่าฟัน อดทน พยายาม และกัดฟันเพียงใด ดีใจที่มีคนชมว่าเป็นผู้หญิงเก่งมากกว่าสวย เพราะรู้สึกว่ามันได้มาเพราะความสามารถของตัวเอง. . .

แม้เนื้อหาส่วนใหญ่ของเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” จะเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย แต่ในบางช่วงบางตอนผู้อ่านจะเห็นว่าผู้เขียนมีความประสงค์จะแก้คำครหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตน เช่น การถูกกล่าวหาว่าแย่งคู่รักของคนอื่น หรือการไปค้าประเวณีในต่างประเทศ เป็นต้น ดังปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๕๖) ได้เล่าปัญหาการเป็นมือที่สามไว้ตอนหนึ่งว่า

เดินไปหลังเวที ช่วงนั้นมีข่าวกับโจ นินนาท นุ้มไม่รู้หรือว่าโจ นินนาท เลิกกับตอง ภัทรมัย เลิกกันไปหรือยัง อะไรจริงอะไรหลวง มันไม่ใช่เรื่องของเรา รู้อย่างเดียวว่าโจมาจีบนุ้ม นุ้มกล้าพูดคำนั้นได้เลย แล้วกล้าเช้กับบรายการ เลดี้ คอรั่นเนอร์ ได้เลย ใครกันแน่ที่เอาเบอร์โทรศัพท์ของนุ้มไปแล้วโทรคุยกับนุ้ม นุ้มกล้าพูดได้เลย แต่กลับกลายเป็นว่าตองมาร้องห่มร้องให้ บอกว่ายังไม่ได้เลิกกัน นุ้มแย้งโจไป นุ้มบอก เฮ้ย! โจ อย่างนี้มันยังไม่เคลียร์นี่ โจ บอกเคลียร์แล้ว คุณเคลียร์แต่ผู้หญิงยังไม่เคลียร์ คุณกลับไปคุยกันใหม่ ชัน ไม่อยากเป็นมือที่สาม. . .

จากการศึกษาวิจัยวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติด้านเนื้อหา กล่าวโดยสรุปได้ว่าผู้เขียนกล่าวถึงชีวิตครอบครัวในสมัยแรกไว้เพียงเล็กน้อย ต่อมากล่าวไว้มากขึ้นและกล่าวไว้อย่างละเอียด ในปัจจุบันแม้จะกล่าวมากขึ้น แต่ก็ไม่ละเอียดเท่าไรนัก แต่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและอิทธิพลของครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ผู้เขียนมักจะเล่าถึงพฤติกรรมในด้านลบของตนเองอย่างไม่ปิดบัง และยอมรับถึงการกระทำผิดนั้น และสิ่งที่อัตชีวประวัติทุกเรื่องจะกล่าวถึง คือ การเล่าถึงเรื่องที่ทำไว้ไม่ดีในวัยเด็ก ซึ่ง เรื่องด้านลบในวัยเด็กจะเป็นเรื่องที่ไม่ร้ายแรง แต่ในปัจจุบันสารคดีอัตชีวประวัติมีลักษณะเนื้อหาที่เปิดเผยเรื่องในด้านลบ เรื่องที่ไม่ดีไม่งามมากขึ้น นอกจากนี้การเขียนใช้เนื้อหาด้านลบในชีวิตของตนเองเพื่อเป็นจุดขายมีแนวโน้มมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้เขียนที่อยู่

ในวงการบันเทิง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการจูงใจผู้อ่าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมในปัจจุบันยอมรับการเปิดเผยเรื่องราวทำนองนี้มากขึ้น

ส่วนเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องที่ดี หรือเล่าถึงวิธีการทำงาน จะมีปรากฏอยู่ในสารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่อง สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ จะเล่าถึงวิธีหลักหรือแนวคิดในการทำงาน แต่ในสมัยหลังๆ บางเรื่องเจ้าของประวัติกล่าวถึงอย่างภูมิใจจนบางครั้งอาจมองได้ว่าเป็นการ โอ้อวด จะสังเกตได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติที่เล่าเกี่ยวกับการทำงานมากๆ นั้น เจ้าของประวัติส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ ข้าราชการ หรือผู้ที่เป็นคนมีชื่อเสียงที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับ จึงทำให้เจ้าของประวัติในกลุ่มนี้เล่าถึงการทำงาน หรือผลงานของตนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

ในเรื่องการกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องจะกล่าวถึงบุคคลที่ ๓ บ้างก็กล่าวถึงในด้านบวก บ้างก็กล่าวถึงเรื่องในด้านลบ บางเรื่องถ้ากล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ในด้านลบจะไม่เอ่ยชื่อ นามสกุล แต่จะบอกยศ ตำแหน่ง ที่ผู้อ่านพอจะคาดเดาได้ แต่อัตชีวประวัติในสมัยหลังๆ นี้ มีการกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ ในด้านลบและมีการเอ่ยชื่อออกมาโดยตรง เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าใคร อีกทั้งยังกำหนดพฤติกรรมที่ไม่ดีนั้นด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนในปัจจุบันกล้าเขียนพาดพิงคนอื่นมากขึ้นโดยไม่เกรงว่าจะได้รับผลกระทบภายหลัง

ส่วนความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาสารคดีอัตชีวประวัตินั้น ส่วนใหญ่จะสอดคล้องกัน แต่มีสารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องในปัจจุบันที่มีจุดมุ่งหมายแฝงอยู่

วิวัฒนาการด้านรูปแบบ

รูปแบบของการนำเสนอสารคดีอัตชีวประวัติแบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะคือ

๑. ความเรียง (essay)
๒. อนุทินหรือบันทึกประจำวัน (diary)
๓. จดหมาย (letter)

๑. ความเรียง (essay) หมายถึงข้อเขียนร้อยแก้วอธิบายความ ที่ให้ความรู้ชัดเจนในเรื่องที่นำมาอธิบาย ความเรียงแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ ความเรียงแบบเป็นทางการ

๑.๒ ความเรียงแบบไม่เป็นทางการ (แบบส่วนตัว)

ความเรียงแบบเป็นทางการมีจุดประสงค์ที่จริงจัง มีการนำเสนออย่างเป็นเหตุเป็นผลลึกซึ้ง มีลีลาการเขียนที่หนักแน่น มีการอ้างอิงถึงทฤษฎีอย่างเป็นวิชาการ

ความเรียงแบบไม่เป็นทางการเป็นการแสดงทัศนคติ รสนิยม และประสบการณ์ของผู้เขียนอย่างตรงไปตรงมาด้วยความเชื่อมั่น ลีลาการเขียนอาจเป็นกันเองกับผู้อ่าน แฝงอารมณ์ขัน หรือมีน้ำเสียงเสียดสีประชดประชัน ไม่เคร่งครัดกับรูปแบบหรือโครงสร้างการเขียน สารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่เป็นความเรียงแบบไม่เป็นทางการ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, ๒๕๔๓: ๑๓๐)

จากการศึกษารูปแบบของสารคดีอัตชีวประวัติทั้ง ๓๐ เรื่อง ปรากฏว่าส่วนใหญ่เป็นความเรียงแบบไม่เป็นทางการ มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน หรือเป็นบท โดยตั้งชื่อตอนหรือบทนั้นๆ ไว้เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าตอนนี้หรือบทนี้จะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร เช่น ถ้าตั้งชื่อตอนว่า การเกิด ก็จะเล่าเรื่องราวตั้งแต่เกิด หรือเล่าเรื่องเกี่ยวกับบิดามารดา เป็นต้น

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มีรูปแบบความเรียง เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นความเรียงแบบไม่เป็นทางการ มีการแสดงทัศนคติ และประสบการณ์ส่วนตัวอย่างตรงไปตรงมา สารคดีเรื่องนี้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๓๐-๑๓๑) ทรงนิพนธ์เป็นเรื่องราวต่อกัน โดยไม่ได้แบ่งเป็นตอนๆ ดังตัวอย่าง

รุ่งขึ้นเสด็จพระราชดำเนินแคนดี วันที่ ๒๒ เสด็จพระราชดำเนินกลับโกสัมโบ วันที่ ๒๓ เรือพระที่นั่งออกจากเกาะลังกา ต้องทนคลื่นไปอีกหลายวัน เมื่อแรกออกทะเลอยู่ข้างจะร้ายอยู่ด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่าทะเลที่ลังกาเป็นบ้าไม่มากก็น้อยอยู่เสมอ เพราะเมื่อข้าพเจ้ากลับมา ก็ถูกพายุจัดเต็มทีเหมือนกัน

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่มีรูปแบบความเรียง คือเรื่อง “พระประวัติ ตรีสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๔๕๘: ๑) เป็นความเรียงที่แบ่ง เนื้อหาออกเป็นตอนๆ มีทั้งหมด ๗ ตอน เช่น คราวประสูต คราวเป็นพระทารก คราวเป็นพระกุมาร เป็นต้น จะเห็นว่าการตั้งชื่อตอนตั้งตามช่วงเวลาของชีวิต เช่น เมื่อกล่าวถึง คราวประสูต เนื้อหาจะเล่า เรื่องตอนที่ประสูติ เล่าถึงพระบิดา และพระมารดา รวมทั้งสถานที่ประสูติ ดังตอนหนึ่งว่า

๑. คราวประสูต

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๔ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ เป็นพระบรมชนกนาถของเรา เจ้าจอมมารดาแพพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าจอมมารดาของเรา เราประสูตที่ตำหนักหลังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานมุขหลัง ที่เรียกว่าห้องพระโรงหลังถัดโรงละครออกไป ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีวอกยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ที่ใช้ตามธรรมเนียมในบัดนี้ ๒๔๐๓. . .

เรื่อง “ความทรงจำ” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงนิพนธ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีรูปแบบความเรียง ทรงแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนๆ เช่น ตอนที่ ๑ เริ่มเรื่องประวัติ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑ ทรงเล่าเรื่องราวของพระองค์ในสมัยยังทรงพระเยาว์ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๐๕ -๒๔๑๑ ดังตัวอย่าง

ตอนที่ ๑

เริ่มเรื่องประวัติ

พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑

ฉันเกิดในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีจอ วันเสาร์ที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕. . . เมื่อประสูติแล้วได้ ๓ วันมีการพิธีเวียนเทียนสมโภชตำหนักที่ประสูติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเป็นประธาน ทรงรดน้ำพระมหาสังข์และเจิมพระราชทานฉันได้เฝ้า “ทูลกระหม่อม” สมเด็จพระบรมชนกนาถของฉันเป็นครั้งแรกในวันนั้น. . .

สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๘ เรื่อง “โชคขาดในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๒๘๗) ก็มีรูปแบบความเรียง มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นช่วงของชีวิต เช่น ชีวิตการศึกษา จะเล่าเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาของคนตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น ดังที่ว่า

ชีวิตศึกษา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ ข้าพเจ้ามีอายุได้ ๗ ขวบ ได้เริ่มศึกษาหนังสือไทยกับหม่อมเจ้าหญิงเกษรสนิทวงศ์ ท่านป้าของข้าพเจ้า ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมวัดพลับพลาไชย (วัดโคก) ใกล้เคียงกับวังเสด็จจุฑา จนอ่านออกเขียนได้บ้าง ต่อมาเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๒๒ คุณยายข้าพเจ้าถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ข้าพเจ้าก็เลิกเรียนหนังสือกับหม่อมเจ้าเกษรสนิทวงศ์ . . .

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๙ เรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๗๑-๗๒) เป็นสารคดีอัตชีวประวัติที่มีรูปแบบเป็นความเรียงเช่นกัน และมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทๆ มีทั้งหมด ๒๐ บท และแต่ละบทตั้งชื่อเพื่อสื่อแนวเรื่องหลักๆ ในบทนั้นๆ ดังบทหนึ่งที่ตั้งชื่อบทว่า เทียวหัวเมือง ก็ทรงนิพนธ์เล่าเรื่องราวที่ได้เสด็จไปเที่ยวหัวเมือง และสถานที่ต่างๆ ไว้ ตอนหนึ่งว่า

๓. เทียวหัวเมือง

แม้ว่าเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ ข้าพเจ้าจะได้อยู่ในกรุงเทพฯ เกือบตลอดเวลาก็ตาม ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็มีโชคดีมากที่ได้มีโอกาสไปเที่ยวหัวเมือง ได้รู้จักบ้านเกิดเมืองนอนของข้าพเจ้าเป็นอันมาก แม้จะได้มีเวลาเพียงสิบสองปีเท่านั้นก็จริง

เมื่อข้าพเจ้าพอจำความได้นั้น รถไฟไม่เป็นของแปลกหรือใหม่ ได้มีมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าจำนวนระยะทางรถไฟหลวงทั้งหมดที่มีอยู่ในเมืองไทยเมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็กอยู่ คงจะมีเพียงหนึ่งในสี่ของจำนวนทั้งหมดซึ่งมีอยู่ ณ บัดนี้ . . .

เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กเล็กๆ อยู่ และยังจำความเกือบไม่ได้ ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวทางไกลถึงสองครั้ง คือ ไป “เมืองเหนือ” (ดังที่เรียกกันในสมัยนั้น) กับพ่อ ไปทางเรือตามลำน้ำ และดูเหมือนไปถึงเพียงพิษณุโลกเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าจำอะไรไม่ได้เลย . . .

สารคดีอัตชีวประวัติพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิยากร (๒๕๑๗: ๓) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีรูปแบบความเรียง มีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนๆ หรือเป็นบท มีการตั้งชื่อตอนหรือบท เพื่อเล่าเรื่อง เรื่องนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็นบทใหญ่ๆ ๔ บท และในบทใหญ่จะแบ่งเป็นบทย่อยอีก จำนวนหนึ่งตามแต่เนื้อหาที่มีมากน้อยต่างกัน ดังเช่นตอนที่ทรงเล่าถึงชีวิตเบื้องต้นเมื่อทรงเริ่มเรียนหนังสือไว้ว่า

๑. ชีวิตเบื้องต้น

ข. เริ่มเรียนหนังสือ

ครุคนแรกของพ่อชื่อคุณเต่าแก่ทับ แก่มากแล้วแต่มาสอนเรื่อยไม่เห็นเหนื่อย จะสอนอยู่สักกี่มากน้อยจำไม่ได้ เวลาค่าคั้นคุณทวดยังให้อ่านหนังสือรามเกียรติ์และอิเหนาอีก ต่อมาสมเด็จพระพันปีหลวงซึ่งเวลานั้นยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี และเรียกกันว่าเสด็จที่บนมีรับสั่งให้พ่อไปเข้าเรียนที่โรงเรียนราชกุมารกับเจ้านายลูกยาเธอที่หลังพระตำหนักทูลกระหม่อมใหญ่ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีบรมราชินี) คือที่หลังตำหนักราชเลขาธิการในปัจจุบัน...

สารคดีอัตชีวประวัติของสมศรี สุกุมลันตน์ (๒๕๔๘: ๘๕-๘๐) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เขียนเป็นความเรียง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนๆ และตั้งชื่อบทนั้นๆ เช่น รื้อลิ้นชักอดีต แม่ของดิฉัน พ่อ...ครุคนแรก มัธยมศึกษา โรงเรียนเบญจมราชาลัย ชีวิตวัยรุ่น เป็นต้น ดังตอนหนึ่งที่ว่า

ชีวิตวัยรุ่น

มีวัยรุ่นปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๘) ถามอยู่เนืองๆ ว่า วัยรุ่นสมัยเมื่อ ๖๐ ปีเป็นอย่างไร ใช้เวลาทำอะไร ในเมื่อไม่มีศูนย์การค้า ให้เที่ยว ไม่มีโทรทัศน์ให้ดู วัยที่เรียนในระดับมัธยมศึกษา คือ วัยรุ่น จึงนำมาต่อท้ายในตอนนี้

โดยธรรมชาติ วัยรุ่นเชื้อชาติไหน ที่ไหน เหมือนกันทั้งสิ้น คือยังไม่รู้จักตัวเองดี อยากเป็นผู้ใหญ่แต่ก็ห่วงความเป็นเด็ก ไม่รู้จะแสดงว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จึงจะถูกต้องแก่กาลเทศะ...

วัยรุ่นเมื่อ ๕๐ กว่าปีก่อนติดโรงเรียนมาก เลิกเรียนแล้วก็ยังเล่นกันอยู่ที่โรงเรียน ไม่ได้รีบร้อนกลับบ้าน กลับถึงบ้านสิ่งแรกที่ทำคือ การบ้านซึ่งมีให้ทำทุกวัน ตอนที่อยู่เรียนคอนแวนต์มีการบ้านที่ทำก่อนเพื่อนคือ ท่องขึ้นใจข้อความภาษาอังกฤษที่ครูสั่ง ท่องได้แล้วจึงไปเล่นหรือไปทำงานอื่น...

เรื่อง “แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าวอย่างแห่งปัญญา” ของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด (๒๕๔๘: ๔๗) เป็นสารคดีอัตชีวประวัติที่เกิดจากการสัมภาษณ์เจ้าของประวัติ โดยมนทิดา จุฑะพุทธิ เป็นผู้เรียบเรียง เป็นความเรียงที่แบ่งเนื้อหาออกเป็นบทๆ มีทั้งหมด ๑๕ บท และตั้งชื่อแต่ละบทไว้ เช่น บทที่ ๑ สองมือแม่นี้ที่สร้างลูก บทที่ ๒ เสียศูนย์เพราะสูญเสีย บทที่ ๓ ก้าวสู่เส้นทางนางแบบ เป็นต้น การตั้งชื่อแต่ละบทที่อ่านแล้วจะกล่าวถึงเรื่องอะไร ดังเช่นในบทที่ ๓ ผู้เขียนเล่าถึงการเข้าสู่เส้นทางนางแบบของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ไว้ตอนหนึ่งว่า

บทที่ ๓

ก้าวสู่เส้นทางนางแบบ

...ทุกเช้า หญิงสาวจะขึ้นรถเมล์ไปเรียนพิเศษที่โรงเรียนกวดวิชา ตกเย็นก็นั่งรถเมล์สายเดิมตรงดิ่งกลับบ้าน ไม่เคยเถลไถลออกนอกเส้นทาง
 แต่นำแปลก เส้นทางที่วางไว้กลับห่างไกลออกไปเรื่อยๆ
 เหมือนชะตาชีวิตจะถูกลิขิตมาแล้ว
 วันหนึ่ง อ่านหนังสือพิมพ์ หน้าข่าวสตรีลงประกาศ
 ประกวด ๑๐ ยอดนางแบบระพี
 โรงเรียนสอนตัดเสื้อที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดในยุคนั้น
 ไม่รู้อะไรมาคลอใจ ที่ทำให้ตัดสินใจไปประกวด

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นความเรียง เพราะสามารถใช้เล่าเรื่องราวในชีวิตได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย มักมีการตั้งชื่อตอนหรือบทไว้เพื่อความสะดวกของผู้อ่านในการรู้แนวเรื่องของแต่ละตอนหรือบทนั้นๆ ก่อนที่จะอ่านรายละเอียดต่อไป

๒. อนุทินหรือบันทึกประจำวัน (diary) เป็นการบันทึกความคิดและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เดิมผู้บันทึกอนุทินคงไม่มีเจตนาจะเผยแพร่ แต่มักได้รับการพิมพ์เผยแพร่เมื่อผู้เขียนอนุทินถึงแก่กรรมไปแล้ว ในปัจจุบันอนุทินหรือบันทึกประจำวันเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่นิยมใช้กันในบรรดาผู้เขียนที่เป็นนักการเมือง นักธุรกิจ เนื่องจากเป็นวิธีที่สะดวกในการเสนอเหตุการณ์ประจำวันที่ตนมีส่วนร่วมด้วย

สารคดีอัตชีวประวัติที่มีรูปแบบเป็นอนุทินหรือบันทึกประจำวันมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ คือเรื่อง “จดหมายเหตुरายวัน” ของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (๒๕๒๕: ๑๒๒) เป็นการบันทึกเหตุการณ์ประจำวันตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ โดยลงวันที่ เดือน ปี ที่บันทึกไว้อย่างละเอียด ดังตัวอย่าง

วันอังคาร วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

ตื่นนอนเข้าออกไปเรียนหนังสือ กลับห้าโมงนาน ไปเล่นอยู่ที่ห้องแม่เส บ่ายโมงหนึ่ง กลับมา ดูจัดดอกไม้แต่งเครื่องโมราที่จะไปตั้งห้องไปรเวต. . .

วันพุธ วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

ตื่นสองโมงเช้า กินเช้าแล้วออกไปเรียนหนังสือ เทียงกลับมาจากเรียน ลงไปเล่นกับน้องหญิง บ่ายไปเฝ้าทูลหม่อม. . .

วันศุกร์ วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

ตื่นนอนเช้ากินข้าวแล้ว ไปเลี้ยงพระที่อมรินทรทำบุญทูลหม่อมปู่ แล้วกลับมา ทูลหม่อมประทมตื่น เสด็จออกสดับปกรณ์ ทรงแจกเงินสลึงตามเคย. . .

สารคดีอัตชีวประวัติที่มีรูปแบบเป็นอนุทิน หรือบันทึกประจำวันที่น่าสนใจอีกเรื่อง คือเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นช่วงระยะเวลาหนึ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๕- ๒๔๓๔ ดังตัวอย่าง

พ.ศ. ๒๔๓๓

รับราชการเป็นครูสอน ครั้นเปิดโรงเรียนใหม่จากการหยุดต้นปีแล้ว กระทรวงธรรมการได้ เลือกลงให้นายบุญรอดเป็นครูสอนนักเรียนในโรงเรียนนั้น รับเงินเดือนๆ ละ ๑๕ บาท และท่านอาจารย์กำหนดเวลาว่างให้เรียนหนังสืออังกฤษเพิ่มเติมต่อไปอีกด้วย ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนเด็ก เป็นครูสอนอยู่สุนันทาลัยเกือบปี ทางกรมโรงเรียนเด็กก่อนอาภา ของพระอัครชายาเธอมาขอนายบุญรอด กับนายนกยูง วิเศษกุล (พระยาสุรินทรราชา) ไปเป็นครูสอนเด็ก. . .

พ.ศ. ๒๔๓๖ ร.ศ. ๑๑๒ ค.ศ. ๑๘๙๓

ทำงานเสมียนห้าง ดันเดือนเมษายน อายุได้ ๒๑ ปี ได้ทำงานเป็นเสมียนล่ามแปลหนังสือ
อังกฤษได้ตอบ ส่งสินค้าและออกสินค้าที่โรงาภิ ฌ ห้างกิมเซ่งหลี ของนายอากรเต็ง
โสภโนคร (หลวง อูครพาณิษฐ์) กินอยู่ในห้างๆ นี้มีโรงสีไฟฟ้าไม้สัก และโรงเลื่อยจักร
ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๒๕ บาท...

เรือรบฝรั่งเศสบุกเข้าแม่น้ำ พอเข้าทำงานห้างกิมเซ่งหลีไม่กี่เดือน ก็ได้ข่าวว่าเรือรบฝรั่งเศส
๓ ลำ แล่นบุกเข้ามาในแม่น้ำจอดอยู่หน้าศาลกากร จะรบเอาเมืองไทย...

พ.ศ. ๒๔๔๗ ค.ศ. ๑๙๐๔

อุปสมบทเป็นภิกษุสงฆ์ เมื่อได้ทำงานตราคราอยู่กับห้างดิกชันเกือบ ๖ ปี เกิดความศรัทธา
ขึ้นมาพร้อมด้วยท่านบิดาอินดี ก็ขอลานายห้างดิกชันบวชเป็นพระภิกษุ ฌ วัดบพิตร
พิมุข ฌ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๔๔๗...

โชคอำนวยให้ทำการตัวเอง สึกจากพระแล้ว ไปหานายอากรเต็ง นายห้างกิมเซ่งหลีซึ่งกลับ
จากเมืองจีนแล้ว ท่านปรารภฐานกรุณาว่าเสียดาบญูรูดออกจากห้างไปเมื่อท่านไม่อยู่
มีความเฉลียวฉลาดรู้จักการค้าดี ทำไม่ไม่คิดทำการค้าเสียเอง...

สารคดีอัตชีวประวัติที่มีรูปแบบเป็นอนุทินหรือบันทึกประจำวันมีปรากฏอยู่น้อยเรื่อง แต่ถือ
ได้ว่าเป็นรูปแบบที่ทำให้ผู้อ่านทราบชีวประวัติของผู้เขียนได้อย่างละเอียดชัดเจนและถูกต้อง

๓. จดหมาย (letter) เป็นรูปแบบงานเขียนอีกลักษณะหนึ่งที่ใช้นำเสนอสารคดีอัตชีวประวัติ
สารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษามีการนำเสนอโดยใช้รูปแบบจดหมาย คือเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้”
ของกรุณา กุศลาสัย (๒๕๓๘) ซึ่งผู้เขียนเขียนจดหมายถึงลูก ดังตัวอย่าง

๑๑

๕๕๕ ถนนพรานนก

บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘

ลูกรักของพ่อ

พ่อต้องหยุดเขียนมาเสียเดือนกว่า เพราะมัวไปยุ่งกับการต้อนรับปีใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมื่อเขาส่ง ศ.ค.ศ. หรือนำสิ่งของมาอวยพรให้แก่เราจนถึงบ้าน เราก็ต้องปฏิบัติเขาไปตามควรแก่กรณี...

วันนี้พ่อออกจะฟุ้งซ่านไปหน่อย จึงขอยุติเพียงแค่นี้

ด้วยความรักและปรารถนาดีจากพ่อ

๑๒

๕๕๕ ถนนพรานนก

บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘

ลูกรักของพ่อ

จดหมายฉบับที่ ๑๑ จบลงเมื่อพ่อได้ย้ายจากสมาคมมหาโพธิ์ ตำบลสารนาถ ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยวิศวกรรมที่สานตินิเกตัน...

พ่อเล่าเรียนที่สานตินิเกตันด้วยความสงบสุข และได้ผลดี จนกระทั่งสงครามมหาเอเชียบูรพาระเบิดขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และต่อมา...

พ่อขอจบเพียงแค่นี้ก่อนนะลูกนะ

ด้วยความรักและปรารถนาดีจากพ่อ

อย่างไรก็ตามสารคดีอัตชีวประวัติที่มีการนำเสนอโดยใช้รูปแบบจดหมายมีปรากฏน้อยกว่าการนำเสนอรูปแบบอื่นๆ

นอกจากการนำเสนอทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น สารคดีอัตชีวประวัติยังใช้วิธีการนำเสนอในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การถอดคำสัมภาษณ์ การถามตอบ โดยไม่ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ให้เป็นสำนวนของผู้สัมภาษณ์ การนำเสนอรูปแบบนี้จะมีการบรรยายกิริยาอาการ อารมณ์ต่างๆ ของเจ้าของประวัติด้วย รูปแบบการถามตอบนี้ เช่นเรื่อง “เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” ของพุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๕: ๒๐๕) ซึ่งพระประชา ปสนุนธมฺโม เป็นผู้สัมภาษณ์ มีการแบ่งเนื้อหาเป็นบทๆ และตั้งชื่อ

บทไว้ทั้งหมด ๗ บท เช่น บทที่ ๑ กำเนิดและวัยต้นแห่งชีวิต บทที่ ๒ บวชเรียนและการก่อรูปแห่ง
อุดมคติ บทที่ ๓ ช่วงแห่งการบุกเบิก เป็นต้น ดังตอนหนึ่งว่า

อาจารย์ครับ งานคณะธรรมทานนี้ เคยมีงานประเภทต้องกู้เงินคนมาทำด้วยหรือเปล่า

ไม่มี มันไม่มีเพราะมันไม่จำเป็นต้องมี แล้วเราก็ไม่กล้าทำถึงขนาดนั้น ไม่จำเป็นต้องทำ
ถึงขนาดนั้น ทำเท่าที่ทุนหรือหาทุนได้ ผมไม่เอาเด็ด นายธรรมทาสก็คงไม่เอาเด็ด

อาจารย์ครับ การที่คณะธรรมทานจัดตั้งโรงเรียนพุทธนิคม (๒๔๗๕) นี่เป็นดำริของใครครับ

ของนายธรรมทาสล้วนๆ ผมไม่มีส่วนแม้แต่นิดเดียว จะมีบ้างก็ไปช่วยพูดกับครู ไป
อบรมนักเรียนบ้าง เหมือนๆ กับคนอื่นๆ อาจจะไปแนะครูเรื่องวิธีสอนภาษาอังกฤษบ้าง
ความพิเศษของโรงเรียนพุทธนิคมคืออะไรครับ

คือสอนพุทธศาสนา สอนวิชาพุทธศาสนา ไม่มีกิจกรรมอะไรมากไปกว่าโรงเรียนอื่น มี
การไหว้พระสวดมนต์บ้าง ประกวดความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาบ้าง

ส่วนเรื่องชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ ของปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๕-
๑๐) เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติชีวิต การงาน จากที่ท่านเทศน์หรือเล่าให้ญาติโยมฟัง แล้วนำมา
พิมพ์ไว้ โดยการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนๆ และตั้งชื่อตอนไว้เช่นกัน ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

วัยต้น

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาพิเศษในวันนี้แล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ
ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟังตามสมควรแก่เวลา

การแสดงปาฐกถาในวันนี้ ก็ใครจะพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับตัวของตัวมากกว่า แต่ว่ามันก็มี
ธรรมะอยู่ในตัว เมื่อนั่งพิจารณาตัวเองตลอดเวลาแล้ว บางทีก็นึกจำตัวเอง บางทีก็สงสัยสาร
ตัวเอง...

ข้าพเจ้าเกิดที่จังหวัดพัทลุง อันเป็นจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย เอ่ยชื่อจังหวัด
พัทลุงละก็มีคนสั่นหัวกันมาก เพราะว่าเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในทางดูๆ อยู่...

ในสมัยหลังๆ วิธีการนำเสนอของสารคดีอัตชีวประวัติได้มีวิวัฒนาการมากขึ้น คือ มีลักษณะ
ของการผสมผสานความเป็นสารคดีอัตชีวประวัติและนวนิยายเข้าด้วยกัน ผู้เขียนมุ่งสะท้อน
ข้อเท็จจริงในชีวิตของเจ้าของประวัติ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้กลวิธีการเขียนแบบนวนิยายนำเสนอ
ชีวิตและบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวา มีมิติทางอารมณ์และความรู้สึก มีการใช้บท

สนทนาในการดำเนินเรื่อง มีการสร้างฉากหรือบรรยากาศเพื่อให้เกิดมิติของเวลาและสถานที่ ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปในตอนที่ว่าด้วยกลวิธีการเขียน และศิลปะในการใช้ภาษา

ตัวอย่างสารคดีอัตชีวประวัติที่มีลักษณะของการผสมผสานความเป็นสารคดีอัตชีวประวัติ และนวนิยายเข้าด้วยกัน คือเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้เรียบเรียง คือ ประภัสสร เสวิกุล เป็นนักเขียนนวนิยาย เรื่องนี้เขียนขึ้นประมาณพ.ศ. ๒๕๔๗ มีการนำเสนอเนื้อหาอัตชีวประวัติ แบบเจ้าของประวัติและบุคคลในเรื่องเป็นเหมือนตัวละครโดยเจ้าของประวัติเป็นตัวละครเอก

เรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๓๓) แบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนๆ เช่นเดียวกับสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องอื่น แต่ไม่มีการตั้งชื่อตอน มีคำโปรย (เกริ่นนำ) ก่อนเข้าเรื่อง เช่น ตอนที่ ๒ มีคำโปรยก่อนเข้าเรื่องว่า

...ผมเงยหน้าขึ้นเพื่อกลั้วกลืนน้ำตาลงในอก... ขณะที่ใจหนึ่งบอกกับตัวเองว่า ผมจะต้องลงมือทำอะไรสักอย่าง เพื่อขจัดความยุติธรรมและความชั่วร้ายที่ปกคลุมครอบครัวยุคเรามาแสนแสนนานให้หมดสิ้นไปเสียที...

จากนั้นจึงนำผู้อ่านเข้าสู่เหตุการณ์ในตอนนี่ว่า

วิฑิตเป็นน้องชายคนที่สองของผม และเป็นคนที่เมื่อตอนเล็กๆ ใกล้ชิดกับผมมาก เนื่องจากผมเป็นคนดูแลน้องคนนี้อย่างเต็มที่ตั้งแต่เบาะาะ เมื่อแรกเกิดวิฑิตมีเส้นผมค่อนข้างบาง จึงมีชื่อเรียกเล่นๆ ว่า “ล้าน” ผมมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งคือเซ็นรถเข็นเด็กซึ่งด้านหน้ามีช่องให้ขาไหล่ออกมาได้ให้วิฑิตนั่ง...

กล่าวโดยสรุปได้ว่ารูปแบบของสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ - รัชกาลที่ ๙ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นความเรียง แต่จะมีรูปแบบลักษณะอื่นๆ บ้าง คือบันทึกประจำวัน จดหมาย หรือคำสัมภาษณ์ และการผสมผสานความเป็นสารคดีอัตชีวประวัติและนวนิยายเข้าด้วยกัน

กลวิธีการเขียน

นอกจากเนื้อหาอันน่าสนใจของเจ้าของประวัติแล้ว เทคนิคหรือกลวิธีการเขียนก็เป็นส่วนสำคัญที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้ไม่แพ้กัน แม้เนื้อหาที่มีความน่าสนใจ แต่กลวิธีการเขียนไม่ดี ก็ย่อมบั่นทอนคุณค่าของหนังสือ ยุคสมัยที่แตกต่างกันมีส่วนทำให้กลวิธีการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติแตกต่างกันไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวิวัฒนาการของกลวิธีการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๙ ในด้านต่อไปนี้

๑. การดำเนินเรื่อง
๒. การใช้ภาษา สำนวนโวหาร
๓. การตั้งชื่อเรื่อง

๑. การดำเนินเรื่อง

ในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัตินั้น ถ้าผู้เขียนมีกลวิธีในการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม ผู้อ่านก็จะเพลิดเพลิน สารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษาทั้ง ๓๐ เรื่อง มีการดำเนินเรื่องแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑.๑ การดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน คือ เล่าเหตุการณ์ไปตามลำดับช่วงอายุ ตั้งแต่การกำเนิด การศึกษา ชีวิตครอบครัว การทำงาน เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น กระทั่งถึงบั้นปลายชีวิต หรืออาจจะถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตก็ได้

๑.๒ การดำเนินเรื่องสลับไปมา คือ เล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับช่วงเวลาเขียน

สารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่เป็นการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน โดยเล่าตามลำดับเหตุการณ์ เช่น สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๕๖-๑๕๗) ทรงเล่าตั้งแต่ทรงเริ่มเตรียมลี้ภัยของก่อนเสด็จไปต่างประเทศไว้ตอนหนึ่งว่า

คราวนี้ข้าพเจ้าต้องขึ้นต้นว่า มาจะกล่าวบทไปถึงตัวข้าพเจ้าเอง เมื่อออกจากกรุงเทพฯ เรือพระที่นั่งออกจากท่าราชวรดิษฐ์วันพุธที่ ๗ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เวลาเที่ยงครึ่ง ข้าพเจ้าได้ขึ้นหีบเข้าของลงเรือแต่คืนวันที่ ๖ แล้วเพราะฉะนั้น วันที่ ๗ เช้า จึงออกจากบ้านแต่ตัวเปล่าไม่ต้องหอบหิ้วอะไร...

ต่อมาทรงเล่าถึงการเดินทางผ่านเมืองต่างๆ จนกระทั่งถึงประเทศอังกฤษ ในประเทศอังกฤษ ทรงเล่าถึงระบบการศึกษาและชีวิตของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และออกซฟอร์ด กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ประทับศึกษาได้ ๓ เทอม ก็ต้องเสด็จกลับมารับราชการ โดยด่วน เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษจบลงตอนที่เสด็จถึงกรุงเทพฯ

นอกจากการเล่าเรื่องโดยใช้บรรยายโวหารแล้วในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” (๒๕๑๔: ๑๘๒-๑๘๓) ยังมีการแทรกบทสนทนาไว้เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม ดังตอนที่ว่า

พอออกไปถึงกลางทะเล เจ้านายเรือก็สั่งให้คนแจวหยุด แล้วตรงเข้ามาทำดาพองจ้องหน้าพวกเรา แล้วถามเป็นเสียงที่จะให้เรากล่าวว่า “จะให้อะไร?” พวกเราออกพื้นเสียง... ถ้าเราให้มันคงเอาอีก เพราะฉะนั้น จึงตอบว่าไม่ให้ ต้องไปให้ถึงเสียก่อน อ้ายเจ้าของเรือทำเสียงอย่างคร่ำยั้งกับว่า “ต้องให้เดี๋ยวนี้” แล้วเดินไปข้างท้ายเรือเปิดกระดาน...

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่องอื่นๆ ที่มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน เช่น อัตชีวประวัติเรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าพระประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงการทรงกรมเป็นครั้งแรก คือตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๐๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๔ นั่นคือทรงนิพนธ์ไว้ถึงตอนที่มิพระชนมายุ ๒๒ พรรษาเท่านั้น ในเรื่องนี้ทรงแบ่งสัดส่วนเนื้อหาออกเป็นคราวประสูติ คราวเป็นพระทารก คราวเป็นพระกุมาร คราวเป็นพระครูณ คราวทรงพระเจริญ สมัยทรงผนวชพระ และสมัยทรงรับสมณศักดิ์

ในเรื่อง “ความทรงจำ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ทรงเล่าตั้งแต่ตอนตอนประสูติ ทรงเริ่มศึกษา เป็นต้น ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดี และประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๑๕๒) ผู้เขียนดำเนินเรื่องโดยการใช้นับที่กสลับเล่า ดังตอนที่ว่า

...เมื่อหลวงประสารฯ จัดซื้อเครื่องแต่งบ้านได้ครบถ้วน และนายบุญรอดก็ได้ตกลงซื้อรถยนต์และรับเป็นเอเจนต์แล้ว เป็นอันหมดธุระเพียงแต่คิดหาทางจะกลับกรุงเทพฯ นายบุญรอดชวนกลับทางอเมริกา หรือทางรถไฟไซเบเรีย หลวงประสารฯ ไม่เอา จะกลับทางเรือที่มาแต่ซื้อตัวไม่ได้... คืบวันหนึ่ง หลวงสรรพกิจชวนไปกินข้าวแล้ว ไปดูละครเบ็ดเตล็ดซื้อตั๋วชั้นต่ำที่ปีเกิดดีลิ บังเอิญขึ้นเบียดกับหญิงสาว ๒ คน คุณหลวงเป็นผู้ชำนาญถามว่าจะลองดูหรือเป็นที่ตกลงละครเลิกชวนแม่สาว ๒ คนนั้น ก็ขึ้นรถเราเข้าไปแวะไฮเต็ลนอกเมือง...

ในขณะที่เล่าก็มีการสอดแทรกเกร็ดเล็กๆ น้อยๆ ลงไปด้วยเพื่อให้ผู้อ่านไม่เบื่อหน่าย เช่น เล่าถึงการไปเที่ยวชวา ได้เห็นว่าที่เมืองนั้นแขกชาวพื้นเมืองและชาวจีนถูกฝรั่งดูถูกมาก ถึงกับถูกห้ามโดยสารรถรางชั้นที่ ๑ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าคนพวกนี้เห็นฝรั่งเดินมาก็ต้องนั่งลงเคารพให้ฝรั่งผ่านไปก่อนจึงลุกเดินต่อไปได้ เป็นต้น

ส่วนสารคดีชีวิตประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๒๘) ทรงดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน มีการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ตามลำดับ ตั้งแต่ประสูติจนถึงทรงมีครอบครัว และได้ทรงแทรกคำพูดของบุคคลต่างๆ เป็นระยะๆ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ว่า

...ได้พระราชทานไก่ที่ตีพิเศษและตรัสว่า “นี่เอาไปซิ เล็ก พ่อได้ยินว่าที่บ้านเขาชอบ” ทั้งนี้เพราะทูลหม่อมมยุ้งทรงมีชดชยมานะและไม่ยอมจะเอ่ยถึงแม่โดยนาม เพราะพ่อยังไม่ยอมขอพระราชทานโทษเลย... วันหนึ่ง ได้ทรงผ่านพ่อกับแม่กำลังเดินเล่นอยู่ ต่อมาไม่ช้า เมื่อพ่อไปเฝ้าทูลหม่อมมยุ้งตรัสว่า “อ้อ ดูที่บ้านเขาชอบถนนใหม่ๆ มาก”

เรื่อง “พื้นความหลัง” เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๗: ๑๑) ดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินเช่นเดียวกัน มีการวางโครงเรื่องตอนเกิด ตอนเป็นเด็ก ตอนทำงาน และเมื่อชราภาพแล้ว แต่ไม่ได้เล่าเฉพาะเรื่องของตน คือเมื่อเล่าถึงเรื่องหนึ่งถ้าเกี่ยวพันกับเรื่องอื่นๆ ผู้เขียนก็จะเล่าเรื่องนั้นๆ ขยายความออกไปแล้วจึงกลับมาเล่าเรื่องเดิมเป็นเช่นนี้โดยตลอด ผู้เขียนได้ให้เหตุผลไว้ในคำนำว่า ต้องการเล่าเรื่องเก่าเท่าที่ตนรู้และระลึกได้ โดยอาศัยเรื่องในชีวิตประวัติของตนเป็นขอเกี่ยวเรื่องเก่าไว้เท่านั้น ดังที่ว่า

ข้าพเจ้าเกิดที่เรือนไม้หลังหนึ่ง ซึ่งติดคูด้านใต้ของวัดพระยาไกร ในบริเวณโรงเลื่อยจักร บริษัทบอร์เนียว ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลพระยาไกร อำเภอยานนาวา จังหวัดพระนคร

ที่ข้าพเจ้าเผชิญไปเกิด ณ ที่นี้ ก็เพราะบิดาทำงานเป็นเสมียนและอยู่ประจำในโรงเลื่อยแห่งนั้น ที่ต้องอยู่ประจำข้าพเจ้าคิดว่าคงมีบ้านอยู่ห่างไกลจากที่ทำการ จะไปทำงานไปเข้าเย็นกลับคงไม่สะดวกและไม่ทันเวลาทำงานด้วย เพราะการคมนาคมสมัยนั้น ตามปกติและที่สะดวกก็ต้องไปเรือแจวเรือพายตามลำน้ำเจ้าพระยาแต่เช้า. . .

สารคดีอัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๘๗) ก็มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ทรงเล่าพระประวัติตั้งแต่ทรงเป็นทารก จนถึงความเป็นอยู่ในบันปลายพระชนม์ชีพ ในเรื่องมีการเล่าเรื่อง โดยการแทรกบทสนทนาทำให้เรื่องมีชีวิตชีวา ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนุกไปด้วย ความตอนหนึ่งว่า

. . . ไปแวะหาผู้ใหญ่เยี่ยมค่านับครูเดิมของพ่อซึ่งบัดนี้ท่านเป็นพระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ท่านประจำอยู่ที่สงขลาและต้อนรับเป็นอย่างดี ท่านพูดเล่นๆ ว่า “ท่านเป็นใหญ่เป็นโตแล้วถ้าทำไม่ดีกระหม่อมหยิกเหมือนอย่างครั้งโรงเรียนราชกุมารนะ”

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติของอาจันต์ ปัญจพรรค์ (๒๕๓๕: ๑๕๘) มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินแต่บางทีก็จะเล่าย้อนกลับไปในอดีตบ้างเป็นบางครั้ง เช่นตอนที่กล่าวถึงการอ่านหนังสือในสมัยเรียนมหาวิทยาลัย ได้เล่าย้อนไปสมัยอยู่ชั้นประถม เล่าถึงการอ่านหนังสือประชาชาติของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เป็นต้น เรื่องนี้มีการดำเนินเรื่อง โดยการแทรกบทสนทนาเพื่อให้เรื่องน่าติดตาม เช่นตอนที่อาจันต์ ปัญจพรรค์ไปหาซื้อหนังสือ และได้พูดคุยกับคนขายซึ่งชอบงานเขียนของเขา จนเกิดความคิดที่จะพิมพ์เรื่องสั้นรวมเล่มขายว่า

. . . ผมบอกชื่อหนังสือให้เขาจด แล้วบอกว่าเล่มที่ไม่ได้จดก็เอามาให้หมดด้วย เจ้าของร้านก็มองๆ หน้าผม

เขา... “เอ๊ะ...คุณอาจันต์นี่ คุณอยู่ช่อง ๔ แล้วเขียนเรื่องเหมืองแร่ในสยามรัฐด้วยใช่ไหมครับ”

ผม... “ใช่ครับ”

เขา... “ผมขอครับ”

ผม... “งั้นคุณซื้อไปรวมเล่มขายไหมล่ะครับ”

ผมพูดไปก็มองหนังสือนวนิยายปกแข็งมากมายกองในร้านของเขา ส่วนใหญ่เป็นนิยายรัก มีทั้งของ ก. สุรางคนางค์ ดอกไม้สด อิงอร รวมทั้งของพี่อู่ม

เขา... “แห่ม เรื่องสั้นไม่มีใครซื้อหรอกครับ ผมนะชอบเรื่องสั้น แต่พิมพ์ขายไม่ได้ ไม่มีคนซื้อ”

นอกจากการแทรกบทสนทนาในการเล่าเรื่องแล้ว เรื่องนี้ยังมีการแทรกบทกลอน หรือบทเพลงต่างๆ ไว้ เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องและเพลินเพลินมากยิ่งขึ้น ดังตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการแต่งนิราศ อาจินต์ ปัญจพรรค์ (๒๕๓๕: ๖๓) ได้ยกตัวอย่างไว้ดังนี้

มีอาจารย์ท่านหนึ่งคืออาจารย์กิ่งแก้ว ท่านให้แต่งนิราศ ผมซึ่งชอบเที่ยวเล่นไปตามคลองต่างๆ มาแล้ว ก็เขียนนิราศวัดสังข์กระจายเป็นกลอน

ถึงวัดตั้งสังข์กระจายอยู่ชายฝั่ง

ไม่เป็นสังข์นั่งคิดปริศนา

ถ้ามีสังข์ดังชื่อที่ลือชา

จะเก็บมาฝากน้องละอองนวล ...

นิราศนี้มีหลายหน้ากระดาษ อาจารย์กิ่งแก้วเขียนที่มุมซ้ายด้านบนด้วยหมึกแดงว่า ดีที่สุดแล้วขีดเส้นใต้ ลงชื่ออาจารย์ไว้

สารคดีอัตชีวประวัติอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๔๑) มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน และมีการแทรกข้อความในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผนไว้เป็นตัวอย่าง ทำให้เรื่องไม่น่าเบื่อเช่นกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

การเล่นของเด็กสมัยก่อนนิยมเล่นเลียนแบบชีวิตจริง เช่นเด็กผู้หญิงชอบเล่นหุงข้าวต้มแกง ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน มีกลอนว่า

นางพิมพ์ลาไลยชอบใจอ

แล้วนางเล่นหุงข้าวต้มแกง

นางเล่นทำบุญให้ทาน

สมน้ำหน้ามันหนออายจันทาล

กวาดทรายจัดแจงเป็นรั้วบ้าน

ไปนิมนต์สมภารมาเร็วไว

หรือการยกนิทานเก่าประกอบการเล่าเรื่องทำให้ผู้อ่านเพลิดเพลิน และเป็นการช่วยอนุรักษ์นิทานเหล่านี้ด้วย ดังตัวอย่าง

เขียนถึงเรื่องเม็ดมะขาม ทำให้นึกถึงนิทานเก่าที่แต่งไว้เป็นกลอนโรงพิมพ์พานิชกุศล พิมพ์ขายเล่มละสลึง มีชื่อว่า สมบัติเม็ดมะขาม เวลานี้หาอ่านได้ยาก จึงขอเล่าฝากไว้เป็นเรื่องประกอบ เพื่อเป็นหลักฐานว่าการกินเม็ดมะขามควรมีมาก่อนผมเกิดแล้ว

ตามเรื่องในนิทานว่ามีหนุ่มสองคนพี่น้อง บิดาตายก่อน มารดาตายภายหลัง ก่อนตายมารดาได้เรียกลูกชายทั้งสองคนเข้าไปสั่งเสียว่า แม่ไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรจะให้ มีแต่เม็ดมะขามอยู่สองทะนาน...

เรื่อง “ชั้นนี้ สดอรี” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส (๒๕๔๖: ๒๑-๑๐๕) ก็มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง แต่ต่างจากสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องอื่นๆ คือ บางครั้งผู้เขียนเล่าเสมือนว่าเป็นบุคคลที่ ๓ กำลังมองดูเหตุการณ์นั้นอยู่ ทั้งยังได้แทรกบทสนทนาไว้ในเรื่องด้วย ดังตอนหนึ่งที่ว่า

ฉันกำลังจะเกิดแล้ว หลังจากที่อยู่ในท้องของแม่มาเกือบเก้าเดือน และอีกไม่กี่อึดใจเท่านั้น ฉันก็จะได้ลิ้มรสชาติโลกกับเขาสักที ชีวิตที่แสนสุขกำลังจะรอคอยฉัน

“คลอດแล้วค่ะ... คลอດแล้ว”

เสียงพยาบาลดังลอดออกมาจากห้องคลอດ และเดินออกมาบอกทุกคนในครอบครัวของฉัน

“ยินดีด้วยนะค่ะ คุณ ได้ลูกชายค่ะ”...

แม่อุ้มและมองมาที่ฉัน เอื้อนเอ่ยปากเปล่งเสียงที่ทั้งสั้นและเบาจนแทบจะเป็นเสียงกระซิบ แม่พูดอะไรกับฉันสองสามประโยค แล้วเรียกฉันว่า ชั้นนี้

และมีการทิ้งปมปัญหาให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านเรื่องต่อไปจนจบดังตอนที่ว่า

...อันนั้นคงกลายเป็นคนอกตัญญู เงินที่ส่งเรียนแต่ละบาทมันมีค่ามหาศาลอย่างมาก ทุกคนควรจะเรียนให้เต็มกำลัง เต็มความหวังของคนที่บ้าน เพราะใครๆ ต่างก็หวังอยากเห็นลูกหลานรับปริญญา

ฉันก็เรียนแบบปกติ แต่ฉัน... ไม่ได้รับปริญญา ทำไม คำถามนี้อ่านไปเรื่อยๆ ก็รู้เองค่ะ

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้นมีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ทำให้เห็นลำดับชีวิตของเจ้าของประวัติอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามมีสารคดีอัตชีวประวัติอีกส่วนหนึ่งที่มีการดำเนินเรื่องแตกต่างกันออกไป คือ การดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา การเล่าเรื่องสลับไปมา ระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับช่วงเวลาที่ยื่น ซึ่งให้บรรยากาศที่ต่างกันไปทำให้เรื่องน่าสนใจ

ตัวอย่างสารคดีอัตชีวประวัติที่มีการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา เช่นเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรรณา กุศลาลัย (๒๕๓๘: ๑๒๒) เรื่องนี้มีรูปแบบการเขียนเป็นจดหมายที่พ่อเขียนสื่อถึงลูก เล่าเรื่องราวชีวิตตั้งแต่ “รุ่งอรุณ” ในสมัยเด็ก จนถึง “ยามสายัณห์” ในบั้นปลายของชีวิต โดยเล่าเรื่องในปัจจุบันก่อนที่จะเล่าเรื่องราวในอดีต ดังตอนหนึ่งว่า

พ่อต้องยุติการเขียนถึงลูกเป็นเวลาเกือบ ๒ เดือน เพราะมัวไปยุ่งกับธุรกิจทางบ้าน และต้องไปบรรยายวิชาว่าด้วยวัฒนธรรมอินเดียให้นักศึกษาในคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากรฟัง ซึ่งในการนี้ก็ต้องใช้เวลาเตรียมคำบรรยายพอสมควร

มหาสงครามเอเชียบูรพาเริ่มตั้งแต่วันที่ญี่ปุ่นบุกโจมตีฐานทัพเรือสหรัฐที่อ่าวเพิร์ล ในเช้าตรู่ของวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๔๑ (พ.ศ. ๒๔๘๔) และไปสิ้นสุดลงในวันที่ ๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ (พ.ศ. ๒๔๘๘) หลังจากที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิของญี่ปุ่น...

และมีการทิ้งปรมาณูทำให้ผู้อ่านติดตาม ดังข้อความที่ว่า

...ทั้งเหตุการณ์ก็ได้เกิดขึ้นกระชั้นชิดกันเหลือเกิน กล่าวคือเพียงชั่วข้ามวันเท่านั้น ซึ่งต้องนับว่าเป็นคราวเคราะห์กรรมของแท้จริงๆ

เคราะห์กรรมที่กล่าวถึงนี้ มิได้ส่งผลสะท้อนแก่ชีวิตของแต่เพียงคนเดียวเท่านั้น หากยังได้ครอบคลุมไปถึงทุกชีวิตซึ่งอยู่ในการนำของแต่เพียงคนเดียว ดังที่พ่อจะได้เล่าให้ลูกฟังต่อไปตามลำดับ

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติ เรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกร่มทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๔๗-๔๘) มีการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมาเช่นกัน เป็นการเล่าเหตุการณ์สมัยที่เขียนอัตชีวประวัติ และเหตุการณ์ช่วงที่ออกนอกประเทศ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

...บ่ายวันนี้ของชอยละลายทรัพย์ ก็เหมือนกับบ่ายวันอื่นๆ ที่ฉันเคยเข้าไปเดินเล่น “ซ็อบปิ้ง” หออะไรสวยๆ ราคาข่อมยามาสามใส่ แม้จะไม่ค่อยได้พบสิ่งที่มุ่งหา... เหนื่อน้ำคร่ำในคลองหลอด ม้านั่งหินขัดตัวนั้นขาวโพลนกลางแสงสนธยา ฉันทรุดตัวลงนั่งได้ร่มขนุนใหญ่ เอื้อมมือไปได้ขนุนลูกน้อยที่เกาะติดโคนต้น ขณะสายตาทอดไกลไร้จุดรวมศูนย์...

ปี ๒๕๑๘ เป็นช่วงเวลาอันสับสนและสับสนยิ่งสำหรับขบวนการนักศึกษาประชาชนที่เริ่มจะล่วงผ่าน “กระแสสูง” ของการต่อสู้...

การเล่าเรื่องอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในเรื่องนี้ คือ การใช้บทเพลงแทรก ทำให้น่าสนใจมากขึ้น ดังตัวอย่าง

ทุกวันนี้แม้ความทรงจำจากจินของฉันจะยังคงกรุ่นก้องด้วยกังวานเสียงเพลง ตงฟางหง (บูรพาแดง) ที่ได้ยินทุกเช้าค่ำในช่วงนั้น...

ตงฟางหง... ไท่หยางเฉิน

จงกว้อชูเหลี่ยวเก้อเหมาเจ๋อตง...

บูรพาแดง ตะวันฉายฉาน

ประเทศจีนปรากฏคนชื่อเหมาเจ๋อตง

ท่านทำเพื่อความสุขของประชาชน

ท่านคือดาวช่วยชีวิตของประชาชน

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าวข้ามแห่งปัญญา” ของแม่ชีคันสนีย์ (๒๕๔๘: ๕๖) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา การเล่าเรื่องราวในหลายช่วงเป็นการสลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับช่วงเวลาที่กำลังเล่าเรื่อง ดังตัวอย่างหลายช่วงหลายตอน ดังนี้

พิธีกรยังคงดำเนินรายการต่อไป ด้วยการประกาศชื่อมิสออดีซ่าประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๘ มีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่จะคว้ามงกุฎไปสวม

สาวงามที่เหลือทั้งสี่จะครองตำแหน่งนางงามทั้งหมด

ผลปรากฏว่า มิสออดีซ่าได้แก่

เรวดี ปัตตพงษ์

ส่วนรองมิสออดีซ่าที่ควบ ๒ รางวัล พร้อมตำแหน่งนางงามบุคลิกภาพได้แก่

คันสนีย์ ปัญญศิริ

รองมิสอดีตฯ ๔ คน ออกมารับรางวัลและเดินรอบเวทีเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่มิส
อดีตฯ จะสวมมงกุฎและทำหน้าที่นางงามบนเวทีต่อไป

ร่างแบบบางก้าวเดินนำช้าๆ อย่างกำหนดคติรู้อยู่ทุกการเคลื่อนไหว สาธุชนก้าวเดินแถว
ตามหลังอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย การเดินจงกรมรอบเสถียรธรรมสถาน เป็นหนึ่ง
กิจกรรมที่นำมาสอนเพื่อฝึกการเจริญสติ

และมีบางตอนที่แทรกบทสนทนาเพื่อให้เรื่องมีชีวิตชีวา

กรุณา คือ ความเข้าใจและให้อภัย

แม่ซิมยิ้มด้วยความเมตตา ด้วยความเข้าใจ

เพราะนานมาแล้ว... นานมาแล้ว เสียงแบบนี้... แม่ซิมเคยผ่านมาแล้ว

เพราะหลังจากบวชได้เพียงวันเดียว วันรุ่งขึ้นนักข่าวก็ตามมาถึงที่วัด

พาดหัวข่าวหราหน้าหนึ่ง

“พบแล้วแม่ซิมคุณหนู”

ชื่อที่นักข่าวตั้งตามหลวงพ่อเรียกขาน ทำให้เพื่อนและคนรู้จักแห่กันมาวัดไม่เว้นแต่ละ
วัน

มากันด้วยหลากหลายท่าที หลากรูปแบบ

“โธ... ไม่น่าเลย ทำไมชีวิตต้องมาเป็นแบบนี้ก็ไม่รู้” ผู้พูดพูดด้วยน้ำเสียงเห็นใจ

“แล้วจะกินจะอยู่ยังไงละเนี่ย คงลำบากน่าดู แล้วจะมาเยี่ยมบ่อยๆ นะ” พูดด้วยน้ำเสียง

สงสาร

บางครั้งผู้เขียนก็นำนิทานมาประกอบในการเล่าเรื่องเพื่อให้เห็นการทำงานของแม่ซิมสันนิษ
เสถียรสุด (๒๕๔๘: ๑๖๐) ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตอนหนึ่งว่า

“เสถียรธรรมสถานได้เริ่มกิจกรรมค่ายพุทธบุตรกับเด็กและเยาวชนเจ้าค่ะ”

“ทำแล้วเจ้าค่ะ รุ่นแรกสำเร็จแล้ว กำลังเริ่มรุ่นที่ ๒”

“ถ้าคุณทำงานเรื่องเด็ก คุณต้องให้เด็กรู้จักคำว่าเพื่อน”

นิทานเรื่อง เพื่อน ถูกยกมาเล่าเป็นตัวอย่างประกอบ

ยังมีนายพรานล่าเนื้อคนหนึ่ง ระหว่างทางกลับจากล่าสัตว์ เดินผ่านคนผู้หนึ่งร้องทักว่า

“ไอ้พราน ได้เนื้อมาแบ่งเราบ้างซิ”

นายพรานตอบว่าได้ซิ แล้วก็เอาส่วนที่เป็นเอ็นให้ เพราะรู้สึกว่าจะหาชายผู้นี้ช่างหายากายนัก เอาส่วนที่เป็นเอ็นไปแล้วกัน...

สารคดีอัตชีวประวัติที่มีการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมาอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ คือดำเนินเรื่องสลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในช่วงต่างๆ ของชีวิต และมีการใช้กลวิธีการเขียนนวนิยายในการสร้างเจ้าของชีวิตและบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวา มีมิติทางอารมณ์และความคิด ดังเช่นตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗): ๓๕-๔๐)

...ขณะที่ใจหนึ่งบอกกับตัวเองว่า ผมจะต้องลงมือทำอะไรสักอย่างเพื่อจัดความอยู่ดีธรรมดาและความชั่วร้ายที่ปกคลุมครอบคร้วเรามาจนแสนนานให้หมดสิ้นไปเสียที... ผมผลุนผลันกลับมาบ้านที่สุขุมวิท เตรียมปืนลูกซองหนึ่งกระบอก ปืนพกอีกสองกระบอก พร้อมมีดสั้น และกระสุนเต็มอัตราศึก และขับรถมุ่งสู่เมืองกาญจน์ทันที ในใจคิดอยู่อย่างเดียวว่า ต้องยิง ยิงให้หายแค้น มาพอให้ได้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แล้วผมก็จะยิงตัวเองให้ตายตาม เรื่องชั่วร้ายทุกอย่างจะได้จบสิ้นกันเสียที...

มีการแทรกบทสนทนาแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อของวิกรม กรมดิษฐ์ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

หลังจากนั้นอีก ๒-๓ วัน ผมแวะไปหาพ่อที่บ้าน คุยกันไปกันมา ไม่รู้จะทำไหน พ่อก็โพล่งขึ้นมาว่า

“เรื่องโรงงาน ถ้ามีงไม่อยากจะปล่อยให้มันเจ๊งไปเลย”

ความเป็นคนเลือดร้อนอยู่แล้ว ผมจึงย้อนกลับไปว่า

“ดูจะเอาอย่างไรหรือ ถ้าเอาจริงก็ปล่อยให้เจ๊งเลยนะ”

พ่อกระซากป็นออกมา และตวาดเสียงลั่น

“เดี๋ยวกูยิงมึงทิ้งซะนี่”

ลักษณะที่ผสมผสานความเป็นสารคดีและนวนิยายเข้าด้วยกันของเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” คือมีการวางโครงเรื่องคล้ายกับการวางโครงเรื่องของนวนิยาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเป็นขั้นตอน (สุพรรณิ โภคัลวัฒน์, ๒๕๓๐) ดังนี้

๑. ส่วนที่ผู้เขียนเกริ่นนำเรื่องของคนให้ผู้อ่านได้รู้จักกับตัวละคร อุปนิสัยภูมิหลัง ครอบครัวยังเป็นการปูพื้นหรือให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่ผู้อ่าน เป็นการเตรียมผู้อ่านให้พร้อมที่จะไปสู่เหตุการณ์ต่อไป

๒. ส่วนที่ชี้แนะผู้อ่านให้เห็นถึงความขัดแย้ง ประกอบด้วยเหตุการณ์ที่นำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่อง เป็นการเริ่มต้นผูกปมเรื่อง

๓. ความขัดแย้ง เป็นส่วนของความขัดแย้งและการคลี่คลายความขัดแย้ง

๔. จุด Climax เป็นจุดที่พัฒนาต่อมาจากความขัดแย้ง เรื่องจะพัฒนามาถึงจุดตัดสินว่าเรื่องจะดำเนินไปทางใด ตัวละครจะตัดสินใจอย่างไร

๕. จุดสุดท้ายของเรื่อง เป็นจุดที่ปมปัญหาคลี่คลายลง

จะเห็นได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ มีลักษณะโครงเรื่องของนวนิยายดังกล่าว เริ่มต้นจากการเกริ่นนำเรื่องของตนเองและครอบครัว ต่อมาชี้แนะให้ผู้อ่านเห็นความขัดแย้งกับพ่อ จากนั้นเริ่มเข้าสู่สิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกับพ่อคือ เรื่องของน้องชายที่ชื้อวิตติ ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่พ่อยิงน้องชายได้รับบาดเจ็บ จึงทำให้ตัดสินใจที่จะไปฆ่าพ่อของตน แต่เรื่องทั้งหมดก็คลี่คลายลงเมื่อนึกถึงแม่และน้อง และตัดสินใจไม่ไปทำร้ายพ่อในที่สุด

อาจกล่าวโดยภาพรวมได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕- รัชกาลที่ ๙ ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ส่วนการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมานั้น มักนิยมใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๙ เป็นที่สังเกตสังเกตว่าสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๘ จะใช้เทคนิคในการเล่าเรื่องน้อยกว่าที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๙ มีบางเรื่องที่ใช้บทสนทนา การนำความรู้เรื่องวรรณคดีประกอบ หรือการใช้บันทึกสลับเล่า ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยหลังๆ มีการเล่าเรื่องที่หลากหลายมากกว่า เพราะนอกจากจะใช้บทสนทนา การนำความรู้เรื่องต่างๆ ประกอบแล้ว ยังมีการเล่าเรื่องโดยการแทรกบทกลอน บทเพลง นิทาน มีการทิ้งปมปัญหาให้ผู้อ่านติดตาม บางเรื่องดำเนินเรื่องไปตามโครงเรื่องคล้ายๆ กับนวนิยาย ซึ่งเป็นการเพิ่มความน่าสนใจให้สารคดีอัตชีวประวัติมากยิ่งขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

๒. การใช้ภาษาสำนวนโวหาร

การใช้ภาษาสำนวนโวหารมีความสำคัญยิ่งในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติ โดยทั่วไป ผู้เขียนย่อมมุ่งที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจ และมีความรู้สึกร่วมด้วย ซึ่งการเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาที่ดี ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมายได้ ที่สำคัญลีลาการใช้ภาษาทำให้อ่านสามารถเห็นบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย และความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน ได้ด้วย

ภาษาที่ใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติมักเป็นภาษาไม่เป็นทางการคือ ภาษาที่ใช้กันในหมู่ผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคย ไม่เคร่งครัดทางไวยากรณ์ แต่สามารถสื่อถึงกันได้ ภาษาที่ใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติ แต่ละสมัยก็แตกต่างกัน เช่น สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งสองเรื่อง คือ เรื่อง “จดหมายเหตุรายวัน” พระนิพนธ์สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรรังสรรค์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในเรื่อง “จดหมายเหตุรายวัน” ของเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (๒๕๒๕: ๒๓) ใช้ภาษาพูดในการเขียน ดังเช่น

คืนก่อนโมงกินข้าวแล้วเล่นต่อ นายกับป้าโสมเตือนให้อ่านหนังสือ สมเด็จพระเสด็จกลับจากบน เราขึ้นไปกินเครื่องฝรั่งบน โนน วันนี้เครื่องมาก ทูลหม่อมมาองค์ใหญ่ท่านทรงทำบุญเอาของมาถวายสมเด็จพระแม่ พรหมณ์มายกอุหลบที่ค้ำหนัก เราลงไปรับ ลูกพระครูเป่าสังข์...

พระราชวรรังสรรค์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๕๕) ใช้ภาษาพูดในการเขียนในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” ดังตัวอย่าง

...ถนนสิงคโปร์อยู่ข้างจะเรียบพอใช้ได้ ข้าพเจ้าเลยออกสนุกไม่จี๋ไปๆ มาๆ อยู่ใกล้ๆ ไพล่เข้าไปในเมือง ตั้งใจว่าจะไปซื้อของตามห้างฝรั่ง แต่หาไปห้างฝรั่งไม่... ข้าพเจ้าก็เลยหันรถกลับจะกลับบ้าน แต่ไปไม่ถูกเที่ยวชิวอยู่นานเต็มที... จนไปพบฝรั่งเข้าคนหนึ่ง ข้าพเจ้าหยุดถามเป็นภาษาอังกฤษ เขาเข้าใจแต่ครั้งเขาพูดมาบ้างดูเสียงแปลกนัก... ข้าพเจ้าเลยตกลงในใจว่า อีตานิพูดอังกฤษเสียงออกเป็นกะเหรี่ยงก็แค่นั้นจะพูดกับเขาด้วย หนีแกไปเสียดีกว่า...

ในเรื่อง “พระประวัติศรีสเก่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๓๗) ทรงใช้ภาษาพูดเช่นกัน ดังข้อความที่ว่า

ครั้งยังอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ล้นเกล้าฯ โปรดให้พวกเราหัดขี่ม้าบ้าง บางคราวออกมาอยู่นอก ใช้ม้าเป็นพาหนะไปไหนๆ เป็นต้นว่าเข้าวัง ไม่ช้าเท่าไรเราก็ขี่ชำนาญ พอขึ้นหลังม้าเป็นวังหรือห้อยเที่ยวเสียดนุก รู้สึกเป็นอิสระด้วยตนเอง. . .

เรื่อง “ความทรงจำ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๓๕) ทรงใช้ภาษาอย่างสุภาพ ดังตอนหนึ่งว่า

. . .ตามเสด็จคราวนี้ก็สู้ทรงช้างตั้งแต่เมืองเพชรบุรี เดินบนลงไปจนถึงตำบลหัวอก ทูลกระหม่อมเสด็จไปแวะประพาสที่บางแห่งในระยะทางที่มีแหลมเขาตะเกียบเป็นต้น ฉันทจำได้ว่าตามเสด็จขึ้นบก พวกเด็กชาอู๋มไป ไปพบวัวฝูงของชาวบ้านเขาค้อนมา กลัววัวมันจะชนนี้กระไร. . .

ส่วนในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “โศกซาตาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๑๖) ผู้เขียนใช้ภาษาพูด จะเห็นได้จากการเลือกใช้คำที่ไม่เป็นทางการ เช่น คำว่า “เมีย” หรือ คำว่า “แก” เป็นต้น ดังตัวอย่าง

. . .การงานที่วังคลองผดุงเรียบร้อยดีไม่มีเหตุการณ์อะไร หม่อมเจียนเป็นผู้ดูแลใช้จ่ายทั่วไป พวกคนใช้อยู่ปกติ ครั้นแล้วทรงปรารภว่า ต่อไปพวกเรากลับกรุงเทพฯ กันแล้ว พระมหาอรรถนิกจะเหงามากไม่มีใครจะคุยด้วย เห็นจะต้องจัดหาเมียสักคนหนึ่งจะได้เป็นเพื่อนคุย เพราะแกพูดแขกก็ไม่ใช่ จะแก้เหงาด้วยวิธีใช้ล่ามก็ดูกระไรอยู่. . .

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยนี้เช่นเรื่อง “พื้นความหลัง” ของ เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๗: ๒๕๕) ก็ยังคงใช้ภาษาพูดที่สุภาพ ดังความที่ว่า

ได้ทราบจากผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า ก่อนโน้นมีบุหรี่ปจากซึ่งมวนขายขึ้นชื่ออยู่ชนิดหนึ่ง เรียกกันว่าบุหรี่ปจันทกบ ทำไมจึงชื่ออย่างนี้ก็ลึ้มซักถามไป หรือว่าเคยถามแล้วแต่ลึ้มก็ได้ เมื่อ

เป็นเช่นนี้จึงต้องเอาไว้อีกก่อนว่า คงตั้งตามชื่อผู้ทำบุญนี้ขาย ว่ากันว่าบุหรี่ปันก็มีกัน แหลมแข็งสามารถใช้จิ้มฟันได้ . . .

เรื่อง “ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ของปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๖๕) ก็ใช้ภาษาพูดในการเทศน์ ดังตอนหนึ่งว่า

เวลามาอยู่ในกรุงเทพฯ นี้ อยากจะเล่าให้โยมฟังสักหน่อย ว่าพระในกรุงเทพฯ นี้ลำบากอย่างไร อาตมาอยู่กรุงเทพฯ นี้รู้สึกว่าการลำบาก คือลำบากในเรื่องอาหารการขบฉัน ได้ออกบิณฑบาตทุกวัน . . . ตื่นเช้าเดินไปบิณฑบาตนี้มันเปลี้ย พอเปลี้ยอย่างนั้นก็นึกให้อภัย โยคนแก่ท่านเปลี้ยมากกว่าเรา เลยไม่คิดท่านต่อไป . . .

นอกจากนี้ในเรื่อง “เล่าไว้ในวัยสนธยา” ของท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๕: ๒๓๐) ที่พระประชา ปสนุนธมฺโม สัมภาษณ์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูด โดยแทรกการบรรยายกิริยาอาการของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ด้วย ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

อาจารย์ครับ ตอนพบสวนโมกข์ปัจจุบัน พบอย่างไรครับ

ก็ตอนไปดูแลการทำไม้ในป่า เดินผ่านที่แปลงนี้บ่อยๆ จนวันหนึ่งจึงถามกันขึ้นว่า นี่มันที่ของใคร ทางเดินยาวเพื่อยึดไปเลย มีต้นมะพร้าวหลายหลายๆ เป็นที่ของใคร ก็มีคนบอกว่า ของหลวงพรหมปัญญา เขาจะขายถูกๆ เขาเคยบอกขาย ๑๕ บาท ไม่มีคนซื้อ ทั้งหมดนี้แหละ (หัวเราะ) ผมก็เลยสนใจว่า ที่ตั้งเยอะแยะนี้ (หัวเราะ) ก็เลยคิดตามๆ . . . แกก็พูดตรงๆ บ้าระห่ำของแก (หัวเราะเฮ้อๆ) ว่า โอ ท่าน ท่านจะซื้อ ท่านมีทางจะบอกบุญได้มาก ผมเอา ๑,๐๐๐ บาท (หัวเราะเฮ้อๆ) . . .

ส่วนการใช้ภาษาในสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยหลังๆ นี้จะแตกต่างจากภาษาที่ใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยก่อนอย่างเห็นได้ชัด เช่นเรื่อง “ฉันนี่ สตอรี” ของญาณวฑฺฒม์ สุททवास (๒๕๔๖: ๒๑-๑๑๐) ผู้เขียนใช้ประโยคที่แปลออกไปคล้ายกับประโยคที่แปลจากภาษาอังกฤษ เช่น “ชีวิตที่แสนสุขกำลังจะรอคอยฉัน” แทนที่จะใช้ว่า “ฉันกำลังรอคอยชีวิตที่แสนสุข” อีกทั้งภาษาพูดและการเรียบเรียงประโยคที่ใช้ในการเล่าเรื่องก็ขาดความประณีต ดังตัวอย่าง

ในชอยสี่ลม ๒ มีคัพชื้อดั่งมากในสมัยนั้น ปัจจุบันยิ่งดั่งกว่าอีกด้วย คนมักนิยมไปเที่ยว ส่วนใหญ่ก็เป็นแบบฉันทังนั้น เข้าไปในชอยเจตตั้งแต่แอบจิต สลัดจิต จนถึงสว่างจิต สว่าง จ้าก็มี แล้วยังมีชายจริงหญิงแท้เดินปนกันให้น่าสนุกยิ่งนัก... คุ้น คิง ทอม ดี โก้ กี้ กะหรี เกย์ โก่ ไบเซ็กซ์ชวล มีกันทุกสรรพคุณเลยเจ้าคะ เร็ด!

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๘๔) ตอนหนึ่ง ว่า

...ไอ้เพื่อนที่วิ่งเข้าเส้นชัยแล้วสวนมาปั๊บมาตะคอกใส่บุ่ม...ใจดำ เอ๊ะมันไม่เกี่ยวอะไรกับที่ วางเลย มันควรจะเป็นแกว่งแก่งจ้ง แกควรวจะเป็นตัวแทนวิ่งอะไรอย่างนี้ แต่ใจดำ คนเค้า แต่งเพลงให้ฟังแล้วไม่ฟัง...อะไรอย่างนี้ มาเดินผ่านเราแล้วพูดกระแทกให้ฟัง เกลียดมาก เกลียดๆ มาก เกลียดอาการของผู้หญิงอย่างนี้มาก แต่เค้าทำกันนะ นึกในใจ เออ...ถูกไปฟังก็ได้ ฟังแล้วหยุดไฉ่มัย...

หรือ

...พ่อก็แบบซื้อรถ BMW ๓๑๘i ให้ขับ ชีวิตหรูมากปนัดดา มีรถขับกลับบ้านนะ อายุยังไม่ ถึง ๑๘ ตอนนั้น ๑๗ นะ มีไบจับขี้ยังไม่ได้ แต่ปนัดดามีรถขี่แล้ว คนแรกในคณะ อีกคนหนึ่ง มีเบนซ์ ก็โอเค. บ้านรวย มีบีเอ็มขับมันก็เลยนะ เลยกุไฮโซ แล้วก็ขี่รถขับ เพื่อน โบกมือบ้าย ...บาย ชื่อไอ้ปอกอะไรนี่แหละยังจำได้ เพราะว่าแค้นมัน เพราะมันทำให้เราเกลียดเพื่อน เพื่อนเลยโทรมาด่า เราหาว่าแรด หาว่าบุ่มแรด อ้าว...ทำไมแกไม่ไปโทษผู้ชายวะ ผู้ชายเป็น คน โบกมือให้ขี้ก่อน...

จะเห็นว่าผู้เขียนใช้ภาษาพูดในการเล่าเรื่องเช่นกัน แต่ขาดความประณีตในการใช้ถ้อยคำและการเรียบเรียงประโยค ทำให้ภาษาดูต่าหยาบ ที่น่าสังเกตคือมีลักษณะประโยคที่มีโครงสร้างประโยคแบบใหม่ๆ ต่างจากอดีต เช่น ใช้ “ชีวิตหรูมากปนัดดา” แทนที่จะใช้ว่า “ชีวิตปนัดดาหรูมาก” หรือใช้ “มีไบจับขี้ยังไม่ได้” แทน “ยังมีไบจับขี้ไม่ได้” เป็นต้น

ในสารคดีอัตชีวประวัติการใช้คำสำนวนจะต่างกันไปตามยุคสมัย บางเรื่องในอดีตใช้คำที่ไม่ใช่แล้วในปัจจุบัน หรือใช้คำที่มีความหมายต่างออกไป เช่นเรื่อง “จดหมายเหตุร้ายวัน” ของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบติ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (๒๕๒๕: ๑) มีศัพท์ที่บางคำไม่ใช้ในปัจจุบันแล้ว เช่น

คำว่า “หมออู๋งาน” หมายถึง “หมอนวด”^{*} ดังข้อความที่ว่า “กินข้าวเย็นแล้วเราขึ้นไปเฝ้า เอามาล้างไป ถวาย กำล้างหมออู๋งาน เราเลยไปห้องสมเด็จพระแม่ ให้ป้าโสมเล่นนิทาน เรานอนหลับบนพระแท่น สมเด็จพระแม่ของเรา” หรือใช้คำว่า “กระหนาบไป” ซึ่งหมายถึง “เรื้อยไป” ในตอนที่ว่า “เราตื่นนอน เช้า อาบน้ำกินข้าวแล้วเล่นกระหนาบไป ฝนตกมาก เราอาบน้ำฝน แล้วเย็นแต่งตัวไป บน...” เป็นต้น

ในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรราชเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๘๒-๑๘๓) ก็มีการใช้คำที่ในปัจจุบันไม่ค่อยใช้แล้ว เช่นคำว่า ฟิ้นเสีย ซึ่งมีความหมายในปัจจุบันว่า อารมณ์เสีย ดังตอนที่ว่า

พอออกไปถึงกลางทะเล เจ้านายเรือก็สั่งให้คนแจวหยุด แล้วตรงเข้ามาทำดาพอง จ้องหน้าพวกเรา แล้วถามเป็นเสียงที่จะให้เรากลัวว่า “จะให้อะไร?” พวกเราออกฟินเสีย... ถ้าเราให้มันคงเอาอีก เพราะฉะนั้น จึงตอบว่าไม่ให้ ต้องไปให้ถึงเสียก่อน อ้ายเจ้าของเรือทำเสียงอย่างคร่ำยบังคับว่า “ต้องให้เดี๋ยวนี้” แล้วเดินไปข้างท้ายเรือเปิดกระดาน

ในเรื่อง “พระประวัติศรีสเลา” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๓๔) จะเห็นการใช้คำในความหมายที่ต่างกับปัจจุบันชัดเจนมาก คือคำ “ร้าน” ซึ่งหมายถึงมีความสามารถเกินวัย ดังตอนหนึ่งที่ว่า “เราเป็นเด็กที่ร้านอยู่ก็จริง ถึงอย่างนั้นยังต้องอาศัยผู้ใหญ่ทำให้หลายประการ ตั้งแต่แต่งตัวเป็นต้นไป” แต่ในปัจจุบันคำว่า “ร้าน” มีความหมายทางลบ คือหมายถึงความใคร่ในกามารมณ์

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ความทรงจำ” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๒๗) มีการใช้คำ “ลำเลิก” ในความหมายปกติคือหมายถึงการกล่าวข้อนไปในอดีต ไม่ใช่ความหมายในด้านลบ ดังในปัจจุบันที่หมายถึงการกล่าวถึงความดีของตนที่ทำไว้ให้อีกฝ่ายได้สำนึกถึงบุญคุณ ในตอนที่ว่า

^{*} หนังสือจดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (๒๕๒๕: ๑) ให้ความหมายของคำว่า “หมออู๋งาน” หมายถึง “หมอนวด”

...เมื่อฉันเป็นเสนาบดีและตัวท่านเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ท่านยังตำเลิกว่าเคยอุ้มฉันมาแต่เล็ก...

...เพราะฉันจำทำกุลาตีไม่ได้ (เห็นจะได้เห็นเมื่องานพระเมรุกรมหมื่นมหาราชวิลาส) แล้วไปเดิน “ถัดทา” อดท่านที่สวยกุหลาบ เรื่องนี้ยังตำเลิกลงในรัชกาลที่ ๖ เมื่อท่านป่วยหนัก วันนั้นไปเยี่ยมท่านเป็นครั้งสุดท้าย

ในเรื่อง “โศกชาติในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๖๓-๓๖๔) มีการใช้คำสำนวนโวหารที่ไม่ใช่แล้วในปัจจุบัน คือ คำว่า “หย่อนสติ” ซึ่งหมายถึงมีความรู้สึกผิดชอบน้อยลง ดังความที่ว่า

...ในปลายรัชกาลที่ ๕ จะเป็น พ.ศ. ๒๔๔๗ หรือ ๔๘ จำไม่ได้ เสนาบดียุติธรรมน้อยพระทัยในราชการอะไรบางอย่าง จึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดี พวกผู้พิพากษาที่เป็นศิษย์บ้าง ไม่ใช่ศิษย์บ้าง หย่อนสติไปชั่วขณะ ก็พากันหยุดไม่ไปทำงานตามหน้าที่เชิงจะก่อการปฏิวัติขึ้น...

ในอัตตโนประวัติของพระราชนิเวศรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทศรังสี) (๒๕๓๗: ๑๑๕-๑๒๐) ผู้เขียนเขียนทำนองเทศน์สั่งสอน จึงมีคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา มาก จนบางครั้งอาจทำให้ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยเข้าใจได้ยาก ดังตอนที่ว่า

...เอาละครเวลานี้ เราจะเรียนกัมมัฏฐานใหม่ ผิดถูกเราจะทำตามท่านสอน ขอให้ท่านเป็นผู้ดูแลและชี้ขาดแต่เพียงผู้เดียว นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา เราตั้งสติกำหนดพิจารณาอยู่แต่เฉพาะกาย โดยให้เป็นอสุภเป็นธาตุสี่ เป็นก้อนทุกขอยู่ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน เราใช้เวลาปรารภความเพียรอยู่ด้วยความไม่ประมาท...

...เมื่อเราได้มีโอกาสประกอบความเพียรติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ความรู้และอุบายต่างๆ ที่เป็นของเฉพาะตัวย่อมเกิดมีขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ เราไม่ต้องนั่งหลับตาภาวนาละ แม้จะนั่งอยู่ ณ สถานที่ใด เวลาไหน มันเป็นภavanaไปในตัวตลอดกาล จะพิจารณาตนและคนอื่น ตลอดถึงทิพศัพท์มันให้เกิดอุบายเป็นธรรมไปทั้งนั้น อติธรรมณ์ไม่ว่าจะเป็นส่วนอิฏฐารมณณ์ และอนิฏฐารมณณ์ก็ตาม สัญญาเก่ามันนำหีบยกขึ้นมาให้ดูแล้วแล้วแต่เป็นไปเพื่อธรรมสังเวชทั้งสิ้น

ส่วนการใช้คำภาษาอังกฤษ หรือคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษมีใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติแทบทุกเรื่องตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงปัจจุบันเพราะอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้รับมาพร้อมกับรูปแบบของวรรณกรรมประเภทสารคดี เช่น พระราชนิพนธ์เรื่อง กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๓๐๐-๓๐๑) ทรงใช้คำศัพท์ และคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” ซึ่งบางครั้งก็ช่วยอธิบายความแก่ผู้อ่านให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตอนหนึ่งว่า

ส่วนคือนั้น มีเจ้าพนักงานคล้ายๆ กับยูนิเวอร์ซิตี และคนสำคัญนั้นก็คือหัวหน้า (เรียกเพรซิเดนต์บ้าง, มาสเตอร์บ้าง, โพรเฟสเซอร์บ้าง) กับ “ดิน” (ครูทางศาสนา) เบอซา (ปฏิคมของคณบดี) ดิวเตอร์ (ครูผู้ดูแลนักเรียนส่วนตัว) ไคเรเตอร์ออฟสตัดดี (ผู้อำนวยการเรียนของนักเรียน) รวมทั้งท่านพวก “เฟลโลว์” หรือ “คอน” คือพวกฐานานุกรมที่ปวงด้วย. . .

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๒๒๖) มีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษเช่นกัน ดังตัวอย่าง “. . . นายเบลเดิล ก็พาเดินออกจากโฮเตลจนถึงที่ทำการ คล่าหาของธนบัตรแล้วกันไว้ได้ที่นอน หวนคิดจะขึ้นเครื่องบินกลับบ้าน เบลเดิลก็พาเดินไปยังสำนักงานเค.แอล.เอ็ม. เขาบอกว่าที่นั่งเครื่องบินวันพฤหัสบดีนี้มีคนบู๊คเต็มหมดแล้ว”

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ฟื้นความหลัง” ของเสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๕๕-๑๖๗) ผู้เขียนใช้สำนวนอย่างเล่าให้ฟัง มีการแทรกบทกวีภาษาอังกฤษไว้บางช่วงบางตอน เช่น

. . . การทำบัญญัติแบบเอาปูนป้ายตามเสาเรือนเป็นวิธีของคนโง่ อาจคาดโง่งกันได้ง่าย ผู้ทำบัญญัติแบบใหม่ไม่ได้ เพราะคาดโง่งกันไม่ได้ง่าย นี่ก็เป็นความคิดเห็น อย่างที่กวีอังกฤษคนหนึ่งกล่าวว่า

“We think our father’s fool,
So wise we grow;
Our wise son no doubt,
Will think us so.”

(Alexander Pope)

หรืออีกตอนหนึ่งว่า

... ซึ่งรูดยาด คิบปลิ่ง (Rudyard Kipling) กวีเอกคนหนึ่งของอังกฤษ ประพันธ์เป็นกลอนไว้ บทหนึ่งว่า

“I have six honest serving men,
 “Who teach me all I know.
 “Their names are What, and Where and When,
 “And Why and How and Who.

บางตอนก็มีการแทรกสำนวนภาษาอังกฤษเพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านด้วย ดังข้อความที่ว่า

... ถ้าข้อความที่แวดล้อมคำนี้บ่งชัดอยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ “คำช่วยพูด” อะไร เช่น ไปตลาด กินตะเกียบ ยิงปืน ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ “คำช่วยพูด” เข้าประกอบจึงจะได้ความ ภาษาอังกฤษจะไม่ใช้ว่า go market, eat chopstick, shoot gun แต่ถ้าพูดภาษาอังกฤษอย่างนี้ฝรั่งก็เข้าใจ อย่างที่เรียกว่า Pidgin English คือภาษาที่ใช้พูดค้าขายกันระหว่างจีนและชาวอังกฤษ และเป็นภาษาอังกฤษที่จีนผูกคำผูกประโยคขึ้นตามแบบภาษาจีน

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๑๒) มีการใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษแทรกอยู่ด้วย ความตอนหนึ่งดังนี้

เมื่อได้ลูกชายขึ้นเช่นนี้ ย่อมเป็นที่สนใจของกงและย่า ตลอดจนย่าที่เมืองจีนก็พลอย ตื่นเต้นยินดีไปด้วย พูดอย่างสมัยใหม่ ลูกใหญ่ก็เลยออกจะถูก spoiled จนเป็นเหตุให้เสียคนได้ง่าย แต่ทางบ้านก็ทำทุกอย่างที่จะให้มีชื่อมีหน้าในสังคมเวลานั้น กล่าวคือส่งไปเรียนในโรงเรียน...

ส่วนเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรรณา กุศลาลัย (๒๕๓๘: ๓๑๘) ก็มีการใช้ภาษาอังกฤษประกอบการเล่าเรื่อง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

... เหตุการณ์ทำนองนี้ทำให้พ่อระลึกถึงข้อเขียนของ FRANK DICKSON นักประพันธ์ชาวอังกฤษคนหนึ่ง ที่เขียนไว้ว่า

“By the time a person gets to greener pastures, he can't climb the fence!”
 (พอจะมีโอกาสได้อภิรมย์ชมชื่นกับทุ่งหญ้าอันอุดมสมบูรณ์ เขาก็ไม่มีเรี่ยวแรงพอที่จะปีนป่ายข้ามรั้วขึ้นไปได้เสียแล้ว!)

ในสารคดีอัตชีวประวัติของอาจินต์ ปัญญาพรค์ (๒๕๓๕: ๑๐๔-๑๐๕) ที่มีใช้ภาษาอังกฤษในเรื่องด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างว่า

...เขาเคยทำนายอนาคตผมว่า ...You have a lot of time to go. คำเหล่านี้ฟังใจผมพอๆ กับภาษาอังกฤษคำแรกๆ ที่ผมเรียนรู้จากเหมือง เช่น What's a big joke there? เป็นคำที่น้องนายฝรั่งถามขณะที่เขาเรียกคนขับรถ... และอีกประโยคที่คนคนเดียวกันนี้ขอให้ผมส่งกล้องให้...Will you pass me the camera?

ใน “อัตชีวประวัติสมศรี สุกุลนันทน์” ของสมศรี สุกุลนันทน์ (๒๕๔๘: ๑๕๘) ผู้เขียนใช้ทั้งคำศัพท์ภาษาอังกฤษ และคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

ในด้านเศรษฐีไซน์ อันเป็นวิชากำหนด เรียนวิชาการตัดเย็บประกอบ รู้ว่าถ้าเรียนวิชาการตัดเย็บในคหกรรมศาสตร์ของฝรั่ง จะนำมาใช้สอนในคณะคหกรรมศาสตร์ไทยตอนนั้นไม่ได้ เพราะฝรั่งสวมเสื้อสำเร็จรูป ถ้าใครประสงค์จะตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เอง ก็ซื้อแบบตัด (Pattern) มาใช้ ไม่จำเป็นต้องสร้างแบบเอง...

การใช้คำสำนวนโวหารในสารคดีอัตชีวประวัติได้แสดงให้เห็นถึงบุคลิกภาพ และอารมณ์ของผู้เขียนไว้อย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส.ศิวรักษ์” ของส. ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๒๕๓-๒๕๖) แสดงถึงบุคลิกภาพของผู้เขียนที่ภูมิใจในตนเอง กล่าววิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาจนดูก้าวร้าว ตอนหนึ่งเล่าไว้ว่า

...แต่เพราะไปเขียนเรียงความไม่ดีเองต่างหาก มัวไปอวดท่องกลอน คีตกวี ของ น.ม.ส. ยาวๆ ใสไป เป็นทำนองอวดความรู้ ผู้ตรวจคงหมั่นไส้ เลยไม่ให้คะแนนดี ดูเหมือนผู้ออกข้อสอบและตรวจข้อสอบวิชานี้คือนายเปลื้อง ณ นคร ถ้าได้คะแนนเรียงความดีพอสมควร ข้าพเจ้าย่อมได้เกียรตินิยมวิชาภาษาไทย แต่ก็ไม่นึกเสียใจอะไร เพราะลึกลงไปในใจ ออกจะถูกรบกวนเกียรตินิยมพวกนี้อยู่ และถูกรบกวนการที่ตรวจข้อสอบวิชาพวกนี้ด้วยกลายๆ ว่าพี่แกเองก็หาไม่มีความรู้อะไรลึกซึ้งไม่ แสดงว่าความอหังการของข้าพเจ้ามีมาแต่สมัยนั้นแล้ว

บางตอนที่แม้จะวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูที่มีต่อโรงเรียน ตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

กล่าวโดยสรุป ข้าพเจ้าไม่ชอบการขู่บังคับในระบบโรงเรียนประเภทนี้ แม้ครูบางคน ข้าพเจ้าก็ไม่นับถือ และเพื่อนบางคนก็ไม่ถูกอัชฌาศัย. . .

แม้ข้าพเจ้าจะโหมตีระบบโรงเรียนและแลเห็นจุดอ่อนของโรงเรียนอัสสัมชัญอยู่ไม่น้อย แต่ก็ยังนึกถึงบุญคุณ ที่โรงเรียนมีมากับข้าพเจ้า ยิ่งสมัยเป็นลูกกำพร้า โรงเรียนลดอัตราค่าเล่าเรียนให้ด้วยแล้ว ยังต้องจดจำไว้ไม่รู้ลืม

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖: ๗๖) ผู้เขียนบรรยายความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมา ดีก็บอกว่าเป็นดี ไม่ดีก็บอกไม่ดี สะท้อนบุคลิกภาพได้ชัดเจน ดังตัวอย่าง

. . . สำหรับบทลูกคู่นี้ มีบทร้องคือ “นักเรียนผู้หญิง เวลาสอบไล่ ทั้งตกทั้งได้ ร้องให้กันรอบคึก” พวกอาจารย์ร้องเล่นกันอยู่นาน แทนที่ข้าพเจ้าจะยินดีกับชัยชนะของข้าพเจ้า ที่ซัดขึ้นความเห็นคนหลายคน และนำเอาเพลงชาวบ้านเข้ามาแสดงให้เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องใช้ความหยาบโหลน ข้าพเจ้าก็ได้แต่เศร้าใจ สลดหดหู่กับความไม่รู้เรื่องของไทย ของคนในวัยใกล้เคียงกับข้าพเจ้า

ส่วนเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๓๗: ๑๑๗-๑๒๐) เล่าเรื่องราวแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ขัน ดังตอนที่ว่า

ความสามารถของเธอในการขับร้องเพลง เป็นที่ยอมรับของแฟนเพลงไทยสากลทั่วประเทศ แต่รูปโฉมโฉมพรรณของเธอ ใครยอมรับว่าเธอสวยหรือเพียง “น่าดู” คนๆ นั้นไม่เมาก็คงบ้า แต่ก็ไม่ถึงกับริ้วเหว่เสียทีเดียว เพียงแต่พาไปวัดไม่ได้เลยไม่ว่าสายบ้ายหรือเพล ความรู้ความคิดของเธอเท่าๆ กับรูปโฉมโฉมพรรณ (คือ ไม่เอาไหน). . .

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องไม่ยากเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๕๔) มีการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นบุคลิกภาพของผู้เขียนได้เป็นอย่างดีเช่นกัน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ว่า

นายสมักรพอได้ทราบข่าวจากทางหน้าหนังสือพิมพ์ก็จัดการสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ทันที โดยบอกว่า

“ที่นายสมักรไม่ไปพบนั้นเพราะนายสมักรไม่กลัว ส่วน ๒ คน ที่ไปพบนั้นเพราะกลัวว่าทางกรรมการจะไม่ลงคะแนนให้จึงไปพบ แต่นายสมักรไม่กลัวที่จะไม่ได้คะแนน ใครจะไม่ลงให้ก็ไม่ว่าอะไรจึงไม่ไป นายสมักรไม่กลัวจึงไม่ไป ส่วนใครที่กลัวแล้วไปและไปปรับเอาผ้าถุงมา ก็ขอแนะนำว่าให้ฉีกครึ่งแบ่งกันนุ่งคนละครึ่งผืนก็แล้วกัน”

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๘: ๖๐) มีการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง เพราะการเลือกคำมาใช้ได้อย่างลงตัว และเหมาะสม แสดงถึงความเป็นคนมีอารมณ์อ่อนไหว ดังตอนหนึ่งที่ว่า

มันไม่ใช่ น้ำตาแห่งความพ่ายแพ้ที่หยดร่วงลงมาคลุกกราบโคลบ่นไปหน้าจนกลายเป็นสีขุ่นคล้ำ หากเป็นการทะลักทลายของความคับแค้นบางอย่างที่ฉันทพอเข้าใจ และยังมีโอกาสเข้าใจมากขึ้นเรื่อยๆ บนหนทางที่เราจะต้องก้าวเคียงคู่กันต่อไป

ยังไม่ทันที่เราจะใช้หลังมือเช็ดน้ำตาให้แ่กกัน มือเล็กๆ ของสุภาพสตรีคนหนึ่งก็หยิบยื่นผ้าเช็ดหน้าส่งมาให้ เธอคงเป็นใครสักคนที่ร่วมเดินขบวนมาตลอดจนสามารถเข้าใจได้ว่าเกิดความขัดแย้งอะไรขึ้นบ้าง...

นอกจากนี้แสดงให้เห็นอารมณ์ขันของผู้เขียน ดังตอนหนึ่งว่า

...เรื่องเพี้ยนเรื่องหนึ่งของเทิดภูมิก็คือการหลบไปดูภาพยนตร์และเดินดู “ชีวิต” ของผู้ยากไร้ที่ไม่ยอมใช้แรงงาน จนได้ข้อสังเกตกลับมาคุยฟุ้งว่า “ผู้หญิงบางประเภท” ที่ชอบยื่นหลบมุมเส้า ขึ้นขาอ่อนออกมาล่อเหยื่อนั้นล้วนเป็นແມ່มพะไล้วัยคุณป้า แถมบางรายมีไรหนวดเขียวๆ เหนือริมฝีปากสีแดงแจ๊ดอีกต่างหาก... และเมื่อได้เห็นรูปถ่ายโพลาลอยด์ที่ฉันทกับพี่เสกเข้าไปหยอดเหรียญกดถ่ายภาพตัวเองตามตู้แถวสถานีรถไฟ ประสิทธิภาพก็ไม่ไร้รอที่จะทดลองกับตัวเองด้วยการโพสท่าแบบสุดฤทธิ์สุดเดช แถมยังคาบบุหรี่ยัดฟันนุ่งนุ่งจนจัดเข้าไปพ่นควันเป็นวงใส่หน้ากล้อง ผลลัพธ์ที่ปรากฏทำให้พวกเราต้องหัวเราะกันท้องคัด

ห้องแจ้ง เพราะในภาพมีเพียงใบหน้าของประติষ্ঠที่อุตสำหรับเก็กรงเหี้ยมสนธิเพียงครั้งบน
เท่านั้น ส่วนล่างที่เหลือกลับถูกฝักวันสีขวาบคั้งไว้จนดูเหมือนกับมัมมีในหนังการ์ตูนไป

ในสารคดีอัครชีวิตประวัติผู้เขียนนิยมใช้ภาพพจน์ในการเล่าเรื่อง ที่เด่นชัดคือการใช้ภาพพจน์
แบบอุปมาเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพมากที่สุด ส่วนการใช้ภาพพจน์ชนิดอื่นๆ จะปรากฏอยู่บ้าง
แต่ก็น้อยมาก เช่น เรื่อง “ความทรงจำ” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง รา
ชานุภาพ (๒๕๑๔: ๑๘) ได้ทรงเปรียบเทียบโดยใช้ภาพพจน์แบบอุปมา คือ เปรียบดอกไม้ที่ใช้ในพิธีไหว้
ครู กับสิ่งต่างๆ ทำให้ผู้อ่านทราบความหมายไว้ตอนหนึ่งว่า

... พี่เลี้ยงอุ้มตัวฉันเดินตามมีบัวกั้นพระกลดคน๑ บัวตามอีกสองสามคน คน๑ ถือพาน
เครื่องบูชาดอกไม้รูปเทียนกับดอกเข็ม และดอกมะเขือ กับทั้งหญ้าแพรก (ของเหล่านี้เป็น
ของอธิษฐานขอให้ปัญญาแหลมเหมือนเข็ม มีความรู้มากเหมือนเมล็ดมะเขือ และรู้รวดเร็ว
เหมือนหญ้าแพรกขึ้น) เมื่อถึงสำนักครู...

เรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๒๓๕-๒๔๐)
ผู้เขียนเปรียบเทียบเรือชาวอิตาลีกับแจ๊ซแจ๊ซแก๊งเรือลอมในกรุงเทพฯ และโบสถ์ฝรั่งกับพระปรางค์วัด
พิชัยญาติ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการภาพที่กล่าวถึงได้ ดังตัวอย่าง

ในเมืองนี้มีสิ่งที่ทำให้คิดถึงบ้านยิ่งขึ้นคือ มีเรือยนต์รับส่งผู้โดยสารระหว่างช่องเกาะ
และเก็บค่าโดยสาร ๑๐ เซ็นต์ คล้ายกับเรือยนต์บริษัทบางหลวงเดินเรือรับส่งผู้โดยสารอยู่ทุก
วันนี้... และมีเรือลอมคนเรือชาวอิตาลี พูจาอะอะ ไล่ไล่เสียงเอ็ดลันเอาถ่อค้ำหน้าบ้าน
คล้ายกับแจ๊ซแจ๊ซแก๊งเรือลอมในกรุงเทพฯ กับยังมีโบสถ์ฝรั่งหอสูงเด่นตรงข้ามแม่น้ำ คล้าย
กับพระปรางค์วัดพิชัยญาติ...

ในเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๓๗: ๓๒) มีการใช้ความเปรียบเทียบเพื่อ
แสดงถึงความรู้สึกของผู้เขียน เช่น การเปรียบเทียบ “แม่” ของตน เป็น “เครื่องจักร” ที่ไม่ได้รับการดูแล
และซ่อมแซม ดังตัวอย่าง

ถ้าแม่เป็นเครื่องกล คงชำรุดต้องซ่อมแซมบ่อยๆ แต่แม่ไม่เคยสนใจตัวเอง ไม่ยอมรับการตรวจสอบเพื่อซ่อมแซมส่วนสึกหรอ เนื้อหนังมังสาของคนที่บอบบางกว่าเครื่องจักรอยู่แล้ว แม่จึงทานทนต่อไปไม่ไหว

ส่วนต่างๆ ภายในทรุดโทรมสึกหรอไปมากโดยไม่ได้มีการแสดงออก เมื่อสุดท้ายที่ทานทนต่อไปได้ มันก็ปรากฏผลออกมาอย่างรุนแรง และรวดเร็วเหมือนเครื่องยนต์ที่ถูกบีบขี่ให้แล่นอยู่ตลอดเวลาตลอดคืน...

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฟืน บันทึกรวมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๘: ๒๖๘) มีการเปรียบเทียบความฝืนของมนุษย์เหมือนกับเศษฟาง ดังตัวอย่าง

ความฝืนของคนเรา บางทีก็เหมือนเศษฟางที่ล่องลอยอยู่ในสายน้ำเชี่ยว ครั้งแล้วครั้งเล่าที่เฝ้าตะกายไขว่คว้า เราพบว่ามันเลื่อนไหลไปไกลเกินเอื้อม และเมื่อตัดใจหันหลังให้ มันก็กลับมาวนเวียนอยู่ใกล้ๆ จนอดไม่ได้ที่จะลองใช้ความพยายามอีกครั้ง มันล่อหลอกจนเรารู้สึกแข็งแรง และในนาทีแห่งความพ่ายแพ้ มันก็มักจะลอยนวลไว้เคียงสาอยู่เหนือเงาร่างที่กำลังจมดิ่งลงสู่ก้นน้ำลึกเบื้องล่าง

ส่วนเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๒๑๘) ผู้เขียนพรรณนาอารมณ์เจ้าของประวัติได้อย่างลึกซึ้ง โดยการใช้ความเปรียบ ดังความตอนหนึ่งว่า

... ทุกครั้งที่ส่งจดหมายถึงผม เธอจะสอดธนบัตรใบละ ๕ เหรียญ หรือ ๑๐ เหรียญมาให้ผมได้พอประทังชีวิต จนผมอดที่จะนำตาชิมไม่ได้ ทุกครั้งที่เปิดจดหมายเธอ... มันเหมือนกับหยาดน้ำทิพย์ที่ซบเซา โลมจิตใจซึ่งเหี่ยวแห้งหุดหู่ให้กลับชุ่มชื้นขึ้นมาอย่างฉับพลัน และต่อเติมพลังใจให้มุ่งมั่นะยั้งหยัดต่อสู้ชีวิตต่อไปโดยไม่ย่อท้อ

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เปรียบชีวิตกับว่าวที่ขาดลอย ดังตัวอย่าง

ในสมองของผมเต็มไปด้วยแผนการ และความมุ่งมั่นที่จะต้องดำเนินชีวิตต่อไปให้ตลอดรอดฝั่งสมกับที่ตั้งใจไว้ แม้ว่าชีวิตต่อแต่นี้ไปคงจะไม่ราบรื่นและสดใสดังที่เคยวาดหวังไว้ เช่นในช่วงผ่านมา เปรียบไปก็เหมือนกับว่าวที่ขาดลอย ไม่รู้ว่าจะล่องลอยไปในทิศทางใด และเผชิญอะไรต่อไป ยิ่งคิดก็ยิ่งวังเวงใจ แต่เป็นอย่างไรก็เป็นกัน ลูกผู้ชายเกิดมาแล้วก็ต้องสู้ให้ถึงที่สุด

มีสารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ เช่นเรื่อง “ชีวิต การงาน
 หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ของปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๕๒-๕๓) ดังตอนหนึ่งที่ว่า

...พูดเรื่องสำคัญสะกิดสะเกาแรงๆ จอมพลผินนั่งฟังอยู่ด้วย ชอบอกชอบใจ บอกว่า เธอ
 อย่างนี้ต้องเอาไปเทศน์วิทยุบ้าง เลยเขาบอกให้ไปเทศน์วิทยุ เจ้าหน้าที่เขาถามว่าเอาต้นฉบับ
 มา เราตอบว่า อ้อ จะเทศน์พรุ่งนี้จะเอาอะไรกัน ไม่ต้องต้นฉบับ โดยปรกติวิทยุกรม
 ประชาสัมพันธ์ นี่เขาต้องมีต้นฉบับ อาตมาไม่ได้เขียน ไปเทศน์เลย เทศน์กัณฑ์นั้นมัน
 รุนแรง เทศน์เรื่องกินจอบ กินเสียม กินเหล็ก กินไหล่นะ กินกันใหญ่ แล้วก็ยกเรื่องกลบ ว่า
 เรื่อง “พารา สาวตถิ ใครไม่มีปราณีใคร, คุณคือเอาแต่ใจ ถึงที่ได้ โภยกันให้พอ” ว่าอย่างนั้น
 แหละ...

ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์จากตัวอย่างข้างต้น ได้แก่ เทศน์เรื่องกินจอบ กินเสียม กินเหล็ก กิน
 ไหล่ ซึ่งหมายถึง การคอร์รัปชัน หรือการบังหลวงนั่นเอง

อีกเรื่องหนึ่งคือ อัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บ้านทีกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์
 พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๖๒) มีการเปรียบเทียบโดยใช้อุปลักษณ์ คือเปรียบปารีสคือกิ่งเกาะของดักแด้น้อย
 และการเปรียบดักแด้น้อยว่า คือ วยเขาว์ของชีวิตของผู้เขียน ดังตัวอย่างที่ว่า

ปารีส ปี ๒๕๓๐ จึงไม่ได้เป็นแค่ที่ที่เขี้ยวต่างแดนและชุมคลังข้อมูลวิทยานิพนธ์ เราสอง
 คนกลับมาเพื่อกอบเก็บบางสิ่งบางอย่างที่หล่นหายไปในก้าวแรกของเส้นทางนักปฏิบัติ และ
 สิ่งที่เราพบก็คือ ซากเศร้างวันวัยไร้เดียงสาซึ่งไม่อาจหวนคืน ณ ซอกมุมแห่งความหลัง
 นั้นได้แต่ตระหนักว่าปารีสคือกิ่งเกาะของดักแด้น้อยที่คอยกลายร่างเป็นผีเสื้อ แล้วหลังจากที่
 โผผินสู่โลกกว้างจนอ่อนแรง ผีเสื้อตัวนั้นก็ได้หวนกลับมาซบซอกเดิมของตนด้วยความ
 อาคูรอยู่ลึกๆ

อีกตอนหนึ่ง จิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๑๕๔) เปรียบโดยใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์
 และอุปมา ที่เป็นอุปลักษณ์ คือเปรียบน้ำที่ไหลหะซอกหินว่าคือทำนองดนตรี เปรียบจิ้งหรีดคือ
 นักร้องผลัดคำและอุปกรรปา ที่เป็นอุปมาคือเปรียบดวงดาวราวดวงตาอ่อนโยน

ถ้าเสียงน้ำรินไหลเซาะซอกหินคือท่วงทำนองดนตรีที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและจบสิ้น จังหวะหรือเรไรที่กำลังส่งเสียงแข็งแน่นคือนักร้องผลัดคำที่มาทำหน้าที่แทนพวกนกกลางวัน และคนฟังขาประจำก็คือพวกเราซึ่งกำลังขดตัวด้วยความหนาวเหน็บและอ่อนล้าอยู่ในเปลผ้า สำหรับคนที่ยังไม่ทันเคลิ้มหลับ อุปรากรป่าอาจช่วยบรรเทาความวิเวกวิงเวงยามหลับตา ขึ้นมองยอดไม้ทอริ้วทาบท้องฟ้าสีน้ำเงินใส ไกลออกไป ดวงดาวนับล้านๆ กะพริบพร่างอยู่เหนือหุบเขาราวดวงตาอ่อนโยนที่ส่งทอดประกายหวังแก่นักบวชผู้เหนื่อยล้า. . .

จะเห็นว่าผู้เขียนสารคดีอิตชีวประวัติส่วนใหญ่เลือกใช้คำ สำนวนโวหาร ที่สามารถสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของเจ้าของประวัติ และเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นตัวตนที่แท้จริงของผู้เขียนได้ดี

๑. การตั้งชื่อเรื่อง

โดยทั่วไปการตั้งชื่อเรื่องงานเขียนมีความสำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรก ชื่อเรื่องสื่อความหมายและกำหนดขอบเขตของเรื่อง ประการที่สอง ชื่อเรื่องสามารถดึงดูดความสนใจ ผู้เขียนบางคนตั้งชื่อเรื่องก่อนลงมือเขียน แต่บางคนเขียนเรื่องจนจบแล้วจึงตั้งชื่อเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องโดยทั่วไปอาศัยกลวิธีต่างๆ กันตามความเหมาะสมแก่เรื่อง และแนวคิด เดิมการตั้งชื่อเรื่องมีอยู่หลายลักษณะ เช่น

๑. ตั้งชื่อเรื่องตรงๆ ตามเนื้อหาสาระ การตั้งชื่อเรื่องแบบนี้อาจใช้กับข้อเขียนได้ทุกประเภท
๒. ตั้งชื่อเรื่องโดยยกเอาคำประพันธ์ ภาษิต พงศพยา หรือคำพูดเก่าๆ มาตั้งเป็นชื่อเรื่อง
๓. ตั้งชื่อเรื่องให้ขัดแย้งกัน
๔. ตั้งชื่อตามตัวละครเอกของเรื่อง
๕. ตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่สำคัญในเรื่อง

สำหรับการตั้งชื่อเรื่องของสารคดีอิตชีวประวัติมีทั้งที่ตั้งชื่อเรื่องตรงๆ ตามเนื้อหาสาระ ตั้งชื่อตามบุคคลที่เป็นเจ้าของประวัติ ตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่สำคัญของเรื่อง และตั้งชื่อเรื่องให้ดูขัดแย้งกัน

การตั้งชื่อเรื่องตรงๆ ตามเนื้อหาสาระ เป็นวิธีที่ผู้เขียนอัตชีวประวัติเลือกใช้มากที่สุด มีทั้งที่ตั้งชื่อเรื่องโดยใช้สาระสำคัญของเรื่องเพียงอย่างเดียว และการใช้ชื่อผู้เขียนร่วมกับสาระสำคัญนั้นๆ ด้วย สารคดีอัตชีวประวัติที่มีการตั้งชื่อเรื่องตรงๆ ตามเนื้อหาสาระ ได้แก่เรื่อง

๑. จดหมายเหตุรายวัน สื่อว่าเรื่องนี้เป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นประจำวัน
๒. เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงสื่อกับผู้อ่านเข้าใจเบื้องต้นว่าเนื้อหาสาระสำคัญของเรื่องจะทรงเล่าเกี่ยวกับการเป็นนักเรียนที่ประเทศอังกฤษ
 ๓. พระประวัติตรัสเล่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานชื่อนี้ เพราะทรงเห็นว่าเรื่องราวทั้งหมดเป็นการเล่าพระประวัติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสด้วยพระองค์เอง
 ๔. ความทรงจำ สื่อว่าเรื่องราวทั้งหมดนั้นมาจากความทรงจำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
 ๕. โชคชานาในชีวิตที่พอใจ สื่อว่าผู้เขียนต้องการกล่าวถึงเฉพาะเรื่องราวในชีวิตที่ตนพอใจเท่านั้น
 ๖. ฟื้นความหลัง สื่อว่าผู้เขียนต้องการรื้อฟื้นเรื่องเก่าที่เป็นความหลังมาเล่าไว้
 ๗. ชีวิตในความทรงจำ สื่อว่าผู้เขียนต้องการเล่าถึงเรื่องราวชีวิตที่อยู่ในความทรงจำของตน
 ๘. เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา สื่อว่าเจ้าของประวัติเล่าเรื่องราวทั้งหมดเมื่ออยู่ในวัยที่อายุมากพอสมควรแล้ว
 ๙. ชีวิตที่เลือกไม่ได้ สื่อว่าผู้เขียนต้องการเล่าถึงชะตาชีวิตที่บางครั้งก็ไม่สามารถเลือกหรือกำหนดด้วยตนเองได้
 ๑๐. เรื่องไม่อยากจะเล่า สื่อว่าเรื่องนี้ที่จริงเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่ควรเล่า แต่ที่ต้องเล่าเพราะเป็นเรื่องส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

๑๑. อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกรวมทางของชีวิต สื่อว่าเรื่องนี้เป็นชีวิตช่วงหนึ่งของผู้เขียน
๑๒. เป็นพระเอกซะจนได้ สื่อถึงเส้นทางชีวิตของผู้เขียนกว่าจะได้เป็นพระเอก
๑๓. ตาคูดาวเท่าคิดดิน สื่อถึงเรื่องราวชีวิตที่คิดดินของเจ้าของประวัติ คือเป็นคนธรรมดาสามัญ มีสุขมีทุกข์เหมือนคนอื่นๆ
๑๔. ชีวิตที่คิดไม่ถึง สื่อถึงเส้นทางชีวิตของผู้เขียนที่คิดไม่ถึงว่าชีวิตของตนจะมาถึงขั้นนี้
๑๕. ผมจะเป็นคนดี สื่อถึงข้อบกพร่องผิดพลาดบางประการในการดำเนินชีวิตที่ทำให้เจ้าของประวัติถึงกับตั้งปณิธานไว้ว่าผมจะเป็นคนดี
๑๖. กรรมกรข่าว สื่อถึงการทำงานหนักในการเป็นนักข่าวของผู้เขียน
- ส่วนการตั้งชื่อเรื่องต่างๆ ตามเนื้อหาสาระ โดยใช้ชื่อผู้เขียนร่วมอยู่ในชื่อเรื่องด้วย คือ
๑. พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์ ของพระยาภิรมย์ภักดี
๒. อัดชีวประวัติพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
๓. ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ ของปัญญานันทะภิกขุ
๔. อัดตโนประวัติพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) ของพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)
๕. ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์ ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์
๖. กว่าจะได้เป็นชูศรี ของชูศรี มีสมมนต์

๗. ชีวิตจำลอง ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง
๘. อัจฉิwapระวัตสมศรี สุกุมลนันทน์ ของสมศรี สุกุมลนันทน์
๙. แม่ชีคันสนธิย์ เสถียรสุด ก้าวอย่างแห่งปัญญา ของแม่ชีคันสนธิย์ เสถียรสุด
๑๐. ชั้นนี้ สดอรี ของญาณวรุฒม์ สุททวาท
๑๑. ดอก...ปนัดดา ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี

จะเห็นได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติที่ตั้งชื่อเรื่อง โดยการใช้ชื่อผู้เขียนร่วมในชื่อเรื่องนั้นเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ ๙ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นชัดเจนว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของผู้ใด แต่จะสังเกตได้ว่าบางเรื่องมีการจงใจตั้งชื่อเรื่องที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน โดยใช้คำที่มีความหมายกำกวมหลายแง่หลายมุมให้เกิด เช่น เรื่องดอก...ปนัดดา ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี ที่จงใจใช้คำว่า “ดอก” ซึ่งมีความหมายหลายนัยเป็นจุดเด่น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องใช้ชื่อเจ้าของประวัติชื่อเดียวตั้งเป็นชื่อเรื่อง คือเรื่อง “อาจินต์ ปัญจพรรค” ของอาจินต์ ปัญจพรรค บางเรื่องใช้ชื่อสถานที่เป็นส่วนสำคัญของชื่อเรื่อง คือเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงให้เหตุผลที่ตั้งชื่อเรื่องนี้ว่า “เกิดวังปารุสก์” เพราะวังปารุสก์ เป็นศูนย์กลางสำคัญของรัฐบาลในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และต่อมาน่าจะมีคนรู้จักมากกว่ารู้จักผู้เขียน เมื่อได้เห็นคำว่า “วังปารุสก์” จะทำให้สะดุดใจคนจนอยากอ่านให้ทราบเรื่องราว ใครเป็นผู้เกิดที่นั่น นอกจากนี้มีการใช้คำที่ขัดแย้งตรงกันข้ามกันมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง คือ เรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ สื่ให้ทราบว่าเนื้อหาในเรื่องเป็นการเล่าเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลว

กล่าวได้ว่าชื่อเรื่องมีความสำคัญมาก เพราะเป็นด่านแรกที่ดึงดูดใจให้มีผู้อ่านหยิบหนังสือ
เรื่องนั้นๆ ขึ้นมาอ่าน ชื่อเรื่องบางเรื่องอาจส่งผลในทางลบหรือทางบวกแก่ผู้เป็นเจ้าของประวัติได้
ด้วย

บทที่ ๕

คุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ

โดยทั่วไปวรรณกรรมทุกเรื่องย่อมมีคุณค่าในตัวเอง บางเรื่องให้ความรู้ บางเรื่องให้ความบันเทิง บางเรื่องอาจใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ และบางเรื่องให้ข้อคิด วิธีการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่าน สารคดีอัตชีวประวัติเป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะพิเศษเด่นตรงที่ให้ทั้งความรู้ ข้อคิด แนวทางในการดำเนินชีวิต และความบันเทิง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติในด้านต่างๆ ๓ ด้าน คือ คุณค่าด้านความรู้ คุณค่าด้านความคิด และคุณค่าด้านวรรณศิลป์

คุณค่าด้านความรู้

การอ่านสารคดีอัตชีวประวัติ นอกจากจะทำให้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นมาของชีวิตแต่ละบุคคลแล้ว ผู้อ่านยังได้รับความรู้ในด้านต่างๆ คือ

๑. ความรู้ด้านสังคม
๒. ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีการ
๓. ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

๑. ความรู้ด้านสังคม

วรรณกรรมในยุคโคโลนิอัลได้เปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพของสังคมในยุคสมัยนั้น เนื่องจากวรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ของนักเขียน ซึ่งต่างก็เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมย่อมอดไม่ได้ที่จะแสดงภาพสังคมที่ตนอยู่ลงไปด้วยไม่มากก็น้อย (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, ๒๕๔๑: ๑๕๖-๒๑๑) สารคดีอัตชีวประวัติที่นำมาศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และให้ความรู้ในด้านสังคม ซึ่งแบ่งได้เป็น ๓ ด้าน คือ

- ๑.๑ ด้านสภาพความเป็นอยู่
- ๑.๒ ด้านสภาพเศรษฐกิจ
- ๑.๓ ด้านวัฒนธรรมทางภาษา

๑.๑ ด้านสภาพความเป็นอยู่

ในสารคดีอัตชีวประวัติ นอกจากผู้เขียนตั้งใจเล่าถึงประวัติชีวิตของตนเองแล้ว ยังเล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งหมายถึงอาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทั้งของคนไทยและคนต่างชาติที่ได้พบเห็นไว้ ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนร่วมสมัยหรือต่างสมัยได้รู้เรื่องราวด้วย

สารคดีอัตชีวประวัติหลายเรื่องให้ความรู้เรื่องอาหารการกิน บ้างก็เกี่ยวกับอาหารต่างประเทศ บ้างก็เป็นอาหารในต่างจังหวัด หรืออาหารของชนกลุ่มน้อย ผู้เขียนได้ให้ความรู้เรื่องอาหารซึ่งแตกต่างไปจากที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน สารคดีอัตชีวประวัติที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารการกินของชาวต่างประเทศนั้นเพราะผู้เขียนไปศึกษาต่างประเทศ หรือไปท่องเที่ยว เมื่อพบเห็นสิ่งแตกต่างไปจากของประเทศตนจึงบันทึกไว้ เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๒๑๑-๒๑๒) ได้ทรงเล่าเรื่องอาหารการกินที่เมืองอังกฤษ ขณะที่เสด็จไปทรงศึกษาต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๔๔๑ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ส่วนการกินอยู่ นั้น เมื่อแรกข้าพเจ้าไปอยู่วันสองวันออกไม่ถูกใจมาก วันแรกกินข้าวเย็น มีซุบ, เนื้อวัวย่าง, กับขนมรวมสามอย่างเท่านั้น ข้าพเจ้าคิดว่าช่างกินน้อยอย่างจริงๆ . . .

พวกที่ถัดขึ้นไปหน่อยหนึ่ง กินข้าวเช้าตามธรรมเนียม แล้วกินดินเนอร์กลางวันบ่ายโมงหนึ่งหรือบ่ายโมงขึ้น เวลาบ่ายประมาณ ๔ โมงครึ่งมีกินน้ำชาที่เรียกว่าน้ำชาเวลาบ่าย แปลว่ามีแต่น้ำชา ขนมปังทานเย็น ขนมและเครื่องว่างบางอย่าง . . .

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๓๓๘) ผู้เขียนได้เล่าถึงอาหารการกินในต่างประเทศในช่วงเวลาที่ไปศึกษาต่างประเทศว่าแตกต่างจากไทยมาก ดังความตอนหนึ่งว่า

กลางวันถ้าไม่มีใคร ก็ปิ้งขนมปัง เอาไขลวกใส่ข้างบน หากไม่มีก็เอาถั่วกระป๋องอุ่นใส่ข้างบน ผิดนักก็ทอดปลากับมันฝรั่งทอด อีกทีก็เอาเนยแข็งละลายทาบนขนมปังปิ้ง บางทีก็มีซุบมะเขือเทศ ซุปหางวัว ออกจากกระป๋องทั้งนั้น มือเย็นกินพร้อมกันจึงมีหมูทอดเป็นชิ้นๆ บ้าง ปลาบ้าง เนื้อสับบ้าง . . .

ถ้าวันอาทิตย์ มือกลางวันเป็นพิธีกรรมใหญ่ มักใช้เนื้อวัวอบ ออกมาชิ้นโตๆ . . .

เจ้าของสารคดีอัตชีวประวัติหลายเรื่องอาศัยอยู่ในต่างจังหวัด ผู้เขียนจึงเล่าถึงอาหารการกินในจังหวัดที่ตนอยู่ เช่นเรื่อง “ชีวิต การงาน หลักรกรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ของปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๒๐) มีการเล่าถึงการหาอาหารของเด็กวัดในสมัยที่ผู้เขียนเป็นเด็กวัดในจังหวัดพัทลุงไว้ตอนหนึ่งว่า

การอยู่ที่วัดในสมัยนั้น มีเด็กมากถึง ๔๐ คน ท่านอาจารย์นี้ใจดีเหลือเกินหาข้าวสารมาเลี้ยงเด็ก วันหนึ่งจำได้ว่าพวกเราหลบมาจากโรงเรียน มาถึงก็เที่ยวปีนต้นมะพร้าวอ่อน ต้นฝรั่ง อะไรกินได้ กินทั้งนั้น เที่ยวปีนให้ว่อนไปเลยทีเดียวน... อาจารย์ดีนี่เหลือเกินรักศิษย์ไปหาข้าวสารมาเลี้ยงศิษย์ พวกเราก็ได้กิน ได้อยู่อย่างสะดวกสบาย ผลัดเปลี่ยนนवरกัน ทำกับข้าวตอนเย็นไว้กินตอนเช้าโดยมากก็แกงผักบั้ง เพราะในหนองมีผักบั้งอยู่หนองหนึ่ง วัดนั้นมีมะพร้าวมาก แกงกะทิทุกวันๆ ลูกศิษย์วัดไขมันเต็มตัวไปเลยทีเดียวน แกงกะทีกินอย่างดี เรียกว่ามันวับไปเลยทีเดียวนแกงผักบั้ง ช่วยทำครวกัน

เรื่อง “เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” ของพุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๕: ๔๑๐) ก็ได้มีการเล่าถึงวิธีปรุงอาหารบางชนิดในต่างจังหวัด เช่น แกงดอกถั่วต้ม ไว้ดังนี้

ผมเคยแม้แต่ปรุงอาหารเล่น แกงดอกถั่วต้มที่ไม่เคยมีใครคิดว่าจะกินได้ จะแกงได้ เราก็แกงมาแล้ว (หัวเราะ) ต้องใส่กะทิมากๆ ใส่มะขามเปียกให้มันเปรี้ยวๆ ใส่น้ำตาลให้มันพอๆ กัน ก็กินได้ อร่อยดีเหมือนกัน แกล้งทำเลียงให้เขารู้สึ ให้อยอมรับว่ามันก็กินได้เหมือนกัน อร่อยดีเหมือนกัน (หัวเราะ) ดึกว่าปล่อยให้เสียไปมากมายถ่ายกอง ต้องใช้ประโยชน์ ช่วยถ่ายสะดวกนิดหน่อย ไม่ถึงกับเป็นยาระบาย เล่นมาหลายอย่างเลยไม่รู้จะตอบอย่างไร (หัวเราะ)

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “กว่าจะได้เป็นชุกศรี” ของชุกศรี มีสมมนต์ (๒๕๓๔: ๕๐-๕๑) ผู้เขียนได้เล่าถึงอาหารการกินในต่างจังหวัดสมัยที่ตนเป็นเด็กไว้ ดังตอนหนึ่งว่า

อาหารการกินสมัยนั้นหาง่ายจริงๆ อะ อย่างจี๋หมูจี๋หมา เราเอาสวิงหย่อนลงไป ในคลองไม่นานก็ต้องได้ลูกกุ้งลูกปลาติดขึ้นมาหลายกอบ จักรการล้างทำลงหม้อแกงจะได้แกงหัวพร้อมกะทิสดๆ จากมะพร้าวบนต้นที่เราชูดกันเอง แล้วก็หาผักประเภทหน่อไม้ ที่ขึ้นอยู่ตาม

กอไผ่และผักบุ้งที่ห้องร้อง สมัยนั้นก็ไม่มียาฆ่าแมลงไม่มีสารพิษอะไร ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ ข้าวเราก็ดำกันเองนะคะ...

ส่วนในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๗๒) ผู้เขียนเล่าถึงอาหารของคณงานไร่อ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรีไว้ว่า

...อาหารการกินก็ขาดแคลน ถึงขนาดต้องใส่มันเทศปนลงไปกินกับปลาเค็มที่นำมาจากแพแม่ และผักต้ม ถั่วฝักยาวต้มกับผักสดที่ขึ้นอยู่แถวนั้น แม้ว่าบางมื้อผมแทบจะเบือนหน้าหนี แต่ก็จำเป็นต้องกินเพื่อประทังความหิว...

การให้ความรู้เรื่องอาหารการกินนั้น นอกจากอาหารในต่างประเทศ หรืออาหารในต่างจังหวัดแล้ว สารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องได้กล่าวถึงอาหารของชนกลุ่มน้อยไว้ด้วย ดังปรากฏในเรื่อง “อัตตโนประวัติของพระราชินีโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทสก์ เทสรังสี)” (๒๕๓๗: ๑๒๗) ผู้เขียนเล่าเรื่องอาหารการกินของชนเผ่าเผ็ดตองเหลืองไว้ตอนหนึ่งดังนี้

อาหารการกิน อยู่ได้ด้วยเนื้อสัตว์และหัวมันป่า รวงฝิ่งน้ำฝิ่ง สัตว์บางชนิดเขาไม่รับประทาน เช่น งู เป็นต้น แล้วก็กินสุกจีเฝ้าแล้วจึงกิน กินแต่กับ ไม่มีข้าวและข้าวสาลีเป็นหลักอย่างพวกคนธรรมดา ถ้าเป็นน้ำฝิ่งก็จะเอามาคลุกกับไม้ฝูหรือดินเพื่อให้มีเนื้อมากขึ้น แล้วจึงจะกิน ไฟใช้ดีเหลือกับหิน (ที่เรียกเหล็กไฟพราน) หรือมิฉะนั้นก็ใช้ไม้สีกัน...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องกล่าวถึงเรื่องอาหารโดยทั่วไป เช่นเรื่อง “อัตชีวประวัติ สมศรี สุกุมลนันทน์” ของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๒๒-๒๓) ผู้เขียนอธิบายอาหารการกินต่างๆ ไว้ตอนหนึ่งว่า

เนื้ออบเป็นตัวแทนของอาหารฝรั่งที่เสิร์ฟอย่างไทย คือ แล่เนื้อออกเป็นชิ้นๆ แล้วไม่ได้ใช้มีดและส้อมมาหั่นบนโต๊ะอาหาร ใครจะกินข้าวด้วยมือหรือช้อนส้อม ก็กินเนื้ออบได้ ถนัดเท่ากัน

น้ำพริกปลาทุ เป็นตัวแทนของอาหารไทยภาคกลาง ย่าเป็นคนไทยแท้จะแท้แค่ไหนก็ย้อนรอยไปที่ชั่วอายุคนไม่ทราบ ท่านไม่รู้ภาษาจีนและกินน้ำพริกปลาทุ ไม่กินเนื้อวัวเหมือนคนไทยส่วนมาก ก็นับว่าเป็นคนไทย

แกงจืดผักกาดขาว เป็นตัวแทนของอาหารจีน เรามีสำนวนอธิบายอาหารจีนว่า ผักๆ ต้มๆ การผัดและต้มผักเป็นแบบฉบับของการทำอาหารจีน

เรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๔๕) เป็นอีกเรื่องหนึ่งของผู้เขียนอธิบายถึงวิธีทำอาหาร เช่นขนมกวน ไว้ดังนี้

คราวหนึ่งเกิดวิชาแก่กล้า คิดทำขนมกวนซึ่งยากขึ้นไปอีก จัดแจงเอาข้าวเจ้ากับข้าวเหนียวแช่น้ำแล้วโม่ให้เป็นแป้ง จัดแจงก่อไฟซึ่งในสมัยนั้นยังใช้ฟืน ตั้งกระทะทองเหลือง แล้วเอาแป้งลงกวน ค่ะเนว่าแป้งสุกก็เติมกะทิกับน้ำตาลหม้อลงไป เมื่อกวนเข้ากันดีแล้วก็ ตักใส่ถาดเกลี่ยให้เสมอกัน เป็นอันเสร็จการทำขนม...

นอกจากสารคดีชีวิตประวัติจะให้ความรู้เรื่องอาหารการกินของคนในสังคมที่หลากหลายแล้ว บางเรื่องยังให้ความรู้เรื่องการแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม ทั้งของคนไทยและชาวต่างชาติ เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรรังษีเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๖๘) เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นการแต่งกายอย่างหุรหุราของแขกสองคน ก็ทรงบรรยายไว้ว่า

นอกจากพวกฝรั่งนั้น มีแขกสองคนแต่งตัวหุรหุราจนข้าพเจ้าอดที่จะกล่าวในที่นี้ไม่ได้ เข็มปักคอทับทิมมีเพชรรอบ ใหญ่สักครึ่งฝ่ามือคอแล้วมีหน้าซ้าใส่แหวนกบมือ มีลูกคุ่มข้อมือเพชรและอะไรๆ เพชร ไปจนแทบจะเกือบประดับเพชร เลยเราต้องตกลงว่าที่ฝรั่งเขาว่า ชาวตะวันออกเรามากจะแต่งตัวหุรหุรา ใช้เพชรพลอยเกินที่สมควรกับผู้ชายไปนั้น อยู่ข้างจะจริงมากกว่าไม่จริง...

เรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๒๕๗) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทรงเล่าถึงการแต่งกายของชาวต่างประเทศเมื่อไปงานลีลาศไว้ว่า “การแต่งกายสำหรับลีลาศกลางคืนก็คือ เครื่องราตรีผู้ชายนั้นต้องใส่ชนิดหางยาว เสื้อกั๊กขาว และผ้าผูกคอขาว”

ในสารคดีชีวิตประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๓๓๖) ผู้เขียนเล่าถึงความแตกต่างของการแต่งกายของคนทำงานในต่างประเทศไว้ดังนี้

ครอบครัวผู้ด้อยโอกาสมีลูกสาว ๑ ลูกชาย ๑ เช่นครอบครัวสมิท แต่พวกสมิทถือตัวว่าหัวสูงกว่า เพราะนายสมิททำงานด้วยสมอง อย่างที่เรียกว่าใส่เสื้อคอขาว White Collar Workers ต้องผูกเนกไท ใส่เสื้อนอก โดยที่เวลานั้นถือกันว่าคนที่ผูกผ้าที่คอต้องใส่เสื้อเชิ้ตสีขาวหรือคอขาว เพราะอังกฤษนั้นต่อคอเสื้อและมือเสื้อกับตัวเสื้อได้ โดยที่ตัวเสื้อจะเป็นสีอื่นก็ได้ แต่คอกับมือต้องสีขาว ส่วนพวกใช้มือ มักไม่ใช้ผ้าผูกคอ และมักใช้คอเสื้อและตัวเสื้อสีน้ำเงิน จะได้ไม่สกปรกง่าย แม้หนาวขึ้นมาพวกนี้ก็จะใช้ผ้าพันคอยิ่งกว่าใช้ผ้าผูกคอ จึงเรียกพวกนี้ว่า Blue Collar Workers

ในเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” (๒๕๔๘: ๑๒๘) จิระนันท์ พิตรปรีชา เล่าถึงการแต่งกายของผู้หญิงลาวในขณะที่ได้อาศัยอยู่ในประเทศลาวว่า “. . . ใกล้อๆ สะพานข้ามลำน้ำ มีหมู่บ้านเล็กๆ ที่ฉันเห็นผู้หญิงสวมเสื้อรัดรูปสีนวลขลิบแดงติดกระดุมเงิน และนุ่งผ้าพื้นดำทาบซับในสีแดง เวลาเดินชายผ้าจะพลิกพลิ้วให้เห็นสีแดงวับไหวตัดกับพื้นดำ. . .”

ส่วนเรื่อง “อัตชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันท์” ของสมศรี สุกุมลนันท์ (๒๕๔๘: ๔๑-๔๒) ผู้เขียนได้เล่าถึงเรื่องเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายของแม่จีที่สอนหนังสือ และนักเรียนในสมัยที่ได้เข้าไปเรียนไว้ว่า

จีทุกคนแต่งตัวเหมือนกัน ท่อนบนใช้ผ้าสีขาว แบบอย่างไรไม่รู้ เห็นแต่ว่ามีผ้าลงแป้งแข็ง สีขาวปกคลุม หมวกก็เป็นผ้าลงแป้งแข็งสีขาวอย่างเดียวกันหมวกและส่วนที่เป็นเสื้อไม่ต้องรัด ลงแป้งแล้วตากไว้บนสังกะสีแผ่นเรียบ. . . แม่จีนุ่งกระโปรงบานเกือบเท่าสู่มไก่. . .

เมื่อเข้าโรงเรียนปีแรก นักเรียนยังไม่มีเครื่องแบบ นุ่งผ้าจีนสวมเสื้อไม่มีแขนตัวหลวมๆ แบบและสีอะไรก็ได้ ต่อมาโรงเรียนจึงมีเครื่องแบบ คือ เสื้อขาวแขนยาว นุ่งผ้าถุงแดง ซึ่งต่อมาเป็นกระโปรงจีบ เสื้อมีคอปกบัว และมีผ้าผูกคอคล้ายเนกไทสีแดง มีที่บังคับผ้าผูกคอให้อยู่กับที่. . .

ญาณวรุฒม์ สุททวาส (๒๕๔๖: ๗๓) เล่าถึงการแต่งกายของตนเองในสมัยเรียนไว้ว่า สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ฉันนี่ สดอริ” ว่า “เด็กนักเรียนใส่แว่นตา ผมสั้นจนเรียกได้ว่าหัวหม่งกลับมีผมกะบังตั้งชี้เต่ ปากสีแดงอมชมพู. . . แลมหางเกงที่รัดเอวแน่นและยกสูงขึ้นไปเกือบถึงหน้าอกอย่างชุดคลุมท้อง”

ในด้านการให้ความรู้เรื่องที่อยู่อาศัยและสภาพความเป็นอยู่นั้น จะเห็นว่าสารคดี อุตชีวประวัติหลายเรื่องเล่าถึงที่อยู่อาศัย สภาพความเป็นอยู่ และสภาพบ้านเมืองที่คนอาศัยอยู่ใน ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งในภาวะปกติและภาวะสงคราม สารคดี อุตชีวประวัติที่เล่าถึงสภาพบ้านเมืองในต่างประเทศ เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชมารวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๗๕) ทรงเล่าถึงสภาพเมืองเอเดิน ที่ทรงได้พบเห็น ขณะที่ทรงศึกษาอยู่ไว้ดังนี้

.. ฝรั่งเศสที่อยู่เมืองเอเดินนี้เป็นพวกเจ้าเมืองหรือพวกทหารทั้งนั้น คนอื่นไม่มีใครอยู่ เพราะเป็นเมืองที่ไม่สบายเกินเหตุ ปีหนึ่งฝนเสียไม่ได้ก็จะตกให้สักซาหนึ่ง ก็เป็นอันพอไปคราวหนึ่ง เพราะฉะนั้น คนที่อยู่เอเดินจะได้มีน้ำดื่ม กินและอาบอย่างมนุษย์ทั้งหลายนั้นหาไม่ได้ ต้องใช้น้ำกลั่นอยู่เสมอ แล้วมีหน้าซำไม่มีใช้ฟุ่มเพื่ออย่างมนุษย์ธรรมดาด้วย หล้าและต้นไม้ นั้นต้องนับว่าเป็นของประหลาด เพราะต้นไม้ไม่นับต้นไม้ได้ .

ส่วนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๑๗๑-๑๗๒) ได้ทรงเล่าถึงสภาพบ้านเมืองในขณะที่ทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษไว้ในเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” ตอนหนึ่งว่า

...ต่อไปจากนั้นทางด้านหลังก็คือครัว ซึ่งในบ้านฝรั่งเศสเขามีไว้ในตัวตึกนั่นเอง ชั้นกลางด้านหน้าคือห้องนอนใหญ่ ซึ่งเป็นของครูกับภรรยา เขาไม่มีลูก เลี้ยงสุนัขขนยาวไว้ตัวหนึ่งที่เขาเรียกว่า ชนิกปักกิง (Pekinese) ซึ่งได้แต่เห่าอยู่ตลอดเวลา ถัดจากนั้นก็ยังมีห้องนอนขนาดย่อม ซึ่งเป็นห้องข้าพเจ้า มีห้องน้ำ ทางด้านหลัง บ้านก็มีห้องเรียน ชั้นบนหรือชั้นสามมีห้องนอนใหญ่ ซึ่งในเวลาภาคเรียนจะมีนักเรียนมาอยู่สองคน อีกสองห้องเป็นห้องคนครัว . . .

ในสารคดีอัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๑๕) นั้น ผู้ทรงนิพนธ์ได้เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ขณะที่เสด็จไปทรงศึกษาในต่างประเทศไว้เช่นกัน ดังตอนหนึ่งว่า

บ้านหมอคอร์ตินี่มีหมอกับเมียและลูกชายเขาสองคนอายุไล่เลี่ยกับพ่อ แม่หมเจ้าของบ้านเป็นคนดีน่ารัก เธอเลี้ยงพ่อราวกับลูก เวลาจะนอนก็พาขึ้นยังห้องนอนดูแลให้เข้านอน เหน็บผ้าหมนอนให้แล้วจুবอำนาจพรประจำวัน เวลานั้นกษัตริย์ฝรั่งเศสเธอก็มีของขวัญนำ

เล่นนำกินมาใส่ถุงไว้ที่ปลายตีนเตียง เวลาปรกติเธอมาส่งให้นอนแล้วนั่งคุยด้วยครู่หนึ่งถามถึงพ่อแม่และบ้านในเมืองไทย...

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๑๓๕) ผู้เขียนเล่าถึงความเป็นอยู่ของตนเองในประเทศลาวไว้ตอนหนึ่งว่า

สำหรับคนที่เคยใช้ชีวิตในชนบทมาก่อน ที่นี้คงไม่มีอะไรแปลกเปลี่ยนนอกเหนือไปจากอาหารประเภทหมูกระป๋อง แป้งสาลี และไข่ผงจากจีน ที่ถูกส่งเข้ามาด้วยรถจี๊ปของ “อ้ายน้องลาว” เป็นระยะ แต่สำหรับฉันผู้ไม่เคยมีโอกาส “ติดดิน” ในชีวิตที่ผ่านมา ทุกอย่างเป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้ นับแต่การฝึกก่อไฟหุงข้าวด้วยกระทะใบบัวบนเตาดินขนาดใหญ่ การปลูกกระทะล่า ทำไร้อ้อย ไปจนถึงหัดใช้ห้องน้ำห้องส้วมที่มีเพียงแผ่นกระดาษอัดขมดอยเป็นเครื่องมุงและใช้กระสอบข้าวสารเป็นม่านประตู สภาพของ “เวจ” ที่เป็นหลุมสี่เหลี่ยมลึกกว้าง ไม่มีฝาพื้นใดๆ ปิดกั้นทัศนียภาพเบื้องล่าง...

นอกจากผู้เขียนจะเล่าถึงสภาพบ้านเมืองในต่างประเทศในภาวะปกติแล้ว ในภาวะสงคราม ผู้เขียนก็ได้บันทึกไว้ด้วย เช่น กรูณา กุศลาลัย (๒๕๓๘: ๑๓๓) ได้เล่าถึงชีวิตที่อยู่ในค่ายกักกัน และเล่าถึงสภาพบ้านเมืองที่สิงคโปร์ หลังสงครามโลกไว้ในเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ตอนหนึ่งว่า

แม้สงครามจะสิ้นสุดลงแล้วกว่า ๕ เดือน แต่สภาพทุกสิ่งทุกอย่างในสิงคโปร์เวลานั้น นับว่าอึดอัดขัดสนและขมขื่นมาก ตึกรามบ้านช่องตลอดจนถนนหนทางอยู่ในสภาพปรักหักพังเนื่องจากสงคราม ที่ขาดแคลนที่สุดก็คือ ข้าว เสื้อผ้า และยารักษาโรค พวกเราในค่ายได้รับแบ่งปันข้าวสารกันเพียงวันละถ้วยชาต่อ ๑ คน นอกนั้นเป็นขนมปังสี่เหลี่ยมเล็กๆ ๔ แผ่น เนื้อกระป๋อง และผลไม้กระป๋องบ้างเล็กน้อย เราต้องหุงหารับประทานกันเอง...

จะเห็นได้ว่าจากการที่ผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติได้ถ่ายทอดสิ่งที่ตนพบเห็นไว้ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความแตกต่างกันของสภาพบ้านเมืองแต่ละประเทศ ส่วนสภาพบ้านเมืองหรือที่อยู่อาศัยในประเทศไทยก็มีสารคดีอัตชีวประวัติหลายเรื่องกล่าวถึงไว้ เช่น เรื่อง “พื้นความหลัง” ของ เสฐียรโกเศศ (๒๕๔๓: ๕๕-๑๐๐) เป็นสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องหนึ่งที่เล่าถึงสภาพบ้านเมืองไทยไว้มาก เช่น ตอนที่ผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงสภาพของคลองบางกอกน้อย และการสัญจรไปมาใน พ.ศ. ๒๔๓๗ ไว้ดังนี้

...ตลาดท้องถิ่นอีกแห่งหนึ่ง คือที่ปากคลองบางกอกน้อย ซึ่งมีเรือแพจอดอยู่เต็มแน่นขนาด ทั้งสองฝากปากคลอง ชาวบ้านซึ่งอยู่ในชนบท ถ้าพากันมาด้วยเรือพายเรือแจว ซึ่งเป็น ยานพาหนะที่สะดวกอย่างเดียวกันในสมัยนั้น มาจับจ่ายซื้อข้าวของซึ่งต้องการที่ปากคลอง บางกอกน้อย หรือไม่ก็แวะซื้อของที่ปากคลองบางกอกใหญ่ด้วย แต่ในอายุข้าพเจ้า ไม่เคย เห็นว่ามีตลาดท้องถิ่นใดที่ปากคลองบางกอกใหญ่แล้ว เห็นแต่เรือขนาดใหญ่บรรทุกสินค้า เช่น มะพร้าว แดงโม มาจอดขายอยู่ตลอดไปเป็นแถว. . .

อีกตอนหนึ่งเสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๑๐๓) ได้เล่าถึงบริเวณถนนสาทรใต้ไว้ในเรื่อง “พื้น ความหลัง” ซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นภาพบริเวณถนนสาทรใต้ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้ชัดเจน คือ

ถนนสาทรใต้มีราษฎรปลูกบ้านเรือนแบบไทยๆ ก็แต่เฉพาะตอนปากถนนต่อถนนเจริญ กรุงเท่านั้น ปลูกอยู่กันเรียงรายอย่างไ่ก่บินไม่ตก แม้แต่ที่เชิงสะพานแดงริมคลองสาทร ก็ยังมีผู้ปลูกกระท่อมอยู่ ซ้ำยังปลูกผักทำสวนครัวได้อีกด้วย. . .

ถนนสาทรใต้ ลึกเข้าไปเห็นจะไม่ถึง ๒๐ เส้น เป็นย่านเปลี่ยวอยู่สักหน่อยยังมีแต่ทุ่งนาอยู่ มากตลอดไป จะมีบ้านเรือนเป็นตึกและไม้ก็ไม่กี่หลัง และอยู่กันห่างๆ ส่วนมากเป็นบ้าน ฝรั่งอยู่ จึงมีบริเวณเป็นสัดส่วนและมีสนามและรั้วกัน. . .

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของศ. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๑๓๘) ผู้เขียนได้บรรยายถึงสภาพบริเวณโรงพักบางรักใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ไว้ว่า

นอกจากวังแห่งนี้ ก็มีโรงพักบางรักและที่ว่าการอำเภอบางรัก ซึ่งตั้งอยู่ตรงที่เดิม แต่ สภาพตัวอาคารเปลี่ยนรูปโฉมไปหมดแล้ว เดิมโรงพักบางรัก สร้างแบบเก่าชั้นล่างก่ออิฐ โอบ โถง มีที่พักนายสิบเวรเป็นบัลลังก์ ตั้งไว้สูง อยู่ตรงกลาง มีราววางปืนเล็กยาวอย่างเก่าๆ ไว้ ใกล้เคียง นั้นหลายกระบอก. . .

ที่หน้าโรงพักบางรัก มีห้องแถวไม้ชั้นเดียวราวๆ ๓-๔ คูหา ปลูกมาทางวัง ยกพื้นสูงขึ้นไปหน่อย จำได้ว่าร้านสุดท้าย ที่ติดกับวัง ขายว่าจุกว่าวปักเป้า และเครื่องกีฬาอย่างไทยๆ ไม่ต้องบอกก็รู้ว่าเจ้าของเป็นคนไทย ถัดไปเป็นร้านจีนไหหลำ รับซักรีด ตากผ้าอยู่ที่ราวหลัง ร้านนั่นเอง

กรุณา กุศลาสัย (๒๕๓๘: ๕๓) ได้เล่าถึงสภาพโดยทั่วไปที่วัดตรีทศเทพใน พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๒ ไว้ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ตอนหนึ่งว่า

สมัยนั้น (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๑-๓๒) วัดตรีทศเทพห้อมล้อมไปด้วยสวนผลไม้ ด้านหน้าวัดยังไม่มีถนนประชาธิปไตย และถนนวิสุทธิกษัตริย์ก็ยังไม่ได้สร้างอย่างในปัจจุบัน ข้างวัดด้านทิศเหนือซึ่งขณะนี้เป็นที่ตั้งแควมมีคลองกว้างพอที่เรือจ้างและเรือยนต์ลำไม่ใหญ่นักแล่นเข้าออกได้อย่างสบาย ทั้งสองฝั่งของลำคลองมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นเต็มและบรรยากาศคลุ้มคล่องวัน

ในเรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๓: ๔๔) ผู้เขียนได้เล่าถึงความสุขที่เกิดจากการได้มีชีวิตสนุกสนานในวัยเด็กไว้ ตอนหนึ่งดังนี้

คลองลำห่อ เป็นคลองลัดจากคลองบางหลวงไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา น้ำใสสะอาดน่าอาบนำเล่นเหมือนคลองต่างๆ ไปในสมัยก่อน

หน้าน้ำที่เราดีใจ น้ำในคลองล้นตลิ่ง เราทั้งว่ายทั้งพายเรือเล่น พายออกไปได้ล้นที่ปากคลองลำห่อตื้นตื้นไม่น้อย ตอนที่นั่งอยู่ในห้องเรียนก็เหม่อมองดูน้ำในคลอง เร่งเวลาเมื่อไรจะเลิกเรียน จะได้ไปเล่นน้ำให้สมใจ

ส่วนอัตชีวประวัติของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๑๓) ผู้เขียนได้เล่าสภาพความเป็นอยู่ขณะเยาว์วัยไว้ตอนหนึ่งว่า

สระน้ำเป็นของจำเป็นมีในบ้าน เพราะต้องใช้น้ำ น้ำประปายังไม่มี น้ำดื่มใช้น้ำฝนรองเก็บไว้ใช้ ใช้น้ำจากสระ ตักขึ้นมาเก็บไว้ในโอ่งเหมือนกัน ผู้ใหญ่ไม่ให้ซักผ้าล้างจานขามในสระ

ผู้ใหญ่อาบนํ้าจากโอ่ง เด็กๆ อาบนํ้าในสระ เพราะได้เล่นน้ำสนุกกว่า เล่นจนจึ๊โคลนจับตัวดำ ต้องขึ้นจากสระมาอาบนํ้าในโอ่งอีกที เรื่องเล่นน้ำผู้ใหญ่ว่าไม่ฟัง ต้องขู่ว่าถ้าไม่ขึ้นจากนํ้าจะถูกตี...

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้เล่าถึงบ้านหลังใหม่ ซึ่งมีลักษณะตามสมัยนิยมในต้นรัชกาลที่ ๗ ไว้

ว่า

บ้านหลังใหม่มีรูปทรงตามสมัยนิยมของตอนนั้น คือ ดันรัชกาลที่ ๗ เป็นเรือนไม้สักทั้ง หลัง ๒ ชั้น ฝาเข้าลิ้นเรียบร้อย คุไม่ต่ำกว่าไหนเป็นค้ำนอกค้ำใน มีห้องหับพอสำหรับลูก ๕ คนจะอยู่ได้สบาย พ่อทำห้องให้ปู่ย่าอยู่โดยเฉพาะ มีระเบียบหน้าต่าง ปู่ย่าจะนั่งประจำอยู่ ตรงนั้น ท่านไม่ได้นั่งกับพื้น มียกพื้นแบบจีน ระเบียบเป็นที่ชุมนุมของลูกหลานในตอนเย็น หลังอาหาร ปู่เล่าเรื่องต่างๆ บ่อยครั้งที่พ่อมานั่งสมทบสนทนากับปู่เล็กๆ ได้ความรู้จากการ สนทนานั้น เด็กไม่ได้นั่งฟังเฉยๆ มือช่วยย่าและแม่ทำงานต่างๆ ไปด้วย ได้แก่งานเขียน หมายจับพลู แกะเม็ดมะขามเปียก . . .

ในเรื่อง “ชั้นนี้ สตอรี่” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส (๒๕๔๖: ๒๓) ผู้เขียนได้เล่าถึงบ้านของ ตนเองใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ไว้ว่า

หลังกระทรวงมหาดไทย บนถนนตะนาว ณ บ้านเลขที่ ๔๒๕-๔๒๗ เป็นตึกแถวดูหา เล็กๆสองชั้นสมัยเก่า ผสมผสานระหว่างปูนและไม้ บันไดบ้านทั้งสูงและชั้น บริเวณชั้นสอง เป็นห้องโถง มีผนังไม้กั้นแบ่งตรงกลาง ตู้ โต๊ะ เติง ทำด้วยไม้ทั้งหมด เป็นแบบ โบราณหา ยาก คนสมัยนี้คงไม่เคยเห็นกันหรอก . . .

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “กรรมกรข่าว” ของสรยุทธ สุทัศนะจินดา (๒๕๔๗: ๓๒) ผู้เขียน ได้เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ในบ้านเมตตาไว้ดังนี้

มันเหมือนคุณเด็ก เขาคงกะคิดสันดานให้เรียนรู้การมีวินัย ชีวิตในนั้นถ้าเข้าไปเดี๋ยวๆ หรือน้อยคนคงลำบาก นี่ยังไม่นับว่าต้องทำงานหนักอะไรหรอกนะ เพราะเข้าไปหลายคน เขายังจัดเวรแบ่งหน้าที่ทำงาน เช่น ล้างส้วม ให้ไม่ทัน แต่บรรยากาศแวดล้อมมันน่ากลัว บอกไม่ถูก เช่น เป็นครั้งแรกที่ต้องแก้ผ้าอาบน้ำรวมกันเป็นสิบคน เวลานอนก็นอนเรียงกัน ไปบนพื้น ไม้ห้องละประมาณ ๘๐ คน . . .

นอกจากผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติจะเล่าเรื่องเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและที่อยู่อาศัยใน เมือง บางเรื่องผู้เขียนได้ให้ความรู้เรื่องที่อยู่อาศัยในต่างจังหวัด และที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มน้อยด้วย เช่นเรื่อง “เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” ของท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๕: ๖๕) ที่เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ สมัยที่ท่านบวชที่วัดใหม่ในต่างจังหวัดไว้ตอนหนึ่งว่า

ราวๆ ๑๐ กว่ารูป พระเก๋า ๔- ๕ รูป แต่ก่อนเคยมีวัดละ ๒๐-๓๐ แล้วมันก็ลดลงเรื่อยๆ พระทั้งปุมเรียงก็มีราว ๕๐ กว่ารูปอย่างมาก ทั้งหมดมันมี ๕ วัดด้วยกัน ที่วัดใหม่นั้นมีแม่ชีอยู่ แม่ชีประจำวัดนั้นมีหลายคนอยู่ ชาวบ้านเวลาเขามาทำบุญถวายทานเขาไปที่กุฏิแม่ชีกัน มันสะดวก มันใหญ่ แล้วค่อยจัดใส่สำรับมาที่โรงฉัน แม่ชีคนหนึ่งเป็นแรงสำคัญอยู่ รับภาระในเรื่องกินเรื่องฉัน...

ในเรื่อง “อรรถโนประวัติของพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทศรังสี)” (๒๕๓๗: ๑๒๖) ผู้เขียนได้เล่าถึงความเป็นอยู่ของผีตองเหลืองที่ได้พบขณะที่ยังออกธุดงค์ไว้ ดังนี้

ความเป็นอยู่ไม่มีหลักแหล่ง ตัดไม้เล็กๆ สักแต่ว่าเป็นเสาปัก แล้วเอากิ่งไม้ใบไม้อะไรปกคลุมพอนอนบังน้ำฝน น้ำค้างเล็กๆ น้อยๆ บางทีก็นอนตามถ้ำเพิงหินหรือใต้ต้นไม้ โคนต้นไม้ สักแต่พอบังๆ ผ่านงุ่มง่ามไม่มี ที่ไปขอมมาได้ไว้ปกปิดกายในเวลาเข้าไปในหมู่บ้าน อยู่เป็นกลุ่มๆ กัน กลัวผีกลัวเสือเหมือนกัน ที่อยู่เขาขณะที่เขาอาศัยอยู่ไม่ค่อยมีคนไปเห็น...

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ตาดูดาว เท้าติดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๓๓) เจ้าของประวัติได้เล่าถึงสภาพบ้านเมืองของอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ไว้ว่า

สันกำแพงเป็นเมืองเงียบสงบ มีความเป็นชุมชนน้อยมาก ตลาดเล็กนิดเดียว มีร้านรวงไม่กี่คูหา มีถนนไม่กี่เส้น บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ไม่กี่บ้าน คนส่วนใหญ่เลี้ยงชีวิตด้วยการทำไร่ทำนา สมัยนั้นที่วิียงไม่มีด้วยซ้ำ กว่าผมจะได้เห็นทีวีก็อายุ ๑๔ แล้ว แถมยังเป็นจอคู่เปล่าๆ ที่รับภาพไม่ได้เพราะสัญญาณไปไม่ถึง...

มีสารคดีอัตชีวประวัติหลายเรื่องที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพบ้านเมือง ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย ในช่วงเวลาสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ เช่นเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว” (๒๕๑๖: ๕๔-๕๕) หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้เล่าถึงสภาพของกรุงเทพฯ ที่ถูกทิ้งระเบิดใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ไว้ตอนหนึ่งว่า

...การทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ รุนแรงขึ้นปลายปีการศึกษา ๒๔๘๖ หรือต้นปี ๒๔๘๗ ข้าพเจ้าอพยพไปพักนอนนอกพระนครจนเข้าฤดูฝน คิดว่าการทิ้งระเบิดก็จะเบาบาง แต่ใน

เดือนมิถุนายนก่อนวันที่พันธมิตรยกพลขึ้นทวีปยุโรป จึงแสดงการคุกคามโดยทิ้งระเบิดเวลากลางวันอย่างแพร่หลาย ระเบิดลงโรงเรียนหลายแห่ง ... ได้รู้ภาวะของประเทศชาติที่สำคัญมาก คือ ไม่มีความเดือดร้อนขาดแคลนอะไรเลย นอกจากยารักษาโรค มีผัก ปลา ดิจๆ สดๆ อร่อยๆ มีผ้าทอด้วยมือมาขาย เราเอามาปักเป็นลวดลายกลายเป็นสมัยนิยมการปักเสื้อ นำมันรถทำด้วยยางพาราก็มีขึ้น และมีการตัดผมด้วยการปั้งที่หุ้มให้น้ำยาแห้งกับถ่าน มีคนลงเรือเล่นไปตามแม่น้ำ เทียวได้รับจ้างตัดผมให้ผู้ที่อพยพไปอยู่ตามตำบลต่างๆ และมีขนมปังทำด้วยข้าวเจ้า นมข้นที่ทำได้เองที่บ้าน อีกทั้งเนยทำจากนมควายด้วย

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๑๕๔-๑๕๕) ได้บรรยายถึงสภาพความเป็นอยู่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ในเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” เช่นกัน ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้าเองยังเข้าไปค้ำข้างล่างเสมอๆ แต่ที่ไหนได้เพียงเดือนเดียวหลังจากญี่ปุ่นบุกขึ้นเมืองไทยก็มีสัญญาณภัยทางอากาศเป็นเสียงหวิวๆ ทุกบ้านเรือนต้องดับไฟมืดหมด ข้าพเจ้าค้ำอยู่บ้านแม่แนบ ลูกขึ้นออกมาดู เห็นเครื่องบินทิ้งระเบิดดังตูมๆ ทางฝั่งพระนคร...

ตามสถานราชการก็มีหลุมหลบภัย ซึ่งเทศบาลทำไว้ให้ชุมชนต่างๆ ด้วย เช่น หน้าสถานีหัวลำโพง ตรงอนุสาวรีย์หัวช้างก็กลายเป็นหลุมหลบภัยไป ที่สามแยกและหน้าโรงหนังโอเดียนก็มีหลุมหลบภัยใหญ่ ทั้งยังมีประกาศถึงวิธีใช้หลุมหลบภัยออกวิทยุกระจายเสียงอยู่เนืองๆ

นอกจากนี้ส. ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๒๒๓) ยังได้เล่าถึงสภาพของบ้านเมืองหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงไว้ด้วยว่า

เมื่อข้าพเจ้าสึกออกมานั้น สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงแล้ว แต่สถานะสงครามของไทยดูเหมือนยังคงมีอยู่กับอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างน้อย ผลกระทบจากสงครามนั้น ตามสายตาเด็กๆ อย่างเรา นอกจากจะเห็นว่าของแพงและมีเศรษฐกิจดีขึ้นโดยผู้ดีเก่าตกยากลง เพราะค่าของเงินบาทตกลงไปมาก...

แม้เลิกสงครามแล้ว และซ่อมโรงไฟฟ้ากันแล้ว เดี่ยวไฟฟ้าก็ดี เดี่ยวก็ดับ ยิงน้ำประปาด้วยแล้ว กะปริบกะปรอยต่อมาอีกนาน เคราะห์ดีที่แทบทุกบ้านมีบ่อน้ำของตัวเอง และสะพานพุทธฯ นั่นก็ทำทางเชื่อม...

ในสารคดีอัตชีวประวัติ “เรื่องไม่ยากเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๑๓) ผู้เขียนได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ตอนหนึ่งว่า

เข้ามีวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่ญี่ปุ่นขึ้นงานฉลองรัฐธรรมนูญที่กำลังจะเริ่มงานต้องคนนั้น ผมอายุ ๖ ขวบกว่า

ปีแรกของสงครามที่ไทยเราเข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นก็ยังไม่ค่อยมีอะไร จนกระทั่งน้ำท่วมใหญ่เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

น้ำท่วมมากขนาดที่ไปไหนมาไหนกันต้องใช้เรือ บ้านญาติที่ไปมาหาสู่กันอยู่เป็นประจำก็มีบ้านคุณตาคุณยายที่อยู่ใกล้ปากคลองตรงที่ติดอยู่กับโรงน้ำแข็ง

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๓: ๒๐-๒๑) ผู้เขียนเล่าถึงช่วงที่ญี่ปุ่นบุกไทยไว้ด้วยเช่นกัน ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

เย็นวันหนึ่งที่ถนนตากสิน ได้ยินเสียงกึกก้องไปทั้งท้องถนน ผมนึกในใจว่า ไข้แล้ว เสียงนั้นต้องเป็นรถดินตะขาบ ญี่ปุ่นบุกเมืองไทยแน่ๆ ทั้งๆ ที่ผมเกิดมาก็ไม่เคยเห็น รถดินตะขาบเลย รีบวิ่งออกไปที่ถนนก็จริงอย่างที่ผมคิด รถดินตะขาบหุ้มเกราะหยุดพักระหว่างทาง จอดเป็นทางยาวเต็มไปหมด บนรถมีกิ่งไม้ปักเพื่อพรางไม่ให้เครื่องบินเห็น ทหารญี่ปุ่นตัวเตี้ยๆ หน้าดาหน้ากลัว ผมไม่รอช้า รีบวิ่งกลับเข้าบ้าน กลัวญี่ปุ่นจับ. . .

สารคดีอัตชีวประวัติของอาจินต์ ปัญญาพรค์ (๒๕๓๕: ๖๓-๖๔) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงสภาพบ้านเมืองในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ว่า

กรุงเทพฯ ยุคสงครามต้องพรางไฟกันตลอดเวลา ใช้กระดาษแข็งทำเป็นกรวยหุ้มหลอดไฟ ใช้ผ้าสีกรมท่ารูปปิดโคมไฟ ปล่อยแสงสว่างเป็นลำๆ ลงมาเฉพาะที่ บ้านเรือนร้าง คนบางคนใช้กุญแจดอกใหญ่เท่าฝ่ามือติดบ้านไว้แล้วอพยพไปที่อื่น บางคนที่ต้องทำงานกลางวัน กลางคืนก็อพยพไปซานเมือง แถวบางพลีเป็นที่หลบภัยของพวกปัญญาชนและนักเขียนจำนวนมาก

ในเรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๖๓) ผู้เขียนก็ได้เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ดังความตอนหนึ่งว่า

เมื่อผู้ป่วนบุกประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๔ ผมยังเป็นนักเรียนอยู่ในระหว่างสงครามสินค้าที่จำเป็นจำนวนมากจากต่างประเทศไม่มีเข้ามาจำหน่าย แม้แต่เข็มเย็บผ้าซึ่งตามปกติซื้อกันเป็นห่อ (เข็มเย็บผ้าประมาณ ๑๒ เล่มวางเรียงกันบนกระดาษตะกั่ว พับแบนๆ มีกระดาษสีดำห่อทับอีกชั้นหนึ่ง) เมื่อเกิดสงครามคนขายแยกขายทีละเล่ม ในครั้งนั้นนักเรียนก็พลอยเดือดร้อนไปกับเขาด้วย กระดาษสมุดก็ขาดแคลน ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะตั้งโรงงานผลิตกระดาษขึ้นมาก็ไม่พอใช้ กระดาษกลายเป็นของมีราคา มีการกักตุนกระดาษซื้อขายกันใน “ตลาดมืด” จนมีคำกล่าวกันว่าหาซื้อของง่ายกว่าซื้อกระดาษ หรือราคากระดาษแพงกว่าราคาทองคำ...

นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติยังได้กล่าวถึงเรื่องยารักษาโรค และการรักษาอาการเจ็บป่วย ดังเช่นเรื่อง “กว่าจะได้เป็นชุกรี” ของชุกรี มีสมมนต์ (๒๕๓๔: ๔๕-๔๖) ผู้เขียนเล่าถึงวิธีการรักษาไข้จับสันในสมัยก่อนไว้ดังนี้

กำลังวิตกกังอยู่ คนที่เราไม่คิดว่าจะช่วยเราก็เดินเข้ามาพร้อมด้วยกะลาขีดเงาเกลี้ยง มีปูนสำหรับกินกับหมากอยู่ในนั้น มาถึงก็เหยาะเหล้าโรงลงไป... คราวนี้มาถึงก็เรียกนายอึดที่กำลังสั่งงักๆ เข้ามานั่งใกล้ๆ อดเหล้าโรงเข้าหัวเข้าไปก่อนสามที แล้วก็เสกปูนแดง เอานิ้วชี้ป้ายปูนขึ้นมากาดสีปูนรอบข้อมือทั้งสองข้างของนายอึด แล้วก็เป่าอีกสามที...

ในเรื่อง “อัตชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันทน์” ของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๑๒๖) ผู้เขียนได้เล่าเรื่องยาโบราณไว้ว่า

แม้มีความรู้เรื่องยาโบราณมาบ้างเพราะอยู่กับป้าซึ่งเป็นแพทย์แผนโบราณ พอถูกเป็นไข้ตัวร้อนแม่จะกวาดยาตำ ยาทำจากอะไรไม่รู้ แต่เรียกตามสีของยาว่า ยาดำ ยาเขียว ยาอย่างหนึ่งใช้ดื่มมีกระสายยาเป็นปัสสาวะของเด็กชาย เรื่องให้เด็กกินยาต้องใช้คำว่า กรอกยา เพราะต้องบิบบปากบังคับให้ปากเปิดเพื่อจะสอดช้อนเล็กๆ เข้าไปได้

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๒๐) ผู้เขียนได้ให้ความรู้เรื่องการรักษาของหมอแผนโบราณไว้ดังนี้

ส่วนความรู้ทางหมอแผนโบราณก็ไม่ใช่อาชีพแท้ทีเดียว ทำเพื่อการกุศลเสียมากกว่า เพราะไม่เคยเห็นเรียกร้อยค่ารักษา ถ้าเป็นยาหม้อที่มีราคาแพง ลูกก็จะจดตัวยาให้ไปเจียมา ต้มกินเอง ถ้าเป็นยาผงเล็กน้อยก็ห่อกระดาษให้ไปพร้อมกับเขียนบอกการใช้ น้ำกระสายและวิธีใช้ไว้ด้วย... เด็กส่วนมากจะเป็นพวกตัวร้อนเป็นตานหรือซาง รักษาด้วยวิธีกวาดยาเข้าไปในคอ...

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นทำให้เห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัตินอกจากจะเป็นการบันทึกเรื่องราวส่วนตัวของผู้เขียนแล้ว ยังแสดงภาพสังคมอันหลากหลายในช่วงเวลาต่างๆ ด้วย นับว่าเป็นความรู้อันทรงคุณค่าที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่าน

๑.๒ ด้านสภาพเศรษฐกิจ

นอกจากสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องต่างๆ จะให้ความรู้เรื่องสภาพความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังแสดงให้เห็นสภาพเศรษฐกิจสังคมของต่างประเทศและในประเทศได้ด้วย ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจต่างประเทศ เช่น สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรราชเชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๗๗) ทรงเล่าถึงการค้าขาย สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของเมืองเอเดิน ไว้ตอนหนึ่งว่า

ส่วนของขายในเมืองนี้ ของที่ดีมีอยู่สองสามอย่างแต่เพียงชนนกระจอกเทศ ไข่นกกระจอกเทศและอำพันเป็นต้นเท่านั้น ของเหล่านี้เมื่อไปถึงยุโรปราคาแพงขึ้นไปอีกมาก แต่ต้องซื้อให้ถูกอย่าง เพราะชนนกระจอกเทศและของเหล่านี้ไม่ใช่เหมือนกันไปหมด ชนนกระจอกเทศนั้นบางอันก็ดี บางอันก็ใช้ได้สองสามวัน พอถูกฝนหรือเก่าเข้าก็เสียหาย คนที่ต่างหน้าไปเช่นเรานี้ ที่เจ้าพวกพ่อค้าแขกเหล่านั้น จะเอาของดีมาขายให้ฉันนั้นหาไม่ได้ เป็นแต่เอาของเลวมาหลอกบอกว่าของดีโดยมาก เมืองเอเดินจะทำการค้าขายได้ก็แต่กับคนที่โดยสารเรือผ่านไปผ่านมาเท่านั้น...

นอกจากนี้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๗๕-๑๗๗) ยังทรงเล่าเรื่องการค้าของเมืองปอดไซค์ไว้ว่า

ของอื่นๆ ที่จะซื้อจากเมืองปอตไซค์ได้นั้น ก็คล้ายกับที่เมืองเอเดิน แต่มีผ้าไหมถักที่เรียกเลข สำหรับผู้หญิงใช้ดีๆ มาก บุหรี่กระดาษอีกอย่างหนึ่งควรจะซื้อในเมืองนี้ เพราะบุหรี่ที่ราคา ร้อยละ ๓ ซิลลิงนั้น ไปถึงลอนดอนราคาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖ ซิลลิงเพราะภาษีแรงมาก การที่เราจะซื้อบุหรี่ไปนั้น จะได้แต่ไปตามเสด็จหรือไปกับราชทูต จึงจะไม่ต้องเสียภาษี ถ้าเราไป แต่ลำพังเราเองถึงยุโรปจะต้องถูกเสียอีกมาก

...ข้าพเจ้าไม่เคยได้ศึกษาพงศาวดารการค้าของเมืองนี้ แต่ในพงศาวดารการค้าขายอังกฤษมี กล่าวถึงเรือบรรทุกสินค้าของเมืองเวนิซข้ามไปเมืองอังกฤษปีละครั้ง แต่เมื่อเรืออังกฤษเอง ยังไม่กล้าไหลออกไปไกลได้ เพราะฉะนั้นเมืองเวนิซในเวลานั้นคงจะทำการค้าขายใหญ่มาก

ในเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๑๒) ผู้เขียนเล่าถึงราคาสินค้าใน อเมริกาเมื่อครั้งไปเรียนต่อไว้ว่า

...กินแต่พืชข้าวอย่างเดียวเลย เพราะพืชข้าวมันถูก อยากประหยัดตั้งค์ พืชข้าวขึ้นใหญ่ขนาด ประมาณ ๖-๘ ขึ้นใหญ่เป้งบาง มันก็แค่ ๒ เหรียญ แฮมเบอร์เกอร์ก็เหรียญกว่า แต่ถ้าเป็น ข้าวหรืออาหารไทย มันจะปาเข้าไป ๕ เหรียญ... น้ำที่นั่นเนี่ย เคี้ยวกินน้ำก็ออกกัน เราก็ เลยกินแต่นมกับน้ำส้ม น้ำผลไม้เพราะเมืองนอกกลับกลายเป็นว่าน้ำ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ไม่มี จะมีแต่น้ำ ๕๐ เปอร์เซนต์ น้ำอย่างคิมี่น้ำแร่แต่มันก็แพง...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติที่แสดงให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศมีหลายเรื่อง เช่น ในเรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๑๑-๓๑๒) ผู้เขียนเล่าถึง อัตราค่าอาหารที่มีราคาสูงมากในพ.ศ.๒๔๗๔ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ดีนักไว้ตอน หนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าพักอยู่ที่บ้านเจ้าภาษี ๓-๔ วันก็ออกเดินทางเข้าป่าโดยเจ้าภาษีจัดผู้นำทางให้ ส่วน คนงานนายฮันซ์บู้กเกอร์เป็นผู้จ้าง คิดค่าจ้างให้วันละ ๔ บาทต่อคน ข้าพเจ้ามีหลวง รุขรณ ตร์ยปลัดกรมทหารปืนใหญ่เมืองสมุทรปราการไปเป็นเพื่อนด้วยคนหนึ่ง กับคนใช้อีก ๒ คน ข้าพเจ้าใช้แต่เฉพาะค่าอาหารการกินเท่านั้น อาหารการกินราคาสูงมาก เช่น ปลาแห้งตัวละ ๒ สลึงบ้าง ๓ สลึงบ้าง ปลาสลิดเล็กๆ ๑๐ ตัวบาท กลัวย่น้ำว่า หวีละสลึง เป็นต้น...

ในเรื่อง “โศกชาติในชีวิตที่พอใจ” ของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๗๖) ผู้เขียนได้เล่าถึงการค้าขายที่จันทบุรีใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ไว้ว่า

...แต่เวลานั้นการค้าขายกำลังเจริญได้รับสินค้าบรรทุกในระวางมาก จึงได้ค่าระวางพอชดเชยค่าโสหุ่ยบ้าง สมัยนั้นสินค้ามีพริกไทยดำ และขาวเป็นสินค้าใหญ่ นอกนั้นมีเขาสัตว์หนังสัตว์ เรือไม้ กระดาน เรือมาดโกลก และมีสินค้าเบ็ดเตล็ดอีกมากชนิด เมล็ดคาแฟ นับเป็นสินค้าพิเศษ มีมาเท่าใดพวกฝรั่งคอยจ้องซื้อหมดทุกเที่ยว เพราะมีน้อยไม่มีใครปลูกเป็นอาชีพกันจริงจัง เพียงแต่ปลูกเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น. . .

พระยาภิรมย์ภักดี (๒๕๐๖: ๒๑๗) ได้เล่าถึงเรื่องเศรษฐกิจเกี่ยวกับการต่อรองเรื่องภาษีเบียร์ไว้ในเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์” ตอนหนึ่งดังนี้

...กราบทูลเรื่องรายละเอียดให้ทรงทราบ ครั้นต่อมาวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ ท่านเสนาบดีได้เรียกข้าพเจ้าไปบอกว่า รัฐบาลจะอนุญาตให้ทำเบียร์ แต่ไม่เป็นโมโนโพลี ต้องเสียภาษีลิตรละ ๑๕ สตางค์ เท่ากับเบียร์ต่างประเทศที่เข้ามา สำหรับเครื่องผสมกับเครื่องจักรต้องเสียภาษี ๒๕ เปอร์เซ็นต์ อีกต่างหาก ข้าพเจ้าตอบภาษีแรงนักจะทำไม่ไหว ขอให้เก็บตามอย่างรัฐบาลไชง่อน คือ ไม่เก็บภาษีในปีแรก ต่อจากนั้นเก็บเพียงขอมเขา ท่านว่าถ้าลดลงมาเพียงลิตรละ ๑๒ สตางค์จะว่าอย่างไร ให้ทำเรื่องราวเสนอขึ้นมาใหม่. . .

ส่วนเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๒๒) ผู้เขียนเล่าถึงอาชีพ และการทำมาหากินของประชาชนในสมัยที่ผู้เขียนเป็นเด็กไว้ว่า

อาชีพอดิเรกของพวกห้องแถวนอกจากนี้ ก็คือหาน้ำไอชาย ด้วยบริษัทบอมเบย์ฯ ใช้เครื่องจักร ให้น้ำ น้ำไอที่พุ่งออกมาจากเครื่อง ฝรั่งไม่ต้องการ ชาวบ้านไปตักแล้วหาเอามาขายได้ พวกเรากินน้ำไอกันจนคิดว่าอร่อยยิ่งกว่าน้ำฝน และสะอาดกว่าน้ำประปา เพราะสุกมาแล้วเป็นอย่างดี

อาชีพอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสืบเนื่องมาจากบริษัทนี้ ก็คือการทำศาลพระภูมิขายเพราะเศษไม้มีมาก ดีร้ายจะได้มากขึ้นเปล่านั้น เอาขี้กบขี้เถี่ยวมาใช้สุ่มไฟ เอาเศษไม้มาทำศาล นานๆ ทีจะมีเรือแจวมารับเอาไปขายตามหัวเมือง ศาลอย่างง่ายๆ นี้ สมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก ชาวกรุงไม่นิยมกันแล้ว แต่ชาวชนบทยังนิยมกันอยู่. . .

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรุณา กุศลาสัย (๒๕๓๘: ๓๑) เป็นอีกเรื่องหนึ่งของผู้เขียนเล่าเรื่องสภาพเศรษฐกิจด้านการค้าขายในช่วง ๖๐-๗๐ ปีก่อน ราว พ.ศ.๒๕๕๖-พ.ศ.๒๕๖๗ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ในสมัยโบราณ การคมนาคมทางบกในประเทศของเรามีน้อยมาก เพราะไม่มีถนนหนทางเช่นในปัจจุบัน การติดต่อค้าขายตลอดจนการรับส่งสินค้าต้องทำกันโดยทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ เท่าที่ได้ทราบมา อาชีพที่เดียวของพ่อทำก็คือ ชื้อสินค้านานาชนิดซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคจากตลาดปากน้ำโพ บรรทุกเรือแล้วเดินเรือไปขายตามชนบทที่อยู่นอกอำเภอเมืองออกไป... ลากโยงเรือไปตามจุดต่างๆ ที่ต้องการ เมื่อถึงจุดเข้าของก็จอดเรือขนถ่ายสินค้าลงขาย ทั้งนี้อาจจะเป็นจุดเดียวหรือหลายจุดเรียงรายตามตามเส้นทางไปก็ได้...

ในเรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของพล.ต. จำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๓: ๒๘-๒๙) ผู้เขียนเล่าถึงการทำมาหากินของมารดาและชาวตำเหรีไว้ว่า

เมื่อมีการตัดถนนตากสินผ่านสำหรับ การทำมาหากินของชาวตำเหรีก็เปลี่ยนไป โดยเฉพาะผู้ที่เคยรับจ้างทำสวนหรือเรียงพลู ก็หันมาเป็นกรรมกรสร้างถนน ซึ่งต้องใช้คนงานวันละหลายๆ

แม่หาบของไปเร่ขาย แต่ละวันต้องไปไกลๆ เหน็ดเหนื่อยมาก จึงเปลี่ยนเป็นปักหลักขายริมถนนตากสินที่กำลังตัดใหม่นั้น มีลักษณะเหมือนหาบเร่สมัยนี้ คือไม่หาบและก็ไม่เร่ นั่งขายอยู่กับที่

แม่ขายเมี่ยงคำและข้าวเม่าคลุก เอามะพร้าวมาซอยเป็นชิ้นเล็กๆ ตากแดดไว้คั่ว ส่วนใบทองหลวงและใบชะพลูไม่ต้องซื้อ เก็บเอาในสวน ไม่มีใครหวง

ส่วนอาจิ้นค์ ปัญจพรรค (๒๕๓๘: ๔๔) ก็เล่าถึงการทำมาหากินในละแวกบ้านของตนไว้ในอัตชีวประวัติของตนตอนหนึ่งว่า

หน้าบ้านเรามีคนหาบของกินมาขายหลายอย่าง มีแจ็กโอะ โอมายาผลไม้ คนขายเป็นแจ็กอ้วน หาบกระเจาดผลไม้มาจากทางท่าเตียน กระเจาดหน้าใส่ผลไม้จีนผลไม้ไทยลูกใหญ่ๆ มะม่วง ฝรั่ง พุทราจีน เสียบไม้ ลูกพลับ ลูกพรุน กระเจาดหลังใส่ผลไม้สำรองและของอื่นๆ

เช่น ม้านั่งของแก ผ้าจีวร กระจ่างน้ำสำหรับพรมผลไม้ให้สดอยู่เสมอ เด็กๆ ก็ขอสตางค์
ผู้ใหญ่มาซื้อทีละ ๑-๒ สตางค์

เรื่อง “เป็นพระเอกชะจนได้” ของสมบัติ เมทะนี (๒๕๓๕: ๕๐-๕๑) ผู้เขียนเล่าถึงค่าครอง
ชีพในสมัย พ.ศ.๒๕๐๑ ไว้ว่า

...เขาเป็นผู้รับเหมาทั่วไป เป็นบริษัทเล็กๆ ได้เงินเดือนครั้งแรกในชีวิต ๑ พันบาท ตอนนั้น
ดีใจมาก เพื่อนๆ ที่จบมาพร้อมกันยังได้แค่ ๗๕๐ บาท ในตอนนั้นฉันตรึซันตันได้แค่นั้นเอง
จริงๆ แม้แต่ทองยังบาทละ ๔๐๐ เท่านั้นเอง... ตอนอยู่เทคนิคพอให้ไปโรงเรียนวันละ ๖
บาท เป็นค่ารถเสีย ๓ บาท ที่เหลือไว้กินกลางวัน ๓ บาทเท่านั้น... ตอนนั้นกล้วยหิวละ ๑
บาทเท่านั้น...

เรื่อง “ตาคูดาว ทำติดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๒๕-๓๐) ผู้เขียนเล่าถึงอาชีพของ
ทวดในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ.๒๔๕๑ ไว้ว่า

นับตั้งแต่ต้นตระกูลคือคุณทวด-กูซุนเส็ง ก็มีวิญญาณนักสู้ ท่านเป็นชาวจีนอพยพมา
ประกอบอาชีพนายอากรบ่อนเบี้ยที่จังหวัดจันทบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๕๑...
ต่อมาฆ่าทวดทองดีถูกยิงขณะไปเก็บอากร ทวดเส็งจึงย้ายไปปักหลักค้าขายแบบม้าต่างวัว
ต่าง (ม้าหรือวัวที่ใช้บรรทุกสัมภาระ) ที่บ้านกาดสันกำแพง ชื่อใหม่คิบจากพม่าและเงินฮ่อ
นำมาจ้างชาวบ้านทอเป็นโสร่งกับซิ่นไหมกลับไปขายพม่า...

ในเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๑๘๕) ผู้เขียนเล่าถึงห้างร้าน
บริเวณวงเวียนโอเดียน ไว้ตอนหนึ่งว่า

...ห้างฉง เต็ก เส็ง ห้างทองไทย ซึ่งในขณะนั้นเป็นตัวแทนขายเครื่องสูบน้ำ เดินไปจนถึง
สามยอดก็มีห้างมินเชน แมชชีนเนอร์รี่-เนชั่นแนล แถวสยามสแควร์ วงเวียนปทุมวัน
เป็นร้านที่ขาย พวกเครื่องมืออุปกรณ์ในการเดินป่า...

จะเห็นได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปบันทึกภาวะเศรษฐกิจในยามบ้านเมืองเป็นปกติ
แต่บางเรื่องที่บันทึกภาพของเศรษฐกิจที่อยู่ในยามสงคราม เช่นเรื่อง “ความสำเร็จและความล้มเหลว”

ของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๖: ๕๓) ผู้เขียนเล่าเรื่องสินค้าที่มีราคาแพงมากขึ้น โดยเฉพาะยารักษาโรค ซึ่งสะท้อนถึงภาวะเศรษฐกิจของสังคมสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ดังนี้

รุ่งขึ้นปี ๒๔๘๖ โรงเรียนเตรียมฯ จะต้องไปเปิดสาขาต่างจังหวัดหลายแห่ง ร่างกายของข้าพเจ้าทรุดโทรมมากยาที่เคยคิดนั้นเมื่อเริ่มสงครามราคาหลอดละ ๑.๕๐ บาท หีบหนึ่งมี ๓ หลอด หีบหนึ่งราคา ๔.๕๐ แล้วขึ้นไปเป็น ๕.๐๐ บาท ขึ้นไปเป็น ๒๗.๐๐ บาท และก็หาไม่ได้สะดวก เมื่อเลิกสงครามราคาครั้งสุดท้ายที่ข้าพเจ้าซื้อคือ ๒๗๐.๐๐ บาท ข้าพเจ้าไม่ได้ป่วยเฉพาะทางใจหรือทางประสาท แต่มีอาการอ่อนเพลียผิดปกติ. . .

อัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องไม่ยากเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๒๑) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนเล่าเรื่องการทำมาหากินของครอบครัวเมื่ออยู่ในภาวะสงครามว่า

ระหว่างที่อยู่บ้านในซอยหลังวัดสังเวช ผจญกับลูกกระเบิดที่ซักจะมาทิ้งกันถี่เข้า ไม่มีใครเขาทำมาค้าขายกัน พ่อ แม่ ลูกที่ตอนนั้นเหลืออยู่ด้วยกัน ๘ คน เพราะพี่ชายคนโตที่เพิ่งจะสอบเข้าโรงเรียนเตรียมได้ ๑๔ วัน มาป่วยเป็นไข้รากสาดเสียชีวิตไปอีกคน เราก็ทำขนมกล้วย ขนมตาล ขนมใส่ไส้ ตะโก้ โดยคุณพ่อ คุณแม่ พี่สาวเป็นคนลงมือทำ และลูกชาย ๔ คน เอาใส่ถาดออกแบกร่ำขาย

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติแต่ละเรื่องจะเล่าถึงอาชีพของผู้คนและสภาพเศรษฐกิจที่ต่างยุคต่างสมัย ต่างสถานที่ ทำให้ผู้อ่านร่วมสมัยได้ย้อนรำลึกความทรงจำในอดีต หรือผู้อ่านรุ่นหลังได้ทราบถึงเรื่องราวในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

๑.๓ ด้านวัฒนธรรมทางภาษา

นอกจากสารคดีอัตชีวประวัติจะให้ความรู้เรื่องสภาพความเป็นอยู่ และสภาพเศรษฐกิจทั้งต่างประเทศ และในประเทศแล้ว สารคดีอัตชีวประวัติยังให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในด้านภาษาอีกด้วย ความรู้ด้านภาษาที่ผู้อ่านได้รับจากสารคดีอัตชีวประวัติ แบ่งได้เป็น ๒ ด้าน คือ

๑. ความรู้ด้านที่มาและความหมายของคำ

สารคดีอัตชีวประวัติที่ให้ความรู้ด้านที่มาของคำมีหลายเรื่อง เช่น จากเรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๓) ผู้อ่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับที่มาและความหมายของคำในภาษาบาลีหลายตอนเช่น

...ในบาลีมหาวรรคพระวินัยเล่ม ๑ ตอนทรมานอูรุเวลกัสสปชฎิล คำว่า “มนุสสนาโค” หรือ “มนุษย์นาค” นั้น เป็นคำเรียกพระพุทธเจ้าคู่กับคำว่า “อหินาโค” หรือ “อหินาค” เป็นคำเรียกพระยานาคที่เป็นชาติจริง เช่นนี้คำว่า มนุษยนาค ก็เหมือนคำว่า บุรุษรัตน์ หรือ มหาบุรุษ. .

ในเรื่อง “พินความหลัง” เสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๒๒๕) ได้บอกที่มาและความหมายของคำภาษาอังกฤษไว้ดังนี้

...ก่อนที่จะย่างเข้าสู่เขตเป็นเด็กอายุวัยรุ่น ซึ่งเป็นคำแปลเทียบคำว่า teen age ในภาษาอังกฤษ คือมีอายุเริ่มตั้งแต่ ๑๓ ขวบขึ้นไป จนถึง ๑๕ ขวบ เป็นเขตสุดของวัยรุ่น

คำว่า teen ในภาษาอังกฤษ เป็นคำประกอบท้ายคำบอกจำนวนนับตั้งแต่ ๑๓ ถึง ๑๕ ส่วนคำ age เราแปลว่า อายุ ซึ่งเป็นคำได้จากภาษาบาลีสันสกฤต ถ้าเราใช้คำว่า อายุ เพราะเห็นว่าเป็นภาษามาจากต่างประเทศ ข้าพเจ้ายังนึกไม่ออกว่าจะใช้คำไทยว่าอะไรให้เหมาะ จึงจะกินความของคำว่าอายุได้ทั้งหมด. . .

นอกจากนี้เสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๗๕-๑๘๕) ยังให้ความรู้เรื่องสำนวนไทยโดยยกมาประกอบเรื่องที่กำลังจะเล่า ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายและสามารถใช้สำนวนไทยได้ถูกต้อง เช่น สำนวน “คนร่มธง” หมายถึงคนต่างชาติที่เป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก มี “ธง” อันหมายถึงชาตินั้นๆ คุ่มครองอยู่ เมื่อทำผิดก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย ต้องไปฟ้องที่ศาลกงสุลที่สังกัดอยู่ ซึ่งย่อมมีทางชนะมากกว่าแพ้ คนร่มธงจึงมักเกะกะระราน ไม่อยู่ในสุจริตธรรมด้วยถือว่าตนมีคุ่มครอง ดังตัวอย่าง

...ข้าพเจ้าเคยได้ยิน ได้ฟังมาตั้งแต่เด็กถึงคำว่า “คนร่มธง” อยู่บ่อยๆ คำนี้มีความหมายเป็นอรรถาธิบายว่า คนที่เคยมีบ้านเมืองของตนเองเป็นอิสระมาก่อน แต่ภายหลังบ้านเมืองของ

ตนตกไปเป็นเมืองขึ้นของชนต่างชาติ... เมื่อเข้ามาอาศัยประกอบอาชีพการงานอยู่ในประเทศไทย ก็ได้อำนาจอิทธิพลของชนชาติที่เป็นนายซึ่งมีธงเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ ประดุจเป็นสิ่งปกป้องคุ้มครองตน ก็มักทะนงตัวและรู้สึกภาคภูมิใจ เพราะเป็นเหมือนมีธงครอบเอาไว้ไม่ต้องกลัวใคร จึงได้เรียกว่าเป็น “คนร่มธง”...

และสำนวน “ไปกินเรือนหน้า” หมายความว่าถึงผู้ชายแต่งงานแล้วไปอยู่กับหมู่ญาติฝ่ายผู้หญิง ดังตัวอย่าง

...ทำไมจึงเรียกคนสูงอายุว่าตายายเป็นการแสดงคารวะแก่คนมีอายุ ไม่เรียกว่าปู่ย่า ก็เพราะชะรอยแต่เดิมมา เราถือความใกล้ชิดกันในทางสัมพันธ์เรื่องเครือญาติ เป็นฝ่ายข้างแม่ มากกว่าฝ่ายข้างพ่อ ด้วยผู้ชาย “ไปกินเรือนหน้า” คือไปอยู่กับหมู่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายข้างเมีย เด็กที่เกิดมาก็ย่อมรู้จักตายายมาก่อน...

ส่วน “อติชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันทน์” ของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๒๓) ผู้เขียนอธิบายความหมายของคำว่า “เข้ารีต” ไว้ ดังนี้

อธิบายคำว่า เข้ารีต ซึ่งทำให้แม่ไม่เป็นที่ต้องการของครอบครัวปู่ย่าตรงนี้ว่า เข้ารีต เป็นคำที่คนไทยรุ่นโบราณเรียกคนที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เข้าใจว่า รีต มาจากคำภาษาอังกฤษว่า rite ซึ่งแปลว่า พิธี เป็นคนละคำกับ รีต ในภาษาไทย ซึ่งมาจากภาษาบาลีว่า จาริตุต แปลว่า เชี่ยวอย่าง แบบแผน ประเพณี

ในเรื่อง “ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ” ของปัญญานันทะภิกขุ (๒๕๓๖: ๑๔-๑๕) ผู้เขียนมักจะอธิบายความหมายของศัพท์ในภาคใต้ไว้ เช่น

...มันมีเนินอยู่เนินหนึ่ง เขาเรียกว่า “ควน” ปักข์ได้นี้ถ้าเนินสูงๆ เขาเรียกว่า “ควน” ภาคเหนือเราเรียกว่า “ม่อน” แต่ภาคกลางนี้เขาเรียกว่าเนิน
...คุณ โยมที่เป็นคุณยาย คุณยายนี้ทางภาคใต้เขาเรียก “แม่แก่” เรียกว่าแม่แก่คุณตาเขาเรียก “พ่อแก่” ถ้าปู่ก็เรียกปู่ ย่าก็เรียกย่า

สารคดีอัตชีวประวัติของอาจินต์ ปัญญาพรค์ (๒๕๓๕: ๕๗-๕๘) ทำให้ทราบถึงคำที่ใช้ในการทำเหมืองแร่ เช่นคำว่า แผนที่สำรวจ (survey map) อาชญาบัตรผูกขาดตรวจแร่ (boring lease) หลั๊กหมุด (gas pipe) ดังตัวอย่าง

การจะทำเหมืองแร่นั้น ก่อนอื่นบริษัทจะต้องขออนุญาตสำรวจรอบแรกเสียก่อน รัฐบาลจะออกแผนที่สำรวจ (survey map) ให้ว่าให้สำรวจได้จากไหนถึงไหน... ถ้าคิดว่าจะนำพอลิพอที่จะลงทุนขุดสำรวจ ก็ต้องขออาชญาบัตรผูกขาดตรวจแร่ (boring lease) แล้วทำการขุดสำรวจอย่างละเอียด... พอไปถึงก็เอาออกมาคลี่ดูจะเห็นเส้นชัดเจนบอกทิศทางดีมาก มี หลั๊กหมุดเรียก gas pipe...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ตาคูดาว เท้าติดดิน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๕๖) ได้ให้ความรู้ด้านความหมายของคำที่เกี่ยวกับวงการตำรวจไว้ในบางตอนว่า

...บทบาทของตำรวจที่ดึ้นต้องมีสองทาง ทางหนึ่งคือ Iron Fist หรือ Law Enforcement หมายถึง ต้องรู้จักเล่นบทโหดคุมเข้มในฐานะผู้พิทักษ์กฎหมาย ส่วนอีกบทบาท Velvet Glove หรือ Social Service คือรับใช้สังคม ต้องเข้ากับชาวบ้านได้ด้วย ทำนองรับใช้ชาวประมงหรือทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการใช้เราได้นั่นเอง

ในเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๑๔๕) ได้ให้ความรู้ด้านความหมายของภาษาจีนไว้ว่า

โดยทั่วไปเป็นที่รู้กันว่า คนใต้หวันเกือบทั้งหมดนั่นแท้จริงแล้วก็คือคนจีนที่สืบเชื้อสายมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ ก็คือ จีนฮกเกี้ยน และชาวจินแคะ หรือ Hakka ...คำว่า “ฮักกา” หรือ แคะ แปลว่า “แขกผู้มาเยือน” (guest families) จึงเป็นสมญานามที่ใช้เรียกคนฮักกาที่มักเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ

นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติหลายเรื่องทำให้ผู้อ่านทราบถึงคำศัพท์ที่อยู่ในวงการต่างๆ ที่เจ้าของประวัติเกี่ยวข้องกับสัมพันธด้วย เช่นเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” วิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๑๔๕) มีคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการทำธุรกิจมากมายเช่น

กิจการส่งออกมันสำปะหลังดีวันดีคืน มีอยู่ครั้งหนึ่งผมได้รับออเดอร์ล็อตใหญ่ประมาณ ๕๐๐ ตัน ขนาดที่ทางโรงงานไม่กล้าที่จะรับงานนี้ โดยขอให้ผมเปิดแอลซี แบบ Back to Back Credit ทางธนาคารไทยพาณิชย์ซึ่งผมใช้บริการอยู่ โดยคุณอุทัยฯ เป็นหัวหน้าแผนก Export ก็ให้ผมหาคน มาค้าประกัน...

ในเรื่อง “ชั้นนี้ สตอร์รี่” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส (๒๕๔๖: ๖๗) ผู้เขียนใช้คำเฉพาะกลุ่มที่ใช้ในกลุ่มเพศที่ ๓ เช่น คำว่า “ตุ๊ด” “กะเทย” ทั้งยังมีการคิดคำศัพท์ใหม่ใช้ด้วย เช่นคำว่า “พรสวรรค์” ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้ว่า

ความพอใจและยินดีในการเป็นไปในสิ่งที่ฉันค้นพบสิ่งนี้ ฉันจึงอยากเรียกมันว่า พรสวรรค์ ซึ่งแปลว่า พรที่เกิดขึ้นจากความรักใคร่ พอใจ และยินดี ไม่ต้องไปเปิดพจนานุกรมไทยเพื่อหาศัพท์คำนี้เลย เพราะมันไม่มีหรอก จะมีก็แต่คำว่าสวรรค์ ที่แปลว่า รักใคร่ ยินดี เท่านั้น ที่เรียกสิ่งนี้พรสวรรค์ ก็เป็นแค่เพียงคำที่ฉันคิดขึ้นเอง เรียกไปตามใจตัวเอง.

..

ในเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๒๐๓) ผู้อ่านได้รู้ศัพท์ที่ใช้ในวงการบันเทิงเช่นคำว่า “คัท” “สคริปท์” “แคสติ้ง” “คอนเสิร์ต” “แคแร็คเตอร์” ดังตัวอย่าง

...มูมิใช้ประสบการณ์จากตรงนั้นมานั่งแปลแล้วทำสคริปท์เป็นภาษาไทย แล้วอ่านสคริปท์เป็นภาษาไทย ก่อนไปแคสติ้ง จำได้ว่าวันที่ไปแคสท์เนี่ย มีหลายคนมาก... เป็นคนแรกคนเดียวที่แต่งตัวได้ลงคอนเสิร์ต คอเล็กหน่อย เคี้ยวอาหารแบบว่า ผู้หญิงที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว มี sex appeal ด้วย เพราะว่าแคแร็คเตอร์ของพิธีกรรายการนี้มันจะต้องมีอะไรที่เซ็กซี่ น่ารัก เท่ ปนกันออกมา...

ส่วนเรื่อง “กรรมกรข่าว” ของสรยุทธ สุทัศนะจินดา (๒๕๔๗: ๔๕) ผู้เขียนได้อธิบายศัพท์ที่ใช้ในวงการข่าว เช่นคำว่า “ตาม” ไว้ว่า “คำว่า ‘ตาม’ ของผมคือ เขาอยู่ที่ไหน ผมอยู่ที่นั่น ไปไหนไปด้วย จนแน่ใจว่าเขาเข้าห้องนอน ผมถึงนอนบ้าง ไม่ได้ข่าวอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเหมือนเดิม ส่งข่าวก็ไม่เป็น”

๒. ความรู้ด้านการใช้คำและการออกเสียง

สารคดีอัตชีวประวัติที่ให้ความรู้ด้านการใช้คำ เช่นใน “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ (๒๕๑๔: ๒๐๗-๒๐๘) ทรงเล่าถึงการใช้คำภาษาอังกฤษ และลักษณะของภาษาค็อกนีไว้ตอนหนึ่งว่า

คำว่า “ทำการ” นั้น ในที่นี้แปลว่าเรียน เป็นคำที่ใช้ชมในภาษาอังกฤษ แต่ในภาษาเราดูเหมือนจะจัดอยู่หน่วย ตัวข้าพเจ้าเองเคยใช้คำว่า “เวอค” มาจนเคยหู มาแผลงเป็น “ทำการ” เข้าก็ดูไม่ขัดอันใด และเคยใช้มามากเป็นอันอดไม่ได้ด้วย

ภาษาค็อกนีนี้มีประหลาดอยู่สองสามอย่างยากที่จะตีความให้ออกได้ คือตัว H (ฮ) เป็นตัวต้นยุกต์กันไม่เป็นท่า ถ้าคำไหนมี H นำหน้าเช่นคำว่า Hill (ฮิล) แปลว่า “เขา” เช่นนี้ เจ้าพวกค็อกนีเอาตัว (ฮ) ออกเสีย ไซ้แต่ตัว “อ” คำว่า ฮิล (ill) ถ้าไม่เข้าใจก็แปลว่าเจ็บไป ส่วนคำว่า “ฮิล” ที่แปลว่าเจ็บนั้นเจ้าพวกค็อกนีเอา “ฮ” เรียกว่า “ฮิล” ใครไม่รู้ก็นึกว่าพูดถึง “เขา”

ในเรื่อง “พินความหลัง” ของเสฐียร โกเศศ (๒๕๔๗: ๑๖๗) ผู้เขียนให้ความรู้เรื่องการใช้คำที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย ดังตัวอย่าง

... เรื่องที่นึกได้คือ คำว่า “ดักบาตร” เดิมนี่ใช้กันว่า “ใส่บาตร” ชะรอยจะเห็นว่า ดัก เป็นเรื่องเอาสิ่งของจากที่เดิม โดยใช้ภาชนะ เช่น ช้อน ทัพพี เป็นเครื่องเอาออก แต่คนรุ่นก่อนใช้ว่า ดักบาตร หมายความว่าเอาสิ่งซึ่งเป็นอาหารวางพักลงในบาตร ดัก คำแรกเป็นคำไทยมาแต่เดิม ส่วนคำหลังเป็นคำไทยเชื่อม ผู้รู้ภาษาเขมรอธิบายว่า ดัก แปลว่า พักหรือวางลง เป็นคำกริยา ถ้าแผลง ดัก เป็นคำหนัก ก็แปลว่า ที่พัก

เรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘: ๓๓๘) ได้ให้ความรู้เรื่องการใช้คำภาษาอังกฤษอย่างหลากหลายไว้ว่า

โดยที่พวกนี้เป็นเมโทดิสต์ ย่อมไม่ดื่มสุราหรือเมรัยกับอาหารหรือก่อนหลังอาหาร คิมแต่น้ำ ซึ่งแสดงว่าเป็นคนชั้นต่ำ ส่วนอาหารเช้านี้เรียกว่า breakfast เหมือนกันหมดทุกชนชั้น อาหารกลางวันพวกนี้เรียก lunch ถ้าผู้คิดต้องเรียก luncheon อาหารเย็น พวกนี้เรียก teas ถ้าพวกคิดต้องเรียก dinner เพราะชนชั้นต่ำกินน้ำชากับอาหารเย็น ในขณะที่ผู้คิดดื่มเหล้าองุ่น

สำหรับพวกนี้คือมือกลางวัน อย่างวันอาทิตย์ ที่มีซูป มีเนื้อ และมีของหวาน ตอนก่อนนอน พวกบ้านมี supper ให้ เป็นแซนด์วิชบ้าง ขนมปังกรอบบ้าง...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการออกเสียงคำ เช่น สารคดีอัตชีวประวัติของ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๑๔) ได้ประทานความรู้เกี่ยวกับการออกเสียงของคำว่า “ปารีส” ไว้ว่า “. . . พระองค์รังสิตท่านตรัสอยู่ว่า เมืองปารีสนี้เขาไม่อ่านกันว่า “ปารีส” ดอก เขาอ่านกันว่า ปารี ไม่มีตัวสะกด. . .”

ในเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๑๐๔) ผู้เขียนให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาเวียดนามไว้ว่า “พื้นที่ที่พบว่าเวียดนามมีพื้นฐานวัฒนธรรมหลายๆ อย่างที่ใกล้เคียงกับ “บ้านเรา” กระทั่งภาษาพูดบางคำที่ฟังกันอย่างไม่น่าเชื่อ เช่น แม่เอย (แม่เอย) แมว (แมว) หมึก (ปลาหมึก) ล้า (มาก) จอ (หมา) ฯลฯ”

เรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๘๕) ผู้เขียนได้ถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษผิดว่า

. . .ภาษาอังกฤษยังไม่ค่อยดีมากนัก เกลียดภาษามาก เกลียดแมงสาบฝรั่งมาก แมงสาบฝรั่งตัวใหญ่เหมือนฝรั่งเลย มันอยู่ในห้องครัว เราเจอปุ๊บ มันบินนะ เสียงมันดังมาก ก็วิ่งไปหาเพื่อนแล้วบอกว่า คร็อกโคไดล์ (Crocodile) อิน เดอะ กิทเช่น, คร็อกโคไดล์ อิน เดอะ กิทเช่น ที่จริงมันต้อง ค็อกโครีช (Cockroach) คือ แมลงสาบ. . .

จะเห็นได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องให้ความรู้ด้านสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่ผู้เขียนได้พบเห็นมาจากสถานที่ต่างๆ กัน แต่ที่น่าสังเกตคือ สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ ทุกเรื่อง และสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๙ บางเรื่องในอดีตให้ความรู้ด้านสังคมแก่ผู้อ่านอย่างมากมาย แต่สารคดี อัตชีวประวัติที่เขียนขึ้นในสมัยปัจจุบัน มักจะเขียนเล่าเรื่องราวประวัติของตนเองเป็นส่วนใหญ่มกแทบจะไม่ได้อ้างถึงสภาพสังคม หรือให้ความรู้ด้านสังคมไว้ ถ้ากล่าวถึงก็เพียงเพราะตัวผู้เขียนเข้าไปเกี่ยวข้อง และก็ไม่ได้เล่ารายละเอียดมากนัก ทำให้น่าคิดว่าทั้งนี้อาจเป็นเพราะในปัจจุบันผู้คนสนใจตนเองมากกว่าสังคมรอบตัว การเขียนสารคดีอัตชีวประวัติจึงเน้นเรื่องราวของปัจเจกบุคคลเด่นชัด

๒. ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการ

ผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติมักสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการต่างๆ ที่ตนเข้าไปมีส่วนร่วม หรือได้พบเห็นในช่วงชีวิตหนึ่งๆ ไว้ถ้ามีโอกาส เช่น สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระนิพนธ์พระราชวรรังษ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๕๕) จึงได้ทรงนิพนธ์เล่าถึงธรรมเนียมของชาวอังกฤษขณะทรงศึกษาอยู่ในประเทศนั้น ดังตอนหนึ่งที่ว่า

การขนบธรรมเนียมไม่ต้องเรียนอะไรมากนัก แต่ข้าพเจ้าต้องขอกล่าวของสำคัญสองสามอย่าง เป็นของที่ไม่น่าจำเป็นจะต้องบอก แต่มีคนเคยเซอะมาแล้ว เช่น ที่นอนฝรั่งมีโปงผ้าห่มเหน็บข้างๆ หมด เมื่อจะนอนต้องเลือกตั้งแต่เท้าเข้าจนตลอดตัวจึงจะอุ่น ถ้าหาไม่ไปนอนทับผ้าห่มที่เขาทำเป็นโปงไว้ข้างใน ดังที่เคยมีตัวอย่างมาแล้ว ถ้าหน้าหนาวไม่ตายเสียแต่ในกลางคืน รุงขึ้นก็เป็นหวัดใกล้ตายไปเหมือนกัน...

สารคดีอัตชีวประวัติที่กล่าวถึงธรรมเนียม ประเพณีของชาวต่างชาติไว้มาก คือเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรุณา กุศลาสัย (๒๕๓๘: ๒๖) ผู้เขียนได้เล่าเรื่องประเพณีชาวจีนไว้ดังนี้

เป็นประเพณีของชาวจีนในยุคสมัยดังกล่าว ที่มักจะออกจากมาตุภูมิของตนไปเสี่ยงโชค ทำมาหากินในต่างประเทศโดยไปกันแต่ลำพังฝ่ายชาย เมื่อสามารถปักหลักได้แล้วจึงจะกลับประเทศจีน เพื่อรับเอาครอบครัวหรือญาติพี่น้องไปอยู่ด้วย...

บางตอนก็เล่าถึงประเพณีของชาวฮินดู (๒๕๓๘: ๘๑-๘๒) ไว้ว่า

...ชาวฮินดูซึ่งเป็นประชากรประมาณร้อยละ ๘๕ ของอินเดีย นั้น มีประเพณีทำบุญถวายทานแก่พระหรือนักบวชของเขาเหมือนกัน และแม้แก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรในพุทธศาสนา เขาก็ไม่รังเกียจที่จะทำบุญถวายทานดังที่ลูกคงจะเคยได้เห็นชาวอินเดีย (ฮินดู- ลีข) ทำบุญตักบาตรกันตามถนนหนทางในเวลาเช้าๆ... แต่อาหารที่เขาถวายแก่นักบวชของเขานั้น เป็นของดิบ เพราะนักบวชในศาสนาฮินดูนั้นอาหารยามวิกาลได้ และไม่มีข้อห้ามเรื่องการปรุงอาหารขบฉันเองเหมือนพระในพระพุทธศาสนา

นอกจากจะกล่าวถึงธรรมเนียมประเพณีในต่างประเทศแล้ว ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๔๕๔: ๒๕) ยังได้ทรงเล่าถึงธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาในเรื่องพระราชวงศ์ของไทยไว้ด้วยความตอนหนึ่งว่า

บัดนี้ข้าพเจ้าขออธิบายแก่ผู้อ่านที่ไม่ทราบถึงหรือไม่เคยเอาใจใส่ถึงว่า ตามธรรมเนียมไทยดั้งเดิมนายผู้ใหญ่เคยทรงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังนั้นว่า ในพระราชวงศ์ย่อมมีเจ้าอยู่สามชั้น พระโอรสพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระมารดาเป็นพระนางย่อมเป็นเจ้าฟ้า พระโอรสพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระมารดาเป็นเจ้าจอมเป็นพระองค์เจ้า ส่วนพระโอรสของเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้านั้น เป็นหม่อมเจ้าทั้งสิ้น...

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๒) ได้ทรงเล่าถึงพิธีสมโภชเดือนไว้ในเรื่อง “ความทรงจำ” ว่า

...ต่อนั้นมาเมื่อประสูติแล้วได้เดือน มีการพิธีสมโภชอีกครั้ง ๑ เรียกว่าสมโภชเดือน เป็นการใหญ่กว่าสมโภช ๓ วันต้องหา ฤกษ์ทำในวันดี บางทีเกินวันครบเดือนไปหลายๆ วัน พิธีนั้นเริ่มด้วยพระสงฆ์เจริญพระปริตตอนบ่ายเมื่อก่อนวันฤกษ์ ครั้นถึงวันฤกษ์ เวลาเช้าเลี้ยงพระและสงฆ์อำนวยการก่อน แล้วจึงทำพิธีพราหมณ์ คือ โคนผมไฟไว้จุก...

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๔: ๑๘) ยังได้ทรงเล่าถึงพิธีไหว้ครูเมื่อเริ่มเรียนหนังสือไว้ด้วย ดังตอนที่ว่า

...เมื่อได้หนังสือมาแล้วถึงวันพฤหัสบดีอันถือกันทั่วไปจนทุกวันนี้ว่าเป็น “วันครู” ควรเริ่มเรียนหนังสือ เวลาเช้าให้บ่าวถือพานรองหนังสือเรียนนั้นนำหน้า พี่เลี้ยงอุ้มตัวฉันเดินตามมีบ่าวกั้นพระกลดคน ๑ บ่าวตามอีกสองสามคน คน ๑ ถือพานเครื่องบูชาดอกไม้ธูปเทียนกับดอกเข็ม และดอกมะเขือ กับตั้งหญ้าแพรก... เมื่อถึงสำนักครูยกพานหนังสือเข้าไปตั้งตรงหน้า จุดธูปเทียนกราบไหว้บูชาหนังสือ แล้วจึงเริ่มเรียนครูให้ไม้เหลาเท่าแกนธูปอัน ๑ สำหรับชี้ตัวหนังสือที่อ่าน สอนให้อ่านคำนมัสการ “นโม พุทธาย สิทธิ” ก่อน จำได้แล้วจึงอ่านสระและพยัญชนะต่อไป...

ในเรื่อง “ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญาันนทะเลภิกขุ” ของปัญญาันนทะเลภิกขุ (๒๕๓๖: ๑๓) ผู้เขียนเล่าถึงการประกอบพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มเรียนไว้ ดังในตอนหนึ่งว่า

...เวลาจะเรียนหนังสือนี้ก็เริ่มเรียนในวันพฤหัสบดี จำได้ดีวันนั้นเพราะเป็นภาพติดตา คุณโยมหญิงได้จับตัวไปอาบน้ำท่าแบ่งแต่งตัวเรียบร้อย ที่ว่าเรียบร้อยนี่คือว่านุ่งขาวเท่านั้นเอง แต่ไม่ได้สวมเสื้อมีแต่ผ้านุ่ง แล้วก็ผ้าขาวห่มเกลี้ยงบ่าอีกผืนหนึ่ง เขาจัดที่สำหรับไหว้ครู ก่อนเรียนหนังสือ มีผ้าขาวปูผืนหนึ่ง มีม้าตัวเล็กๆ เตี้ยๆ เอามาวางไว้ตรงนั้น แล้วก็ให้มีพาลู ๕ คำ มีเทียนจี๋ซึ่งโยมผู้หญิงปั้นด้วยฝีมือ ๕ เล่ม เอามาติดไว้ที่ม้านั้น พออาบน้ำแต่งตัวเสร็จแล้วก็เข้าไปกราบ ๓ ครั้งก่อนจุดเทียน...

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระประวัติศรีเสลา” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๗๖-๗๗) ตอนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องธรรมเนียมในการอุปสมบทไว้ว่า

ธรรมเนียมเก่า ชายผู้เกิดต้นปีไปหากลางปี มีอายุนับโดยปีได้ ๒๑ อุปสมบทได้ ผู้เกิดพันกลางปีไปแล้ว ให้อุปสมบทเมื่ออายุได้ ๒๒ โดยปี ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ธรรมเนียมในราชการพออายุ ๒๑ ก็อุปสมบทได้ ต่อมาพระมหาเถระในธรรมยุติกนิกายเห็นว่าคนเกิดต้นปีอาจอุปสมบทได้ในปีที่ ๒๐ ที่ทอนเข้ารอบแล้ว ได้ ๑๕ ปีมีเศษเดือน พอจะประจวบเข้ากับเดือนที่อยู่ในครรภ์เป็น ๑ ปี...

ในสารคดีอัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๑) มีการกล่าวถึงพิธีทำขวัญในสมัยโบราณไว้ตอนหนึ่งว่า

... พ่อเป็นลูกชายคนแรกในสกุล คุณทวดท่านอยากเลี้ยงหลานผู้ชายจึงได้ตกลงกันกับเสด็จปู่ยกให้ท่านเลี้ยงตั้งแต่แรก เวลาทำขวัญสามวันซึ่งเขาทำพิธีพูดกันว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกของใครเอาไปน้อ” ท่านก็รับเอาว่าลูกนั่นเองแหละ ขอรับเอามาเถิด ดังนี้พ่อจึงได้มาเป็นลูกคุณทวดอยู่จนโต หรือจนตลอดชีวิตก็ได้...

ในเรื่อง “อัตตโนประวัติพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)” (๒๕๓๗: ๑๒๘) ผู้เขียนเล่าถึงธรรมเนียมประเพณีของชนกลุ่มน้อยคือผีตองเหลืองไว้ว่า

ขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ป่าเป็นพื้น โดยไม่ยอมออกมาให้คนเห็น โดยมากหากจะออกมา ก็จะมาขอผ้าขอข้าวแลเกลือแลเหล็กไปทำเหล็กไฟ คนเหล่านี้บรรพบุรุษเดิมเขาเข้าใจว่าคงจะหนีเจ้าหนีนายเข้าป่ามานานแล้ว ดังจะได้เห็นประเพณีเขาที่ว่า ห้ามเดินผ่านที่เตียนโล่ง และที่ซึ่งเขาปลูกฝง แม้แต่ของปลูกในไร่ หรือไร่ที่ได้ปลูกพืชลงแล้ว พวกเขาเหล่านี้จะไม่เดินเข้าไปใกล้กรายเลย...

ส่วนสมัคร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๑๔-๑๕) ได้เล่าถึงธรรมเนียมในงานศพไว้ในเรื่อง “เรื่องไม่อยากเล่า” ตอนหนึ่งว่า

ธรรมเนียมงานศพของไทยสมัยก่อน ตอนที่ยังไม่มีเตาเผา หรือแม้แต่ตอนที่ไม่มีเตาเผาแล้ว ตอนเอาหีบศพเวียนเมรุ แล้วเอาขึ้นตั้งบนจิตกาธานนั้น เขาไม่ได้ทำกันแบบจิตกาธานสูงศอกเดียว แล้วเอาหีบศพพาดไว้อย่างทุกวันนี้

จิตกาธานมาตรฐานนั้น นอกจากเสาที่เป็นขา ๔ ขา แล้ว ยังจะต้องมีเสาสูงขึ้นไปอีกราว ๒ เมตร ข้างด้านบนทั้ง ๔ ด้าน เป็นตะแกรงเหล็กเชื่อมเป็นโครงหลังคา...

เรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๒๑) ผู้เขียนเล่าถึงประเพณีของช่างและหมอไว้ในเรื่อง ดังนี้

ตามประเพณีของช่างและหมอ เมื่อถึงปีก็จะมีพิธีไหว้ครู ตามปกติจะทำในเดือนหก... บางคนรู้ว่าการไหว้ครูต้องใช้เครื่องคู่ เขาก็จัดมาอย่างละสองที่ เช่น เผือกต้มสองจาน ทุเรียนสองผล หัวหมูสองหัว หรือผลไม้อื่นๆ สุดแต่จะหาได้ในเดือนนั้น...

สิ่งที่ถือเป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งก็คือ ลุงจะให้ทำอาหารพิเศษเตรียมไว้ เช่น แกงหมอใหญ่ หรือถ้ามีทุเรียนมากก็จะให้หนึ่งข้าวเหนียวทำน้ำกะทิทุเรียนเตรียมไว้มากๆ เมื่อคนที่มาทำบุญจะกลับ ก็ตัดแกงหรือขนมที่เตรียมไว้ใส่หม้อใส่ขันข้าวของคนนั้นให้กลับไปกินที่บ้าน ประเพณีนี้ถือปฏิบัติกันมาช้านาน...

ในเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๓: ๕๔) เจ้าของบริษัทเล่าถึงประเพณีในวันตรุษจีนไว้ว่า

...เรื่องเกิดขึ้นตอนตรุษจีนในปีที่ผมมีอายุได้ ๔ ขวบ...เป็นประเพณีในวันตรุษจีน ที่เด็กๆ จะได้รับซองแดงใส่เงินหรืออั่งเปาเป็นของขวัญจากผู้ใหญ่ ผมเองเป็นเด็กที่เข้าผู้ใหญ่เก่ง เวลาญาติหรือเพื่อนๆ ของพ่อแม่มาที่บ้าน ผมจะเป็นคนกตัญญูจอบาน้ำชามาปรนนิบัติ ดังนั้น เมื่อถึงตรุษจีนจึงทำให้ผมได้รับอั่งเปามากเป็นพิเศษ...

จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติซึ่งเป็นเรื่องของคนต่างเพศต่างวัยที่เขียนขึ้นต่างสถานที่ต่างยุคสมัย ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพิธีการต่างๆ อย่างหลากหลายน่าสนใจยิ่ง

๓. ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

สารคดีอัตชีวประวัติ นอกจากจะให้ความรู้ด้านสังคม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัย ด้วยอาจเป็นการกล่าวถึงสภาพบ้านเมือง หรือ เหตุการณ์สำคัญต่างๆ เช่น ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๒๘๒-๒๘๓) ได้ทรงเล่าเหตุการณ์การปฏิวัติในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ต่อมาอีกไม่กี่วันก็มีเรื่องสำคัญใหญ่ยิ่งบังเกิดขึ้น เช้าวันที่ ๒๕ มิถุนายน เมื่อข้าพเจ้ากำลังหลับสนิทอยู่ แม่ได้รับเข้ามาปลุกข้าพเจ้ายังไม่ตื่นดี ได้ยินแม่ว่า “มีปฏิวัติที่กรุงเทพฯ ถูกจับกันหมดแล้ว”... เจ้านายชั้นผู้ใหญ่มีทูลหม่อมหลวงบริพัตร สมเด็จพระยามังคลายุธยา สมเด็จพระยาเดชาดิศร เป็นต้น ความรู้สึกในชั้นต้นก็คือเป็นห่วงเจ้านายทั้งสามพระองค์ กลัวว่าจะเป็นอันตราย...

มีสารคดีอัตชีวประวัติที่ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองที่อยู่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้หลายเรื่อง เช่นเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๑๗: ๘๐) ผู้เขียนได้เล่าถึงประเทศไทยในภาวะสงครามไว้ตอนหนึ่งว่า

...ในขณะที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามไทยเข้าร่วมรบร่วมกับฝ่ายอักษะประเทศ ซึ่งมีเยอรมัน กับญี่ปุ่นเป็นผู้นำ ประเทศไทยถูกยึดครองโดยทหารญี่ปุ่น อาจารย์ปรีดิฯ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้ก่อตั้งขบวนการกู้ชาติขึ้น ในชื่อ “ขบวนการเสรีไทย” ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น และประกาศตัวเป็นฝ่ายพันธมิตร ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยพ้นจากฐานะประเทศแพ้สงครามเมื่อเยอรมันกับญี่ปุ่นพ่ายแพ้ไป...

ในเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรรณา กุศลลาสัย (๒๕๓๘: ๑๒๗) ผู้เขียนเล่าเหตุการณ์ใน ค่ายกักกันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ข่าวการทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ ตลอดจนข่าวการยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไขของญี่ปุ่น ได้สร้างความเจ็บแสบเหวาระคนด้วยความโศกเศร้าให้แก่ชาวญี่ปุ่นในค่าย กักกันอย่างเห็นได้ชัด ที่ร้ายไปกว่านี้ก็คือ ข่าวนี้เป็นชนวนให้เกิดการแตกแยกจนถึงเกิดการ ประทุษร้ายระหว่างชาวญี่ปุ่นด้วยกันเองในค่าย กล่าวโดยย่อก็คือ ชาวญี่ปุ่นได้แบ่งแยกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายหนุ่มมีความรักชาติอย่างรุนแรงและไม่เชื่อว่าญี่ปุ่นจะ รบแพ้ใครได้... อีกพวกหนึ่งได้แก่ชาวญี่ปุ่นซึ่งเชื่อว่าญี่ปุ่นแพ้สงครามจริง พวกหลังนี้มี จำนวนไม่มากนัก...

เมื่อเกิดเหตุการณ์การยึดอำนาจใน พ.ศ. ๒๔๙๐ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยา กร (๒๕๑๗: ๑๓๘) ได้ทรงเล่าถึงบ้านเมืองในครั้งนั้นไว้ตอนหนึ่งดังนี้

ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดการยึดอำนาจขึ้นอีกในบ้านเมือง พอเวลาเย็นหลวงกาจสงครามมา เจริญให้พ่อเข้ารับราชการเป็นอธิบดีกรมตำรวจในคณะตั้งใหม่ ให้มีหน้าที่ทำงานแทนผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ทั้งห้าพระองค์และคน คือกรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็นประธานแห่ง คณะ พระเจ้าอลองกู่ พระยามานวราชเสวี หลวงอดุลเดชจรัส กับพ่อรวมเป็นห้า พ่อตอบ ทันทิว่าไม่รับเป็น ราชการงานเมืองก็ล้มหมอนแล้ว

นอกจากเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ และการยึดอำนาจในประเทศแล้ว ในสารคดี อุตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๒๔) ผู้เขียนได้เล่าถึงชนวนการเกิดเหตุการณ์เดือนตุลาคมไว้ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า

ชนวนของเหตุการณ์เดือนตุลาคมซึ่งลุกลามถึงขั้นพลิกฟ้าประหารปีไทย ถูกจุดขึ้น เมื่อพิธีรัฐฯ ซึ่งขณะนั้นจบการศึกษาแล้ว แต่ยังคลุกคลีอยู่กับศูนย์นิติฯ ในฐานะผู้ ประสานงาน “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ได้นำเพื่อนๆ ไปแจกใบปลิวรณรงค์ตามถนนย่าน ประตูน้ำ แล้วถูกตำรวจสันติบาลรวบตัวไปด้วยข้อหาร้ายแรง เช่น “ยุยงให้เกิดขบถใน ราชาอาณาจักร” และ “มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์”...

จะเห็นได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติแต่ละเรื่องอาจใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ ได้ ความรู้ในสารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องอาจเป็นส่วนเติมเต็มให้ประวัติศาสตร์ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้นได้

คุณค่าด้านความคิด

ในสารคดีอัตชีวประวัติ นอกจากผู้เขียนจะเล่าถึงชีวิตและประสบการณ์ของตนแล้ว บางเรื่องผู้เขียนยังมุ่งเสนอข้อคิด คติเตือนใจต่างๆ มากมายซึ่งมีประโยชน์แก่ผู้อ่านและอาจนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ด้วย ข้อคิดส่วนใหญ่ที่ปรากฏอาจแบ่งได้เป็น ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านการประพฤติปฏิบัติตน

๒. ด้านการทำงาน

๓. ด้านความรัก

๑. ด้านการประพฤติปฏิบัติตน

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่องที่ทำให้ข้อคิด หรือคติเตือนใจด้านการประพฤติปฏิบัติตน โดยทั่วไปแก่ผู้อ่านโดยตรง ได้แก่ เรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๔๐-๕๑) เจ้าของประวัติได้ประทานข้อคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน เช่น สอนให้ระวังเรื่องการเล่นการพนันว่า “ศิษย์ของเราผู้แก่วัด ลี้ออกไป ยังไม่เคยเล่น อย่านิยมนเลย ตกหลุมการพนันแล้ว ถอนตัวออกยาก เพราะเหตุความเพลินนั่นเอง” หรือสอนให้รู้จักประหยัดว่า

... ศรีไม่ได้อยู่ที่ของ อยู่ที่ราคาถูก ในเวลานั้นเรายังไม่รู้จักหาเงิน แม้รู้จักประหยัดทรัพย์ลงได้แล้ว อดรายจ่ายลงได้ ก็เหมือนค่อยหาเงินได้บ้าง แม้หาเงินได้คล่อง แต่ไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ ก็ไม่เป็นการ ไม่พ้นคลาดแคลน หาได้น้อย แต่รู้จักประหยัด ยังพอจะเอาตัวรอด

ในเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๕๔) ได้ประทานข้อคิดว่าควรประพฤติตนเป็นคนดี ไม่ว่าจะเกิดมาในตระกูลสูงส่งอย่างไรก็ตาม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าได้ถูกย่า พ่อ แม่ และชม ย้ำอยู่ตลอดเวลาว่า ข้าพเจ้าเป็นเด็กธรรมดาคนหนึ่งที่เกิดเพราะหัดมีบุญ เกิดมามีย่าและพ่อเป็นใหญ่เป็นโต แต่ตัวเองไม่ใหญ่โตเลย ไม่มีอะไรดีกว่าเด็กอื่นๆ เลยแม้แต่เล็กน้อย จึงควรจะพยายามทำตัวให้ดี เพื่อให้เหมาะสมกับเคราะห์ดีที่บังเอิญเกิดมามีพ่อ ย่า และลุงใหญ่โตเช่นนั้น เป็นการสั่งสอนที่ทำให้เด็กรู้สึกสำนึกตัว...

ส่วนในสารคดีอัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๒๔) ผู้ทรงนิพนธ์ได้ประทานข้อคิดเกี่ยวกับการประพุดิตนไว้ด้วยเช่นกัน เป็นข้อคิดที่จะทำให้เด็กๆ หลายคนเกิดความขังคิดเมื่อจะทำการสิ่งผิด ดังความตอนหนึ่งว่า

...และการที่วางตัวไว้ในระเบียบตั้งว่าน่าจะทำให้เพื่อนฝูงเห็นว่าทำดีหรือมารยาทเกินเหตุ ความจริงถ้าจะไม่ให้ผู้หลักผู้ใหญ่เช่นคุณทวดครู้ก็ไม่ยาก แต่ท่านจะรู้หรือไม่รู้เรารู้สึกว่าเราล่วงเกินความรักที่ท่านมีต่อเราอยู่ดี ฉะนั้นพ่อไม่เคยมาเหล้าเลยทั้งที่แวดล้อมไปด้วยเพื่อนฝูงที่คอยแต่จะชักชวนให้กินให้เต็มที่...

พระราชนิเวศรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทศรังสี) (๒๕๓๗: ๓๐) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตไว้ในสารคดีอัตชีวประวัติของท่านว่าให้รู้จักพอ ดังความตอนหนึ่งว่า

...แต่รู้จักพอ ยังดีกว่าผู้ที่มีทั้งมโนภาพสมบัติและวัตถุสมบัติ แต่ไม่มีความพอแล้วเป็นทุกข์เดือดร้อน มันจะมีประโยชน์อันใดแก่เขาผู้นั้นเล่า ความมีหรือจนอยู่ที่มีความสุขนั้นต่างหากหาใช่เพราะมีของมากเหลือหลายไม่ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ความพอใจของตนที่มีอยู่แล้วนั้นแลเป็นทรัพย์อันมีค่ามาก...

เรื่อง “ชีวิตจำลอง” ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง (๒๕๓๗: ๕๗) เป็นสารคดีอัตชีวประวัติอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านให้ขยันทำมาหากิน เพราะถ้าขยันก็จะไม่อดตาย ดังความตอนหนึ่งที่ว่า “คนแต่คนแก่บอกว่า เหมายังไม่อดตาย แล้วเราจะกลัวไปทำไม ขอให้ขยันและไม่เลิกงานเป็นใช้ได้” หรือตอนที่สอนไม่ให้ยึดติดอะไรเพราะไม่มีสิ่งใดเป็นของเราอย่างแท้จริงว่า “ในโลกนี้ ไม่มีอะไรเป็นของเราอย่างแท้จริง แม้ร่างกายที่หวงแหนประคบประหงมก็ยืมเขามา ถึงเวลาต้องคืนไป ต้องพราวจากกัน ไม่มีอะไรที่ไม่พราว อยู่ที่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น”

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าวอย่างแห่งปัญญา” ของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด (๒๕๔๘: ๔๒) เจ้าของประวัติได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตว่าชีวิตเป็นอนิจจัง ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความตาย ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

“เมื่อถึงเวลาที่เป็นสุรอบของชีวิตที่มนุษย์สุดจะเลียงแล้ว เราควรจะกินทุกอย่างคู่ธรรมชาติอย่างรู้ตื่น และเบิกบานจริงๆ จงเผชิญกับเวลาสุดท้ายของชีวิตที่ไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ด้วยความกล้าหาญอย่างถึงที่สุด”

เพราะความตายเป็นกฎแห่งธรรมชาติ เมื่อเราได้ชีวิต เราก็ได้ความตายมาด้วย

และความตายเป็นการจากพรากที่สอนให้มนุษย์เห็นว่า...

ชีวิตเป็นอนิจจัง

ไม่มีอะไรไม่เปลี่ยนแปลง

๒. ด้านการทำงาน

สารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่มักให้ข้อคิดเกี่ยวกับการทำงานไว้ด้วย เช่น ในเรื่อง “โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ” พระยาสิทธิศักดิ์สินทวงศ์ (๒๕๐๖: ๓๓๒) ได้ให้ข้อคิดว่าในการทำงานต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ดังตอนที่ว่า

...เสนาบดีมีรับสั่งให้ข้าพเจ้าจ่ายสำนวนอุทธรณ์ให้ผู้พิพากษาเรียงตามลำดับเลขสำนวนคำไม่ให้ทับเบอร์ เว้นแต่สำนวนค่วนที่ปิดกระดาษแดงจึงให้รับจ่ายก่อน แต่เสด็จในกรมอธิบดีท่านทรงเรียงสำนวนตามพระดำริที่ทรงโน้ตเลขสำนวนคำมาจากวังแล้ว พอเสด็จมาถึงศาลก็ทรงเรียกสำนวนที่ต้องพระประสงค์ ข้าพเจ้าก็ไม่จ่ายและจ่ายตามลำดับเลขสำนวนคำตามคำสั่งเสนาบดีเป็นดั่งนี้อยู่เนืองๆ ทำเอาข้าพเจ้าลำบากใจอยู่บ้าง แต่อาศัยคติที่เสด็จลงประทานไว้ว่าให้ทำการด้วยความซื่อสัตย์และหมั่นเพียร ข้าพเจ้ารักษาหน้าที่ได้ตลอดมา...

ในเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๓๗: ๔๑) ผู้เขียนได้เล่าเรื่องราวของบิดาของตนไว้เป็นตัวอย่าง เพื่อให้ข้อคิดในด้านการงานไว้ตอนหนึ่งว่า

พ่อก็เหมือนข้าราชการทั่วๆ ไป ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และสืบต่อไปถึงอนาคต กล่าวคือมุ่งมั่นที่จะทำความดีความชอบให้เป็นพอใจของผู้บังคับบัญชา หรือ “ผู้ใหญ่” ไม่ว่ายุคสมัย

ใด พอใจที่จะให้ผู้น้อย “ประจบ” แต่การประจบผู้ใหญ่มี ๒ ลักษณะ ประจบด้วยงานกับ ประจบด้วยวาจา และรับใช้ใกล้ชิดถึงบ้าน “ผู้ใหญ่” แท้ๆ ที่มีคุณธรรมมักชอบผู้น้อยที่ ประจบด้วยงานมากกว่า. . .

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติของอาจินต์ ปัญญาพรรค (๒๕๓๕: ๒๒๑) ผู้เขียนตั้งใจให้ข้อคิด เกี่ยวกับการทำงานไว้มาก ดังตัวอย่างเช่น

ที่ผมนำมาลงในที่นี้เพื่อจะย้ำว่า ผมคิดเสมอทุกครั้งที่จะทำงานใหม่ว่า งานใหม่ที่ริทำนี้ คือก้าวสุดท้ายของชีวิต การเป็นก้าวสุดท้ายไม่ใช่ผมสาออยว่าถ้าไม่สำเร็จก็จะเป็นจะตาย แล้ว ไม่ทำอะไรแล้ว แต่ที่เป็นก้าวสุดท้ายของชีวิตหมายถึงต้องทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งชีวิต จิตใจทั้งร่างกายเป็นเดิมพัน ผมจึงทำงานไม่มีวันหยุดเสมอ แต่ผมก็ทุ่มเทด้วยความสุขเพราะ ทุ่มเทให้กับสิ่งที่ผมรัก ถ้าไม่สำเร็จจริงๆ ผมก็อาจมีก้าวสุดท้ายใหม่อีกจนได้. . .

ในเรื่อง “ตาคูดาวเท่าตาคิดคน” ของทักษิณ ชินวัตร (๒๕๔๖: ๑๑๓) เจ้าของประวัติได้ให้ ข้อคิดเกี่ยวกับการทำธุรกิจไว้ดังนี้

บทเรียนหนึ่งแพงมาก ๒๐๐ ล้านบาทผมถือว่าจ่ายให้กับสำนักที่ว่า

หนึ่ง อย่าค้าขายเกินตัว

สอง การค้าในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ต้องสัมพันธ์กันในระดับโลก ถ้าเราไม่เรียนรู้เรื่อง ต่างประเทศ เช่นเงินตราต่างประเทศ ก็เท่ากับเราต้องรับฝ่ายเดียว รอวันถูกชก ไม่มีโอกาส ได้รู้

สาม ต้องดูข้อมูล งานวิจัยต่างๆ ให้มากเข้าไว้ ต้องคอยเช็กความเคลื่อนไหวของโลกอยู่ตลอด. . .

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “กรรมกรข่าว” สรยุทธ สุทัศนจินดา (๒๕๔๗: ๖๔) ได้แสดง ทักษะเกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข่าวไว้ว่า

ผมถือหลักอย่างหนึ่งว่า ถ้าผิต้องบอกว่าผิด เพราะถ้าผมเป็นคนดูจะรู้สึกว่าคุณทำผิดแล้ว ขอมรับจึงถือว่าแจ้ง คือคนจริง เพราะฉะนั้นเวลาที่ผิ ผิด ผมจะบอกว่า ผิดไปแล้วครับ ผิดจริงๆ ครับ หรือเวลาหนังสือพิมพ์ลงข่าวผิ ผิก็เป็นตัวตั้งตัวตีบอกให้เขาลงคำขอโทษไปเลย. . . ถ้าถือว่าข้าแจ้ง ผิดแล้วไม่แก้ กลัวเสียฟอร์มนั่นละ ความน่าเชื่อถือจะไม่เหลือ

ในเรื่อง “ดอก...ปนัดดา” ของปนัดดา วงศ์ผู้ดี (๒๕๔๗: ๑๗๕) ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงการ
ทำงาน ถ้าอยากให้งานนั้นออกมาดี ก็ต้องมีเตรียมตัวและศึกษาข้อมูลที่ดีเช่นกัน ดังตัวอย่าง

อย่างญี่ปุ่นที่บอกว่าชอบบอลล์ ชอบช้อปปิ้ง เราก็จะบอกแหล่งท่องเที่ยวทาง
ประวัติศาสตร์อย่างอยุธยา เขาก็สนใจ ญี่ปุ่นน้อยคนหรือจะมีคนญี่ปุ่นบางคนเท่านั้นที่ชอบอบแคะ
เราก็จะบอกว่าจะอบแคะไฉยยังไบบ้าง แนะนำช่วงเวลาด้วยเพราะแคะเมืองไทยเป็นแคะแรง แคะจัด
อย่างนี้เราก็ต้องศึกษา...

๓. ด้านความรัก

สารคดีอัตชีวประวัตินอกจากจะให้ข้อคิดด้านการประพฤติปฏิบัติตน และข้อคิดด้านการ
ทำงานแล้ว บางเรื่องยังให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจเกี่ยวกับเรื่องความรักหลากหลายลักษณะไว้ด้วย เช่น
“เกิดวังปารุสก์” ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๔๘๓-๔๘๔) แสดงให้
เห็นถึงข้อคิดเรื่องความรักของบิดาที่มีต่อบุตร คือ แมื่บุตรจะแต่งงานกับคนที่ไม่เห็นด้วยก็ไม่คัดค้าน
อีกทั้งยังให้ความช่วยเหลือบุตรอยู่เสมอ ดังตัวอย่าง

...มร. ฮันเตอร์ก็ว่า เขาไม่มีข้อขัดข้องในตัวข้าพเจ้าเองอย่างไร แต่เขาเห็นว่า การแต่งงาน
ระหว่างคนๆ ละชาตินั้น ไม่ดี มีหนทางจะเจริญได้น้อย... ถ้าอยากจะทำจริงๆ เขาก็ห้าม
ไม่ได้ และถึงจะแต่งงานกับผู้ชายที่เขาเห็นว่า ไม่เหมาะ การจะตัดเงินทอง เขาเห็นว่าไม่ดี เขาจะ
ไม่ตัด เพราะเขาไม่ชอบให้ลูกสาวเขาต้องไปพึ่งใครอื่นในเรื่องเงินทองส่วนตัว...

หรือข้อคิดเรื่องความรักของชายหญิง คือ ไม่ผูกมัดซึ่งกันและกัน เป็นความรักที่ไม่ต้องการเป็น
เจ้าของ ในตอนที่ว่า “...ทั้งลิสมบาและข้าพเจ้ายังได้สัญญาต่อกันว่า ถ้าในระหว่างที่ยังต้องคอยอยู่ ถ้า
ฝ่ายใดจะเกิดเปลี่ยนใจเลิก ไม่อยากแต่งงาน อีกฝ่ายหนึ่งก็จะปล่อยให้ไปได้อย่างดี”

ในสารคดีอัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (๒๕๑๗: ๑๔๖-
๑๔๗) ทรงแสดงให้เห็นถึงความรักที่มีต่อสถาบันกษัตริย์ เพราะทรงเห็นว่าความวุ่นวายต่างๆ หายไป
ได้ด้วยพระบารมี ดังตัวอย่าง

ถึงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ เวลาค่ำรัฐมนตรีบางคนมาหาขอให้ลงชื่อล้ม
รัฐธรรมนูญที่กำลังใช้อยู่... ได้ชี้แจงว่าหุคมันไม่น่าจะอยู่ที่รัฐธรรมนูญกระมัง และถึง
อย่างไรๆ ก็ขอให้ระลึกว่าอีกสามวันเท่านั้นพระเจ้าอยู่หัวก็จะเสด็จกลับพระนคร ไม่ควรจะ

คว่นทำลงไป ไว้ถวายให้ท่านทรงพระราชวิจารณ์จะดีกว่า... ครั้นวันที่ ๒ ธันวาคม พระเจ้าอยู่หัวพระบรมราชินี สมเด็จพระราชชนนีเสด็จกลับมาถึง ความวุ่นวายต่างๆ ก็ค่อยๆ ปลายนาการไปด้วยพระบารมี ตั้งแต่นั้นมาบ้านเมืองก็ค่อยๆ เริ่มอยู่เย็นเป็นสุข

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” จิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๕: ๒๕๘) แสดงให้เห็นถึงความรักของมารดาที่มีต่อบุตร และความรักที่มีต่อสังคมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งอุทิศตนให้กับการปฏิบัติอย่างเต็มที่ ดังตัวอย่าง

เราข่าวความตายของแม่ที่เสกตั้งแต่อยู่บนภูร่องกล้าเมื่อปี ๒๕๒๐ นั้นไม่ใช่เรื่องของสุขภาพสังขารตามธรรมชาติ สาเหตุสำคัญที่สุดคือความกดดันหลายด้านที่ประดังเข้ามาพร้อมๆ กัน จนทำให้เส้นโลหิตในสมองแตก เมื่อแม่ค้าผลไม้ดองในตลาดคนหนึ่งต้องดิ้นรนแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยระหว่างถูกไล่ที่จากบ้านเก่าซึ่งอยู่มานานนับสิบๆ ปี และในขณะที่ความหวังใยอาศูรถึงลูกชายคนรองผู้หายหน้าเข้าปายังไม่ทันจางลง ลูกสาวคนเล็กก็ถูกจับไปคุมขังพร้อมกับเพื่อนๆ นักศึกษาในเหตุการณ์ ๖ ตุลา ซึ่งกว่าแม่จะรู้ว่ายังไม่ตายและค้นหาจนพบก็เครียดแทบขาดใจ ซ้ำยังต้องวิ่งหาเงินไปประกันตัวลูกออกจากคุกในทันทีทันใด ทั้งหมดนี้คือเบื้องหลังความสูญเสียที่เสกไม่มีโอกาสได้รับรู้หรือช่วงแบ่งเบาภาระ เพราะมัวอุทิศตนให้การปฏิบัติเพื่อสังคมใหม่อย่างมั่นอกมั่นใจว่าชัยชนะแห่งการต่อสู้จักต้องส่งผลถึงครอบครัวทางบ้านเช่นเดียวกับคนทุกชั้นคนยากทั้งปวงในแผ่นดินนี้

ในเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๓๗: ๑๓๐-๑๓๑) ผู้เขียนให้ข้อคิดเรื่องความรักไว้ว่า

ประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้หญิงมาตั้งแต่วัยรุ่นจนบัดนี้ ทำให้ผมอยากแนะนำเพื่อนชายวัยลูกวัยหลานของผมว่า ความรักระหว่างชายหญิงนั้น หากอาศัยรูปโฉมโนมพรรณหรือฐานะความเป็นอยู่มาเป็นรากฐานแล้ว ความรักนั้นๆ ก็ไม่อาจยืนยาวมั่นคงไปได้...

ตรงข้ามกับความรักที่อาศัยคุณงามความดีของกันและกัน ความเสียสละความสำนึกในน้ำใจซึ่งกันและกัน ย่อมยั่งยืนสถาพรกว่า ขอเพื่อนชายทั้งหลายจงสนใจแต่ความรักประเภทหลังเถิดจะช่วยชีวิตประสบแต่ความสุขและจิตใจกล้าหาญต่อการเผชิญอุปสรรคนานาประการ

ในอัตชีวประวัติของสมศรี สุกมถันท์ (๒๕๔๘: ๓๓) ผู้เขียนให้ข้อคิดเกี่ยวกับการแต่งงานไว้ว่า “การแต่งงานไม่ใช่การสิ้นสุด หรือจบเหมือนเทพนิยายฝรั่ง ที่ประโยคสุดท้ายว่า “และแล้วเจ้าหญิงก็อยู่ด้วยกันเป็นสุขสืบมาชั่ววันรันดร์” สำหรับคนจริงๆ การแต่งงานคือการเริ่มต้นของชีวิตของคนสองคนที่จะอยู่ร่วมกัน”

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติของเมชีศันสนีย์ เสถียรสุด (๒๕๔๘: ๑๑๓) ได้ให้ข้อคิดด้านความรักไว้เป็นคติเตือนใจแก่ผู้อ่านว่า

“คนเราพอไปถึงที่สุดแห่งความรัก พอใจว่าคนที่รักอยู่ในที่ที่ดีแล้ว มันก็เป็นพัฒนาการของความรักอีกระดับหนึ่ง ไม่ต้องเป็นเจ้าของ แต่ส่งเสริมในลักษณะที่เกื้อกูล มันก็ยังเป็นความรักที่ให้อยู่ แต่ให้อีกมิติหนึ่ง คือให้ผ่านคนหนึ่งเพื่อไปถึงอีกหลายๆ คนแล้วไม่เลือกปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการที่คน ๒ คนรักกันแล้วมีอานิสงส์ต่อคนอย่างไม่เลือกปฏิบัติ มันคือการพัฒนาความรัก

เป็นความรักที่ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีความสุขที่ได้ให้”

เรื่อง “ชั้นนี้ สดอรั” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส (๒๕๔๖: (๑)) เป็นสารคดีอัตชีวประวัติอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนได้ให้ข้อคิดเรื่องความรักไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ว่า

เราสามารถรักใครต่อใครได้มากมาย

ขอเพียงให้รู้จักหน้าที่ของความรัก หน้าที่... ที่จะปฏิบัติต่อคนที่เรารัก
รักต่างแบบ... ปฏิบัติในหน้าที่ต่างกัน แล้วเมื่อวันใดวันหนึ่ง
คนบางคนไม่แยแสกับความรักที่เรามีให้

เราก็ยังคงเหลือใครต่อใครอีกมากมาย

และไม่เห็นจะต้องเจ็บเจียนตาย
ถ้าเรามั่นใจ... ว่าเราทำหน้าที่ให้รักนั้นเต็มที่แล้ว

สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องไม่ว่าไม่ว่าเจ้าของประวัติเป็นใคร เขียนขึ้นในยุคใดสมัยใด ต่างก็ให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน โดยหวังที่จะให้ผู้อ่านนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้ประสบความสำเร็จในกิจการงาน และมีความสุขในชีวิต

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

ผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติย่อมมุ่งจะสร้างสรรค์ผลงานของตนให้ผู้อ่านสนใจติดตามจึงใช้ศิลปะหรือกลวิธีในการนำเสนออันหลากหลาย สารคดีอัตชีวประวัติที่คือนอกจากมีคุณค่าด้านความรู้ ความคิดแล้วจึงมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์สามารถทำให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลินบันเทิงใจด้วย ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณศิลป์ในสารคดีอัตชีวประวัติในด้านกลวิธีการดำเนินเรื่อง และด้านการใช้ภาษาสำนวนโวหารดังต่อไปนี้

๑. กลวิธีในการดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องของสารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่จะดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน คือ เล่าตามลำดับเหตุการณ์ตามช่วงอายุ ตั้งแต่กำเนิด การศึกษา ชีวิตครอบครัว การทำงาน เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น กระทั่งถึงบั้นปลายชีวิต หรืออาจจะถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตก็ได้

สารคดีอัตชีวประวัติที่ดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินปรากฏใช้กันในทุกยุคทุกสมัย อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกเรื่อง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเล่าตั้งแต่เริ่มเตรียมสิ่งของก่อนออกเดินทาง ถึงการเดินทางผ่านเมืองต่างๆ จนกระทั่งถึงประเทศอังกฤษ ในประเทศอังกฤษ ทรงเล่าถึงระบบการศึกษาและชีวิตของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และออกซฟอร์ด และเมื่อต้องเสด็จกลับมารับราชการโดยด่วน เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ จึงจบลงตอนที่เสด็จถึงกรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระประวัติตรัสเล่า” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าตั้งแต่ประสูติจนถึงได้ทรงรับกรมเป็นครั้งแรก คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๔ รวม ๒๒ ปี เป็นการดำเนินเรื่องตามปฏิทินเช่นเดียวกับสารคดีอัตชีวประวัติในสมัยรัชกาลที่ ๗ เรื่อง “ความทรงจำ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเริ่มเล่าพระประวัติตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๕ – ๒๔๑๑

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “พระยาภิรมย์ภักดี และประวัติโรงเบียร์” ของพระยาภิรมย์ภักดี แม้จะเป็นการดำเนินเรื่อง โดยการใช้บันทึกสลับเล่า แต่ผู้เขียนก็เล่าไปตามลำดับปฏิทิน ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๙ เช่นเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ก็ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ตามลำดับ ตั้งแต่ประสูติ จนถึงทรงมีครอบครัว เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินทำให้เจ้าของสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องนั้นๆ สามารถนำเสนอเรื่องราวในชีวิตของตนต่อผู้อ่านได้อย่างครบถ้วน และผู้อ่านก็ทราบเรื่องราวไปตามลำดับอย่างราบรื่น ไม่สับสน อย่างไรก็ตามมีสารคดีอัตชีวประวัติอีกกลุ่มหนึ่งที่ดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา เช่นเรื่อง “ชีวิตที่เลือกไม่ได้” ของกรุณา กุศลาสัย เรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของ จิระนันท์ พิตรปรีชา เป็นการเล่าเหตุการณ์สมัยที่เขียนอัตชีวประวัติ และเหตุการณ์ช่วงที่ออกนอกประเทศ หรือเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ มีการดำเนินเรื่องแบบสลับไปมาเช่นกัน การดำเนินเรื่องแบบสลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับช่วงเวลาที่ยังเขียน เป็นกลวิธีที่ทำให้เรื่องมีบรรยากาศที่แตกต่างน่าสนใจ

นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติแต่ละเรื่องยังมีกลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกัน บ้างใช้บทสนทนา บ้างใช้บทเพลง บ้างก็ใช้นิทานแทรก การใช้บทสนทนาเป็นวิธีที่ผู้เขียนอัตชีวประวัติใช้มากที่สุด นอกจากจะทำให้เรื่องมีสีสันมีชีวิตชีวาแล้ว ยังเน้นเรื่องราวในช่วงนั้นๆ ให้โดดเด่นมากขึ้น ทั้งยังทำให้เห็นบุคลิกภาพของเจ้าของอัตชีวประวัติและบุคคลในเรื่องชัดเจนขึ้นด้วย สารคดีอัตชีวประวัติที่นำเสนอเรื่องโดยใช้บทสนทนา เช่น เรื่อง “อัตชีวประวัติของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร” ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เรื่อง “อาจินต์ ปัญจพรรค” ของอาจินต์ ปัญจพรรค เรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ เรื่อง “ชั้นนี้ สตอรี” ของญาณวรุฒม์ สุททवास เป็นต้น

ส่วนการเล่าเรื่องโดยแทรกบทเพลง บทกลอน หรือนิทานนั้น ซึ่งช่วยเปลี่ยนบรรยากาศทำให้เรื่องน่าสนใจมากขึ้น เช่นเรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๓: ๖๔-๖๕) ผู้เขียนแทรกเนื้อเพลงยูงชนทหารไว้ โดยกล่าวว่าเพื่อเป็นการเตือนความจำผู้ที่เคยเป็นยูงชนทหาร ทำให้ผู้อ่านทั้งที่เคยเป็นยูงชนทหารหรือไม่ได้เป็นก็ตามต่างสนใจว่าเนื้อเพลงนี้เป็นเช่นไร ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

ยูงชนทหาร	ยูงชนทหาร
เราจะตายเพื่อไทย	ในเมื่อใครรุกราน
ยูงชนชาวไทยฝ่ายทหาร	ชาติต้องการยอมสละได้ทั้งนั้น
พบศัตรูจะเข้าสู่กูแผ่นดิน	รักษากันของไทยให้ใหญ่ล้น

การนำเสนอโดยแทรกบทเพลง บทกลอน หรือนิทานมีในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องอื่นๆ เช่นเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๘: ๔๓) ผู้เขียนแทรกบทกลอนไว้ดังตัวอย่าง

“ดอกไม้มีหนามแหลม
มิใช่แย้มคอยคนชม
บานไว้เพื่อสะสม
ความอุดมแห่งผืนดิน!”

เรื่อง “แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ก้าว่างแห่งปัญญา” ของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด (๒๕๔๘: ๑๖๐) เจ้าของประวัติแทรกนิทานไว้ดังตัวอย่าง

นิทานเรื่อง เพื่อน ถูกขมกล่อมมาเป็นตัวอย่างประกอบ
ยังมีนายพรานล่าเนื้อคนหนึ่ง ระหว่างทางกลับจากล่าสัตว์ เดินผ่านคนผู้หนึ่งร้องทักว่า
“ไอ้พราน ได้เนื้อมาแบ่งเราบ้างซิ”
พรานตอบว่าได้ซิ แล้วก็เอาเนื้อส่วนที่เป็นเอ็นให้...

ส่วนการตั้งคำถามให้ผู้อ่านติดตามเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนบางคนใช้ในการเล่าเรื่อง เพื่อดึงดูดให้ผู้อ่านสนใจเนื้อหาต่อไป เช่นเรื่อง “ฉันนี่ สดอรี” ของญาณวรุฒม์ สุทรวาส ผู้เขียนกล่าวว่า “ทำไม คำถามนี้อ่านไปเรื่อยๆ ก็รู้เองละ” เป็นการยั่วให้ผู้อ่านติดตามเรื่องต่อไป

๒. การใช้ภาษาสำนวนโวหาร

ผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติบางคนใช้ภาษาสำนวนโวหารที่ชัดเจนเข้าใจง่าย และสละสลวย ในการบรรยายหรือพรรณนา เช่นเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” ของพระราช วรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๒๑๗) ทรงใช้ภาษาง่ายๆ อธิบายความคิดของพระองค์ ดังตัวอย่าง

เรื่องบ้างยังมีอีกอย่างหนึ่งในพวกคนหนุ่ม คือเสื้อโอเวอโคทหรือเสื้อคลุมกันหนาว
ชั้นนอกนั้น ถ้าไม่หนาวจนทนไม่ได้ก็ไม่ได้ใส่ เพราะเหตุใด เพราะเสื้อโอเวอโคทดูไม่สวยสู้
เสื้อฟร็อกโก๊ตไม่ได้ ถ้าเสื้อฟร็อกโก๊ตตัดดี ๆ ไปใส่โอเวอโคทคลุมเสียแล้ว เสื้อฟร็อกโก๊ตก็
เสียเปล่า อวดใครไม่ได้

สารคดีอัตชีวประวัติที่มักจะใช้เทศนาโวหารในการนำเสนอเช่นเรื่อง “พระประวัติศรีเสลา”
ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๖: ๔๐) ทรงตักเตือนศิษย์ของ
พระองค์ไม่ให้เล่นการพนัน

... เล่นอย่างเราเสียทรัพย์ไม่ถึงฉิบหาย แต่เสียเวลาอันหาค่ามิได้ของคนหนุ่ม ไปหรือหาไม่
เคยเล่น เพราะเป็นการเล่นของคนชั้นเลว ศิษย์ของเราผู้แก้วศีลออกไป ยังไม่เคยเล่น อยู่ริ
เล่นเลย ตกหล่นการพนันแล้ว ถอนตัวออกยาก เพราะเหตุความเพลินนั่นเอง เราเคยพบคน
เล่นการพนัน ถึงฉิบหายย่อยยับ แม้อย่างนั้นยังเว้นไม่ได้ คนมีทรัพย์เล่นไม่ถึงฉิบหาย แต่
เสียเวลา...

จะเห็นว่าสำนวนโวหารมีลีลาที่ค่อนข้างโบราณ แต่ก็ชัดเจนเข้าใจง่าย

ในเรื่อง “พื้นความหลัง” ของเสฐียรโกเศศ (๒๕๔๖: ๑๖๑) ผู้เขียนอธิบายเรื่องต่างๆ ได้ดี ไม่
ล้าสน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

ต่อไปนี้จะเล่าถึงเรื่องแค้นหอย ซึ่งเป็นเรื่องขอหอยจากผีसांगเทวดาโดยวิธีให้ท่านแค้น
หอยให้ กล่าวคือผู้ขอจะเขียนตัวหอย ๓๔ ตัว ลงบนกระดาษแผ่นเดียวกัน พร้อมทั้งภาชนะ
เล็กๆ เช่น ถ้วยตะไล ใส่น้ำหมึกสีดำหรือสีแดง หรือจะใช้น้ำสีดำหรือสีแดงอย่างอื่นก็ได้
แล้วมีก้านไม้เล็กๆ เช่น ก้านธูป วางแซะไว้ในถ้วยนั้น... พอถึงเวลากลางคืนตึก ก็นำสิ่ง
ต่างๆ ที่กล่าวนี้ไปที่โคนต้นไม้ใหญ่ ซึ่งถือว่าผีसांगนางไม้สิงสถิตอยู่นั้น... เอา
แผ่นกระดาษที่เขียนตัวหอยไปวางไว้ตรงโคนต้นไม้ใหญ่หรือยังที่อื่นซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ
และเอาถ้วยน้ำหมึกวางไว้ข้างๆ กระดาษหอย... อธิษฐานขอให้ผีसांगนางไม้มีเมตตาใจ ได้
กรุณาแค้นหอยให้ เสร็จแล้วก็กลับไป รุ่งเช้าไปดู ถ้าเห็นหอยตัวใดที่บนกระดาษมีรอยน้ำ
หมึกติดอยู่ ก็ถือว่าหอยตัวนั้น ผีसांगนางไม้มีเมตตาแค้นให้...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา (๒๕๔๘: ๒๖๒-๒๖๓) ผู้เขียนพรรณนาธรรมชาติที่ได้พบเห็นขณะที่อยู่ในป่าได้อย่างเห็นภาพไว้ตอนหนึ่งว่า

...ภาพอัศจรรย์ของรังผึ้งมีหมานับสิบรังที่ระย้าย้อยอยู่บนต้นยางโทนขนาดยักษ์ ลีลาการบินของนกเงือกใหญ่ที่ร่อนตัวกว้างอยู่เหนือหัวโดยสองปีกแผ่หนึ่งแทบไม่กระพือ ตลอดจนเสียงเจี๊ยวจ๊าวลั่นป่าของฝูงลิงซุกซน และความงามศักดิ์สิทธิ์ของธารน้ำตกหินปูนซึ่งมีสีฟ้าสดใส... แต่ที่เหนือกว่ากันเทียบไม่ได้ก็คือ ความบริสุทธิ์ตามธรรมชาติและความเย็นฉ่ำที่ซึมซับได้ทางลมหายใจที่สุดเข้าไป...

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๔๗: ๑๓๘) ภาษาที่ใช้อ่านเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่ต้องตีความ แม้จะมีการใช้คำราชาศัพท์บ้าง แต่ก็เข้าใจได้ไม่ยากนัก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ก่อนที่จะสูญเสียพระบิดาได้ชัดเจนว่า

...และข้าพเจ้าก็ถูกปลุกแต่มีดให้เข้าไปเฝ้าพ่อ พระอาการอ่อนเพลียมาก นานๆ ก็ได้สติ ฆมนกับข้าพเจ้าก็พยายามประสานพระหัตถ์ให้ดูเป็นประนม พยายามสอนท่านให้ท่อง “พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” ท่านก็ท่องได้ แต่ประเดี๋ยวท่านก็เลอะ ครั้งหนึ่งท่านว่า “หนูๆ สมเด็จย่าทรงเรียกพ่อ ท่านยืนก้มพระหัตถ์อยู่นั้น” เราพยายามให้ท่านกลับท่อง “พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” ให้นานที่สุดที่จะทำได้...

ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติของสมศรี สุกุมลนันทน์ (๒๕๔๘: ๑๖๗) ผู้เขียนอธิบายให้เข้าใจถึงเรื่อง “ความสบาย” ให้ถูกต้องไว้ตอนหนึ่งว่า

ความสบายที่เกิดจากการไม่มีอะไรทำ หรือไม่ต้องทำอะไร ไม่ใช่ความสบาย เป็นการขาดชีวิตชีวา... ความสบายอยู่ที่ความรู้สึกว่าเป็นอิสระ อยากทำอะไรก็ได้ทำ ไม่อยากทำอะไรก็ไม่ต้องทำ แต่ต้องมีอะไรทำ อะไรนั้นจะเรียกว่าเป็นงานหรือเล่นก็ตามที ทำแล้วไม่เครียด ไม่เกิดโลก โกรธ หลง เป็นใช้ได้ การไม่มีอะไรทำ หรือไม่ทำอะไรเป็นโทษแก่ร่างกายและสุขภาพจิต ไม่แพ้การทำงานมากเกินไป

จะเห็นว่าผู้เขียนใช้ประโยคสั้นๆ ถ้อยคำโวหารเรียบง่าย ไม่มีคำศัพท์ ทำให้ชวนอ่าน

ในเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๔๐) ประภัสสร เสวิกุล ผู้เรียบเรียงเรื่องนี้ ใช้ภาษาสำนวนโวหารที่เข้าใจง่าย และสามารถพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของเจ้าของประวัติได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของเจ้าของประวัติได้ชัดเจน ดังตัวอย่าง

ก็ครั้งก็หันมาแล้วที่พ่อเอาแต่ก่อเรื่องข่มเหงคะเนงร้ายพวกเรา เอาแต่ใจตัวไม่เคยนึกถึงใจใครเลย ดีแต่จะรังแกแม่รังแกพวกผมและน้องๆ อย่างมีรู้อับ... ผมกอดแตรไถ่รถขวางหน้าเสียงลั่นอย่างไม่ยั้งมือ และกระแทกคันเร่งจนแทบจะทะลุ เสียงเครื่องยนต์แผดลั่นขึ้นลงตามอารมณ์ที่แทบจะควบคุมไม่อยู่ มือที่กำพวงมาลัย เกร็งจนเส้นเลือดคอปูดโปน...

การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารในสารคดีอัตชีวประวัติทำให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิกภาพของผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่องนั้นได้ด้วย เช่นเรื่อง “ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์เรื่องด้วยสำนวนภาษาตรงไปตรงมาแต่มีชีวิตชีวาว่า “. . . แต่เพราะไปเขียนเรียงความไม่ดีเองต่างหาก มัวไปอวดท่องกลอน ศึกษิต ของ น.ม.ส. ยาวๆ ไล่ไป เป็นทำนองอวดความรู้ ผู้ตรวจคงหมั่นไส้ เลยไม่ให้คะแนนดี” หรือสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เรื่องไม่อยากจะเล่า” ของสมักร สุนทรเวช (๒๕๓๐: ๕๔) การใช้ภาษาในเรื่องแสดงให้เห็นถึงตัวตน และบุคลิกภาพของเจ้าของประวัติ ดังตอนหนึ่งว่า

“ที่นายสมักรไม่ไปพบนั้นเพราะนายสมักรไม่กลัว ส่วน ๒ คน ที่ไปพบนั้นเพราะกลัวว่าทางกรรมการจะไม่ลงคะแนนให้จึงไปพบ แต่นายสมักรไม่กลัวที่จะไม่ลงคะแนน ใครจะไม่ลงให้ก็ไม่ว่าอะไรจึงไม่ไป นายสมักรไม่กลัวจึงไม่ไป ส่วนใครที่กลัวแล้วไปและไปปรับเอาผ้าถุงมา ก็ขอแนะนำว่าให้ฉีกครึ่งแบ่งกันนุ่งคนละครึ่งผืนก็แล้วกัน”

บางครั้งผู้เขียนสารคดีอัตชีวประวัติใช้ภาษาที่เต็มไปด้วยอารมณ์ขัน นอกจากจะทำให้เห็นถึงตัวตนของผู้เขียนแล้ว ยังเป็นการสร้างสีสันให้แก่งานเขียนอีกด้วย เช่นเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก ผู้เขียนได้บรรยายลักษณะภรรยาของตนไว้ว่า “แต่รูปโฉมโฉมพรรณของเธอใครยอมรับว่าเธอสวยหรือเพียง “น่าดู” คนๆ นั้นไม่เมาก็คงบ้า แต่ก็ไม่ถึงกับริ้วเหว่เสียทีเดียว เพียงแต่พาไปวัดไม่ได้เลยไม่ว่าสายบ้ายหรือเพล” หรือในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตที่คิดไม่ถึง” ของ ส. พลายน้อย (๒๕๔๗: ๔๕) ผู้เขียนได้บรรยายภาพของนกเอี้ยงตัวหนึ่งไว้อย่างเห็นภาพว่า

...คือมีคนเอียงตัวหนึ่งยืนจับเจ้าอยู่บนถาดขนมกวน จึงยกมือทำท่าจับไล่ แต่คนเอียงที่ละทิ้งหน้าที่เอียงควายเฒ่า มาจับเจ้าอยู่ที่ถาดขนมก็ไม่ยอมหนี จึงเข้าไปใกล้ๆ พิจารณาถึงเหตุที่คนไม่ยอมหนี ก็ปรากฏว่าดินนกกจมอยู่ในขนมกวน ยกดินออกไม่ได้ ขนมกวนเหนียวยึดดินนกไว้แน่น จึงค่อยๆ แกะขนมออกจากดินนก แล้วเอาไปล้างแป้งขนมจนหมดแล้วก็ปล่อยกลับไป

การใช้ภาพพจน์เป็นกลวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนนิยมใช้ในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติ เพราะผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านเห็นภาพ เช่นในเรื่อง “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” พระราชนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (๒๕๑๔: ๑๖๔) ทรงเปรียบเทียบการค้าขายที่เมืองกอลกับการค้าขายที่ภูเขาทองไว้ตอนหนึ่งว่า “และซื้อข้าวของตามที่ต้องการเสร็จแล้ว ก็ไปที่ไฮเต็ลซื้ออะไรก็ลืม เพื่อจะได้พักกินอาหารกลางวัน พบคนมาขายของเป็นอันมาก ตั้งที่เจดียงไฮเต็ลคล้ายกับภูเขาทองเราเอง...”

เรื่อง “พระประวัติครัสเล่า” สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๐๗: ๑๔) ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน ดังตัวอย่างเช่น

...ทุลกระหม่อมทรงพระอนุญาตให้เราได้อยู่วัดบวรนิเวศวิหารด้วยเจ้าพี่ เราดีใจนี้กระไร เมื่อออกมาอยู่ ได้พบและคุ้นเคยกับพวกผู้ชายทั้งพระเณรทั้งภคหัตถ์ ได้เรียนรู้อักษรมาลัย มีทั้งดีทั้งเลว และมีช่องที่ได้ตามเสด็จเจ้าพี่ไปข้างไหนๆ บ่อยๆ กว่าอยู่ในวัง คิดวัดเหมือนปลาเคยอยู่ในน้ำตื้น ไล่ออกมาน้ำลึก...

ทรงเปรียบพระองค์ที่ขอบอยู่วัดเพราะได้ออกไปไหนมาไหนมากกว่าอยู่ในวังว่าเหมือนกับปลาที่อยู่ในน้ำตื้น ไล่ออกมาอยู่ในน้ำลึก ย่อมจะชอบอยู่ในน้ำลึกมากกว่า

สารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ชีวิตในความทรงจำ” ของสุวัฒน์ วรดิลก (๒๕๑๗: ๒๗) มีการใช้ภาพพจน์หลายช่วงหลายตอนเพื่อแสดงถึงความรู้สึกของผู้เขียน เช่นใช้ภาพพจน์แบบบุคคลวัต (personification) และภาพพจน์แบบอุปมา (simile) เปรียบ “อดีต” กับ “เดือนเพ็ญ” ดังตัวอย่าง

“อดีต” ตามความเป็นจริงที่ผ่านมาแล้ว มีทั้งความหวานหอมฟุ้งไสด้วยเสน่ห์นาฏภาพให้หวานคิดถึงมันเสมอ มันแจ่มใสเหมือนเดือนเพ็ญ ซึ่งงดงามแต่ไร้แก่นสาร เทียบไม่ได้กับแสง

อรุณที่กำลังปรากฏในวันใหม่ แม้กระนั้น “อดีต” ที่เขยว่นชวนซึ่งก็ติดตามผมมาทุกแห่ง
หนเหมือนเงาตามตัวให้สัมผัสได้ทุกขณะ...

ในสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “ผมจะเป็นคนดี” ของวิกรม กรมดิษฐ์ (๒๕๔๗: ๒๗๑) ผู้เขียน
ได้พรรณนาความรู้สึกเศร้าเสียใจโดยใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเปรียบเทียบการหย่าร้างเหมือนกรด เปรียบ
ความเศร้าเหมือนยาพิษไว้ ดังนี้

ผมกลับมาใช้ชีวิตโสดแต่ไม่สด ชีวิตอิสระเสรีที่ไม่มีพันธะหัวใจ และข้อผูกพัน หรือ
กฎเกณฑ์ใดๆ ที่รัดรั้ง ผมคิดว่าเรื่องที่เกิดขึ้นและการหย่าร้างเป็นเหมือนกรดที่กัดกินหัวใจ
ผมจนกร่อน แต่ความเศร้าลึกๆ ยังซึมอยู่ภายในเหมือนสายธารแห่งยาพิษ ผมไม่เคยคิดเลยว่า
ความรักที่ผมอดสำหรับผมที่มาเป็นเวลานานจะพังทลายลง และผมจะกลายเป็นคนที่ล้มเหลว
ทางด้านชีวิตคู่...

นอกจากการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาแล้ว สารคดีอัตชีวประวัติบางเรื่องใช้ภาพพจน์แบบอุป
ลักษณะ (metaphor) เช่นเรื่อง “อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา
(๒๕๔๕: ๖๒) ที่ว่า “ฉันได้แต่ตระหนักว่าปารีสคือกิ่งเกาะของดักแด้น้อยที่ค่อยกลายร่างเป็นผีเสื้อ
แล้วหลังจากที่โผบินสู่โลกกว้างจนอ่อนแรง ผีเสื้อตัวนั้นก็ได้อวนกลับมาซบซอกเดิมของตนด้วย
ความอาครุอยู่ลึกๆ”

กล่าวได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติที่ใช้ภาษาสำนวนโวหารที่เหมาะสม ย่อมทรงคุณค่าทาง
วรรณศิลป์ สามารถทำให้ผู้ที่อ่านสารคดีอัตชีวประวัติได้รับทั้งความรู้และความบันเทิงในเวลา
เดียวกัน แต่ถ้าเรื่องใดผู้เขียนขาดความประณีตในการใช้ภาษา เรื่องนั้นก็ด้อยคุณค่าไปด้วย

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๙ โดยศึกษาจากสารคดีอัตชีวประวัติจำนวน ๓๐ เรื่อง

ผลการวิจัยปรากฏว่าลักษณะของสารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปเป็นการเล่าเรื่องราวประวัติชีวิตของเจ้าของประวัติตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ซึ่งเจ้าของประวัติแต่ละคนมีเรื่องราวในชีวิตที่แตกต่างกัน เนื้อหาจึงมีความแตกต่างกันไปด้วย แต่ในกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมหรือมีอาชีพที่เหมือนกัน ก็จะมีเนื้อหาทำนองเดียวกัน คือ

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นเจ้านาย ผู้เขียนมักจะกล่าวถึงประเพณี วัฒนธรรม หรือขนบธรรมเนียม ที่มีอยู่ในราชสำนัก และกล่าวถึงโอกาสที่ได้ถวายการรับใช้พระมหากษัตริย์ ร่วมกับการเล่าประวัติชีวิตของตนเอง การกล่าวถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในราชสำนัก แสดงให้เห็นถึงความผูกพันใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มผู้เขียนที่เป็นพระสงฆ์ และอุบาสิกา นอกจากจะเป็นประวัติชีวิตสมัยเยาว์ ก่อนที่จะอุปสมบท หรือหันหน้าเข้าสู่พระธรรมแล้ว ในเนื้อหายังมีคำสั่งสอน ให้คติเตือนใจ และข้อคิดต่างๆ มากมาย ผู้เขียนตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อเป็นข้อคิดให้แก่ผู้อ่าน จะเห็นว่าสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนี้ปรากฏเนื้อหาที่เป็นคำสั่งสอน ข้อคิด คติเตือนใจ ที่เป็นประโยชน์ชัดเจนแก่ผู้อ่านมากกว่าสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มอื่นๆ

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มข้าราชการ และนักวิชาการด้านต่างๆ กล่าวถึงการทำงานที่ตนเกี่ยวข้องไว้มาก เนื่องจากเจ้าของประวัติในกลุ่มนี้มีชื่อเสียงโดดเด่น ได้เพราะผลงานที่สร้างขึ้น จึงมีความภูมิใจที่ได้เล่าวิธีการทำงาน หรือผลงานของตน

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนักการเมือง และนักธุรกิจมีเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องราวในชีวิต ก่อนที่จะเข้ามาทำงานทางด้านการเมือง หรือทำธุรกิจต่างๆ โดยมีน้ำเสียงที่ขย่งตนเองและพรรคการเมืองที่สังกัด หรือมีข้อความที่แสดงถึงความคิด วิสัยทัศน์ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานการเมือง การทำธุรกิจ เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการทำธุรกิจ พร้อมทั้งการแก้ไขเมื่อต้องเผชิญอุปสรรคหรือปัญหา

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนักเขียนนั้น นอกจากเจ้าของประวัติจะเล่าประวัติชีวิตของตนเองแล้ว ในเนื้อหาได้แทรกความรู้ด้านภาษา วรรณคดี สุภาษิต แต่ละเรื่องล้วนมีสำนวนภาษาที่สละสลวย อ่านเข้าใจง่าย จะสังเกตได้ว่าสารคดีอัตชีวประวัติกลุ่มนี้ ผู้อ่านจะได้รับรู้ด้านวรรณคดี ภาษา และรสนทางวรรณศิลป์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน

สารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนักแสดง นักร้อง นักข่าว เนื้อหาเน้นความสนุกสนานเป็นหลัก ผู้อ่านอ่านแล้วบันเทิงอารมณ์ แม้บางครั้งเป็นเรื่องที่โศกเศร้า หวาดเสียว ตื่นเต้น แต่ก็ถ่ายทอดเรื่องราวออกมาในแง่มุมที่สนุกสนาน

จากการศึกษาวิเคราะห์สารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๙ นั้น ผู้วิจัยได้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการเขียน ดังนี้

วิวัฒนาการด้านเนื้อหา สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องเล่าถึงชีวิตครอบครัว ในสมัยก่อนจะเล่าถึงชีวิตครอบครัวไว้เพียงเล็กน้อย ต่อมามีการเล่าไว้มากขึ้น และเล่าไว้อย่างละเอียด แต่ในปัจจุบันแม้จะเล่าชีวิตครอบครัวเพิ่มขึ้นแต่ไม่ละเอียดมากนัก ส่วนใหญ่จะเล่าไว้เพื่อแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อเจ้าของประวัติ

สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องในสมัยก่อน แม้จะเล่าเรื่องด้านลบที่เกิดขึ้นในสมัยเด็ก แต่ก็ไม่มีร้ายแรงนัก ในสมัยต่อมาโดยเฉพาะสมัยหลังๆ จะเห็นได้ว่าการเล่าถึงเรื่องราวในด้านลบของตนเองอย่างเปิดเผยมากขึ้น ส่วนการกล่าวถึงการทำงานและเหตุการณ์ที่น่าพอนั้น ในสมัยก่อนจะเล่าด้วยความภูมิใจ บางเรื่องกล่าวถึงโดยทางอ้อม เพราะเกรงว่าจะเป็นการอวดอ้างตนเองมากเกินไป แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่กล่าวถึงสิ่งที่น่าพอนามากเป็นพิเศษจนบางครั้งรู้สึกได้ว่าเป็นการโอ้อวด

ในเรื่องการกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ สารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องจะกล่าวพาดพิงบุคคลที่ ๓ อยู่เสมอทั้งในด้านบวกและด้านลบ สมัยก่อนผู้เขียนมักจะไม้อ่ยชื่อบุคคลที่ ๓ ถ้าเรื่องที่เล่านั้นเป็นเรื่องในด้านลบ แต่ถ้าเรื่องที่เล่าเป็นเรื่องด้านบวก ผู้เขียนจะเอ่ยชื่อ นามสกุล แต่ในสมัยหลังๆ เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่ ๓ ในด้านลบ ก็มีการเอ่ยทั้งชื่อและนามสกุลของบุคคลนั้นอย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งยังดำเนินถึงการกระทำที่ไม่ดีนั้นด้วย

เมื่อพิจารณาถึงความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาในสารคดีอัตชีวประวัติ จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายในการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่ มีความสอดคล้องกับเนื้อหา แต่ก็มีสารคดีอัตชีวประวัติบางส่วนที่แม้เนื้อหาจะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย กลับมีจุดมุ่งหมายแฝง อาจเพื่อแก้ต่างให้แก่ตัวเอง หรือเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตาม

วิวัฒนาการด้านรูปแบบ สารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่นำเสนอในรูปแบบของความเรียงแบบไม่เป็นทางการ มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน หรือเป็นบท และตั้งชื่อตอนหรือบทนั้นๆ ไว้เพื่อแนะว่าตอนนี้หรือบทนี้จะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอะไรบ้าง ส่วนรูปแบบการนำเสนออื่นๆ คือ บันทึกประจำวัน และแบบจดหมายนั้นปรากฏอยู่น้อย

นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยหลังยังมีรูปแบบการนำเสนอแบบถอดคำสัมภาษณ์แบบการถามตอบ โดยไม่ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ให้เป็นสำนวนของผู้สัมภาษณ์ อีกทั้งยังมีการบรรยายกิริยาอาการ อารมณ์ต่างๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ด้วย

กลวิธีการเขียน สารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่นำเสนอโดยการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน เพราะสามารถทำให้เห็นลำดับของชีวประวัติอย่างชัดเจน แต่ก็มีสารคดีอัตชีวประวัติที่ดำเนินเรื่องแบบสลับไปมา เล่าเรื่องสลับระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับช่วงเวลาที่ยังเขียน ซึ่งก็ให้บรรยากาศที่ต่างไป ทำให้เรื่องน่าสนใจ

สารคดีอัตชีวประวัติในสมัยก่อนใช้กลวิธีในการดำเนินเรื่องน้อยกว่าปัจจุบัน ในสมัยก่อนอาจใช้บทสนทนา การนำความรู้เรื่องวรรณคดีประกอบ หรือการใช้บันทึกสลับเล่า แต่สมัยหลังๆ มีการดำเนินเรื่องที่หลากหลายมากกว่า นอกจากจะใช้บทสนทนา การนำความรู้เรื่องต่างๆ ประกอบแล้ว ยังมีการแทรกบทกลอน บทเพลง นิทาน มีการใช้ตัวเลขเพื่อบ่งบอกจำนวนที่มีมาก เป็นต้น

วิวัฒนาการของการนำเสนอสารคดีอัตชีวประวัติที่เห็นชัดในปัจจุบันนี้คือ บางเรื่องมีลักษณะของการผสมผสานความเป็นสารคดีอัตชีวประวัติและนวนิยายเข้าด้วยกัน คือมุ่งสะท้อนข้อเท็จจริงในเรื่องราวชีวิตของเจ้าของประวัติ แต่ในขณะเดียวกันใช้กลวิธีการเขียนนวนิยายนำเสนอชีวิตเจ้าของประวัติและบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวา มีมิติทางอารมณ์และความคิด มีการใช้บทสนทนาเพื่อดำเนินเรื่อง มีการสร้างฉากหรือบรรยากาศเพื่อให้เกิดมิติของเวลาและสถานที่

การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารในสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๘ อาจไม่เป็นที่คุ้นเคยสำหรับผู้อ่านในสมัยปัจจุบัน ทั้งคำบางคำก็มีความหมายแตกต่างไปจากปัจจุบัน อาจทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจชัดเจน ในสมัยก่อนจะใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษมากกว่า อาจมีการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษบ้างแต่ไม่มาก แต่ในสารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในปัจจุบันมีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ และศัพท์ภาษาอังกฤษปนในเนื้อหา บ้างก็แปลคำหรือประโยคภาษาอังกฤษนั้น บ้างก็ยกเป็นตัวอย่างโดยไม่ได้แปลความหมาย นอกจากนี้ภาษาสำนวนโวหารของผู้เขียนทำให้ผู้อ่านเห็นถึงบุคลิกภาพ และอารมณ์ขันของแต่ละคนได้อีกด้วย

สารคดีอัตชีวประวัติส่วนใหญ่นิยมใช้บรรยายโวหาร เพราะเหมาะที่จะใช้เล่าเรื่อง ส่วนภาพพจน์ที่นิยมใช้ในสารคดีอัตชีวประวัติมากที่สุดคือ ภาพพจน์แบบอุปมา จะสังเกตได้ว่าการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาในสารคดีอัตชีวประวัติสมัยก่อนๆ ก็เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจน แต่สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในปัจจุบันบางเรื่องมีการใช้อุปมาเพื่อเพิ่มสุนทรียะให้แก่งานเขียนด้วย

ในด้านการตั้งชื่อเรื่องของสารคดีอัตชีวประวัติอาจกล่าวได้ว่าแทบทุกเรื่องจะตั้งชื่อเรื่องตรงตามเนื้อหาสาระที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ หลายเรื่องมีชื่อของผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งของชื่อเรื่อง แต่ที่น่าสังเกตคือ สารคดีอัตชีวประวัติที่เขียนในสมัยหลังๆ จงใจตั้งชื่อเรื่องที่มีความหมายหลายนัยเพื่อดึงดูดใจผู้อ่าน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าสารคดีอัตชีวประวัติเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีคุณค่าคือ ให้ทั้งความรู้ ความบันเทิง ให้ข้อคิด แนวทางการดำเนินชีวิต และบางเรื่องยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

ในอดีตสารคดีอัตชีวประวัติให้ความรู้ด้านสังคมแก่ผู้อ่านอย่างมากมาย แต่ในสมัยหลังๆ มักจะเขียนเล่าเรื่องราวประวัติของตนเองเป็นส่วนใหญ่จนแทบจะไม่ได้กล่าวถึงสภาพสังคม หรือให้ความรู้ด้านสังคมไว้ ถ้ากล่าวถึงก็เพียงเพราะตัวผู้เขียนเข้าไปเกี่ยวข้อง และก็ไม่ได้เล่ารายละเอียดมากนัก การเขียนสารคดีอัตชีวประวัติจึงสะท้อนความเป็นตนเองของผู้เขียนมากกว่าที่จะสะท้อนภาพสังคม

อย่างไรก็ตามสารคดีอัตชีวประวัติทุกเรื่องไม่ว่ายุคใดสมัยใดต่างให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจอันหลากหลาย ซึ่งผู้อ่านอาจนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตของตน เพื่อให้มีความสุขและประสบความสำเร็จในการทำงาน นอกจากนี้สารคดีอัตชีวประวัติที่มีกลวิธีการเขียนที่ดี ทำให้เรื่องมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ ผู้อ่านจึงได้รับทั้งความรู้และความบันเทิงในเวลาเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสารคดีอัตชีวประวัติทำให้ทราบว่า การเขียนสารคดีอัตชีวประวัติในปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการเขียนสารคดีอัตชีวประวัติของกลุ่มคนในวงการบันเทิง ดังนั้นผู้ที่สนใจอาจนำสารคดีอัตชีวประวัติในกลุ่มนี้มาศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดโดยเอกเทศได้

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๒๐. ศิลปินกวีสุโขทัย หลักที่ ๑ อารีกพ่อขุนรามคำแหง.
กรุงเทพฯ: การเวก.

กรุณา กุศลาสัย. ๒๕๓๘. ชีวิตที่เลือกไม่ได้. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

กระแสร้ มาลาขจรณ์. ๒๕๓๐. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

กุหลาบ มัตถิกะมาส. ๒๕๑๕. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จันทร์วิชัย (นามแฝง). พระประวัติตรัสเล่า. ธรรมจักษุ ๘๕ (๖): ๗๘ – ๗๙.

จำลอง ศรีเมือง, พลตรี. ๒๕๓๓. ชีวิตจำลอง. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธีระการพิมพ์.

จิตรลดา สุวัตติกุล. ๒๕๒๖. วรรณกรรมไทยร่วมสมัย. นครปฐม: ศิลปากร.

จินตนา เอกกคตาจิต. ๒๕๒๔. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ เรื่อง ฟื้นความหลัง ของ พระยา
อนุমানราชชน เพื่อการบริการเอกสารสนเทศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

จิระนันท์ พิตรปรีชา. ๒๕๔๕. อีกหนึ่งฟางฝัน บันทึกแรมทางของชีวิต. กรุงเทพฯ: แพรว
สำนักพิมพ์.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. ๒๕๔๗. เกิดวังปารุสก. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ:
ริเวอร์บุ๊กส์ จำกัด.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๓๐. พระบรมราโชวาท. กรุงเทพฯ: บันทึกการ
พิมพ์. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพนายจุล กาญจนลักษณ์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทรา
วาส ๒๔ กันยายน ๒๕๓๐).

เจือ สตะเวทิน. ๒๕๑๗. **ตำรับร้อยแก้ว** (ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม ๒). กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.

ชุติมา สัจจนันท์. ๒๕๔๑. **การพัฒนาเกณฑ์การประเมินค่าวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

ชูศรี มีสมมนต์. ๒๕๓๔. **กว่าจะได้เป็นชูศรี**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า (๑๙๘๘) จำกัด.

ญาณวรุฒม์ สุทรวาส. ๒๕๔๖. **ชั้นนี้ สดอรี**. กรุงเทพฯ: สดอรีสำนักพิมพ์.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ๒๕๑๔. **ความทรงจำ**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

ตรีศิลป์ บุญขจร. ๒๕๒๘. **การใช้ภาษาไทย เอกสารการสอนหน่วยที่ ๕ - ๑๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ถวัลย์ มาศจรัส. ๒๕๔๕. **การเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาและอาชีพ**. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.

_____. ๒๕๓๘. **สารคดีและการเขียนสารคดี**. กรุงเทพฯ: มิติใหม่.

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. ๒๕๒๘. **หลักการวิจารณ์วรรณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.

ทักษิณ ชินวัตร. ๒๕๔๖. **ตาตุ๋นท้าวตืดดิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ: มติชน.

เทศก์ เทสรังสี (พระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์). ๒๕๓๗. **อัตโนประวัติพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)**. หนองคาย: กลุ่มปฏิบัติธรรม.

ชนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. ๒๕๓๘. **ภาษาไทย ๗ (วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: สุโขทัยธรรมมาธิราช.

นพรัตน์ คงมาลา. ๒๕๓๒. การใช้ภาษาในสารคดีของวณิช จรุงกิจอนันต์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๕. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญยงค์ เกศเทศ. ๒๕๓๖. แลลดวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บุญเหลือ เทพสุวรรณ, หม่อมหลวง. ๒๕๑๖. ความสำเร็จและความล้มเหลว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

_____. ๒๕๒๒. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ปนัดดา วงศ์ผู้ดี. ๒๕๔๗. ดอก...ปนัดดา. กรุงเทพฯ: หนังสือผูกเดี่ยว.

ประทีป เหมือนนิล. ๒๕๑๕. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สารสยาม.

ปัญญานันทะภิกขุ. ๒๕๓๖. ชีวิต การงาน หลักธรรม ปัญญานันทะภิกขุ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

ปราณี สุรสิทธิ์. ๒๕๔๑. การเขียนสร้างสรรค์เชิงวารสารศาสตร์. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

พาขวัญ สิงหเทพ. ๒๕๔๗. ทักษะและกลวิธีการเขียนของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ในพระนิพนธ์สารคดีอัตชีวประวัติ เรื่องเกิดวังปารุสก์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ๒๕๑๗. อัตชีวประวัติพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิรินทรา. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ณ พระเมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๗).

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ๒๕๑๔. เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๓๕. **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ภิรมย์ภักดี, พระยา. ๒๕๐๖. **พระยาภิรมย์ภักดี และประวัติโรงเบียร์**. กรุงเทพฯ: องค์การการค้า
สภา.

มหาวิชิตธนาศิ, สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดินทร์ เจ้าฟ้า. ๒๕๒๕. **จดหมายเหตุรายวัน**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. (พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพคุณอำไพ
สาริมา ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันจันทร์ที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕).

ยุพร แสงทักษิณ. ๒๕๓๘. **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: อรุณสภานพการ.

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๖. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖**. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์.

รัตนฤทัย สัจจพันธุ์. ๒๕๔๗. **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

_____. ๒๕๔๓. **สารคดี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รุ่งฤดี แผลงศร. ๒๕๔๘. **การใช้ภาพพจน์ในงานเขียนสารคดี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

ลักษณะหญิง รัตตสาร. ๒๕๑๘. **งานเขียนเชิงชีวิตประวัติของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ. ศ.
๒๓๒๕ – ๒๔๗๕**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. ๒๕๐๗. **พระประวัติตรัสเล่า**. พิมพ์ครั้งที่
๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วนิดา บำรุงไทย. ๒๕๔๕. **สารคดี กลวิธีการเขียน และแนววิจารณ์**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

วิกรม กรมดิษฐ์. ๒๕๔๗. *ผมจะเป็นคนดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิอมตะ.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. ๒๕๔๑. *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ.

ศันสนีย์ เสถียรสุด. ๒๕๔๘. *แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุด ก้าว่างแห่งปัญญา*. กรุงเทพฯ: สามดี.

สมักร สุนทรเวช. ๒๕๓๐. *เรื่องไม่ยากเล่า*. ม.ป.ท.

สรยุทธ สุทัศนะจินดา. ๒๕๔๗. *กรรมกรข่าว*. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

สมบัติ พลายน้อย. ๒๕๔๓. *ชีวิตที่คิดไม่ถึง*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

สมบัติ เมทะนี. ๒๕๓๕. *เป็นพระเอกซะจนได้*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

สมพร มั่นตะสูตร. ๒๕๒๕. *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมศรี สุกุมลนันทน์. ๒๕๔๘. *อัตชีวประวัติสมศรี สุกุมลนันทน์*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง.

สายทิพย์ นุกุลกิจ. ๒๕๔๓. *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พริ้นติ้งแมสโปรดักส์.

สีหศักดิ์สนิทวงศ์, พระยา. ๒๕๐๖. *โชคชะตาในชีวิตที่พอใจ*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.

สุพรรณิ โกศลวัฒน์. ๒๕๓๐. *วรรณกรรม: หลักและวิธีการ*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ๒๕๓๘. *ช่วงแห่งชีวิตของส. ศิวรักษ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊กส์ จำกัด.

สุวัฒน์ วรดิลก. ๒๕๓๗. **ชีวิตในความทรงจำ**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

เสฐียรโกเศศ. ๒๕๔๗. **พื้นความหลัง**. ๔ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศยาม.

เสริมแสง พันธุมสุด, ม.ล. ๒๕๓๕. **การเขียนสารคดี**. ในเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๖ (การเขียนสำหรับครู). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ศูนย์ทัยธรรมาธิราช.

อาจันต์ ปัญจพรรค์. ๒๕๓๕. **อาจันต์ ปัญจพรรค์**. กรุงเทพฯ: สารคดี.

อุษณา กาญจนทัต. **พื้นความหลัง** ของเสฐียรโกเศศ. **ปาจารย์สาร ๑๗ (๔): ๑๔๓ – ๑๔๖**.

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ -นามสกุล
วัน เดือน ปี ที่เกิด
สถานที่เกิด
ประวัติการศึกษา

นางสาวปัทมน กอตระกุลสิน
๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕
จังหวัดภูเก็ต
สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต
(วรรณคดีไทย) คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๔๖